9

LIBRARY
UNIVERSITY
PENNSYLVANIA

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ओंअग्निर्वैदेवानामवमोविष्णुःपरमस्तदंतरेणासर्वाअन्यादेव
ताआग्नावैष्णवंपुरोळाशंनिर्वपंतिदीक्षणीयमेकादशकपालंसर्वाभ्यएवैनंतद्देवताभ्योनं
तरायंनिर्वपत्यग्निर्वैसर्वादेवताविष्णुःसर्वादेवता एतेवैयज्ञस्यांशतन्वोयदग्निश्चविष्णु
श्चतद्यदाग्नावैष्णवंपुरोळाशंनिर्वपत्येतंतएवतद्देवान्प्रीणातितदाहुर्यदेकादशकपालःपु
रोळाशोद्वावग्नाविष्णूकैनयोस्तत्रऋषिःकाविभक्तिरित्यष्टाकपालआग्नेयोष्टाक्षरावैगा
यत्री गायत्रमग्नेश्छंदस्त्रिकपालोवैष्णवस्त्रिर्दीदंविष्णुर्यत्रैकमतसैनयोस्तत्रऋषिःकाविभ

क्रि घृतेचरुं निर्वपेत यो प्रतिष्ठितो मन्येता स्यादवसन प्रतितिष्ठति यो न प्रतितिष्ठति तद्धुतं तस्त्रि
यै पयो यतेऽउ ल्लास्तं पुंसस्तन्मिथुनं मिथुनेनैवैनं तत्प्रजया पशुभिः प्रजनयति प्रजात्यै प्रजायते य
प्रजया पशुभिर्य एवं वेदारब्धयज्ञो वाएषआरब्धदेवतो यदर्शपूर्णमासाभ्यां यजत आमावास्ये
नवा हविषैषापौर्णमासेनवा तस्मिन्नेवहविषितस्मिन्च हिषिदीक्षतैषाएकादीक्षासप्तदशसा
मिधेनीरनुब्रूयात्सप्तदशोवैप्रजापतिर्द्वादशमासाः पंचर्तवोहेमंतशिशिरयोः समासेनतावन्तं
वत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापत्यायतनमिरेवाभीराप्नोतियएवंवेद॥१॥यज्ञोवैदेवेभ्यउद

क्रामन्तमिष्टिभिः प्रेषमेध्वन्यरिष्टिभिः प्रेषमेधँस्तदृष्टीनामिष्टित्वंतमन्वविंदन्ननुवित्तयज्ञोरा
ध्नोतियएवंवेदाहुतयोवैनोमैतायदाहुतयएतामिवैदेवान्यजमानोहूयतितदाहुतीनामाहुतित्व
मृतयःखल्वैतानोमयाभिर्देवायजमानस्यहवमायंतियेवैपंथानोयास्कृतयस्तावाऽऊतयस्तउए
वैनेत्स्वर्गयाणाय्यजमानस्यभवंतितदाहुयदन्योऽजुहोत्यध्वर्योलुचाहयजतिचकस्मात्तं होतेत्या
चक्षतऽइतियद्वावसतऽइयथाभाजनंदेवताऽअमुमावहामुमावहेत्यावाहयतितदेवहोतुर्होत्वंहोता
भवतिहोतेत्येनमाचक्षतेयएवंवेद॥२॥पुनर्वीतमृत्विजोगर्भंकुर्वंतियंदीक्षयंत्यद्भिरभिषिंचंति

राम
२

रितोवाआपः सरेतसमेवैनंतत्रुत्वादीक्षयंतिनवनीतेनाभ्यंजंत्याज्यंवैदेवानांसुरभिष्टंमनुष्या
णांमायुस्तेपितॄणांनवनीतंगर्भोणांतद्यन्नवनीतेनाभ्यंजंतिस्वमेवैनंतद्भागधेयेनसमर्द्धयंत्यो
जंयेनंतेजोवाएतदश्व्योर्यद्योजनंसेतेजसमेवैनंतत्रुत्वादीक्षयंत्येकविंशात्यर्भपिंजूलैःपा
वयंतिऋद्धमेवैनंतत्सूतंदीक्षयंतिदीक्षितविमितंप्रपादयंतियोनिर्वाएषादीक्षितस्ययद्दीक्षितवि
मितंयोनिमेवैनंतत्स्वांप्रपादयंतितस्माद्ध्वाद्यौनेरास्तेचचरतिचतस्माद्ध्वाद्योनेर्गर्भोधीयते
चप्रचजायंतेतस्माद्दीक्षितंनान्यत्रदीक्षितविमितादादित्याभ्युदियाद्ध्यस्तमियाद्वापिवाग्या

आवयेयुर्वसासाप्रोर्णुवंत्युल्बंवास्यदीक्षितस्ययद्वासउल्बेनैवैनंतत्प्रोर्णुवंतिरुक्छाजिनमुत्तरंभवत्युत्तरंवाउल्बाज्जरायुजरायुणैवैनंतत्प्रोर्णुवंतिमुष्टीकुरुतेमुष्टीवैरुक्गर्भीतःशेतेमुष्टीरुत्वाकुमारोजायतेतद्यदुन्मुष्टीकुरुतेयत्तंचैवतत्सवोश्चदेवतामुष्टयोःकुरुतेतदाहुर्नपूर्वदीक्षिणःसंसवोस्तिपरिगृहीतोवाएतस्ययज्ञःपरिगृहीतादेवतानेतस्यात्तिरस्युपरदीक्षिवाएवयद्यातयेत्युन्मुच्यरुक्छाजिनमवभृथमभ्यवैतितस्मान्मुक्तागर्भोजरायोजायतेसहैववासासाभ्यवैतितस्मात्सहैवोल्बेनकुमारोजायते॥ ३॥ त्वमग्नेसप्रथाअसिसोमयात्वमयोभुवइ

त्याज्यभागयोः पुरोनुवाक्ये अनुब्रूयाद्यः पूर्वमनीजानस्यात्तस्मैत्वयायज्ञंवितन्वतइतियज्ञमेवा
स्माएतद्वितनोत्यग्निः प्रत्नेनमन्मनासोमगोर्भिष्टावयमितियः पूर्वमीजानस्यात्तस्मैप्रत्नमि
तिपूर्वकमेवैनमेतद्वदतितत्तन्नादत्यमग्निर्वैत्राणिजंघनत्वंसोमासिसत्पतिरिति वात्रघ्नावेवकुर्यादृत्रं
वाएषहंतियंयज्ञउपनमतितस्माद्वात्रघ्नावेवकर्त्तव्यावग्निर्मुखंप्रथमोदेवतानामग्निश्चविष्णो
तपउत्तमंमहस्त्वाग्नावैष्णवस्यहविषोयाज्यानुवाक्ये भवतआग्नावैष्णव्यौसूपसमृद्धेएतद्वैय
ज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगमिवदत्यग्निश्चहवैविष्णुश्चदेवानांदीक्षापालौ

तौ दीक्षायाऽईशाते तद्यद्याग्नावैष्णवंहविर्भवति यौ दीक्षायाऽईशाते तौप्रीतौ दीक्षां प्रयच्छतो यौ दीक्षयितारौ तौ दीक्षयेतामितित्रिष्टुभौ भवतः सेंद्रियत्वाय॥४॥ गायत्रौस्विष्टकृतः संयाज्ये कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्येव भवति य एवंविद्वान्गायत्र्यौ कुरुत उष्णिहावा युष्णाभः कुर्वीता युर्वा उष्णिक्सर्वमायुरेति य एवंविद्वानुष्णिहौ कुरुतेनुष्टुभौ स्वर्गकामः कुर्वीतद्वयोर्वा अनुष्टुभोश्चतुषष्टिरक्षराणि त्रयश्चमऊर्ध्वा एकविंशा श्लोका एकविंशत्यैवमाश्लोकान्त्रोहति स्वर्गएवलोकेचतुःषष्टितमेनप्रतिनिष्ठतिप्रतिनिष्ठति य एवंविद्वान्

एकविंशत्यै

नुष्टुभौ कुरुते बृहत्यौ श्रीकामो यशस्कामः कुर्वीति श्रीर्वै यशश्छन्दसां बृहती श्रियमे
वयशआत्मं धत्तेय एवं विद्वान्बृहत्यौ कुरुते पंक्तीयज्ञकामः कुर्वीतपंक्तौवैयज्ञऊपैने
यज्ञोनमतियएवंविद्वान्पंक्तीकुरुतेत्रिष्टुभौवीर्यकामःकुर्वीतौजोवाइंद्रियंवीर्यंत्रिष्टुवो
जःस्वींद्रियवान्वीर्यवान्भवतियएवंविद्वांस्त्रिष्टुभौ कुरुतेजगत्यौपशुकामःकुर्वीतजा
गतोवैपशवःपशुमान्भवतियएवंविद्वाञ्जगत्यौकुरुतेविराजावन्नाद्यकामःकुर्वीतान्ने
वैविराट्संविश्यैतस्माच्चास्यैवैहभूयिष्ठमन्नंभवतिसएवभूयिष्ठंलोकेविराजतितद्विरा

जो विराजं वेद विराजति श्रेष्ठ स्वानां भवति य एवं वेद ॥ ५ ॥ अथो पंचवीर्यो वा एतच्छंदो यद्विराड्विराजति हास्मा अन्नाद्यस्यैकादशाक्षराणि यदानि तेन त्रिष्टुब्यत्र यस्त्रिंशदक्षरा तेनानुष्टुभ्वा एकेनाक्षरेणोच्छंदो सिवियति नद्याभ्यो यद्विराट्तत्पंचमं सर्वेषां छंदसां वीर्यमवरुंधे सर्वेषां छंदसां वीर्यमश्नुते सर्वेषां छंदसां सायुज्यं सरूपतां सलोकतां मश्नुतेन्नादोन्नपतिर्भवत्यश्नुते प्रजयान्नाद्येय एवं विद्वान्विराजौ कुरुते तस्माद्विराजावेव कृतौ ये प्रेङ्खा आनडुहो अन्न इत्येते ऋतवो वा दीक्षा सत्यं दीक्षा तस्माद्दीक्षितेनानृतमेव वदितव्यमथो खल्वाहुः को हैतिमनुष्यः सर्वं सत्यं वदितुं सत्यसंहिता वै देवा

राम १

[illegible]नृतसंहितामनुष्या इति विचक्षणवतीमाचंवदेच्चक्षुर्वै विचक्षणं विचक्षणेनैनत्पश्यतीत्येतद्वैमनुष्येषु सत्यं निहितं यच्चक्षुस्तस्मादाचक्षाणमाहुरद्राग्गितिसयद्यद्दर्शमित्याहाथास्यश्रद्दधति यद्यवैस्वयंपश्यतिनबहून्नोचलोन्येषांश्रद्दधातितस्माद्विचक्षणवतीमेववाचंवदेत्सत्योत्तरोहवास्यवागुदिताभवतिभवतीति॥ ६॥ ॥इति प्रथमोध्यायः॥ ॥स्वर्गेवाएतेनलोकमुपप्रयंतियत्प्रायणीयस्तत्प्रायणीयस्यप्रायणीयत्वंप्राणोवैप्रायणीयउदानउदनीयःसमानोहितभवतिसमानोहिप्राणोदानोप्राणान्नान्नंहस्यैप्राणानांप्रतिपद्यैतस्यैयशो

वैदेवेभ्य उदक्रामन्ते देवानर्किचनाशक्नुवन्कर्तुं नप्रजानंस्तेब्रुवन्नदितिंवयेमंयज्ञंप्रजानाम
ेतिसानथेत्यब्रवीत्सावैवोवरंवृणाइतिवृणीष्वेतिसैतमेववरमवृणीतमह्यायणायज्ञाःसंतनवइ
यनाइतिनथेतितस्मादादित्यश्चरुःप्रायणीयोभवत्यादित्य उदयनीयोवररूपोह्यस्याअथोएत
वरमवृणीतमयैवप्राचींदिशंप्रजानाथाऽग्निनादक्षिणांसोमेनप्रतीचींसवित्रोदीचीमितिपथ्यो
यजतियत्पथ्यांयजतितस्मादसौपुरउदेतिपथ्रास्तमेतिपथ्यांवेवानुसंचरत्यग्नेयंयजतियदग्नि
यजतितस्मादक्षिणतोग्रऔषधयःपच्यमानाआयंत्यग्नेय्योह्योषधयःसोमंयजतियत्सोमंयज

तितस्मात्प्रतीच्योय्यायोब्रह्मः स्यंदंतेसौम्याह्यापःसवितारंयजतियत्सवितारंयजतितस्मा
दुत्तरतःपञ्चात्प्रयंत्यृषिष्टंपवमानःपवतेसवित्प्रसूतोह्येषएतत्सवतउत्तमामदितिंयजतिय
दुत्तमामदितिंयजतितस्मादसाविमांदृष्ट्याभ्युन्त्यभिजिघ्रतिपेचदेवतायजतिपांक्तोयज्ञः
सर्वादिशःकल्प्यंतेकल्प्यतेयज्ञोपतिस्यैजनतायैकल्प्यतेयत्रैवंविद्वोन्होताभवतिं॥७॥यस्ति
ष्ठन्ब्रह्मवर्चसमिच्छेत्स्वयाजाहुतिभिःप्राङ्ङुद्यंतेजोवैब्रह्मवर्चसंप्राचीदिक्तेजस्वीब्रह्म
वर्चसीभवतियएवंविद्वान्प्राउदितियोन्याद्यमिच्छेत्स्वयाजाहुतिभिर्दक्षिणासद्यादन्नादोवा

एषान्नपतिर्यदग्निरन्नादोन्न पतिर्भवत्यश्नुते प्रजयान्नाद्येय एवं विद्वान्दक्षिणोतियः प
शूनिच्छेत्तयाजाहुतिभिःप्रत्यञ्चंयात्पशवोवैएतेयदापः पशुमान्भवतियएवं विद्वान्प्रत्यङ्ङु
तियःसोमपीथमिच्छेत्तयाजाहुतिभिरुदङ्ङ्यादुत्तराहवैसोमोराजाप्रसोमपीथमाप्नोतियं
एवंविद्वानुदङ्ङुतिस्वर्ग्यैवोद्वैदिक्षसर्वासुदिक्षुराध्नोतिसम्यञ्चोवाइमेलोकाःसम्यंचोस्मा
इमेलोकाःश्रियैदीद्यतियएवंवेदपथ्यांयजतियत्पथांयजतिवाचमेवतद्यज्ञमुरवेसेभरतिप्रा
णापानावग्नीषोमौप्रसवायसविताप्रतिष्ठित्याअदितिःपथ्यामेवयजतियत्पथ्यामेवयजतिका

चैवतद्यज्ञंपंथामपिनयतिचक्षुषीएवाग्नीषोमौप्रसवायसविताप्रतिष्ठित्याअदितिश्चक्षुषावैदेवाय
ज्ञंप्रजानंश्चक्षुषावाएतत्स्वंज्ञायतेयदप्रज्ञेयंतस्मादेपिमुग्धश्चरित्यादेवानुष्माचक्षुषाप्रजानी
त्यथप्रजानातियदेतदेवायज्ञंप्रजानन्नस्योवावतस्माज्ञानन्नस्योसमभरन्नूस्यैवैयज्ञस्तायतेस्यै
क्रियतेस्यैसम्भ्रियतइयंत्यदितिस्तदुत्तमामदितिंयजतियज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्या
त्यै॥६॥देवविशःकल्पयितव्याइत्याहुस्ताःकल्पमानाअनुमनुष्यविशःकल्पंतइतिसर्वाविं
शःकल्पंतेकल्पतेयज्ञोपवितस्यैजनतायैकल्पतेयत्रैवंविद्वान्होताभवतिस्वस्तिनःपथ्यासुध

न्वस्ति त्यन्वाह स्वस्त्य सुरजनेस्वर्वतिस्वस्तिनः पुत्रकृथेषुयो निषु स्वस्तिरायेमरुतोदधातनेति
मरुतो वै देवानां विशस्ता एवैतद्यज्ञमुखाचीत्कृत्य सर्वेभ्यश्छंदोभिर्यजेत्याहुः सर्वेछंदोभिरि
ष्ट्वा देवाः स्वर्गंलोकमजयंस्तथैवैतद्यजमानः सर्वेभ्यश्छंदोभिरिष्ट्वा स्वर्गंलोकंजयति स्वस्तिनः
पथ्यासुधन्वसुस्वस्तिरिद्धिप्रपथेश्रेष्ठेतिपथ्यायास्वस्तेस्त्रिष्टुभावग्नेनयसुपथारायेअस्मा
नादेवानामपियंथामग्नेत्यग्नेस्त्रिष्टुभौत्वंसोमप्रचिकितोमनीषयातेधामानिदिवियापृ
थिव्यामितिसोमस्यत्रिष्टुभावाविश्वदेवंसत्संतियइमाविश्वाजातानीतिसवितुर्गायत्र्यौसुत्रामा

राम

पांपृथिवी द्यामनेहसंमहीमूषुमातरंसुव्रतानामित्यदितेऽनुमन्यस्वेत्यनुमत्यै वैतानिगवावसर्वो पि छंदांसिगाय त्रैत्रैष्टुभंजागतमन्वन्यान्येतानिहि यज्ञेप्रतमामिवक्रियंतएतैर्वाअस्यछंदोभिर्यजतः सर्वैश्छंदो भिरिष्टंभवतियएवंवेद॥ ९॥तावाएताः प्रवत्योनेत्यमत्यःपथिमत्यस्वस्तिमत्यएतस्यहविषोया ज्यानुवाक्याएताभिर्वीरुद्भिर्वाः स्वर्गंलोकंमजयंस्तथैवैतद्यजमानएताभिरिष्ट्वास्वर्गंलोकंज यतितासुपदमस्तिस्वस्तिरायेमरुतोदधातनेतिमरुतोहवैदेवविशोन्नरिक्षभाजनास्तेभ्योहयोनि विद्यस्वर्गंलोकमेतीश्वराहैनंनिवारोद्धोर्विवामथितोःसयदाहस्वस्तिरायेमरुतोदधातनेतितंम

रुद्रोदेवविद्योयजमानंनिवेदयतिनहवाएनमकृतोदेवविशःस्वर्गंलोकंयंतंनिरुंधतेनविमुञ्च
तेस्वस्तिहैनमत्यर्जयतिस्वर्गंलोकमभियएवंवेदविराजावैतस्यहविषःस्विष्टकृतःसंयाज्येस्या
तोयैत्रयस्त्रिंशदक्षरेसदग्निरग्नीरित्यस्त्वन्यान्त्सदग्नियोवसुधतोनिपातीत्येतेविराजोवाइमा
ष्टादेवाःस्वर्गंलोकमजयंस्तथैवैतद्यजमानोविराजामिष्ट्वास्वर्गंलोकंजयतित्रयस्त्रिंशदक्ष
रेभवतस्त्रयस्त्रिंशद्वैदेवाअष्टौवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्चतत्र
यमेयंमुखेदेवताअक्षरभाजःकरोत्यक्षरेणाक्षरेणैवतद्देवतांप्रीणातिदेवयाजीवतदेवतास्त

र्पयति॥१०॥ प्रयाजवदननुयाजं कर्त्तव्यं प्रायणीयमित्याहुर्हीनमिवकाएतदीक्षितमिवयत्प्रायणीय
स्यानुयाजाइतितत्तन्नाहत्यंप्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्त्तव्यं प्राणावैप्रयाजाःप्रयानुयाजायत्प्रयाजा
नंतरियात्प्राणोस्तद्यजमानस्यांतरियाद्यदनुयाजानंतरियात्प्रजोतद्यजमानस्यांतरियातस्मात्प्रया
जवदेवादेवानुयाजवत्कर्त्तव्यंपत्नीर्न्नसंयाजयेसंस्थितयजुर्न्नजुहुयोत्तावतैवयज्ञोसंस्थितःप्रायणी
यस्यनिष्कासन्निदध्यात्तमुदयनीयेनाभिनिर्वपेद्यज्ञस्यसंततत्वैयज्ञस्याव्यवच्छेदायोखवत्युदयस्या
मिवस्खात्प्रायणीयंनिर्वपेत्तस्यामुदयनीयंनिर्वपेत्तावतैवयज्ञःसंततोव्यवच्छिन्नोभवत्यमुष्मि

च्चा एतेनलोकेशश्च वेतिनास्मिन्नित्याहुर्यत्प्रायणीयमितिप्रायणीयमितिनिवेदयंतिप्रायणीय
मितिचरंतिप्रयंत्येवास्माल्लोकाद्यजमानाइत्यविद्वयैवतदाहुर्व्यतिषजेद्याज्यानुवाक्याया:
प्रायणीयस्यपुरोनुवाक्याःस्ताउदयनीयस्ययाज्याःकुर्याद्याउदयनीयस्यपुरोनुवाक्यास्ताः
प्रायणीयस्ययाज्याःकुर्यातद्व्यतिषजत्युभयोर्लोकयोर्ऋध्याउभयोर्लोकयोःप्रतितिष्ठत्याउ
भयोर्लोकयोर्ऋध्नोत्युभयोर्लोकयोःप्रतितिष्ठतियएवंवेदादित्यश्चरुःप्रायणीयोभवत्या
दित्यउदयनीयोयज्ञस्यधृत्यैयज्ञस्यधृत्यैयज्ञस्यप्रस्त्यैयावतद्यथैवादइतिहस्माहैते

जन्याऽभयतोंतयोरप्रसंसायबर्सैनह्यत्येवमेवैतद्यज्ञस्याभयतोंतयोरप्रस्तंस्तायबर्सैनह्यतियदा
दित्यःश्वभ्रः प्रायणीयोभवत्यादित्यउदयनीयः पथ्यमेवैतःस्वस्त्याप्रयेतिपथांस्वस्तिमस्युद्यंतिस्व
स्त्येवेतःप्रयेतिस्वस्त्युद्यंतिस्वस्त्युद्यंति॥१९॥ ॥इतिद्वितीयोध्यायः॥ ॥प्राच्योवैदिशिदेवाः
सोमंराजानमक्रीणंस्तस्मात्प्राच्योदिशिक्रीयतेतंत्रयोदशान्मासादक्रीणंवस्मात्रयोदशोमासोनालु स्त
विद्यतेनवैसोमविक्रय्यलुविद्यतेपापोहिसोमविक्रयीतस्यक्रीतस्यमलुप्यानभ्युयावर्तमानस्यदिशो
वीर्यांणीद्रियाणिव्युहसीदंस्तान्यनयचोवाकरुत्संततानिनाशनुवंस्तानिदाभ्योतानितिसभिन

निचतस्रभिस्तानि पंचभिस्तानि षड्भिस्तानि सप्तभिर्नैवावरुंधतान्यष्टाभिरवारुंधतान्यष्टाभिराप्नुवतयदष्टाभिरवारुंधताष्टाभिराप्नुवतेतदष्टानामष्टत्वमाप्नुतेयद्यत्कामयतेयएवंवेदतस्मादेतेषुकंमेस्वष्टावष्टावनूच्येतेंद्रियाणांवीर्यावामवरुध्यै॥१२॥सोमायक्रीतायप्रोह्यमाणायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युर्भक्षाभिमंत्रयतेप्रेहीत्यन्वाहायोवावत्सोकोभक्षस्तस्माद्सावेवत्सोकःश्रेयान्प्रेयसेवतत्सोकंयजमानंगमयतिबृहस्पतिःपुरएतातेअस्त्वितिब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मैवास्मादेतत्सुरोगवंमकर्षंवैब्रह्मएवद्विष्यत्यथेमक्ष्यवरआपथिव्याइतिदेवयजने

वैवरं पृथिव्यै देवयजनमेवैनेतदवसाययत्यारेशत्रून्कृणुहि सर्ववीरइति द्विषते मे वास्मै तत्प्रा
न भातव्यमपबाधते धरुणादयति सोमयाज्ञे मयो भुवइति तच्चेसोम्यंमा यज्ञे मन्वाहसोमेराजानि
प्रीत्यमाणे स्वयैवैनं तद्देवतयास्वेनछंदसा समर्द्धयति सर्वमेवैतियज्ञसागतेनेत्यन्वाहयज्ञो
वैसोमोराजा सर्वहवा एतेनऋीयमाणेनदेतियञ्चयज्ञंत्नश्यमानोभवतियञ्चनसभासाहे
नसरव्यासखायइत्येषवैब्राह्मणानांसभासाहःसरव्यायसोमोराजाकिन्विघस्यदित्येषउ
वकिन्विषस्पत्योवैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसकिन्विषंभवतितस्मादाहुर्मानुषोवैसोमाप्रचा

रीः किल्बिषंनुमायातयन्निति पितुषरिगरित्यन्नंवैपितुर्दक्षिणावैपितुतामेनेनसनोत्यं
नद्यनिमेवैनेतत्करोत्यरंहितोभवतिवाजिनायेतींद्रियंवैवीर्यंवाजिनमाजरसंहास्मैवा
जिनंनापक्षियतेयएवंवेदागंदेवइत्यन्याहागतोहिसतर्हिभवत्वतुर्मिर्वर्द्धतुक्षयमित्य
तोवैसोमस्यराज्ञोराजघ्नातोयथामनुष्यस्यतेरेवैनेतत्सहागमयतिदधातुनःसवि
तासुप्रजामिषमित्याशिषमाशास्तेसनःक्षपाभिरहभिश्चजिन्वत्वित्यहानिवाअहानि
रात्रयःक्षपाअहोरात्रेरेवास्माएतामाशिषमाशास्तेप्रजावेतेरयिमस्मेसमिन्वत्वित्याशि

षमे वाशास्ते यते धामानि हविषा यजंती त्यन्वाहनाते विश्वापरिभूरस्तुयज्ञं गयस्फानः प्रतरणः
सुवीर इति गवोनस्फाययितास्प्रतारयितैधीत्येवतदाहवीरहा प्रचरसोमदुर्योनिति गृहावैदुर्यो वि
श्यतिवैसोमाद्वाज्ञाआयतोयजमानस्यगृहाःसयदेतामन्वाहशांत्यैवैनंतछमयतिसास्यशांतोनप्रजा
न्पशून्हिनस्तीमांधियंशिक्षमाणास्यदेवेतिकरुणयापरिदधातिवरुणादेवत्योवाएषताव्यावदुप
नद्धोयावत्यरिश्रितानिप्रपद्यतेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्द्धयतिशिक्षमाणास्यदेवेतिशिक्ष
तिवाएषयोयजतेऋतुंदक्षंवरुणासंशिशाधीतिवीर्यंप्रज्ञानंवरुणासंशिशाधीत्येवतदाहयथातिविश्वा

वुरितानरेमसुतमोपमधिनावंरुहेमेतियस्तोवैसुतमोनौःरुछाजिनेचैसुतमोनौर्वाग्वैसुतमोनौ
वोचमेवतद्रुद्रुत्यतयास्वर्गंलोकमभिसंतरतिताएताअष्टावन्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धं
यद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगमिवदतितासोक्तिःप्रथमामन्वाहऋिकृतमोतादादशसंपद्यंते
द्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यामतनाभिरेवाभीराभोतियएवंवेदऋिःप्रथ
मोक्तिकृतमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्रूपंसमृद्धंनत्यतिस्कन्नेवल्गायाविस्रंसाय॥१३॥अन्यतरोनद्वान्यु
क्तस्यादन्यतरोविमुक्तोधराजानमुपावहरेद्युर्यदुभयोर्विमुक्तयोरुपवहरेयुःपित्रेवत्यैराजानं

कुर्युर्यद्युक्तयोरयोगक्षेमः प्रजाविदेताः प्रजाः परिप्लवेरन्योनजुन्मिमुक्तस्तक्षात्सादोप्रजानांस
पंयोयुक्तस्तच्चक्रियाणांतेयेयुक्तेन्येविमुक्तेन्यउपावहरंत्युभावेवक्षेमयोगौकल्पयंतिदेवासुरा
वाएषुल्लोकेषुसमयतंततएतस्यांप्राच्यांदिश्ययतंततोस्ततोसुराअजयँस्तेदक्षिणास्यांदिश्यय
तंततोस्ततोसुराअजयँस्तेप्रतीच्यांदिश्यतंततोस्ततोसुराअजयँस्तउदीच्यांदिश्यतंततोस्ततोसु
राअजयँस्तउदीच्यांप्राच्यांदिश्ययतंततेनतोनपराजयंतसेषादिगपराजितातस्मादेतस्यांदि
शियतेतवायातयेद्वेश्वरोहानृणाकर्तास्तेदेवाअब्रुवन्नराजतयावैनोजयंतिराजानंकरवामहाइ

तितथतितेसोमेराजानमकुर्वंस्तेसोमेनराज्ञासर्वादिशोजयन्नेषवैसोमराजायोयजतेप्राचितिष्ठ
त्यादधतितेनप्राचींदिशंजयतितंदक्षिणापरिवहंतितेनदक्षिणांदिशंजयतितंप्रत्यंचमावर्तयंति
तेनप्रतीचींदिशंजयतियएवंवेद॥१४॥हविरातिथ्यंनिरूप्यतेसोमेराजन्यागतेसोमोवैराज्ञाय
जमानस्यगृहानागच्छतितस्मादेतद्धविरातिथ्यंनिरूप्यतेतदातिथ्यस्यातिथ्यत्वंनवकपालोभ
वतिनवैवैप्राणाःप्राणानांस्थूर्यैप्राणानांप्रतिप्रस्थायैवैछवोभवतिविश्वेवैयज्ञःस्वयैवैनंत
देवतयास्वेनछंदसासमर्धयतिसर्वाणिवावछंदांसिचतुष्पदानिचसोमेराजानंक्रीतमन्वायंति

यावंतः खल्वेवाराजानमनुयंतित्तेभ्यः सर्वेभ्य आतिथ्यं क्रियतेऽग्निंमंथंतिसोमराजन्यागतेत्त्य थैवा
दोमनुष्यराजआगतेन्यस्मिन्वाहैत्युक्षाणंवावैहतेवाक्षदंतएवमेवास्माएतत्क्षदंतेयदग्निं
मंथंत्यग्निर्हिदेवानांपशुः॥१५॥अग्नयेमथ्यमानायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युरभित्वादेवसवि
तरितिसावित्रीमन्वाहतदाहुर्यदग्नयेमथ्यमानायानुवाचाहाथकस्मात्सावित्रीमन्वाहति स
वितावैप्रसवानामीशेसवितुप्रसूताएवैनंतन्मंथंतितस्मात्सावित्रीमन्वाहमहीद्यौष्पृथिवीच
नइतिद्यावापृथिवीयामन्वाहतदाहुर्यदग्नयेमथ्यमानायानुवाचाहाथकस्माद्यावापृथिवीया

मन्वाहेति द्यावापृथिवीभ्यां वा एतं जातं देवाः पर्यगृह्णन् ताभ्यामेवाद्यापि परिगृहीतं तस्मा
द्यावापृथिवीयमन्वाहत्वामग्नेपुष्करादध्यथर्वा निरमंथतामूर्त्यै यं गायत्रमन्वाहागौमध्यमानेस्य
यैवैनं देवतयास्वेनछंदसा समर्द्धयत्यथर्वा निरमंथत तिरूपसमृद्ध्यै तद्वै युज्ञस्य समृद्धं
यद्रूपसमृद्धं यत्कर्मक्रियमाणमभिवदति सयदि नजायेत यदि चिरं जायेत यदि क्षिप्रं जायेत गाय
त्रीष्वाऽअग्नेहंसि न्यत्रिताभिस्त्वा रक्षसामपहत्यै रक्षांसि वा एनंतद्घ्नंति भेषजमेतद्यर्हि नजा
यतेयर्हि चिरं जायतेसयद्येकस्यामेवाऽऋक्षायां जायेतयदि द्वयोरथोनूबंधुजंतवरतिजा

ताय जातवतीमभिरूपामनुजूया द्य द्यवे भिरूपंतत्सम्मद्ममायं हस्तेन रवादिनमिति हस्ताभ्यो ह्येनं
मेथंति शिशुंजातमिति शिशुरिवा एष प्रथमजातो यदग्निर्नेबिभ्रतिविशामग्निंस्वधरमिति य
दै देवानांनेतिदेवामोमितिप्रदेवंदेववीतयेभरतावसुवित्तममितिप्रहियमाणायाभिरूपाय द्यवे
भिरूपंतत्सम्मद्ममास्वेयोनौनिषीदत्वित्येषहवाअस्यस्वो योनिर्यदग्निरग्नेराजातंजातवेदसी
तिजातरैतराजातवेदाइतरंःप्रियंशिशीतातिथिमित्येषहवाअस्यप्रियोतिथिर्यदग्निरग्नेःस्योन
आगृहपतिमितिशांत्यामेवैनंतद्धात्यग्निनाग्निःसमिध्यतेकविगृहपतिर्युवा॥हव्यवाडुहास्य

रित्यभिरूपायद्यज्ञेभिरूपंतत्समृद्धंत्वंह्यग्नेअग्निनाविप्रोविप्रेणसन्त्सतेतिविप्रतरोविप्रतरःस
न्नितरःसन्नितरःसखासख्यासमिध्यसइत्येषहवाअस्यस्वःसखायदग्निरग्नेस्तेमर्जयंतसुक्र
तुंपुरोयावानमाजिषु॥स्वेक्षयेषुवाजिनमित्येषहवाअस्यस्वःक्षयोयदग्निरग्नेर्यज्ञेनयज्ञमयजं
तदेवाइत्युत्तमयापरिदधातियज्ञेनवैतद्देवायज्ञमयजंतयदग्निनाग्निमयजंततेस्वर्गंलोकमायंस्ता
निधर्माणिप्रथमान्यासन्॥तेहनाकंमहिमानःसचंतयत्रपूर्वसाध्याःसंतिदेवाइतिछंदोसिवैसा
ध्यादेवास्तेयेग्निनाग्निमयजंततेस्वर्गंलोकमायन्नादित्याश्चैवैहासन्निगिरसश्चैतेग्निनाग्नि

मयजंततेस्वर्गंलोकमायन्सैषास्वर्ग्याहुतिर्यदग्न्याहुतिर्यदिहवाअप्यब्राह्मणोक्तोयदिदुरुक्तोक्तो
यजतेयहैषाहुतिर्गछत्येवदेवान्नपापनासंसृज्यतेगछत्यस्याहुतिर्देवान्नास्याहुतिःपाप्मनासं
सृज्यतेयएवंवेदताएतास्त्रयोदशान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रिय
माणमृगमिवदृतिनासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताःसप्तदशसंपद्यंतेसप्तदशोवैप्रजापतिर्द्वाद
शमासाःपंचर्तवस्तावान्संवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यायतनमिरेवाभीराप्नोतियएवंवेद
त्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्धृत्यैनर्द्धृतिस्तन्नेवत्स्यायविस्त्रंसाय॥१६॥समिधाग्निं

दुवस्यताप्यायस्वसमेतुतइत्याज्यभागयोःपुरोनुवाक्येभवतआतिथ्यवत्योरूपसमृद्ध्यैतद्वैयज्ञस्य
समृद्ध्यैरूपसमृद्ध्यैयत्कर्मक्रियमाणमृगमिवदृतिसैषाग्नेय्यतिथिमतीनसोम्यातिथिमत्यस्तियस्सो
म्यातिथिमतीस्याद्धस्वत्सास्यादेवत्वैवैषातिथिमतीयदापीनवतीयदावाअतिथिंपरिवेविषत्या
पीनइववैसतर्हिभवतितयोर्जुषाणोनेवयजतीदंविष्णुर्विचक्रमेतदस्यप्रियमभिपाथोअश्यामिति
वैष्णव्यौत्रिपदामनूच्यचतुष्पदयाजयतिसप्तपदानिभवंतिशिरोवाएतद्यज्ञस्ययदातिथ्यंसप्तवैशी
र्षन्प्राणाःशीर्षन्नेवतत्प्राणांदधातिहोतारंचित्ररथमध्वरस्यप्रशायमग्निंभरतस्यऋण्वरंतिस्विष्टु

रुतः संयाज्येभवतआतिथ्यवत्यौरूपसमृद्धेएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगतिव
दतिविष्टुभौभवतःसेंद्रियत्वायेत्यांतंभवतीत्यांतेनवाएतेनदेवाअेराध्नुवन्यदातिथ्यंतस्मादित्यांतम
वकर्तव्यंप्रयाजानेवाऽयजंतिनानुयाजान्प्राणावैप्रयाजानुयाजास्तियदमेशीर्षन्प्राणास्तिप्रयाजायेवो
चस्तेनुयाजाःसयोजानुयाजान्यजेद्यथेमान्प्राणानात्मन्यशीर्वन्धित्सेतादृक्तदितिरिक्तंतत्समुवाऽमे
प्राणाविद्वेयेचेमेयेचेमेतद्यदेवाऽयजंतिनानुयाजास्तिऽयसकामऽउपसोयोनुयाजेषुयानु
याजेषु॥१७॥ ॥इतितृतीयाध्यायः॥ ॥यज्ञोवैदेवेभ्यऽउत्क्रामन्नोहमन्नंभविष्यामीतिने

तिरेवाऽब्रुवन्नन्नमेवनोभविष्यतीतिते देवाविमेथिरेसमहेभ्योविहतोनप्रबभूवतेहोचुर्दे
वानेवैनऽइत्थंविहतोलेभविष्यतिहंतेमंयज्ञंसंभरामेतिततथेतितंसंजभ्रुस्तेसंभृत्यो चुरश्विनो
विमंमिषज्यतमित्यश्विनौवैदेवानांभिषजावश्विनावध्वर्यूतस्मादध्वर्यूघर्मेसंभरतस्तेसंभृ
त्याहतुब्रह्मन्नवर्ग्यंप्रवरिष्यामोहोतरभिषुहीति॥१८॥ब्रह्मज्ञानंप्रथमंपुरस्तादितिप्रति
पद्यतेब्रह्मवैबृहस्पतिब्रह्मणोवैनेतद्भिषज्यतीयंपित्रेराष्ट्रेत्यग्रतिधाग्वैराष्ट्रीवाचमेवास्मिं
स्तद्दधातिमह्यन्महीअस्तभायद्विजातइतिब्राह्मणस्यत्वाब्रह्मवैबृहस्पतिब्रह्मणोवैनेतद्भि

षड्यत्यभिर्यदेवं सवितारमोण्योरितिसावित्री ब्राह्मणो वै सविता ब्राह्मणमेवास्मिंस्तद्दधाति संसीद
स्वमहाँ असीत्येवैनं समसादयन्नंजंतियं प्रथमंतोनविभाइत्यज्यमानायाभिरूपायज्ञेभि
रूपंतत्समृद्धेपतंगमक्तमसुरस्यमायायायोनः सनुत्योअभिदासद्ग्नेभवानोअग्नेसुमनाउ
पेतावितिद्वेद्वेअभिरूपेषज्ञेभिरूपंतत्समृद्धेकृष्णुष्वपाजःप्रसितिंनपृथ्वीमितिपेचराक्षोघ्ना
रक्षसामपहत्यैपरित्वाग्निर्वणाग्निरोषिद्योरदधाउक्थ्यंवचःशुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यद्प
श्यंगोपामनिपद्यमानमितिचतस्रएकपात्न्यस्ताएकविंशतिर्भवंत्येकविंशोयंपुरुषोदश

दस्याअंगुल्योदशपादाआत्मैकविंशस्तमिममात्मानमेकविंशंसंस्कुरुते॥१९॥स्तुवेदसस्य
धमतःसमस्वरन्तितिनवपावमान्योनवैवैप्राणाःप्राणानेवास्मिंस्तद्दधात्ययंवेनश्चोदय
त्पृश्निगर्भोदित्ययंवैवेनोस्माद्ध्रुर्ध्वाअन्येप्राणावेनंत्वंचोन्येतस्माद्वेनःप्राणोवाअयंस
न्नाभेरितितस्मान्नाभिस्तन्नाभेर्नाभित्वंप्राणमेवास्मिंस्तद्दधातिपवित्रंतेविततंब्रह्मणा
स्पतेतयोष्यवित्रंविततंदिवस्पदेवियत्पवित्रंधिषणाअतन्वतेतिपूतवंतःप्राणास्तइमेवा
चोरेतस्योमूत्यःपुरीष्यइत्येतानेवास्मिंस्तद्दधाति॥२०॥गणानांत्वागणपतिं हवामहइतिप्रा

राम १९

त्रपास्त्यं ब्रह्मवै बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनंतद्भिषज्यतिप्रथश्चयस्यसप्रथश्चनामेतिघर्मतन्वःस
तनुमेवैनंतत्सरूपंकरोतिरथंतरमाजभारावसिष्ठःभरद्वाजोबृहदाच्चक्रेअग्नेरितिबृहद्र
थंतरवंतमेवैनंतत्करोत्यपश्यंत्वामनसाचेकितानमितिप्रजावान्प्रजापत्यःप्रजामेवासिस्त
द्धातिकाराध्द्वोजाअश्विनावामितिनवविधंदसन्तंदेतद्यज्ञस्यांतस्त्यंविष्टुमिवाजांतस्य
मेणीयश्चचस्फ्यीयश्चचंतस्मादेतावि(छंदसोभवंत्येताभिहीश्विनोःक्षीवान्प्रियंधामो
पागच्छत्सपरमंलोकमजयद्युपाश्विनोःप्रियंधामगच्छतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदाभात्यग्नि

रूपसामनीकमिति सूक्तेपीषोसमग्निना घर्ममधेत्यभिरूपंयद्येभिरूपंतत्समृद्धंनदुत्रै
ष्टुभंवीर्यंवैत्रिष्टुभीर्यमेवास्मिंस्तद्दधातियावाणोवतदिदर्थेजनयेदितिसूक्तमक्षीरवकर्णो
विवनासेवेत्यंगसमारब्धायमेवास्मिंस्तद्दिंद्रियाणिदधातितदुत्रैष्टुभंवीर्यंवैत्रिष्टुभीर्यमेवा
स्मिंस्तद्दधातिनदुत्रैष्टुभंवीर्यंवै नोद्यावापृथिवीपूर्वचित्तयइतिसूक्तमग्निंघर्मंसुरुचंयामान्न
ष्टयइत्यभिरूपंयद्येभिरूपंतत्समृद्धंनदुजागतेजागतावैपशवःपशूनेवास्मिंस्तद्दधातियाभि
रमुमावतेयाभिरमुमावतमित्येतावतोहात्रभ्योकामंदद्दशतुस्तानेवास्मिंस्तद्दधातितैरेवं

नेतत्समर्द्धयत्यृक्रुचदुषसःपृश्निरग्नियदतिरुचितवतीरुचमेदधातिरुक्मिरुक्मिःपरिपातमस्मानित्युत्तमयापरिदधात्यरिष्टेभिरश्विनासौभगेभिः॥तन्नोमित्रोवरुणोममहेतामदितिःसिंधुःपृथिवीउतद्यौरित्येतरैवैनंतत्कामैःसमर्द्धयतीतिनुपूर्वेपटत्वं॥२१॥अथोत्तरमुपहूयेसुदुघांधेनुमेतांहरुपक्तीवसुपत्नीवसूनामित्वादेवसवितःसमीवत्सेनमातृभिःसंवत्सइवमातृभिर्यन्तेत्वनःशशयोमयोभूर्गोरमीमदनुवत्समिषंतेनमेसदुपसीदतेसेजानानाउपसीदन्नभिश्वादशभिर्विवस्वतोदुहंतिसप्तैकांसमिहोअग्निरश्विनासमिहोअग्नि

बृषणा रतिर्दिवस्तदुप्रयक्षतमम स्यकर्मीत्मन्न ग्नेभोदुत्येतघृतंपयउत्तिष्ठब्रह्मणास्पतेऽधुक्षाति
प्युषीमिषमुपदेवपयसागोधुगोषमासुतेसिंचतश्रियमाऽनमश्विनोर्घर्मिः समुत्येमहतीरपस्त्ये
कविंशतिरभिरूपायद्यत्तेभिरूपंतत्समृद्धमुदुष्यदेवः सविताहिरण्ययेत्यन्नस्तिष्टुतिप्रेतुब्रह्म
णास्पतिरित्यनुप्रैतिगंधर्वइत्यापदमस्यरक्षतीतिस्वरमवेक्षतेनाकेसुपर्णमुपयत्पतंतमित्युप
विशतिनक्षत्रांघर्मोनक्षतिस्वहोतोभापिवतमश्विनेतिपूर्वार्द्धेणयजत्यग्नेवीहीत्यनुवषट्करो
तिसिष्टद्यूजनंयदुस्त्रियास्वाहुतंघृतंपयोस्यपिवतमश्विनेत्यपरार्द्धेणयजत्यग्नेवीहीत्यनुव

राम
२१

षट्कृतीतिस्विष्टकृद्राजनेत्रयाणांहवैहविषांस्विष्टकृतेनसमवद्यंतिसोमस्यघर्मस्यकाजिनस्येति
सयदनुवषट्कृतोस्यग्नेरेवस्विष्टकृतोनंतरित्यैविभ्याआशादक्षिणासादितिब्रह्मराजपतिस्वाहा
कृतःशुचिर्देवघर्मःसमुद्रादुर्मिमुदियर्तिवेनोदक्षःसमुद्रमभियज्जिगातिसरवेसरवायमध्या
वृत्स्वोर्ध्वऊषुणऊतयऊषूनःपद्यहसस्तेघमित्यानमस्विनइत्यभिरूपायद्यैभिरूपंत
त्समृद्धंपावकशोचेतवहिक्षेयंपरीतिमक्षमाकांक्षतेहुतंहविर्मधुहविरिंद्रतमेग्नावश्यामते
देवघर्मंमधुमतःपितुमतोकक्षवंतोगिरस्वतोनमस्तेअस्तुमाहिंसीरितिघर्मस्यभक्षयति

श्येनोनयोनिंसदनेधियाकृतमायस्मिन्सत्रासवाऽतिसंसाद्यमानायान्वाहहविर्हविष्मोमहिसम्र
दैव्यमितियद्दहरुत्सादयिष्यंतोभवंतिस्रुवसाद्रुगवतीहिस्याऽत्युत्तमयापरिदधातितदेतद्देव
मिथुनंयद्घृमेःसयोघर्मस्तद्धिश्नेयोशफोतोशफोयायद्यमनीतेश्नोपिकपालेयत्सयस्तद्देतस्त
दिदमग्नोदेवयोन्योंप्रजननेरेतःसिच्यतेग्निर्वैदेवयोनिःसोग्नेर्देवयोन्याआहुतिभ्यःसंभ
वत्यऽग्नेयोयजुर्मयःसाममयोवेदमयोब्रह्ममयोमृतमयःसंभूयदेवताअप्येतियएवंवेदयश्चै
वंविद्वानेतेनयज्ञक्रतुनायजतेऽ॥२२॥देवासुराएषुलोकेषुसमयतंतेदेवाअसुराइमानेवलोका

राम
२२

न्पुरो कुर्वतयथो जीयांसो बलीयांसएवंतेवाअयमस्मयीमेवेमामकुर्वतरजतामंतरिक्षंहरिणीदिवंतेतथेमा
ल्लोकान्पुरोकुर्वततेदेवाअब्रुवन्पुरोवाइमेसुराइमांल्लोकान्कृतपुरइमांल्लोकान्प्रतिकरवामहाइति
तथेतितेसइवास्याःप्रत्यकुर्वताग्नीध्रमंतरिक्षाद्वर्हिर्द्यानेदिवस्तेतथेमांल्लोकान्पुरःप्रत्यकुर्वत
तेदेवाअब्रुवन्नुपसदउपायामोपसदावैमहापुरंजयंतीतितथेतितेयामेवप्रथमामुपसदमुपायंस्त
यैवेनान्स्मांल्लोकादनुदंतयोद्वितीयोंतयांतरिक्षाद्योत्तृतीयोतयादिवस्तांस्तथेभ्यांल्लोकेभ्योनुदं
ततेवाएभ्योल्लोकेभ्योनुताअसुराकृतंनश्रयंततेदेवाअब्रुवन्नुपसदएवोपायामेतिवथेतितइमा

स्त्रिस्त्रः सती रूपसदो द्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ताः षट्समपद्यंत षडृतवस्ताञ्चाऋतुभ्यो नुदंत ते वाऋतुभ्यो नुताअसुरा मासानभ्रयंतते देवाअब्रुवन्नुपसदएवो पायामेति तथेति तइमाः षट्सती रूपसदो द्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ता द्वादशसमपद्यंत द्वादशवै मासास्ताञ्चै मासेभ्यो नुदंत ते वै मासेभ्यो नुताअसुराअर्द्धमासानभ्रयंतते देवाअब्रुवन्नुपसदएवो पायामेति तथेति तइमा द्वादश सती रूपसदो द्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ता अतुर्विंशतिः समपद्यंत चतुर्विंशतिर्वा अर्द्धमासास्ताञ्चाअर्द्धमासेभ्यो नुदंत ते वाअर्द्धमासेभ्यो नुताअसुराअहो

रात्रेरुच्चरंतेदेवाअब्रुवन्नुयसदावेवोपायामेतितथेतितेयामेवपूर्वोह्नउपसदमुपायुंस्तयैवै
नानह्नोनुदंतयामपराह्णंतयारात्रेस्तोस्तथोभाभ्यामहोरात्राभ्यामेतरायेस्तस्मात्सुपूर्वोह्नएव
पूर्वयोपसदाप्रचरितव्यंस्वपराह्णंपरयातावंतमेवतद्विषंतंलोकंपरिक्रामहि॥२३॥जितयोनै वै
मेतायदुपसदोसपत्नोवाएताभिर्देवाविजितिंव्यजयंतासपत्नोविजितिंविजयतेयएवंवेदयोदेवा
एवुत्लोकेषुयामृतुषुयोमासेषुयामर्द्धमासेषुयामहोरात्रयोर्विजितिंव्यजयंततोविजितिंविजयते
यएवंवेदतेदेवाअबिभयुरस्माकंविप्रेमाणमन्विदमसुरआभविष्यंतीतिते व्रूम्यामंत्रयंतामि

वैसुभिरुद्रकामर्द्विरुद्रैर्वरुणआदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्तेतथाव्युक्रम्यामंचयंतेब्रुवन्ते
तयाएवनइमाःप्रियतमास्तन्वस्ताअस्यवरुणस्यराज्ञोगृहेसंनिदधामहेताभिरेवनःसनसंग
च्छतेयोनएतदतिक्रामाद्यआत्मन्नोभयिषादितितथेतितेवरुणस्यराज्ञोगृहेतनूःसन्यदध
ततेयद्वरुणस्यराज्ञोगृहेतनूःसन्यदधततस्तान्नअसमवत्तस्तान्नूनंस्यस्तान्नूनंस्यतवंतस्मा
दाहुर्नेसतान्नूनंस्त्रियोद्वेग्धव्यमितितस्माद्दमसुरान्वाभवंति॥२४॥शिरोवाएतद्यज्ञस्य
यदातिथ्यंग्रीवाउपसदःसमानबर्हिषीभवतःसमानंहिशिरोग्रीवमिषुंवाएतेदेवाःसमस्कु

वैतयदुपसदस्तस्याग्निरनीकमासीत्सोमःशल्योविष्णुःस्तेजनंवरुणःपर्णानितामाज्यधन्वा
नोव्यस्तेजस्तयापुरोभिंदंतआयंस्तस्मादेताआज्यहविषोभवंतिचतुरोयेस्तनान्व्रतमुपैत्युपसत्सु
चतुःसंधिहिषुरनीकंशल्यस्तेजनंपर्णानित्रीन्स्तनान्व्रतमुपैत्युपसत्सुत्रिषंधिहीषुरनी
कंशल्यस्तेजनेद्वौस्तनौव्रतमुपैत्युपसत्सुद्विषंधिहीषुःशल्यश्चह्येवतेजनंचैकंस्तनंव्रत
मुपैत्युपसत्स्वेकाह्येवेषुरित्याख्यायतएकयाबीर्यंक्रियतेपरोवरीयोसोवाइमेलोकाअर्वागेही
यांसःपरस्तांदर्वाचीरुपसदउपैत्येषामेवलोकानामभिजित्याउपसद्यायमीक्षुवइमांमेअग्नेस

मिधंमिमामुपसदंवनेतितिर्त्रिस्त्रिस्त्रःसामिधेन्योरूपसमृद्ध्याएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपस
मृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतिज्ञाभिवतीर्याज्यानुवाक्याःकुर्यादग्निर्वृत्राणिजंघनद्यु
यइवशर्यहात्वंसोमासिसत्पतिर्गयस्फानोऽमीवहेदंविष्कुविचक्रमेत्रीणिपदाविचक्रमइत्ये
ताविपर्यस्ताभिरपराहेणयजति घ्नेतोवाएताभिर्देवाःपुरोभिंदंतआयन्यदुपसदःसधंदसः
कर्त्तव्यानविधंदसोयदिधंदसःकुर्याद्ध्रीवासुतद्रुंडंदध्यादीश्वरोग्न्यावोजनितोस्तस्मात्सधं
दसएवकर्त्तव्यानविधंदसस्तद्दुहस्माहोयाविजानञ्छतेयउपसदोकिन्नवैतद्ब्राह्मणंयस्माद

प्यश्नीत्स्यश्रोत्रियस्यमुखेव्येवज्ञायतेतत्सप्तमिवरेभवतीवेत्याज्यहविषोह्युपसदोग्रीवासुमुखम
ध्यायितंतस्माद्धस्मात्तदाह॥२५॥देववर्मवाएतद्यत्क्षयाजाश्चानुयाजाश्चायाजमनुयाजंभवती
ष्टेसंशित्याअप्रतिशरायसक्रुदतिक्रूम्याश्चावयतियज्ञस्यमिक्रोत्याअनपक्रमायतदाहुःक्रूरमि
ववाएतत्सोमस्यराज्ञोंतेचरंतियदस्यघृतेनोंतेचरंतिघृतेनहिवज्रेणेंद्रोवृत्रंहंस्तद्यदेशुरंशुष्टेदे म
वसोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविदआतुभ्यमिंद्रःप्यायतामातभिंद्रायप्यायस्वाप्याययास्मान्सखी
न्॥सन्यामेधयास्वस्तितेदेवसोममुत्यामुदेयंशीयेतिराजानमाप्याययेंतियदेवास्यतक्रूरमिवो

तेचरंतित्तदेवास्यैतेनाप्याययंत्यथोएनंवर्द्धयंत्येवद्यावापृथिव्योर्वाएषगर्भोयत्सोमोराजातद्वे
ष्टारायएष्टावामानिप्रेषेभगाय॥ऋतमृतवादिभ्योनमोदिवेनमःपृथिव्याइतिप्रस्तरेनिहूयते
द्यावापृथिवीभ्यामेवतंनमस्कुर्वंत्यथोएनेवर्द्धयंत्येववर्द्धयंत्येव॥२६॥ ॥इतिचतुर्थोध्या
यः॥ ॥सोमोवैराजागंधर्वैष्वासीत्तंदेवाश्चऋषयश्चाभ्यध्यायन्कथमयमस्मान्सोमोरा
जागच्छेदितिसावाग्अब्रवीत्स्त्रीकामावैगंधर्वामयैवस्त्रियाभूतयापणध्वमितिनेतिदेवा अ
ब्रुवन्कथंवयंत्वदेतेस्यामेतिसाब्रवीत्क्रीणातेवयर्हिवाववोमयार्थोभवितानर्ह्येववोहंपुन

राजेता स्मीतित यैतितयाम हाषाग्न्याभूतया सोमंराजानमक्रीणीस्तामनुकृतिमस्कन्नोवत्सतरी
माजंतिसोमक्रयणीतयासोमंराजानंक्रीणंतिपुनर्निष्क्रीणीयापुनर्हिसातानागच्छतस्मादुपं
शुवाचाचरितव्यंसोमोराजनिक्रीतेगंधर्वेषुहितार्हवाग्भवतिसाग्नावेवप्रणीयमानेपुनराग
च्छति॥२७॥अग्नयेप्रणीयमानायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युःप्रदेवंदेव्याधियाभरताग्नातवेदसंहव्यानोवक्षदानुषगितिगायत्रीब्राह्मणस्यानुब्रूयाद्गायत्रोवैब्राह्मणस्तेजोवैब्रह्मवर्चसंगा
यत्रीतेजसैवैनंतद्ब्रह्मवर्चसेनसमर्द्धयतीमंमहेविदथ्यायशूषमितित्रिष्टुभंराजन्यस्यानुब्रू

यात्रेषुभो वैराजन्य ओजो वाइंद्रियं वीर्यं त्रिष्टुबोजसै वैनंतदिंद्रियेणवीर्येणसमर्द्धयति श
श्वत्रुत्वईड्यायप्रजभुरितिस्वानामे वैनंतध्रैष्यंगमयतिभृणोतुनोदम्येभिरनीकैः ऋणो
त्वग्निर्दिव्यैरजस्त्रइत्याजरसं हासिन्नजस्त्रोदीदाययएवंवेदायमिहत्रथमोधायिधातृभि
रितिजागतीवैश्यस्यानुब्रूयाज्जागतोवैवैश्योजागताः पशवःपशुभिरेवैनंतत्समर्द्धयतिव
नेषुचित्रंविभ्वंविशेविशइत्यभिरूपायद्येभिरूपंतत्समृद्धमयंमुष्यप्रदेवयुरित्यनुष्टुभि
वाचंविसृजतेवाग्वाअनुष्टुबाग्नेयोवतद्वाचंविसृजतेयमुष्यइतियद्वाहायमुस्यागमैया

पुरागे धर्वेषु वात्समित्येवतद्वाक्षब्रूतेयमग्निरुरुष्यतीत्ययेवाअग्निरुरुष्यत्यमृताद्वि
जन्मनरत्यमृतत्वमेवास्मिंस्तद्दधातिसहसञ्जित्सहीयान्दिवोजीवातवेरुतरतिदेवोह्ये
षएतज्जीवातवेरुतोयदग्निरित्नायास्त्वापदेवयंनाभापृथिव्याअधीत्येतद्वाइत्नायास्य
दंयदुतरवेदिनाभिर्जातवेदोनिधीमहीतिनिधास्यंतोह्येनंभवंत्यग्नेहव्यायवोह्लुवइति
हव्यंहिवक्ष्यन्भवत्यग्नेविश्वेभिःस्वनीकदेवेरूर्णावंतंप्रथमःसीदयोनिमितिविश्वेरेवै
नंतद्देवैःसहासादयतिकुत्सायिनंघृतवंतंसावित्रइतिकुत्सायमिवह्येतद्यज्ञेक्रियतेम

त्येतु दारवाः परिधयो गुल्गुल्वर्णीस्रुचः सुगंधितेजनानीतियज्ञंनययजमानायसाधि
तियज्ञमेवतद्दधातिप्रतिष्ठापयतिसीदहोतः स्वउलोकेचिकित्वानित्यग्निर्वैदेवानांहोतात
स्येषस्वोलोकोयदुत्तरवेदीनाभिःसादयायज्ञंसुकृतस्ययोनाविितियजमानोवैयज्ञोयज
मानोयैवैतामाशिषमाशास्तेदेवावीर्देवान्विषायजास्यग्नेबृहद्यजमानेवयोधाइतिप्रा
णोवैवयःप्राणमेवतद्यजमानेदधातिनिहोताहोत्षदनेविदानइत्यग्निर्वैदेवानांहो
तातस्यैतद्धोत्षदनंयदुत्तरवेदीनाभिस्त्वेषोदीदिवांअसदत्सुदक्षइत्यासन्नोहिसतहिस

राम
२६

तर्हिभवत्यदब्धव्रततमतिर्वसिष्ठइत्यग्निर्वैदेवानांवसिष्ठःसहस्त्रंभरःशुचिर्जिह्वोअग्निरित्येषा
हवाअस्यसहस्त्रंभरतायदेनमेकंसंतंबहुधाविहरंतिप्रहैवैसाहस्त्रंपोषमाप्नोतियएवंवेदत्वं
हूतस्त्वमुनःपरस्याइत्युत्तमयापरिधींदेतित्वंवस्यआवृषभप्रणेताअग्नेतोकस्यनस्तनेतनू
नोमप्रयुक्ष्वीयद्वोधिगोपाइत्यग्निर्वैदेवानांगोपाअग्निमेवतत्सर्वतोगोपारंपरिदत्तआ
त्मनेचयजमानायचयत्रैवंविद्वानेतयापरिदधात्यथोसंवत्सरीणामेवैतांस्वस्तिंकुरुतेताएता
अष्टावुचाहरूपसमृद्ध्याएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणंमृगमिवदृतिनासं

त्रिः प्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमोता द्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिः
प्रजापत्यायतनमिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमोत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैतद्वृद्ध्यै
ह्यतिस्म्मेबृत्नायाविस्रंसायाऽइ॥ हविर्द्धानाभ्यांप्रोह्यमाणाभ्यामनुब्रूहीत्याह्वध्वर्युर्यु
ङ्क्ष्वाब्रह्मपूर्व्वंनमोभिरित्यन्वाहब्रह्मणावाएतेदेवाश्चयुंजतयद्वविर्द्धानेब्रह्मणैवैनेएतद्युंक्ते
नवैब्रह्मप्वद्विष्यतिप्रेतोयज्ञस्यशंभुवेतित्रचंद्यावापृथिवीयमन्वाहतदाहुर्यद्वविर्द्धानाभ्यां
प्रोह्यमाणाभ्यामनुवाचाह्यकस्मात्तचंद्यावापृथिवीयमन्वाहेतिद्यावापृथिवी वैदेवानांहवि

द्धीनेआस्तांतेउएवाद्यापिहविर्द्धानेतेहीदमंतरेणासर्वंहवियदिदंकिंचतस्मात्चंद्यावापृथिवीयमन्वाहयमेइवयतमानेयदेतामितियमेइवह्येतेयतमाने प्रज्ञाहगितः प्रवोभरमानुषादेवयंतइतिदेवयंतोह्येनेमानुषाः प्रभरंत्यासीदंतेस्वमुल्लोकंविदानेस्त्रासस्केभवतमिंद्रवेनइतिसोमोवैराजंदुःसोमायैवैनेएतद्वाज्ञआसदेवीन्तृपदधिद्वयोरदधाउक्थ्येवचइतिद्वयोर्ह्येतत्तीर्थंछंदइधिनिधीयतउक्थ्येवचइतियदाहयज्ञियंवैकर्मोक्थ्यंवचोयज्ञमेवैतेनसमर्द्धयतियतस्त्रचामिथुनायासपर्यंतः॥असंयतोवैतेतेऽतिपुष्यतीतियदेवादःपूर्वंयत्नवत्परमा

हत्तदेवैतेनशोत्पाशमयतिभद्राशक्तिर्यजमानायसुन्वतइत्याधिषमाशास्तेविश्वारूपाकृतिंप्रतिमुं
चतेकविर्नृचक्षाइतिविश्वरूपामन्वाहसरस्वामिक्षमाणोनुऋयाद्विश्वमिवहिरूपंरराद्याःशुक्रमि
वचरुछमिवचविश्वंरूपमवरुंधआत्मनेचयजमानायचयत्रैवंविद्वानेतांरराद्यामीक्षमाणो
न्वाहपरिस्कृणिर्वणोगिरइत्युत्तमयापरिदधातिसयदेवहविर्द्वानेसंपरिश्रितेमन्येताचपरि
दध्यादनग्नंमाऊकाहतोतुश्रयजमानस्यचभार्याभवतियत्रैवंविद्वानेतयाहविर्द्वानयोःपरिद
धातियजुषावाएतेसंपरिश्रियेतेयद्वविर्द्धानेयजुषैवैनेएतत्परिश्रयंतितोयदेवाध्वर्युश्चप्रति

प्रस्कातां चोभयतोमेध्यौ निहन्यातामथ परिदध्यादग्नहितेसंपरिश्रितेभवतस्ता एताअष्टावन्याहऋच
समृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतितासांत्रिःपथमामन्वाहत्रिरु
त्तमांतावद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यायतनाभिरेवाभीराध्नो
तियएवंवेदत्रिःप्रथमोत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्धृत्यैनद्धृतिस्पृन्मेवत्नायाविस्रंसाय॥२९॥
अग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीत्याहाध्वर्युःसावित्रींहिदेवप्रथमायत्रिरितिसावित्रीमन्वा
हतदाहुयेऽग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुवाचोऽथकस्मात्सावित्रीमन्वाहेतिसवितावैप्रस

वा नामीषोसवित्वसूताएवैनौतद्यज्ञपायंतितस्मात्सावित्रीमन्वाहब्रह्मणास्पतिरितिब्रह्मणा
स्पत्यामन्वाहतदाहुर्यदग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुवाचाथकस्माद्ब्रह्मणास्पत्यामन्वा
हेतिब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मैवाभ्यामेतत्सुयोगवकर्णवैब्रह्मण्वद्विष्यतिप्रदेयेतुसूनृतेतिससूनृत
मेवतद्यज्ञंकरोतितस्माद्ब्रह्मणास्पत्यामन्वाहहोतादेवोअमर्त्यइतित्वाग्नेयंगायत्रमन्वाहसो
मेराजानिप्रणीयमानेसोमंवैराजानंप्रणीयमानंमंतरेणैवसदोहविर्द्धानान्यसुररक्षांस्यजिघां
सेत्तमग्निर्मयायत्तनयतुरस्तादितिमायेतिमायायाहिसतमत्तनयतस्माद्वस्याग्निंपुरस्ताद्धरं

राम
३१

स्युपत्वाग्नेदिवेदिवउपप्रियंपनिप्रतामितितिस्रश्चैकांचान्वाहैष्वरौहवाएतौसंयन्तौयज्ञ
मानंहिंसितोर्य्यआसौपूर्वोऽहतोभवतियमुचैनमपरंप्रणायंतितद्धतिस्रश्चैकांचान्वाहसंजा
नानावैनौतत्संगमयतिप्रतिष्ठायामेवैनौतत्प्रतिष्ठापयत्यात्मानञ्चयजमानस्यचाहिंसापा
अग्नेजुषस्वप्रतिहर्यतद्वचरत्याहुत्योहूयमानायामन्वाहाग्नयएवतज्जुष्टिमाहुतिंगमय
तिसोमोजिगातिगातुविदितिऋचेसौम्यंगायत्रमन्वाहसोमेराजनिप्रणीयमानेस्वयैवैनंतद्दे
वतयास्वेनछंदसासमर्द्धयतिसोमःसधस्थमासददित्यासत्यन्हिसतर्हिभवतितदृतिऋम्यै

वानुब्रूयात्प्रष्ठवद्वाग्नीध्रं कृत्वातमस्यराजावरुणास्तमग्निनेतिवैष्ठवीमन्वाहक्रतुंसचंतमा
कृतस्यवैधसः दाधारदक्षमुत्तममहर्विदंव्रजंचविष्णुःसखीवान्अपोर्णुतदतिविष्णुर्वैदि वा
नांद्वारपःसएवास्माएतद्वारंविवृणोत्येतंश्रप्रागाअदितिर्भवासीतिप्रपाद्यमानेन्वाह शय्ये नो
नयोनिंसदनंधियाकृतमित्यासन्नेहिरण्मयमासदंदेवएषतीतिहिरण्मयमिवहवाएषएतद्देवेभ्य
श्छदयतियत्कृष्णाजिनंतस्मादेतामन्वाहास्तभ्नाद्यामसुरोविश्वेवदातिवारुण्यापरिदधाति
वरुणादेवत्योवाएषताद्यावदुपनह्योयावत्परिश्रितानिप्रपद्यतेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसा

राम
३२

दसासमद्धेयतितंयद्यपवाधावेयुरभयंवेछेरन्नेवंवेदस्ववरूणंबृहंतमित्येतयापरिदध्याद्याव
द्वोहाभयमिछतियावद्वोहाभयंध्यायतितावद्वोहाभयंभवतियत्रैवंविद्वानेतयापरिदधातितस्मा
देवंविद्वानेतयैवपरिदध्यात्ताएताःसप्तदशान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धं
यज्ञमेवैकियमाणमृगमिवदृतिंतासोत्रिःप्रथममन्वाहत्रिरुत्तमांताएकविंशतिःसंपद्यंतएकविंशोवैप्रजापतिर्द्वादशमासाः
पंचर्तवस्त्रयइमेलोकाअसावादित्यएकविंशउत्तमाप्रतिष्ठात्यैवंस्वंसाश्नीत्तदाधिपत्येनद्वेष्यस्यविष्टपंतत्र
आपतेरायतनंतत्स्वाराज्यमश्नोसेतमेवैताभिरेकविंशत्यैकविंशत्या॥ ३०॥ ॥इतिपंचमोध्यायः॥ ॥
इतिप्रथमपंचिकासमाप्तः॥ ॥अग्निर्वैपशुःस्वर्ग्यंवैपंच॥ प्राच्योवैषट्॥ यज्ञोवैनव॥ सोमोवैचत्वारिंश॥ अ
ग्निर्वैप्रजायाजवयूंषिनोत्वादशः॥ ॥शुभंभवतु॥ ॥

॥ द्वितीयापंचिकाप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ओंयज्ञेनवैदेवाऊर्ध्वास्वर्गंलोकमायँस्तेविभयुरिमन्नोदृष्टामनुष्या
श्चऋषयश्चानुप्रज्ञास्यंतीतितेवैयूपेनैवायोपयँस्तंयद्यूपेनैवायोपयँस्तद्यूयस्यूयंवैतमवाचीना
ग्रंनिमित्योर्ध्वोउदायंस्ततोवैमनुष्याश्चऋषयश्चदेवानांयज्ञवास्त्वभ्यायन्न्यसस्यकिंचिदेषिष्या
मःप्रज्ञात्याइतितेवैयूपमेवाविंदन्नवाचीनाग्रंनिमितंतेविदुरनेनवैदेवायज्ञमयूयुपन्निंतंतमु
त्वायोर्ध्वन्यमिन्वँस्ततोवैतेप्रज्ञमजानन्स्वर्गंलोकंतद्यूपउर्ध्वोनिमीयतेयज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्व
र्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैवज्रोवाएषयद्यूपःसोष्टाश्रिःकर्त्तव्योष्टाश्रिर्वैवज्रस्तंतप्रहरतिद्विषते

राम १

भात्व्याय वधेयोस्य स्त्रात्यस्त्रस्मैनं वैवज्रोवैसूपः सएवद्विषतोवधउद्यत ष्टितस्माद्वा स्ति
प्येतर्हियोद्वेष्टिस्यात्प्रियंभवत्यमुष्यायंयूपोमुष्यायंयूपइतिहवाखादिरंयूपंकुर्वीतस्व
र्गकामःखादिरेणावैयूपेनदेवाःस्वर्गंलोकमजयंस्तथैवैतद्यजमानःखादिरेणयूपे
नस्वर्गंलोकंजयतिबैल्वंयूपंकुर्वीतान्नाद्यकामःपुष्टिकामःसमांसमांवैबिल्वोगृ
भीतस्तदन्नाद्यस्यरूपमामूलाद्धाखाभिरनुचित्तस्तपुष्टेःपुष्यतिप्रजोचपशूँश्चय
एवंविद्वान्बैल्वंयूपंकुरुतेयदेवबैल्वोंऽबिल्वंज्योतिरितिवाआचक्षतेज्योतिःस्व

षुभवति श्रेष्ठस्थानो भवति य एवं वेद पालाशं यूपं कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्ते
जो वै ब्रह्मवर्चसं वनस्पतीनां पलाशस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्पालाशं
यूपं कुरुते य देवपालाशां३ सर्वेषां वा एष वनस्पतीनां योनिर्यत्पलाशस्तस्मात्पलाशस्ये
व पलाशो नाचक्षते मुख्यपलाशमिति सर्वेषां ह्यस्य वनस्पतीनां काम उपलो भवति य ए
वं वेद ॥ १ ॥ अन्नो यूप मनु त्वाहि त्या हाध्वर्यवो जंति त्वामध्वरे देवयंत इत्यन्वाहाध्वरे हेने
देवयंतो जंति वनस्पते मधुना दैव्येनेत्येतद्वै रक्षांसि पाप्मानं दहेत्येवतदाह रुचीनमुर्ध्वो

मधुरेव्ययसन्नयह्वं सिष्ठत्रिविष्टपेन

ऽमैत्र्यं यदाज्यं यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्विषोहधत्ताद्यद्वाक्षयोमातुरस्याऽउपस्थऽइतियदिचतिष्ठासि
यदिचशयासैद्विषामेवास्मासुधत्तादित्येवतदाहोर्ध्वोध्रुवस्त्वंनृषत्वऽइत्युर्ध्वोयमाणायां
निरूपायद्यज्ञेभिरूपेतत्समृद्ध्यैवर्ष्मन्पृथिव्याअधीत्येतद्वैवर्ष्मपृथिव्यैयत्रयूपमुन्मि
न्वंतिसुमितीमीयमानोवर्चोधायज्ञवाहसऽइत्याशिषमाशास्तेसमिद्धस्याश्रयमाणःपु
रस्ताद्विंतिसमिद्धस्यह्येषएतपुरस्ताद्भ्रियतेऽग्नेत्वन्वानोअजरंसुवीरमित्याशिषमेवाशा
स्तेआरेअस्मद्दमतिंबाधमानऽइत्यनायावैयाऽमतिस्तामेवैतद्रान्नुदतेयज्ञाच्च

॥ आ० दि० ॥ ३ ॥

जमानाच्चौ ध्रुय स्वमंहते सौभगाये त्याशिषमेवाशास्तऽउर्ध्वऊषु णऽऊतयेति ष्ठादे
वोनसवितेति यद्देदेवानांनेतितदेषामेऽमितिष्ठदेवद्दवसवितेत्येवतदाहोर्ध्वोवा
जस्यसनितेतिवाजसनिमेवैनंतद्दनसंसनोतियदंजिभिर्वाघाद्भिर्विहूयामदइति
ध्वंदोसिवाअंजयोवाद्यतस्तेनेतद्देवान्यजमानाविहूयंतेममयज्ञमागछतममयज्ञमिति
यदिहवाअपिबहवदवयजंतेऽथहास्यदेवायज्ञमेवागछंतियत्रैवंविद्वानेतामन्वाहोर्ध्वो ॥ राम ॥ ३ ॥
नःपाह्यंससोमिकेतनाविश्वंसमत्रिणंदहेदिरक्षांसिवेदसाजिघांसोरक्षांसिपाह्यावंदहेसेवतदाहरूधीनऊर्ध्वो

चरथायजीवसइतियदाहकुधीनऊर्ध्वोचरणायजीवसइत्येवतदाहयदिहवाअपिनीतइ
वयजमानोभवतिपरिहैवैनंतत्संवत्सरायदातिविदाइवेषुनोउवरत्याशिषमेवाशास्तेजा
तोजायतेसुदिनत्वेअहामितिजातोह्येषएतज्जायतेसमर्यआविदत्येवइमानरतिवहियंत्येवै
नंतत्पुनंतिधीराअपसोमनीषेतिपुनंत्येवैनंतद्वयाविप्रउदियर्तिवाचमितिदेवेभ्यएवैनं
तन्निवेदयतियुवासुवासाःपरिवीतआगादित्युत्तमयापरिदधातिप्राणावैयुवासुवासाःसो
यंशरीरंपरिवृतंसउश्रेयान्भवतियाजमानरतिश्रेयांछ्रेयान्त्सेषएतद्भवतियाजमान

स्तेधीरासः कवयउन्नयंतिस्वाध्योमनसादेवयंतरतियेवाअनूचानास्तेकवयस्तएवैनंतदुन्न
यंतिताएताः सप्तान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभि
वदतितासांत्रिःप्रथमान्वाहत्रिरुत्तमोताएकादशसंपद्यंतेएकादशाक्षरावैत्रिष्टुप्त्रिष्टु
विंद्रस्यवज्रेंद्रायैतनाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमोत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैव
तद्धृत्यैनिह्यतिसम्नेवत्नायाविस्रंसाय॥२॥तिष्ठद्यूपः३अनुप्रहरेऽत्रेत्याहुस्तिष्ठत्यश्व
कामस्यदेवेभ्योवैपशवोन्नाद्यायालंभायनातिष्ठंतंतेयक्ष्मंप्रतिवदतोतिष्ठन्नास्मान्नाल

स्थ

राम ४

स्य ध्येनास्मानितितोवैदेवाएतेयूयंवज्रमपश्यँस्तेभ्यउदश्रयँस्तस्माद्बिभ्यतउपावर्त्ततमेवाद्या
युपावृत्तास्ततोवैदेवेभ्यःपशवोन्नाद्यात्तेभायतिष्ठंतितिष्ठंतेस्मेपशवोन्नाद्यात्तेभाययएवंवेद
यस्यचैवंविदुषोयूपस्तिष्ठत्यनुप्रहरेत्स्वर्गकामस्यतमुहस्मैतंपूर्वेचेहवप्रहरंतियजमानोवैयू
योयजमानःप्रस्तरोग्निर्वैदेवयोनिःसोग्नेर्देवयोन्याआहुतिभ्यःसंभूयहिरण्यशरीरऊर्ध्वःस्व
र्गंलोकमेष्यतीत्यथयेतेभ्योवरआसँस्तएतेस्वरूपमपश्यन्यूपाकर्त्ततस्मिन्कर्त्तेनुप्रहरेत्त
त्रसकामउपासोयोनुप्रहरेतत्रसकामउपासोयस्तानेसर्वान्योवएषदेवताभ्यआत्मानमात्त

मतेयोदीक्षतेऽग्निः सर्वादेवताः सोमः सर्वादेवताः सयदग्नीषोमीयंपशुमालभतेसर्वाभ्यएव
तद्देवताभ्योयजमानआत्मानंनिष्क्रीणीतेतदाहुर्द्विरूपोग्नीषोमीयः कर्तव्योद्विदेवत्योहीति
तत्तन्नाद्रत्यैपीवरत्वकर्तव्यः पीवोरूपावैपशवः कृशितरत्वरत्वलुवैयजमानोभवतितद्यत्सी
वापशुर्भवतियजमानमेवतत्स्वेनमेधेनसमर्द्धयतितदाहुर्न्नाग्नीषोमीयस्यपशोरश्नीया
त्पुरुषस्यवाएषोश्नातियोग्नीषोमीयस्यपशोरश्नातियजमानोह्येतेनात्मानंनिष्क्रीणीत
इतितत्तन्नाद्रत्यैवार्च्छेवाएतद्वीर्यदग्नीषोमीयोग्नीषोमाभ्यांवोर्द्वोदत्तमहंस्तावेनमश्रू

तामावाभ्यांवैवृत्रमवधीर्वरंतेवृणावहाइतिवृणाथामितितावेतमेववरमवृणतांभ्वः सुत्यायां
पशुंसएनयोरेवाच्युतोवरवृतोह्येनयोस्तस्मात्स्याशितव्यंचैवत्तीक्षितव्यंच॥३॥आप्री
भिराप्रीणातितेजोवैब्रह्मवर्चसमाप्रियस्तेजसैवैनेतद्ब्रह्मवर्चसेनसमर्द्धयतिसमिधोयजति
प्राणावैसमिधःप्राणाहीदंसर्वंसमिद्धंतेयदिदंकिंचप्राणानेवतत्प्रीणातिप्राणान्यजमानेद
धातितन्नूनपातंयजतिप्राणोवैतन्नूनपात्प्राणहिन्वतःपातिप्राणमेवतत्प्रीणातिप्राणंयजमानेद
धातिनराशंसंयजतिप्रजावैनरोवाकूशंसःप्रजांचैवतद्वाचंचप्रीणातिप्रजांचवाचंचयजमा

नेदधाती ऽन्नो यजत्यन्नं वा इडान्नमेवतत्प्रीणात्यन्नेयजमानेदधाति बर्हिर्यजति पशवो वै ब
र्हिः पशूनेवतत्प्रीणाति पशून्यजमानेदधाति दुरोयजति वृष्टिर्वै दुरो वृष्टिमेवतत्प्रीणातिर
ष्टिमन्तौ द्वेयजमानेदधात्युषासानक्तायजत्यहोरात्रे वा उषासानक्तो होरात्रे एवतत्प्री
णात्यहोरात्रयोर्यजमानंदधाति दैव्या होतारायजति प्राणापानौ वै दैव्या होतारा प्राणापा ना
वेवतत्प्रीणातिप्राणापानौयजमानेदधाति तिस्रो देवीर्यजति प्राणो वा अपानो व्यानस्तिस्रो
देव्यस्ता एवतत्प्रीणाति तायमानेदधाति त्वष्टारंयजति वाग्वै त्वष्टा वाग्धीदं सर्वंतष्टी वं वाच

॥ राम ॥ ६ ॥

मेवतत्रीणातिवाचंयजमानेदधातिवनस्पतिंयजतिप्राणोवैवनस्पतिःप्राणमेवतत्रीणाति
प्राणंयजमानेदधातिस्वाहाकृतीर्यजतिप्रतिष्ठावैस्वाहाकृतयःप्रतिष्ठायामेवतद्यज्ञमेत
तःप्रतिष्ठापयतितामिर्यथऋचाश्रीणीयाद्यद्यऋचाश्रीणातियजमानमेवतद्दुधुतया
नोत्सृजति॥४॥पर्यग्नयेक्रियमाणायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युरग्निर्होतानोऽध्वरꣳरक्षित्वचमा
ग्नेयंगायत्रमन्वाहपर्यग्निक्रियमाणोस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्द्धयतिवाजीसन्प
रिणीयतरंतिवाजिनमिवह्येनंसंतंपरिणयंतिपरित्रिविष्टध्वरंयात्यग्नीरथीरिवेत्येषहिरथी

रिवाध्वरे परियाति परिवाजपतिः कविरित्येषहि वाजानां पतिरेतउपप्रेष्य होतर्हव्याय
वेह्यग्नया हाध्वर्युरग्निरसन्नाज्यमितिमैत्रावरुणउपप्रेषंप्रतिपद्यतेतद्धाध्वर्यु
रध्वर्यो होतारमुपप्रेष्यत्यथकस्मान्मैत्रावरुणउपप्रेषंप्रतिपद्यतइतिमानोवैयस्त
स्यमैत्रावरुणोवाग्यस्यहोतामनसावाऽर्षितावाग्वदतियोह्यन्यमनावाचंवद
त्यस्यर्यावैसावाग्देवजुष्टातद्यन्मैत्रावरुणउपप्रेषंप्रतिपद्यतेमनसैवतद्धाचमीरय
तितन्मनसेरितयावाचादेवेभ्योहव्यंसंपद्यायति॥५॥ दैव्याशमितारआरभध्वंसुतम

नुष्याइत्या हयेचैवदेवानांशमितारोयेचमनुष्याणांतानेवतत्सेनास्त्युपनयतमेध्यादुर
आशासानामेधपतिभ्योमेधमितिपशुर्वैमेधोयजमानोमेधपतिर्यजमानमेवतत्तेन
मेधेनसमर्द्धयत्यथोखल्वाहुर्यस्यैवावकस्यैचदेवतायैपशुरालभ्यतेसैवमेधपतिरिति
सयद्येकदेवत्यःपशुस्यान्मेधपतयइतिब्रूयाद्यदिद्विदेवत्योमेधपतिभ्यामितियदिबहु
देवत्योमेधपतिभ्यइत्येतदेवास्किलतंप्राणाअग्निंभरन्तेतिपशुर्वैनीयमानःसमृत्युंप्रापश्य
त्सदेवान्नान्वकामयतैतुंतंदेवाअब्रुवन्नेहिस्वर्गंवैत्वात्मानंगमयिष्यामइतिसतथे

त्य ब्रवीत तस्य वै मे युष्माकमेक: पुरस्ता दैत्तितथेति तस्याग्नि: पुरस्ता दैत्सोऽन्व मनु
प्राच्यवत तस्मादाहुराग्नेयो वाव सर्व: पशुरग्निं हि सोनु प्राच्यवतेति तस्मा दूस्याग्निं पु
रस्ताद्धरंति स्रुचीत बर्हिरित्येष ध्यात्मा वै पशु: पशुमेव त त्सर्वा त्मानं कृत्वा सन्वनेमात्म
न्यता मनुपितानुभ्राता सगर्भ्यो नुसखा सयूथ्य इति ज नित्रैरे वैनं त त्समनुमत मात्म
मेत उदीचीनो अस्य पदो निधत्ता त्सूर्ये चक्षुर्गमयता द्वातेप्राणमन्व वसृजता दंतरि
क्षमनुदिश: श्रोत्रेणेथिवीं शरीरमित्येष वै नेत त्सर्वं कृत्स्नमात्मानं कृत्वा यस्त्व चमाछ्यतोस्तु

रामकृ

रा ना भ्या अ पिशसो व पा मु त्व दता दं तरे वो क्षा णां वा र य ध्वा दि ति प श्रु षे वत स्रा णां दृ धा
ति श्ये न व स्य व क्षः रू प्यु ता त्व शा सा बा हु शा ल्ना दो ष पी क श्य पे वो सा क्षि दे श्रो पी क व षा
रू स्त्रे क पर्णा ष्ठी वे ता ष ड्विं श ति रे स्य वं क्र ये स्ता अ नु ष्ठ्या च्या व या ता ङ्गा त्र म स्या न्ने रू पा
ता दि त्यं गो न्ये वा स्य त ङ्गा क्षि प्री णा त्यू व ध्य गो हे पार्थि वं ख न ता दि त्या हो ष धं वा ऊ व ध्यमि
ये वा ओ ष धी नां प्रति ष्ठात दे न त्वा या मे व प्रति ष्ठा या मे त त: प्रति ष्ठा प य ति ॥ ६ ॥ आ स्ना रक्ष:
सं सृ ज न ता दि त्या हु ष व वं फ लि क र षो दे वा ह वि र्य ज्ञे भ्यो र क्षो सि नि र भ ज न्न स्ना ब हा य ज्ञा

सूयदस्नारक्षः संसृजतादित्याहरक्षोस्येवतत्स्वेनभागधेयेनयज्ञान्निरवदयतेतदाहु
र्नूयसेरक्षसोकीर्त्तयेत्कानिरक्षोस्यतेरक्षावैयज्ञस्तितदुवाआहुःकीर्त्तयेदेवयोवैभागि
नेभागान्नुदतेचयतेवैनेसयदिवेनेनचयतेऽपुत्रमथपौत्रंचयतेत्वैवनमितिसयदिकी
र्त्तयेदुयोऽमुकीर्त्तयेतिररक्षोवैएतद्वाचोयदुपोऽमुतिनरवैतद्यद्रक्षोस्यथयदुचैःकीर्त्तये
दीश्वरोहास्यवाचोरक्षोभाषाजनितोयोयेराक्षसीवाचंवदतिसयांवैदृत्योवदतियामुन्म
तःसावैराक्षसीवाङ्नात्मनादृप्यतिनास्यप्रजायांदृत्याआजायतेयएवंवेदवनिष्ठुमस्यमा

राविष्टोरुकंमन्यमानानेदुस्तोकेतनयेरवितारमध्वरितारस्तियेचैवदेवानांशमितारो
येचमनुष्याणांतेभ्यएवैनंतत्परिददात्यध्रिगोशमीध्वंसुशमीशमीध्वंमशीध्वमध्रि
गा३ईउतिब्रूयादपापेतिचाध्रिगुर्वैदेवानांशमितापापोनिग्रभीताशमितृभ्यश्चैव
नंतन्निग्रभीतृभ्यश्चसंप्रयच्छतिशमितारोयदत्रसुकृतंकृणवथास्मासुतद्यदुष्कृतंमन्य
त्रतदित्याहाग्निर्वैदेवानांहोतासीत्सएनंवाचाव्यशाद्वाचाएनंहोताविशास्तितद्वाग्यत्
रःकृतंतियदुल्बणंयद्विथुरंक्रियतेशमितृभ्यश्चैवैनंतन्निग्रभीतृभ्यश्चसमनुदिशति

स्वस्त्येव हो तो न्मुच्यते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥ ७ ॥ पुरुषं वै देवाः पशु
मा लभंत तस्माद्दा लभ्या न्मेधउद क्रामत्सोश्वं प्राविशत्तस्माद श्वो मेध्यो भवद एनमुक्तो
तमेधमत्या र्जंत सकिंपुरुषोभवत्ये श्वमालभंत सोश्वाद्दा लभ्या दुद क्रामत्सं गां प्राविशत्तस्मा
द्गौर्मेध्यो भवद एनमुक्तो तमेधमत्या र्जंत स गौरमृगो भवत्ये गामालभंत स गोरा लभ्या दुद
क्रामत्सोविं प्राविशत्तस्माद विर्मेध्यो भवद एनमुक्तो तमेधमत्या र्जंत स गवयो भवत्ये विमा
लभंत सोवेरा लभ्या दुद क्रामत्सोजं प्राविशत्तस्माद जोमेध्यो भवद एनमुक्तो तमेधत्या

र्जेतस उष्ट्रो भवत्सोऽजेऽयोऽक्रामिवारमतत स्मादेष एतेषां पशूनां प्रयुक्तमोय दजस्तेऽजमालभेत
सोऽजादाल ब्धादुदक्रामन्मत्स्यमां प्राविशत्तस्मादियं मेध्याभवद्यैनमुक्रांतमेधमसाजेतस
शीरभो भवत्तएत उक्रांतमेधाअमेध्याः पशवस्तस्मादेतेषां नाश्नीयात्तमस्यामन्वगच्छन्सोऽनु
गतो व्रीहिरभवत्तद्यत्शौ पुरोडाशमनुनिर्वपंति समेधेनन एषुनेष्टमसत्केवलेननः पशुनेष्ट
मसदिति समेधेन हास्य पशुनेष्टंभवति केवलेन हास्य पशुनेष्टभवति यएवंवेद॥८॥सएषा
एष पशुरवालभ्यते यत्पुरोडाशस्तस्ययानि किंशारूणितानिरोमाणियेतुषाः सालग्ये फल्गी

करणं स्तद्स्य यसि ष्टं किं कुसास्तन्मांसं यत्किं चित्केसारं तद स्थि सर्वेषां वाएष पशूनां मेधेन यजते यः पुरोडाशेन यजते तस्मा दाहुः पुरोडाशसन्नं लोक्यमिति युवमेतानि दिविरोचनान्य ग्निश्च सोमसक्रतू अधत्तं युवंसिंधूंरभिशस्तेरवद्या दग्नी षोमावमुंचतं गृभीतानि तिवपायै यजति सर्वाभिर्वाएष देवताभिरालब्धो भवति यो दीक्षितो भवति तस्मा दाहुर्न दीक्षितस्यांश्नी यादिति सयदग्नी षोमावमुंचतं गृभीतानि तिवपायै यजति सर्वाभ्यएवत देवताभ्यो यजमानं वमुंचति तस्मा दाहुरशितव्यं वपायोहुतायो यजमानो हिसतर्हि भवतीत्यन्यदिवो मातरिश्वाज

भारेतिपुरोडाशस्यय ज्ञस्यमश्नादन्यंपरिश्येनोऽदेरितीतरेव च्चेषरेतरेव चमेधः समाहृतोभ
वतिस्वदस्वहव्यासमिषोदिदीहीतिपुरोडाशस्विष्टकृतोयजतिहविरेवास्माएतत्स्वदयतीषमू
र्जमात्मंधनरडाभुपहूयतेपशवोवारडापशूनेवतदुपहूयतेपशून्यज्ञमानेदधाति॥ ९॥मनो
तायैहविषोवदीयमानस्यानुब्रूहीत्याहाध्वर्युस्त्वंह्यग्नेप्रथमोमनोतेतिसूक्तमन्वाहतदाकूर्यदन्य
देवत्यउतपशुर्भवत्यथकस्माद्राग्नेयीरेवमनोतायैहविषोवदीयमानस्यान्वाहेतितिस्रोवैदेवानां
मनोतास्तासुहितेषांमनांस्येतान्यग्निर्वैदेवानांमनोतातस्मिन्हितेषांमनांस्योतान्यग्निःसर्वम
१५ निर्वा रैदेवानांमनोतातस्यांहितेषांमनांस्योतानिर्मोवैदेवानांमनोतातस्यांहितेषांमनांस्योता १५

नोताअग्नौमनोताः संगच्छंतेतस्मादाग्नेयीरेवमनोतायैहविषोवदीयमानस्याचाहाश्री
षोमाहविषःप्रस्थितस्येतिहविषोजेयंतिहविरवदानिरूपसमृद्धाप्रस्थितस्येतिरूपस
मृद्धासर्वाभिर्हास्यसमृद्धिभिःसमृद्धंहव्यंदेवानप्येतियएवंवेदवनस्पतिंजयतिप्रा
णावैवनस्पतिर्जीवंहास्यहव्यंदेवानप्येतियत्रैवंविद्वान्वनस्पतिंजयतिस्विष्टकृतंजयेतिप्र
तिष्ठावैस्विष्टकृत्प्रतिष्ठायामेवतद्यजमानंततःप्रतिष्ठापयतिसोमुपहूयतेपशवोवाइनो
पशूनेवतदुपहूयतेपशून्यजमानेदधातिदधाति॥१०॥ ॥इतिषष्ठोध्यायः॥ ॥

देवा वै यज्ञमतन्वत ते ऽसुरा अभ्यायन्न् स वेद समेषां करिष्यामऽइति ता नाप्रीते पशौ पुरऽएव पर्यग्नेर्यूपं प्रति पुरस्ताऽउपायंस्ते देवाः प्रतिबुद्ध्याग्निमयीः पुरः स्त्रिपुरं पर्यूह्यंत य ज्ञस्य चात्मनश्च गुप्त्यै ता एषामिमाऽअग्निमयः पुरोहीयमानाभ्राजमाना अतिष्ठंस्ताऽअसु राऽअनपधृष्यैवा पृदुवैतन्नि नैव पुरस्ताद सुररक्षोस्यपाघ्नताग्निना पऽआत्तयैवैत द्यजमा नोयत्पर्यग्निं कुर्वेत्यग्निमयीरेवतत्पुरस्त्रिपुरं पर्यूह्यंते य ज्ञस्य चात्मनश्च गुप्त्यै तस्मात्प र्यग्निं कुर्वंतितस्मात्पर्यग्नये न्याहुतंवाएतं पशुमाप्रीतं संतं पर्यग्निरुत मुदचनयंतितस्योत्सु

कं पुरस्ताद्धरंति यजमानो वा एष निदानेन यत्सश्रुरेन ज्योतिषा यजमानः पुरो ज्योतिः स्वर्गं लोकमेष्यतीति तेन ज्योतिषा यजमानः पुरो ज्योतिः स्वर्गं लोकमेति तद्यत्रैनिहनिष्यतो भवंति तदध्वर्युर्बर्हिरध्यस्तादुपास्यति यद्वैनमद्आप्रीतं संतं पर्यग्निकृतं बर्हिर्वेदिनयेति बर्हिषदमेवैनं तत्कुर्वंतिति स्योवध्यगोहं रवनं त्यौषधंवा ऊवध्यमियंवा ओषधीनां प्रतिष्ठा तदेनत्स्वायामेव प्रतिष्ठायामंततः प्रतिष्ठापयंति तदाहुर्यद्वै षहविरे वयत्सश्रुरथास्य बहूपतिलोमानित्वगस्रक्कुष्ठिकाः शफाविषाणे स्कंदतिपिशितंकेनास्य

तदाप्नुयतृतीयदेवैतत्सशौपुरोल्लाशमनुनिर्वपंतितेनैवास्यतदाप्नुयंतेपशुभ्योवैमेधाउदक्रा
मंस्तोत्रीहिश्चैवयवश्चभूतावजायेतांतद्यत्सशौपुरोल्लाशमनुनिर्वपंतिसमेधेननःपशु
नेष्टमसत्केवत्तेननःपशुनेष्टमसदितिसमेधेनहास्यपशुनेष्टंभवतिकेवत्तेनहास्यपशु
नेष्टंभवतियएवंवेद॥११॥तस्यवपामुत्खिद्याहरंतितामध्वर्युःस्रुवेणाभिधारयन्नाहु
स्तोकेभ्योनुब्रूहीतिद्यत्स्तोकाश्चोतंतिसर्वरेवत्यावैस्तोकानेनमरमेनमिप्रीतादेवानाछं
तिज्रुषस्वसप्रथस्तममित्यन्वाहनचोदेवप्सरस्तमंहयाज्रुहानआसनीत्यग्नेरेवैनां

स्तदास्यजुहो तीमन्नो यज्ञममृतेषुधेहीतिसूक्तमन्वाहेमाहव्याआतवेहोजुषस्वेति ह
व्यजुष्टिमाशास्तेस्तोकानामग्नेमेधसोघृतस्येतिमेधसञ्चहिघृतस्यचभवतेतिहोतःप्रा
शानप्रथमोनिषद्येत्यग्निर्वैदेवानांहोतांग्नेप्राशानप्रथमोनिषद्येत्येवतदाहघृतवंतःपाव
कस्तोतेकाञ्चोतंतिमेदसइतिमेदसञ्चह्येवहिघृतस्यचभवतिस्वधर्मेदेवीतयेञ्चेष्टंनो
धेहिवार्यमित्याशिषमाशास्तेतुभ्यंस्तोकाघृतश्चुतोग्नेविप्रायसंत्येतिघृतश्चुतोहिभवंत्य
घिश्चेष्टःसमिध्यसेयज्ञस्यप्राविताभवेतियज्ञसंमृद्धिमाशास्तेतुभ्यंश्चोतंत्यधिगोशचीं

वस्तोकासोअग्नेमेद्यसोघृतस्येतिमेदसञ्चद्येवहिघृतस्यचभवंतिकविशस्तोबृहताभानु
नागाहव्याजुषस्वमेधिरेतिहव्यजुष्टिमेवाशास्तओजिष्ठंतेमध्यतोमेदउद्भृतंप्रतेवयंदरा
मेहेश्रोतंतितेवसोस्तोकाअधित्वचिप्रतितोदेवशोविहीत्यभ्येवैनांस्तहषदुरोतियथा
सोमस्याग्नेवीहीतितद्यत्स्तोकाश्रोतंतिसर्वदेवत्यावैस्तोकास्तस्माद्यंस्तोकंशोवृष्टिर्वि
भक्तोपाचरति॥१२॥तद्राहुःकाःस्वाहाकृतीनांपुरोनुवाक्याःकःप्रेषःकायाज्यतियाएवै
ताअन्वाहताःपुरोनुवाक्यायःप्रेषःसप्रेषोयायाज्यासायाज्यांतद्राहुःकादेवतास्वाहाकृ

तयऽइतिविश्वेदेवाऽइतिब्रूयात्तस्मात्स्वाहाकृतेहविर्दत्तुदेवाऽइतियजेतीतिदेवावैयज्ञेनश्रमे
णतपसाऽनुतिभिःस्वर्गंलोकमजयंस्तेषांवपायामेवानुतायांस्वर्गोलोकःप्रारब्धायतेवपा
मेवानुत्वानाऽदत्तेतराणिकर्माण्यूर्ध्वाःस्वर्गंलोकमापंस्तोवैमनुष्याऽऋषयश्चदे
वानोयज्ञवास्त्वभ्यायन्यज्ञस्यकिंचिदेषिष्यामःप्रज्ञात्याऽइतितेभिस्तःपरिचरतऽएत्तश्रु
मेवनिरोजेशयानंतेविदुरियान्वाऽवकिल्पभ्युर्यावतीवऽएतिसरुतावानेवपभ्युर्यावती
वपाथयदेनंत्तृतीयसवनेश्वपयित्वाऽनुतिभ्यऽइतीभिर्निष्टमसत्कंवल्लेन

नः पशुनेष्टमसदिति भूयसीभिर्ह्यस्याहुतिभिरिष्टं भवति केवलेन ह्यस्य पशुनेष्टं भवति य एवं वेद ॥ १३ ॥ सा वा एषामृताहुतिरेव यद्दर्शपूर्णमासावमृताहुतिरग्न्याहुतिरमृताहुतिराज्याहुतिरमृताहुतिः सोमाहुतिरेतो वा अशरीरा आहुतयो या वै काश्चाशरीरा आहुतयो मृत्युमेवताभिर्यजमानो जयति सा वा एषा रेतएव यद्दर्शपूर्णमासावेवैरेतोत्पद्यतेऽथ शुक्लं वै रेतः शुक्रावपाशरीरं वै रेतो शरीरावपायद्दीक्षितेयन्मांसं तच्छरीरं तस्माद्दुया द्यावद्दीक्षितैतावत्परिवासयेति सापंचावत्ता भवति येद्यपि चतुरवत्ती यजमानस्यार्द्धेपंचावत्तेवपाऽय

स्योपस्तृणाति हिरण्यशल्को वपा हिरण्यशल्क आज्यस्योपरिष्टादभिधारयति न
सादुर्यद्धिरण्येन विद्येत कथं स्यादिति द्विराज्यस्योपस्तीर्य वपामवदायोपरि
ष्टादभिधारयत्यमृतं वा आज्यममृतं हिरण्यमेतत्रसकामउपास्तोपआज्यमेतत्रसका
मउपास्तो यो हिरण्यमेतत्संचसंपद्यते पोक्षो यं पुरुषः पंचधा विहितो लोमानि त्वचं
समस्थिमज्जासयावानेव पुरुषस्तावंतं यजमानं संस्कृत्याग्नेर्देवयोन्यो जुहो
त्यग्निर्वै देवयोनिः सोग्नेर्देवयोन्या आहुतिभ्यः संभूतो हिरण्यशरीरऊर्ध्वश्च

र्यो लोकमेति ॥१४॥ देवेभ्यः प्रातर्यावभ्यो होतरनुब्रूहीत्याहाध्वर्युरेतेवा वदेवाः प्रातर्यावाणो यद
ग्निरुषा अश्विनोतएतेसमभिःससमिश्छंदोभिरागच्छंत्यास्यदेवाः प्रातर्यावाणोहवंगच्छंतियए
वंवेदप्रजापतौवैस्वयंहोतरिप्रातरनुवाकमनुवक्ष्यत्युभयेदेवासुरायज्ञमुपावसन्तसम्यमनु
वक्ष्यत्यस्मेमितिसवैदेवेभ्यएवान्वब्रवीत्ततोवैदेवाअभवन्परासुरा भवत्यात्मनापरास्यद्विषन्भ्रा
भ्रातृव्यो भवतियएवंवेद प्रातर्वैसतंदेवेभ्योन्वब्रवीद्यत्प्रातरन्वब्रवीत्तस्प्रातरनुवाकस्यप्रात
रनुवाकत्वंमहतिराज्याअनूच्यःसर्वस्यैवाचःसर्वस्यब्रह्मणःपरिगृहीत्यैयोवैभवतियःश्रेष्ठ

तामश्नुतेतस्यवाचंप्रोदितामनुप्रवदंतिन्महतिराज्याअनूच्यैःपुरावाचःप्रवदितोरनूच्योयद्वा
चिप्रोदितायामनुब्रूयादन्यस्यैवैनमुदितानुवादिनंकुर्यात्तस्मान्महतिराज्याअनूच्यैःपुराश
युनिवादादनुब्रूयान्नित्यंतेवैएतन्मुस्त्वेयद्वयांसियथकुनयस्तद्वत्पुराशुनिवादादनु
ब्रूयान्नायज्ञियोवाचंप्रोदितामनुप्रवदिष्यतितस्मान्महतिराज्याअनूच्योयोरवलुयदे
वाध्वर्युरुपाकुर्यादथानुब्रूयाद्यदाकअध्वर्युरुपाकरोतिवाचैवोपाकरोतिवाचाहोतान्योहवा
ग्निब्रह्मतत्रसकामउपांशोयोवाचिचब्रह्मणिच॥१५॥प्रजापतौवैस्वयंहोतरिप्रातरनुवाकं

मनुवक्ष्यति सर्वा देवता आशंसेतं मामभिप्रतिपत्स्यतिमामभीति सप्रजापतिरैक्षतयद्येकां देवतामा
दिष्टामभिप्रतिपत्स्यामीतरामेकेनदेवताउपसाभविष्यतीतिसप्तानूचमपश्यदापोरेवतीरित्यापो वै
सर्वा देवताः प्रामोदंतमामभिप्रत्यपादिमामभीतिसर्वाहास्मिन्देवताः प्रातरनुवाकमनुब्रुवंतिप्रमो
दंतेसर्वाभिर्हास्यदेवताभिः प्रातरनुवाकः प्रतिपन्नोभवतियएवंवेदतेदेवाअबिभयुरादातारोवैन
इमेप्रातर्यज्ञमसुरायद्यौजीयोसोबलीयोसएवमितिताना ब्रवीद्दौमाबिभीतत्रिवृद्वज्रमेभ्योहरा
तर्वज्रंप्रहर्त्तास्मीतेतांवावतदचमब्रवीद्वज्रस्तनयदोनत्रीयाद्वज्रस्तनयत्त्रिष्टुब्वज्रस्तनयद्वा

क्रमेभ्यः प्राहरन्नानाहस्ततो वै देवा अभवन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य द्विषन्भ्रातृव्यो
भवति य एवं वेद तदाहुः स वै होतास्यद्येतस्यामृचि सर्वाणि छंदांसि प्रजनयेदित्येषा वाव
जिरनुक्तासर्वाणि छंदांसि भवत्येषा छंदसां प्रजातिः ॥१६॥ शतमनूच्यमायुष्कामस्य शतायुर्वै
पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रियआयुष्यवैनंतद्वीर्यइंद्रिये दधाति त्रीणि च शतानि षष्टिश्चान्वाह
नियत्स्कामस्य त्रीणि च वै शतानि षष्टिश्च संवत्सरस्याहानि तावान्त्संवत्सरः प्रजापतिः प्रजा
पतिर्यज्ञ उ वैनंयज्ञोनमतियस्यैवं विद्वांस्त्रीणि च शतानि षष्टिं चान्वाहसच्च शतानि विं

शतिश्चानूच्यानि प्रजापशुकामस्यसप्तचवैशतानिविंशतिश्चसंवत्सरस्याहोरात्रास्तावान्त्संवत्स
रःसंवत्सरःप्रजापतिर्यप्रजायमानेविश्वंरूपमिदमनुप्रजायतेप्रजापतिमेवतत्प्रजायमानंप्रजया
पशुभिरनुप्रजायतेप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदाष्टौशतान्यनूच्योन्यूत्मानोक्त
स्ययोवादुरुक्तोकःशमलगृहीतोयजेतोष्टाक्षरावैगायत्रीगायत्र्यावेदेवाःपाप्मानंशमलमपा
घ्नतगायत्रैवास्यतत्पाप्मानंशमलमपहत्यपापाप्मानंहतेयएवंवेदसहस्रमनूच्यंस्वर्गकाम
स्यसहस्राभ्यानेवाऽतःस्वर्गोलोकःस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैसंपत्यैसंगत्याअपरिमितमन्

च्यमपरिमितो वै प्रजापतिः प्रजापतेर्वा एतदुक्थं यत्प्रातरनुवाकस्तस्मिन्त्सर्वे कामा अवरुध्यन्ते सयदपरिमितमन्वाहसर्वेषां कामानामवरुध्यै सर्वान्कामानवरुंधेयएवं वेदतस्मादपरिमितमेवान्वाहं च्यं ससाग्नेयानिधं दास्यन्वाहससवैग्राम्याः पशवोवैग्राम्याअन्नमन्नंधेयएवं वेदससाग्निनानिधं दास्यन्वाहससधावैवागवदन्तावैहवागवदत्सर्वस्यैवाचः सर्वस्य ब्रह्मणः परिग्रहस्यैतिस्रोदेवताअन्वाहत्रयोवाइमेत्रिरतोत्रीकाएवामेवत्रीन्कानामभिजित्यै॥१७॥तदाहुः कथमन्वाच्यः प्रातरनुवाक इतियथाछंदसमन्वाच्यः प्रा

तरनुवाकः प्रजापतेर्वा एतान्यंगानि यच्छंदांस्येषउ एवप्रजापतिर्यायजते तयजमाना
यहितंपध्नोन्त्यः प्रातरनुवाकश्चतुष्पादावैपशवः पशूनामवरुध्याअद्धेचशएवान्
त्योयथैवैनमेतदन्वाहप्रतिष्ठायाएवहिप्रतिष्ठोवैपुरुषश्चतुष्पादाः पशवोयजमानमेव
तद्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतितस्मादद्धेचशएवान्त्यस्तदाहुर्यद्वयूहः
प्रातरनुवाकः कथमव्यूहोभवतीतियदेवास्यद्वहतीमध्यान्नैतीतिब्रूयान्नेत्याहुतिभा
गावाअन्यादेवताअन्याः स्तोमभागाः छंदोभागास्तायाअग्नावाहुतयोहूयंतेतामिराहु

तिभागाः प्रीणात्ययत्स्तुवंति चशंसंति चेतन स्तोमभागाश्चेदो भागाउभय्योहास्यैतादेवताः प्रीताअभीष्टमवंतियएवंवेदत्रयस्त्रिंशा दैदेवाः सोमपास्त्रयस्त्रिंशदसोमपाअष्टौवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याः प्रजापतिश्चचषट्कारश्चैतेदेवाः सोमपाएकादशप्रयाजाएकादशानुयाजाएकादशोपयाजाएतेसोमपाः पशुभाजनाः सोमेनसोमपान्प्रीणातिपशुनासोमपानुभय्योहास्यैतादेवताः प्रीताअभीष्टमवंतियएवंवेदाभ्रुषाकृशत्यभ्रुत्युत्तमयापरिदधातितदाहुर्यद्वीन्क्रतून्वाहोग्नेयमुषस्यमाग्निनैकधमस्ये

राम २०

कयर्चा परिदधतेः सर्वेत्रयः क्रतवः परिहिता भवंतीत्यभ्रुषाः कात्यश्रुरित्युपसोरूपमा
ग्निरधाय्यत्रियत्त्यग्नेरयोजिवोवृषण्वसूरथोदस्त्रावमर्त्यो माध्वीमम भ्रक्तंहवमित्यश्वि
नोरेवमुहास्मैकयर्चा परिदधतेः सर्वेत्रयः क्रतवः परिहिता भवंतिभवंति॥१८॥ ॥इतिस
प्तमोध्यायः॥ ॥ऋषयोवैसरस्वत्यासत्रमासतेतेकवषमेलूषसोमादनयन्तस्योःपुत्रः
कितवोब्राह्मणःकथंनोमध्येदीक्षिष्टेतितंबहिर्द्धन्वोदवहन्नत्रैनंपिपासाहंतुसरस्वत्याउ
दकंमापादितिसबहिर्द्धन्वोदुःहःपिपासयावित्तएतदपोनप्रीयमपश्यत्तदेवब्राह्मणे

गातुरेत्विति तेनापोऽभ्यधामोपागध्वन्नमामोन्नदायँस्सं सरस्वती समेतेपर्यधावत्तस्माद्वाप्येन हिंपरिसारकमित्याचक्षतेयदेनेसरस्वती समेतंपरिससारेतेवाऋषयोब्रुवन्विदुर्वाइमं देवाउपेमँकूयमहाइतितथेतिमुपाह्वयंतेतमुपहूयैतदपोनभ्रीयमकुर्वतप्रदेवजाब्रह्मणो गातुरेत्विति तेनापोऽभ्यधामोपागध्वन्नुपदेवानोमुपापांभ्यधामगध्वंमुपदेवानोजय तिपरमेलोकंयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेतदपोनभ्रीयंकुरुतेतत्संततमनुब्रूयात्संततवर्षीह पर्जन्यःपर्जन्योभवतियेचैवंविद्वानेतत्संततमन्वाहयदवग्राहमनुब्रूयाज्जीमूतवर्षीह

प्रजाभ्यः पर्जन्यः स्यात्तस्मात्तसंततमेवान्नूचेतस्यत्रिः प्रथमांसंततमन्वाहतेनैवतत्सर्वंसंतत
मन्नूक्तं भवति॥१२॥ ताएतानवानंतरायमन्वाहहिनोतानोअध्वरंदेवयज्येतिदशमीवृत्तती मा
रधनुद्विरोधाइत्याहसास्वेकधनासुप्रतियदापोअदृश्रमायतीरितिप्रतिदृश्यमानास्वाधेनवः
पयसातूपर्यायीरित्युपायतीषुसमन्यायंत्युपयंत्यन्याइतिसमायतीषुपोवाअस्यद्रंतयेपूर्वं
यज्ञंवस्योमोवयमितियाअग्रेमाःपूर्वेद्यवेसतीवर्योगृह्यंतेयाअग्रातरेकधनास्ताभ्रुरपश्य
दापोवैस्यद्रंतइतितासएतयर्चासमक्षपयत्समन्यायंत्युपयंत्यन्याइतिताःसमजानतेसंजाना

नाहास्यापोयज्ञंवहंतियएवंवेदापोनदेवीरुपयंतिहोत्रियमितिहोत्रचमसेसमवनीयमानं
स्वन्याहवसतीवरीष्वकधनासुचारिवेपोध्वर्य्याउदितिहोताध्वर्युएधत्यापोवैयज्ञोविहो
यसोंऽइत्येवतदाहोतेमनन्नमुरित्यध्वर्युःप्रत्याहोतेमाःपश्येत्येवतदाहतास्वध्वर्योइंद्रा
यसोमंसोतामधुमंतंत्वाष्टवनिंतीर्प्रांतंबहुरमध्यंवसुमतेरुद्रवतआदित्यवतऋभुमतेविभु
मतेवाजवतेरहस्पतिवतेविश्वदेव्यावतेयस्येंद्रःपीत्वादत्तापिजंघनत्त्सजन्यानितारिषो
मीतिप्रत्युत्तिष्ठतिप्रत्युत्थायावाआपःप्रतिवेश्त्रंयोसमायंतमुत्तिष्ठंतितस्मात्प्रत्युत्थायाअनु

पर्यावर्त्यो अनुवैश्रेयांसं पर्यावर्त्तते तस्मादनुपर्यावर्त्यो अनुब्रुवते वानुप्रपत्तव्यमीश्वरो ह्यध्व
प्यन्मोयजेतोथ होतारंयशोर्त्तास्तस्मादनुब्रुवते वानुप्रपत्तव्यं मे बयायंत्यध्वमित्येतामनु
ब्रुवन्ननुप्रपद्येत जामयोअध्वरीयतोएचतीर्मधुनापयइतियोमध्व्योयशोर्त्तास्तुभूषद्
सूर्याउपसूर्ययाभिर्वासुर्यःसहेतितेजस्कामोब्रह्मवर्चसकामोपौष्टीरुपहूयेयत्रगावः
पिबंतिनरइतिपशुकामस्तोएताःसर्वाएवानुब्रुवन्नेनुप्रपद्येतेषांकामानामवरुध्याएतान्का
मानवरुंधयएवंवेदमाअग्मन्नेवतीर्जीवधन्याइतिसाद्यमानास्वन्याहवसतीवरीषे

कृधनासुचाग्मन्नापउशतीर्बर्हिरेदमितिसन्नासुस्रुतयापरिदधाति॥२०॥शिरोवा ए
तद्यज्ञस्ययत्प्रातरनुवाकः प्राणापानाउपांशुश्चंतर्यामोवज्रएववाउन्नुहतयोरूपां
श्चंतर्यामयोर्होतारावेविसृजेतमदुहतयोरूपांश्चंतर्यामयोर्होतारावेविसृजेतवाचाव
त्रेणयजमानस्यप्राणान्त्सीयाद्यएनंतत्रब्रूयाद्वाचावत्रेणयजमानस्यप्राणान्व्यगा
त्प्राणएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मान्नोहुतयोरूपांश्चंतर्यामयोर्होतारावेविसृजे
तत्प्राणंयच्छस्वाहात्वासुहवसूर्यायेसुमांश्चुमनुमेत्रयेतंतमभिप्राणेत्प्राणप्राणंमेयच्छे

त्यपानंयच्छस्वाहात्वासुहवसूर्यायेत्यंतर्यममनुमंत्रयेतंतमभ्यपानेदपानापानंमेयच्छे
तिव्यानायत्वेत्युपांशुसवनंग्रावाणमभिमृश्यवाचंविसृज्यतेआत्मावाउपांशुसवनंआ
त्मन्येवतद्धोतापाणान्प्रतिधायवाचंविसृज्यतेसर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवं
वेद॥२१॥तदाहुःसर्पःसर्पइतिसर्पतीतिहैकआहुरुभयंवाएतद्देवमनुष्या
णांभक्षोयद्धविष्यवमानस्तस्मादेनमभिसंगच्छतइतिवदंतस्तन्नाद्रियेतसर्पदृचमे
वैतत्साम्नोनुवर्त्मानंकुर्याद्यएनंतत्रब्रूयादनुवर्त्मान्वाजयंहोतासामगस्याभूदुद्गात

५३

रियशोधादच्योष्टायतनोच्योष्टतआयतनादितिह्याध्नुतथास्यात्तस्मान्नैवासीनोनुमंत्रये
तेयोदेवानामिहसोमपीथोयसेबर्हिषिवेद्यांतस्यापिभक्षयामसीत्येवमुहास्यात्मासोमपीथा
दृनंतरितोभवत्यथोब्रूयान्मुखमसिमुखंभूयासमितिमुखंवाएतद्यज्ञस्ययद्धिष्ववमानो
मुखंस्वेषुभवतिश्रेष्ठस्वानांभवतियएवंवेदासुरीवैदीर्घजिह्वीदेवानांप्रातःसवनमवात्ते
दुह्यमाध्वंतेदेवाःप्राजितासंततेमित्रावरुणावब्रूवन्न्युवमिदंनिष्कृतमितितौतथेत्यब्रू
तांतौवैवोवरंवृणावहाइतिवृणाथामितितावेतमेववरमवृणातांप्रातःसवनेपयस्यासेन

तद्दनुसवनंपुरोळाशानि भूयंतेसवनानामेवधृत्यैतथाहितानितेषामध्रियंत३

योरेषाच्युतावरदतोह्येनयोस्तद्दस्यैविमत्तमिवतद्दस्यैसमृद्धंविमत्तमिवहितौतयानिरकुरु
तां॥२॥देवानांवैसवनानिनाध्रियंतेतएतान्पुरोळाशानपश्यंस्ताननुसवनंनिरवपन्त्स
वनानोधृत्यैतोवैतानितेषामध्रियंतेपुरोवाएतान्देवाअकृतयत्पुरोळाशास्तत्पुरोळाशानां
पुरोळाशत्वंतद्धरनुसवनंपुरोळाशान्निर्वपेद्दशकपालंप्रातःसवनेएकादशकपालं
माध्यंदिनेसवनेद्वादशकपालंतृतीयसवनेतथाहिसवनानांरूपंतथाधंदसामितितत्पु
रोळाशेभ्योवाएतेसर्वेनिरूप्यंतेयदनुसवनंपुरोळाशास्तस्मात्तानेकादशकपालानेवनिर्वपे

त्तदाहुर्यतो घृतेनानक्तं स्यात्ततः पुरोलाशस्य प्राश्नीयात्सोमपीथस्य सुस्थै घृतेन हि क्रूरं
पीयूषो वज्रमहन्निति तत्तन्नाद्रत्यै हविर्वा एतद्यदुत्सृतं सोमपीथो वा एषयदुत्सृतं तस्मात्तस्य य
त एव कुतश्च प्राश्नीयात्सर्वतो वा एतास्त्वधा यजमानमुपक्षरंति यदेतानि हवींष्याज्यंधानाः
करंभः परिवापः पुरोलाशः पयस्येति सर्वत एवैनं त्वधा उपक्षरंति य एवं वेद॥२३॥ यो वै यज्ञं
हविष्पंक्तिं वेद हविष्पंक्तिना यज्ञेन राध्नोति धानाः करंभः परिवापः पुरोलाशः पयस्येत्येष वै
यज्ञो हविष्पंक्तिर्हविष्पंक्तिना यज्ञेन राध्नोति य एवं वेद यो वै यज्ञमक्षरं पंक्तिं वेदाक्षरपंक्ति

राम २५

नायज्ञेनराध्नोतिसुमस्सद्गदृत्येषवैयज्ञोक्षरपंक्तिरक्षरपङ्क्तिर्नायज्ञेनराध्नोतियएवंवेद
योवैयज्ञन्नराशंसपंक्तिंवेदनराशंसपंक्तिनायज्ञेनराध्नोतिद्विनारास्तोशंप्रातःसवनेद्वि
नाराशंसेमध्येदिनेसवनेसरुन्नाराशंसंतृतीयसवनमेषवैयज्ञोनाराशंसपंक्तिर्नराशंस
पंक्तिर्नायज्ञेनराध्नोतियएवंवेदयोवैयज्ञंसवनपंक्तिंवेदसवनपंक्तिर्नायज्ञेनराध्नोतिपञ्चु
रूपवसथेत्रीणिसवनानिपञ्चुरनुबंधरत्येषवैयज्ञःसवनपंक्तिःसवनपंक्तिर्नायज्ञेनराध्नो
तियएवंवेदहरिवांरंद्रोधानाअत्युद्वषण्वान्करंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्परिवापरंद्रस्या

पूषऽइति हविष्कृत्यायजऽएवासामेवाऽइंद्रस्य हरीपशवः पूषान्नेकरंभः सरस्वतीवान्भार
तीवानितिवागेवसरस्वतीप्राणोभरतः परिवापऽइंद्रस्यापूषेऽइत्यन्नमेवपरिवापऽइंद्रियमपूषं
एतासामेवतद्देवतानांयजमानंसायुज्यंसरूपतांसलोकतांगमयतिगछतिश्रेयसःसायुज्यं
गछतिश्रेष्ठतांयएवंवेदहविरग्नेवीहीत्यनुसवनंपुरोळाशःस्विष्टकृतोयजत्यवत्सारोवा
एतेनाग्नेःप्रियंधामोपागछत्सपरमंलोकमजयद्यदाग्नेःप्रियंधामगछतिजयतिपरमं
लोकंयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेतयाहविष्कृत्यायजतेयजतीतिचयजतीतिच॥२४॥

॥ इत्यष्टमोध्यायः ॥ ॥ देवा वै सोमस्य राज्ञो ग्रेपेयेन समपादयन्नहं प्रथमः पिबेयमहं प्रथमः पिबेयमित्येवाकामयंतते संपादयंतो ब्रुवन्हंताजिमयामसयोनऊर्ज्जे यंतिसप्रथमः सोमस्यपास्यतीतिसमेतितआजिमयुस्तेषामाजिंयतामभिस्पर्द्धानोवायुर्मुखंप्रथमः प्रत्यपद्यतायं द्वोयमित्रावरुणावथास्मिन्नौसोवदिंद्रोवायुमुदैजयतीतिततमनुपरापतत्सहनावृथोर्ज्जयावेतिसनेत्यब्रवीद्दहमेवोर्ज्जे ष्यामीतितृतीयंमेथोर्ज्जयावेतिनेतिहैवाब्रवीद्दहमेवोर्ज्जे ष्यामीतिचतुरीयंमेथोर्ज्जयावेतितथेतिंतुरीयेत्यार्ज्जंततस्तुरीयभागिंद्रोभवत्त्रिभाग्वायुस्तोसहैवेंद्रवायू

उदजयतांसहमित्रावरुणौसहाश्विनौतएषामेतयोज्ञेनंभक्षायेंद्वायप्रथमोथमित्रावरुणायोरथाश्विनोःसहएषइंद्रतुरीयोयज्ञोगच्छतेयदेंद्वायवस्तदेतदृषिःपश्यन्नभ्यनूवाचनियुत्वोइंद्रसारथिरितितस्माद्वायेसहिभरताःसत्वनोविनिंप्रयंतितुरीयेहवसेग्रहीतारोवदंतेमुनेवान्कारोनयददइंद्रःसारथिरिवभूत्वोदजयत्॥२५॥तदाएतेप्राणाएवयद्विदेवत्यावाक्प्राणश्चेंद्वायवश्चक्षुश्चमनश्चमेत्रावरुणाःश्रोत्रंवात्माचाश्विनेंस्तस्यहैतस्येंद्वायवस्यायेकेनुभौपुरोनुवाक्येकुर्वंतिगायत्र्यौयाज्येवाक्वाएषप्रा

पाश्रयहोयदैदवायवंस्तदपिछंदोभ्योयथायथंक्रियेतेइतितन्नाद्रियेवृद्धंवाएतद्यज्ञे
क्रियतेयत्रपुरोनुवाक्याज्यायसीयाज्यायैयत्रैवयाज्याज्यायसीतत्समृद्धंमथोयत्रसमेय
स्यातत्कामायतथाकुर्यात्प्राणस्यचवाचश्चात्रैवतदुपदधातिवायव्यापूर्वापुरोनुवाक्यैदैवायव्यु
त्तरैवंयाज्ययोःसायावायव्यातयाप्राणंकल्पयतिवायुर्हिप्राणोथयैदैवायवीतस्यैयदैदंप
दंतेनवाचंकल्पयतिवाग्वैयज्ञोयंकामयेतंकाममाप्नोतियःप्राणंचवाचिचनयज्ञेविषमंकरोति
॥२६॥प्राणावैद्विदेवत्याएकपात्राःसृज्यंतेतस्मात्प्राणएकनामानोद्विपात्राहुर्यंतेतस्मा

रिहवसुः पुरूवसु

त्राणा इंद्रियेणैवाध्वर्युर्यजुषा प्रयक्षति तेन होता प्रतिगृह्णात्येषवसुः पुरूवसुर्मयिवसुः पुरूवसुर्वाचा वाचमेपाहीत्येदवायवंभक्षयत्युपहूतावक्षसहत्राणोनोपमोवक्षसहत्राणोभहूयतामुपहूताऋषयोदेव्यासस्तन्नूपावानस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयोदेव्यासोहूयंतोतन्नूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिप्राणावाऋषयोदेव्यासस्तन्नूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेतदुपहूयतेएषवसुर्विदद्वसुरिहवसुर्विदद्वसुर्मयिवसुर्विदद्वसुश्चक्षुश्चक्षुर्मेपाहीतिमेचावरूपंभक्षयत्युपहूतंचक्षुःसहमनसोपमंचक्षुःसहमनसाहूयतामुपहूताऋषयोदेव्या

राम २८

सस्तन्नूपावानस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयोदैव्यासोहूयंतोतन्नूपावास्तन्वस्तपोजाइतिप्राणावा
ऋषयोदैव्यासस्तन्नूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेवतदुपहूयतेऽषवसुःसंयद्वसुरिहवसुःसं
यद्वसुर्मेयिवसुःसंयद्वसुःश्रोत्रंपाःश्रोत्रंमेपाहीत्याश्विनंभक्षयत्युपहूतंश्रोत्रंसहात्मनो
पमाश्रोत्रंसहात्मनाहूयतामुपहूताऋषयोदैव्यासस्तन्नूपावानस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयो
दैव्यासोहूयंतोतन्नूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिप्राणावाऋषयोदैव्यासस्तन्नूपावास्तन्वस्तपो न
जास्तानेवतदुपहूययतेपुरस्तात्स्वयंचमेंद्रवावंभक्षयतितस्मात्पुरस्तात्प्राणापानौपुरस्ता

त्यत्येवैमैत्रावरुणोभक्षयतितस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषीसर्वतःपरिहारमाश्विनेभक्षयतितस्मा
न्मनुष्याश्चपशवश्चसर्वतोवाचंवदंतीश्रृण्वंति॥२७॥ प्राणावैद्विदेवत्याअनवानंद्विदेवत्य
न्यज्ञेस्त्राणांसंततैप्राणानामव्यवच्छेदायप्राणावैद्विदेवत्यानद्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्या
र्देसंस्कृतान्प्राणान्संस्कारयेत्संस्कारएषायदनुवषट्कारोयएनंतत्रब्रूयादेसंस्कृतां
प्राणान्समतिसृष्टप्राणएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मान्नद्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्या
त्तदाहुर्द्विरागूर्यमैत्रावरुणोद्विःप्रेष्यतिसकृदागूर्यहोतादिर्वषट्करोतिकाहोतुरागूरितिप्रा

द्विदेवत्यानामनुवषट्
रामकुर्यो
२९

पावै दिदेवत्याआगूर्क्षञस्तद्यद्ध्रुवहोतांतरेणागुरेतागुरावज्रेणयजमानस्यप्राणान्चीयाद्यए
नंतत्रब्रूयादागुरावज्रेणयजमानस्यप्राणान्व्यगास्त्राणएनंहास्यतीतिशञ्चनथास्यान्तस्मात्
ध्रुवहोतांतरेणानागुरेतायोमनोवैयज्ञस्यमैत्रावरुणोवाग्यज्ञस्यहोतामनसावाऽएषतावाग्वदति
योह्यन्यमनावाचंवदत्यसूर्यावैसावागदेवजुष्टांतद्देवाध्रुवमैत्रावरुणोद्विरागुरतेसैवहोतु
रागूः॥२८॥प्राणावाऽऋतुयाजास्तद्यदृतुयाजैश्चरंतिप्राणानेवतद्यजमानेदधतिषड्भिर्तु
तियजंतिप्राणमेवतद्यजमानेदधतिचत्वारऋतुभिरितियजंत्यपानमेवतद्यजमानेदधति

द्विर्ऋतुनेत्युपरिष्टाद्यानमेवतद्यजमानेदधति सवाअयंप्राणस्त्रेधाविहितः प्राणोपानोव्यानइतितद्यदृतुनाऋतुभिरित्याहर्तुनेतियजंतिप्राणानांसंततयैप्राणानामव्यवच्छेदायप्राणावाऋतुयाज्यानुवाक्यानामनुवषट्कुर्यादसंस्थितावाऋतवएकैकएवयदृतुयाज्यानामनुवषट्कुर्यादसंस्थितानृतूंस्थापयेत्संस्थावाएषायदनुवषट्कारोयएनंतत्रब्रूयादसंस्थितानेतूंस्समतिष्ठिष्ठाःकुरुषमंभविष्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मान्नर्तुयाज्यानामनुवषट्कुर्यात्॥२९॥प्राणावैदिदेवत्याःपशवइन्द्राद्दिदेवत्यान्भक्षयितेवाएतामुपहूयतेपशवोवा

इळापशूनेवतदुपह्वयतेपशून्यजमानेदधातितदाहुरवांतरेवांपूर्वोप्राश्नीयाद्धोत्चमसं
संभक्षयेद्३इतिअवांतरेवामेवपूर्वोप्राश्नीयादथहोत्चमसंभक्षयेद्यद्धावद्विदेवत्यापूर्वीभ
क्षयतितेनास्यसोमपीथःपूर्वोभक्षितोभवतितस्मादवांतरेवामेवपूर्वोप्राश्नीयादथहोत्चम
संभक्षयेत्तदुभयंतोनाद्यंपरिगृह्णातिसोमपीथाभ्यामन्नाद्यस्यपरिगृहीत्यैप्राणावैद्विदेवत्या
आत्माहोत्चमसोद्विदेवत्यानोसंस्त्वान्होत्चमसेसमवनयत्यात्मन्येवतद्धोतांप्राणान्समव
नयतेसर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेद॥३०॥देवाबैयद्देवयज्ञेकुर्वंस्तद्रसुराअकु

वैस्ते समावद्वीर्यावासन्व्यावर्त्तततोवैदेवाएतंत्छंसंसमपश्यंस्तमेषामसुरा[illegible]नान्ववा
यंस्तत्छंसारोवाएषयत्छंसोदेवावैयंयमेववज्रमसुरेभ्यउदयछंस्तमेषामसुराः
प्रत्यबुध्यंततोवैदेवाएतंत्छंसंवज्रमपश्यंस्तमेभ्यउदयछंस्तमेषामसुरानप्रत्यबुध्यं
ततमेभ्यःप्राहरंस्तेनैनानप्रतिबुद्धेनाघ्नंस्ततोवैदेवाअभवन्परासुराभवत्यात्मनापरास्य
द्विषन्भ्रातृव्योभवतियएवंवेदतेवैदेवाविजितिनोमन्यमानायत्समतन्वततमेषामसु
राअभ्यायन्यत्नवेशसमेषांकरिष्यामइतितान्त्समंतमेवोदारान्परिप्लानुदपश्यंस्तेब्रुव

राम ३१

न्त्से स्कापयामेमंयज्ञंयज्ञंनोसुरामावधिषुरितितथेतितंतूछींशंसेसंस्कापयन्नग्नि
ज्योतिर्ज्योतिरग्निरित्याज्यप्रउगेसंस्कापयन्निंद्रोज्योतिर्भुवोज्योतिरिंद्रइतिनिष्केवल्यमरु
त्वतीयेसंस्कापयन्त्सूर्योज्योतिर्ज्योतिःस्वःसूर्यइतिवैश्वदेवाग्निमारुतेसंस्कापयंस्तमेवंतूछीं
शंसेसंस्कापयंस्तमेवंतूछींशंसेसंस्कापयतेनारिष्टेनोदचमाप्नुवतेसतदाहवयज्ञःसंतिष्ठते
यदाहोतातूछींशंसंशंसतिसयएनंशस्तेतूछींशंसउपवादेदनुवाव्याहरेत्नंब्रूयादेषवैवै
तामार्तिमार्छतिप्रातर्वावयमद्येमंशस्तेतूछींशंसेसंस्कापयामस्तंयथागृहानितंकर्मणा

नुसमियादेवमेवैनमिदमनुसमिमइतिसहवावतामार्त्विमृक्तियएवंविद्वान्संशस्तेतूष्णींसउपवादेत्यनुवाच्याहरतितस्मादेवंविद्वान्संशस्तेतूष्णींसेनोपवदेन्नानुव्याहरेत्॥३॥
चक्षुंविवाएतानिसवनानांयत्तूष्णींसोभूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरितिप्रातःसवनस्यचक्षुर्वाइंद्रोज्योतिर्भुवोज्योतिरिंद्रइतिमाध्यंदिनस्यसवनस्यचक्षुर्वासूर्योज्योतिर्ज्योतिःस्वःसूर्यइतितृतीयसवनस्यचक्षुषीचक्षुष्माङ्निःसवनैरेतिचक्षुष्माङ्निःसवनैःस्वर्गंलोकमेतियएवंवेदचक्षुर्वाएतद्यज्ञस्ययत्तूष्णींसएकासतीव्याहृतिर्द्वेधोच्यतेतस्मादेकंस

च्छुद्वैधामूलंवाएतद्यज्ञस्ययत्छ्रींशंसोयंकामयेतनायतनवान्स्यादितिनास्ययज्ञेत्छ्रीं
शंसंशंसेदुन्मूलमेवतद्यज्ञंपराभवंतमनुपराभवतितदुवाआहुःशंसेदेवापिवैतदृत्विजेहि
तेयद्धोतात्छ्रींशंसेन्नशंसत्यृत्विजिहिसर्वोयज्ञःप्रतिष्ठितोयज्ञेयजमानस्तस्माधंस्तव्यः
शंस्तव्यः॥३२॥ ॥इतिनवमोध्यायः॥ ब्रह्मवाआहावःक्षत्रंनिविद्दिट्सूक्तंमाहु
यतेयनिविदंदधातिब्रह्मण्येवतत्क्षत्रमनुनियुनक्तिनिविदंशास्त्वासूक्तंशंसतिक्षत्रंवैनि
विद्दिट्सूक्तंक्षत्रएवतद्दिशमनुनियुनक्तियंकामयेतक्षत्रेणैनंव्यर्द्धयानीतिमध्यएतस्यै

निविदः सूक्तं शंसेत्क्षत्रं वै निविद्दिष्टं सूक्तं क्षत्रेणैवैनं तद्ध्यर्द्धयति यं कामयेत विशैनं वर्द्धयानीति मध्यतस्य सूक्तस्य निविदं शंसेत्क्षत्रं वै निविद्दिष्टं सूक्तं विशैवैनं तद्ध्यर्द्धयति यमु कामयेत सर्वमेवास्य यथा पूर्वमृज्नुरूर्ध्वः संस्थादित्यं हृयेताथ निविदं ध्यायेत्यं सूक्तं शंसेत्सो सर्वस्यर्ज्नुरूर्ध्वः प्रजापतिर्वा इदमेक एवाग्र आसीत्सो कामयत प्रजायेयभूयान्स्यामिति सतपोतप्यत सवाचमयध्यत्सं संवत्सरस्य परस्ताद्व्याहरद्द्वादशर्तवो द्वादश पदावेषा निविदेतां वा वतो निविदं व्याहरत्तां सर्वाणि भूतान्यन्वसृज्यन्त तदेते ऋषिः पश्यन्नभ्यनूवाचस पूर्वया निविदा

ब्रा० द्वि० कव्यवाय रिमाः प्रजा अजनय न्मन्नू नामितद्यदेतां पुरस्ता त्सूक्तस्य निविदं दधाति प्रजा ऐव प्र
जायते प्रजया पशुभि र्य एवं वेद ॥ ३२ ॥ अग्नि र्ह वै देवेभ्य इतिशं सत्यँ सो वा अग्नि र्ह वै देवेभ्य एतं हि रेवा
इंधते एतमेव तद्देवेभ्य एतस्मिं ल्लोक आयातयत्यँ अग्नि र्मन्विद्ध इतिशं सत्यं यं वा अग्नि र्मन्विद्धं मं हि
मनुष्या इंधते ऽग्निमेव तदेतस्मिं ल्लोक आयातयत्यँ अग्नि ः सुष मिदितिशं सति वायुर्वा अग्नि ः सुष
मिद्वायुर्हि स्वयमात्मानँ समिंधे स्वयमिदं सर्वं यदिदं किं च वायुमेव तदंतरिक्ष लोक आयातय
ति होतादेवो दत इतिशं सत्यँ सो वै होतादेवो दतो एष हि सर्वतो देवैर्दत एतमेव तदेतस्मिं ल्लोक आया

तयतिहोतामनुवृतऽतिशंसत्यथवाअग्निर्होतामनुवर्तोयंहिसर्वतोमनुष्येवृतोग्निमेवतदस्मिं
ल्लोकआयातयतिप्रणीर्यज्ञानामितिशंसतिवायुर्वैप्रणीर्यज्ञानांयदाहिप्राप्नोत्यथयज्ञोथाग्नि
होत्रंवायुमेवतदंतरिक्षलोकआयातयतिरथीरध्वरापामितिशंसत्यसौवैरथीरध्वरापामे
षहियदेतच्चरतिरथीरिवैतमेवतदेतस्मिंल्लोकआयातयत्यथर्त्वीहोतेतिशंसत्ययंवाअग्नि
रृत्वीहोतेमंहनकऋनतिर्यंचंतरत्यग्निमेवतदस्मिंल्लोकआयातयतित्वष्टर्हव्यावक्षीति
शंसतिवायुर्वैत्वष्टर्हव्यावाऽआयुर्हीदंसर्वंसचस्तरतियदिदंकिंचवायुर्देवेभ्योहव्यंवहति

वायुमेवतदंतरिक्षलोकमायातयत्सादेवोदेवान्वक्षदितिशंसत्यसौवैदेवोदेवानांवदत्ये
तमेवतदेतस्मिंल्लोकमायातयतियक्षदग्निर्देवोदेवानितिशंसत्ययंवाअग्निर्देवोदेवा
न्यजतेयग्निमेवतदस्मिंल्लोकमायातयतिसोअध्वराकरतिजातवेदाइतिशंसतिवायुवै
जातवेदावायुहीदंसर्वंकरोतियदिदंकिंचवायुमेवतदंतरिक्षलोकमायातयति॥३४॥
प्रवोदेवायाग्नयइत्यनुष्टुभःप्रथमेपदेविहरतितस्मात्स्त्र्यूरुविहरतिसमस्यत्युत्तरेप
देतस्मात्पुमान्रूसमस्यतितन्मिथुनंमिथुनमेवतदुक्थमुरवेकरोतिप्रजात्यैप्रजायतेप्र

जयापशुभिर्यएवंवेदप्रवोदेवायाग्नयइत्येवानुष्टुभःप्रथमेपदेविहरतिवज्रमेवतत्सरोव
रीयांसंकरोतिसमस्यस्येवोत्तरेपदेआरंभणंतावैवज्रस्यापिमाचोदंउस्याथोपरशोर्व
ज्रमेवतत्स्वहरतिद्विषतेभ्रातृव्यायवधंयोस्यस्तत्यस्तस्मैस्तर्त्तवै॥३५॥देवासुराव्वा ए
षुलोकेषुसमयतंतेतेवैदेवाःसदएवायतमकुर्वतातान्त्सदसोजयेस्तआग्नीध्रंसंप्रापद्यंत
तेततोनपराजयंतेतस्मादाग्नीध्रउपवसंतिनसदस्याग्नीध्रेह्यधारयंतेयदाग्नीध्रेधारयं
तेतदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वंतेषांवैदेवानामसुराःसदस्यानग्नीन्निर्वपयांचक्रुस्तेदेवाआग्नीध्रा

देवसदस्यानग्नीन्विहरंसहुतादोमेनतेतैरसुररक्षांस्यपघ्नततयैवैतद्यजमानोऽग्नी
ध्रादेवसदस्यानग्नीन्विहरत्यसुररक्षांस्येवतदपघ्नतेतेवैप्रातराज्यैरेवाजयंतआयन्यराज्यै
रेवाजयंतआर्ध्नुवन्राज्यानामाज्यत्वंतासांवैहोत्रापामायतीनामाजह्रयंतीनामध्वर्युरेवैतत्
स्यामिंद्राग्नीअध्यास्तामिंद्राग्नीवैदेवानामोजिष्ठौबलिष्ठौसहिष्ठौसत्तमौपारयिष्णुतमौतस्मादैंद्रा
ग्नमध्वर्युरेवैतत्प्रातःसवनेशंसतीद्राग्नीहितस्यमध्यास्तांतस्माद्पुरस्तादन्येहोत्रकाःसदःप्रस
र्पंतिपश्चाद्ध्वर्युरेवैतत्पश्चेवहिहोत्रानुसंजिगमिषतितस्माद्ब्राह्मणोबहूचोवीर्यावान्त्स्यात्सो

स्याच्छावा कीयांकुर्यात्तेनैवसा हीनाभवति॥३६॥देवरथोवाएषयज्ञस्तस्यैतावंतौरश्मीयदाज्य
मुद्गेतद्यदाज्येनपवमानमनुशंसतिउद्ग्रेणाज्यंदेवरथस्यैवैतदंतौरश्मीविहरत्यन्तोभाय
तामनुरूपंमनुष्यरथस्यैवैतौरश्मीविहरत्यन्तोभावनास्यदेवरथोलुप्यतेनमनुष्यरथोय
एवंवेदन्तदाहुर्यथावावस्तोत्रमेवेशस्त्रंपावमानीषुसामगास्तुवतआग्नेयंहोताशंसतिक
थमस्यपावमान्योनुशस्ताभवंतीतियोवाअग्निःसपवमानस्तदृषेतदृषिणोक्तमग्निर्ऋषिः
पवमानइत्येवमुहास्याग्नेयीभिरेवप्रतिपद्यमानस्यपावमान्योनुशस्ताभवंतितदाहुर्यथावा

वस्तोत्रमेवंशास्त्रैगायत्रीषुसामगास्तुवतेआनुष्टुभंहोताज्यंशंसतिकथमस्यगायत्र्यानुशस्ताभवं
तीतिसंपदेतिब्रूयात्सप्तैताअनुष्टुभस्तास्त्रिः प्रथमयात्रिरुत्तमयैकादशभवंतिविराड्याज्याद्वादशी
नवाएकेनाक्षरेणाधेसंसिवियंतिनद्वाभ्यांताष्षोडशगायत्र्योभवंत्येवमुहास्यानुष्टुब्भिरेवप्रतिपद्य
मानस्यगायत्र्यानुशस्ताभवंत्यग्नेदक्षिणाशुषोदुरोणादित्याग्नेर्ह्यायजतिनवाएतावित्रीसंतौ
व्यजयेतांमाग्नेर्द्वौवाएतौसंतौव्यजयेतांतद्यदाग्नेर्ह्यायजतिविजित्याएवसाविराट्त्रयस्त्रिंशदक्ष
राभवतित्रयस्त्रिंशद्वैदेवाअष्टौवसवएकादशरुद्वाद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्चतत्स

थमउक्थमुसेवदेवताअक्षरभाजः करोत्यक्षरमक्षरमेव तद्देवता अनुप्रपिबंति देवमात्रेपौव
ते देवता रूप्यंति तदाहुर्यथावावशस्त्रमेवं याज्यांग्नेयं होताज्यंशंसत्यैंद्रं चकस्मादाग्नेंद्राय ज
तीति यावाआग्नेंद्रौ द्वाग्नी वैसासेंद्राग्नमेतदुक्थ्येग्रहेणचतूर्छीशंसेन चैंद्राग्नी आगतं सुतेगी
र्भिर्नमो वरेण्यं अस्यपातं धियेषितेत्यैंद्राग्नमध्वर्युर्ग्रहं गृह्णाति ज्योतिरग्निरिंद्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिंद्रः सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सूर्यइति होतातूर्छीशंसंशंसति तद्यथैव
शस्त्रमेवं याज्या॥३७॥होतर्जपेजपतिरेतस्तत्सिंचत्युपांशुजपत्युपोश्रिवेवेरेतसःसिक्तिःपु

राम ३७

रा हा वाऽअपतियद्वैकिंचोद्वीमाहा वाधस्त्रस्यैवतत्परांचंचतुष्पदासीनमभ्याह्वयतेतस्मात्परांचौ
भूत्वाचतुष्पादोरेतःसिंचेतिसम्याङ्ङिपाद्भवतितस्मात्सम्यंचौभूत्वाद्विपादोरेतःसिंचंतिपि
तामातरिश्वेत्याहप्राणौवैपितापाणोमातरिश्वाप्राणोरेतोरेतस्तत्सिंचत्यधिद्रापहाधाइति
रेतोवाअधिद्रमतोह्यधिद्रःसंभवत्यधिद्रोक्थाकवयःशँसन्नितियेवाअनूचानास्तेकव
यस्तद्दमधिद्रंरेतःप्रजनयन्नित्येवतदाहस्तोमोविश्वविन्नीथानिनेषद्बृहस्पतिरुक्थाम
मदानिशंसिषदितिब्रह्मवैबृहस्पतिःक्षत्रंस्तोमस्तुतशस्त्रापिनीथानिचोक्थामदानि

चैदैवेनचैवैतद्ब्रह्मणाप्रसूतोदैवेनचक्षत्रेणाक्थानिशंसत्येतो हवाअस्यसर्वस्यप्रसव
स्येशातेयदिदंकिंचतद्यदेताभ्यामप्रसूतः करोत्येरूतंतदकृतमकरितिवैनिंदंतिकृत
मस्यकृतंभवतिनास्याकृतंकृतंभवतियएवंवेदवाग्वायुर्विश्वायुर्विश्वमायुरित्याहप्राणो
वाआयुःप्राणोरेतोवाग्व्यानिर्योनिंतदुपसंधायरेतःसिंचतिकद्रूंशंसिष्यतिसद्रूंशंसि
ष्यतीत्याहप्रजापतिर्वैकः प्रजापतिःप्रजनयिष्यतीत्येवतदाह॥३८॥आद्रूयत्छंशंसं
शंसतिरेतस्तस्मिंक्रियतेतिसिक्तिर्वाअन्नंथविरूतिरूपोभ्रूत्छंशंसंशंसत्युपोज्जिव

वैरेतसः सित्तिस्तिरश्चत्छीशेसंशंसतितिरश्चवैरेतांसिविक्रियंतेषट्पदंत्छीर्शंसूशंस
तिषड्विधोवैपुरुषःषड्भंगआत्मानमेवतत्षड्विधंषड्भंगंविकरोतित्छीर्शंसंशस्त्वापुरो रुचंशं
सतिरेतस्तद्विकृतंप्रजनयतिविरूतिर्वाअयेथजातिरुचैःपुरोरुचंशंसत्युचैरेवैनंतत्प्रजनय
तिद्वादशपदोपुरोरुचंशंसतिद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःसोस्यसर्वस्यप्र
जनयितासयोस्यसर्वस्यप्रजनयितासएवैनंतत्प्रजयापशुभिःप्रजनयतिप्रजात्यैप्रजायतेप्रज
यापशुभिर्यएवंवेदजातवेदस्योपुरोरुचंशंसतिजातवेदोन्यंगांतदाहुर्यत्तृतीयसवनमेवजा

तवेदसआयतनंमथकस्मात्जातःसवनेजातवेदस्यांपुरोरुचंशंसतीतिप्राणोवैजातवेदाःस
हिजातानांवेदयावतांवैसजातानांवेदतेभवंतियेवामुनवेदकिंमुतेस्युर्योवाआज्यआत्मसं
स्कृतिंवेदतत्सुविदितं॥३९॥प्रवोदेवायाग्नयइतिशंसतिप्राणोवैप्रजाणंहीमानिसर्वाणिभू
तान्यनुप्रयंतिप्राणमेवतत्संभावयतिप्राणंसंस्कुरुतेदीदिवांसमपूर्व्यमितिशंसतिमनोवैदी
दायमनसोहिनकिंचनपूर्वमस्तिमनएवतत्संभावयतिमनःसंस्कुरुतेसनःशर्माणिवीतय
इतिशंसतिवाग्वैशर्मतस्माद्वाचानुवदंतमाहशर्मवदास्माअयांसीतिवाचमेवतत्संभावय

तिवाचं संस्कुरुते उतनो अस्मन्नविषदतिशंसतिश्रोत्रं वै अस्मश्रोत्रेणाहि अस्मश्रृणोतिश्रोत्रेअस्म
प्रतिष्ठितंश्रोत्रमेवतत्संभावयतिश्रोत्रं संस्कुरुते सयंताविप्रएषामितिशंसत्यपानोवैयंतापाने
नह्ययंमृतःप्राणोनपराङ्भवत्यपानमेवतत्संभावयत्यपानंसंस्कुरुतेऋतावायस्यरोदसीइ
तिशंसतिचक्षुर्वाऋतंतस्माद्यतरोविवदमानयोराहाहमनुष्याचक्षुषादर्शमितितस्यश्रद्धा
तिचक्षुरेवतत्संभावयतिचक्षुःसंस्कुरुतेन्नोरायेसहस्रवतोकवस्युष्टिमद्धित्युक्त
मयापरिदधात्यात्मावैसमस्तःसहस्रवांस्तोकवान्युष्टिमानात्मानमेवतत्समस्तंसंभावयत्या

त्मानेसमस्तंसंस्कुरुतेयाज्ययायजतिप्रत्तिर्वैयाज्यापुष्ट्यैवत्तल्लक्ष्मीःपुष्यामेवतल्लक्ष्मीसं
भावयतिपुष्यांत्तल्लक्ष्मीसंस्कुरुतेसएवंविद्वांश्चंदोमयोदेवतामयोब्रह्ममयोमृतमयःसंभू
यदेवताअप्येतियएवंवेदयोवेतद्वेदयथाछंदोमयोदेवतामयोब्रह्ममयोमृतमयःसंभूयदे
वताअप्येतित्तसुविदितमित्यध्यात्ममथाधिदैवतं॥४०॥षट्पदैस्त्रींशंसंशंसतिषड्वा
ऋतवऋतूनेवतत्कल्पयत्यृतूनप्येतिद्वादशपदींपुरोरुचंशंसतिद्वादशवैमासामासानेव
तत्कल्पयतिमासानप्येतित्रयोदशायाज्ञयइतिशंसत्येतरिक्षंवैप्रांतरिक्षंहीमानिसर्वा

पिामृतान्यनुप्रयंत्यंतरिक्षमेवतत्कल्पयत्यंतरिक्षमप्येतिदीदिवांसमादित्यमितिशंसत्यसौवैदी
दाययोसौतपत्येतस्माद्धिनकिंचनपूर्वमस्त्येतमेवतत्कल्पयत्येतमप्येतिसनःशर्मापिवी
तयइतिशंसत्यग्निर्वैशर्मापयन्नाद्यानियच्छत्यग्निमेवतत्कल्पयत्यग्निमप्येतिसुतनो
ब्रह्मन्नविषइतिशंसतिचंद्रमावैब्रह्मचंद्रमसमेवतत्कल्पयतिचंद्रमसमप्येतिसयं
तावित्रएषामितिशंसतिवायुर्वैयंतावायुनाहीदंयतमंतरिक्षंनसमृध्यतिवायुमेवत

त्कल्पयति वायुमप्येति वायवस्यरोदसी इतिशंसति द्यावापृथिवी वैरोदसी द्यावापृथिवीएवतत्कल्पयति द्यावापृथिवी अप्येति न्यूनोरास्वसहस्रवतोकवत्यृष्टिमाद्दस्वित्युत्तमयापरिदधातिसंवत्सरोवैसमस्तःसहस्रवोंस्तोकवान्वृष्टिमान्संवत्सरमेवतत्समस्तेकल्पयतिसंवत्सरंसमस्तमप्येतियाज्यायायजतिवृष्टिवैयाज्याविरुदेवविरुद्वीदंवृष्टिमन्नाद्यंसंप्रयच्छतिविरुतमेवतत्कल्पय

तिविद्धनमप्येतिसएवंविद्वानेतन्मयोदेवतामयोभवतिभवति॥४१॥ ॥इतिदशमो
ध्यायः॥ ॥यज्ञेनवैदश॥देवावैयज्ञमेष्टा॥ऋषयोवैषट्॥देवावैसोमस्याष्टा॥ऋत्वि
वानव॥यज्ञेनवैदेवावैशिरोवाएतद्देवावैयद्देवयज्ञएकादश॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
इतिद्वितीयपंचिकापंचमोध्यायःसमाप्तः॥ सदाशिवभट्टकाकेसूतत्रिंबकभ
ट्टसूतवाक्यंभट्टस्येदंपुस्तकं॥ संवत्१८२०शके१६८५कातीभुजंगयोदशी
॥छ॥छ॥छ॥श्रीं॥गणपतेनमःपरशुरामायनमस्तु॥श्रीः॥छ॥

राम

॥ द्वितीयाध्यायस्य टिप्पणिका: समाप्ता: ॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ॐ॥ यद्वोक्थंवाएतद्यत्सउगंनवप्रातर्यद्वागृह्यंतेनवभिर्वैहि
ष्यवमानेस्तुवतेस्तुतेस्तोमेदशमंगृह्यतेतिहिंकारइतरासांदशमःसोसासंमावायव्यं
शंसतितेनवायव्यउक्थंवानैंद्रवायवंशंसतितेनैंद्रवायवउक्थंवान्मैत्रावरुणंशंसतितेन
मैत्रावरुणउक्थंवानाश्विनंशंसतितेनाश्विनउक्थंवानैंद्रंशंसतितेनशुक्रामंथिनाउक्थ
वंतौवैश्वदेवंशंसतितेनाग्नयणउक्थंवान्नारस्वतंशंसतिनारस्वतोयद्वोस्तिवाकुसर
स्वतीयतुकेनवाचाग्नयद्वागृह्यंतेतेस्यसर्वेशस्तोक्थाउक्थंनोभवंतियएवंवेद॥१॥अ

न्ना द्येवाएतेनावकंधेयस्त्र उगेमन्यान्यादेवता प्रउगेशस्यतेन्यदन्यदुक्थंप्रउगेक्रियतेन्यदन्य
दस्यान्नाद्यंयद्देषुध्रियतेयएवंवेदैतद्वैवयजमानस्याध्यात्मंमिवोक्थंयत्रउगंतस्मादेन
नेतदुयश्यात्ममिवेत्याहुरेतेनह्येनंहोतासंस्करोतीतिवायद्येशंसतितस्मादाहुर्वायुःप्राणः
प्राणोरेतोरेतःपुरुषस्यप्रथमंसंभवतःसंभवतीतियद्वायद्येशंसतिप्राणमेवास्यतत्संस्करो
त्येदुवायवंशंसतियत्रवावप्राणस्तदपानोयदेदुवायवंशंसतिप्राणाप्राणोवावास्यतत्संस्करो
तिमैत्रावरुणंशंसतितस्मादाहुश्चक्षुःपुरुषस्यप्रथमंसंभवतःसंभवतीतियन्मैत्रावरुणंशंस

तिं चक्षुरे वास्यतत्संस्करोत्याश्विनं शंसतितस्मात्कुमारे जातेसंवदंतउपवैश्रुश्रूषतेनिवैध्या
यतीतियदाश्विनंशंसत्योत्रमेवास्यतत्संस्करोत्यैंद्रं शंसतितस्मात्कुमारंजातंसंवदंतेप्रतिध
रयतिवैश्रीवाअथोशिरइतियदैंद्रंशंसतिवीर्यमेवास्यतत्संस्करोतिवैश्वदेवंशंसतितस्मात्कु
मारोजातःपश्चेवप्रचरतिवैश्वदेवानित्यंगानियद्वैश्वदेवंशंसत्यंगान्येवास्यतत्संस्करोतिसा
रस्वतंशंसतितस्मात्कुमारंजातंजघन्योवागाविशतिवाग्धिसरस्वतीयत्सारस्वतंशंसतिवा
चमेवास्यतत्संस्करोत्येषवैजातोजायतेसर्वाभ्यएताभ्योदेवताभ्यःसर्वेभ्यउक्थेभ्यःसर्वेभ्यश्छं

देभ्यः सर्वेभ्यः प्रउगेभ्यः सर्वेभ्यः सवनेभ्योयएवंवेदयस्यचैवंविदुषएतद्ध्वंसंति॥२॥प्राणानो
वाएतदुक्थंयत्प्रउगैसत्यदेवताःशंसंतिसत्येवशीर्षन्प्राणाःशीर्षन्नेवतत्प्राणान्दधातिकिंसय
जमानस्यपापभद्माद्रियेतेतिहस्माहयास्यहोतास्यादित्यत्रैवैनंयथाकामयेततथाकुर्याद्यंका
मयेतप्राणैनंव्यर्द्धयानीतिवायव्यमस्यत्वुब्धंशोसेदचंवापदंधातीयातेनैवतत्वुब्धंप्राणैनैवै
नंतद्व्यर्द्धयतियंकामयेतप्राणापानाभ्यामेनंव्यर्द्धयानीत्यैंद्रवायवमस्यत्वुब्धंशोसेदचंवापदं
धातीयातेनैवतत्वुब्धंप्राणापानाभ्यामेवैनंतद्व्यर्द्धयतियंकामयेतचक्षुषैनंव्यर्द्धयानीतिमैत्रा

वरुणमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैवत लुब्धश्चक्षुषैवैनंत द्व्यर्द्धयति यं कामयेत श्रोत्रौ
त्रैनंव्यर्द्धयानीत्यश्विनमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैवैत लुब्धश्श्रोत्रेणैवैनंत द्व्य
र्द्धयति यं कामयेत वीर्यमैनंव्यर्द्धयानीत्येंद्रमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैवत लुब्धो
वीर्येणैवैनंत द्व्यर्द्धयति यं कामयेत गोरेनंव्यर्द्धयानीति वैश्वदेवमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं
वातीयात्तेनैवत लुब्धमैगोरेवैनंत द्व्यर्द्धयति यं कामयेत वाचैनंव्यर्द्धयानीति सारस्वतमस्य लुब्धं
शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैवत लुब्धो वाचैवैनंत द्व्यर्द्धयति यमुकामयेत सर्वैरिनमंगैः सर्वै

पात्मनात्मसमर्द्धयानीत्येतदेवास्यैषापूर्वमृग्भ्यः संशंसेत्सैवैरेवैनंतद्गैः सर्वैपात्मनात्मसमर्द्धय
तिसर्वैरेगैः सर्वैपात्मनात्मसमृध्यतेयएवंवेद ॥३॥ तदाहुर्यथावावस्तोत्रमेवंशस्त्रमाग्नेयीष्वसाम
गास्तुवतेवायव्ययाहोताप्रतिपद्यतेकथमस्याग्नेयोनुशस्ताभवंतीत्यग्नेर्वाएताः सर्वास्तन्वोय
देतादेवताःसयदग्निःप्रवानिवदहतितदस्यवायव्यंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्यथयद्वैधमिवद
ह्यादहतिद्वौवाइंद्रवायूतदस्यैंद्रवायवंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्यथयदुच्चैर्हन्यतिनिचैर्हन्यतित
दस्यमैत्रावरुणंरूपंतदस्यतेनानुशंसतिसयदग्निर्घोरंसंस्पर्शीस्तदस्यवारुणंरूपंतंयद्घोरंस

स्य शीर्षन्मित्रऋत्वोपासतेतदस्यमैत्रंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्यथयदेनद्बाभ्यांबाहुभ्यां द्वाभ्यामरत्नीभ्यांमंथंतिद्वौवाअश्विनौतदस्याश्विनंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्यथयदुचैर्धार्षन्त नयन्तंबबाकुर्वंनिवदहतियस्माद्वतानिविजंतेतदस्यैंद्रंरूपंतदस्यैनानुशंसत्यथय देनमेकंसंतंबहुधाविहरंतितदस्यवैश्वदेवंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्यथयत्स्फुजेयन्वाचमि वावदन्दहतितदस्यस्वारस्वतंरूपंतदस्यतेनानुशंसत्येवमुहास्यवायव्यैवप्रतिपद्यमा नस्यत्वेनत्वेनैवैताभिर्देवताभिर्युक्ताश्रियानुशंक्तोभवतिविश्वेभिःसोम्यंमधवन्नृंदेणावा

युनो पिबा मित्रस्य धामभिरिति वैश्वदेवमुक्थं शास्त्वा वैश्वदेव्यायर्चा भागं तं देवताः
प्रीणाति ॥४॥ देवपात्रं वा एतद्यत्षट्कपालो वषट्कारो वषट्कारो ति देवपात्रेणैव तद्देवताः
तर्पयत्यनुवषट्कारो तितद्यथादोश्वान्वागावा पुनरभ्याकारं तर्पयंत्येवमेवैतद्देवताः पुनरभ्याकारं तर्पयंति यदनु
वषट्कारो तीमानेवाग्नीनुपासत इत्याहुर्द्विहव्यान्यथकस्मिन्नेव खलु होतिपूर्वस्मिन्नेव
षट्कपाल इति यदेवस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्कारोतितेनधिहव्यान्प्रीणात्यसंस्कृतान्सोमान्भक्षयं
तीत्याहुर्यषांनानुवषट्कारोतिकोनुसोमस्यस्विष्टकृद्धागइतियदेवसोमस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्

रोतिनेनसंस्थितान्सोमान्भक्षयंतिसउएवसोमस्यस्विष्टकृद्भागोवषट्करोति॥५॥वज्रोवा एषयद्वषट्कारोयंदिष्यान्ध्यायेद्वषट्करिष्यंस्तस्मिन्नेवतंवज्रमाप्यायंतिषळितिवषट्करो तिषडृतवेवर्तवेनेवतत्साम्नाप्यायंत्येतत्प्रतिष्ठापयंत्येतन्नैप्रतितिष्ठतइदंसर्वमनुप्रतितिष्ठ तियदिदंकिंचप्रतितिष्ठतियएवंवेदनदुहस्माहहिरण्यदन्वैदएतानिवाएतेनवषट्प्रति ष्ठापयतिद्यौरंतरिक्षेप्रतिष्ठितांतरिक्षंपृथिव्यांपृथिव्यश्चापःसत्येसत्यंब्रह्मणिब्रह्मतपसी त्येताएवतत्प्रतिष्ठाःप्रतितिष्ठंतीदंसर्वमनुप्रतितिष्ठतियदिदंकिंचप्रतितिष्ठतियएवंवेद

राम ७

वोषड्इतिवषट्करोत्येषोवावयज्ञस्यर्तवःषडेतमेवतदृतुषूपरिधत्तेसृतुषुप्रतिष्ठापयतियादृगिवैवैदे
व्यःकरोतितादृगिवासैदेवाःकुर्वंतिइति॥ इयोवैवषट्कारोयज्ञोयामंछंदोभिःसयमेवोचैर्व
त्तिवषट्करोतिसवज्रस्तंप्रहरतिद्विषतेभ्रातृव्यायवधंयोस्यस्त्यस्तस्मैस्तर्नवैतस्माद्भ्रा
तृव्यश्चनवषट्कृत्योपयःसमःसंततोनिरीक्षणंचःसधामछंदोनंप्रजाश्चपशवश्चानूपतिष्ठं
तेतस्मात्सप्रजाकामेनपशुकामेनवषट्कृत्योपयेनैवर्षंवाद्योतिसरिद्योरिपास्तयात्मानंरिपा ७२
क्तियजमानेपापीयान्वषट्कृर्भवतिपापीयान्यस्मैवषट्करोतितस्माद्यस्यकोनेयार्किंसयजमा

नस्य पापभद्भाद्विषेते ति हस्माहैवास्य होतास्यादित्यैवैनं यथा कामयेत तथा कुर्यादेनं कामयेत
यथैवानीजानोभूतथैवेजानस्यादितियथैवास्य ऋचं ब्रूयात्तथैवास्य वषट्कुर्यात्सदृशमेवैनं
तत्करोतियंकामयेतपापीयान्स्यादित्युचैस्तरामस्य ऋचमुच्चैस्तरांवषट्कुर्यात्पापी
यांसमेवैनंतत्करोतियंकामयेतश्रेयान्स्यादितिनैस्तरामस्य ऋचमुच्चैस्तरांवषट्कु
र्याच्छ्रेयएवैनंतच्छ्रेयामादधातिसंततमृचावषट्कृत्यंसंततयैसंधीयेतप्रजयापशुभियएवं
वेद॥७॥यस्यैदेवतायैहविर्गृहीतंस्यात्तांध्यायेद्वषट्करिष्यन्त्साक्षादेवैदेवतांप्रीणाति

प्रत्यक्षादेवतां यजति वज्रो वै वषट्कारः स एष प्रहृतो शांतो दीदायतस्यैतस्य न सवेद
वशांतिर्वेद न प्रतिष्ठां तस्माद्वा एतर्हि भूयानिव मृत्युस्तस्यैष वशांतिरेषा प्रतिष्ठा वागित्येवतस्मा
इषट्वित्यवषट्वित्येवागित्यनुमंत्रयेतसएनंशांतो नहिनस्तिवषट्कारमामांप्रमृक्षोमाहंत्वांप्रमृ
क्षंवृहतामनैष्टुप्टुप्त्वेत्यानेन शरीरंप्रतिष्ठासिप्रतिष्ठांगच्छप्रतिष्ठांमागमयेतिवषट्कारमनुमं
त्रयेतेतदुहस्माहदीर्घमेतत्सहप्रम्लोजःसहओजइत्येववषट्कारमनुमंत्रयेतौजैश्वहवैस
हश्चवषट्कारस्यप्रियतमेतन्वौप्रियेणैवैनंतद्धाम्नासमर्द्धयतिप्रियेणधाम्नासमर्द्ध्यतेयए

वंवेद वाक्वै प्राणापानौ चवषट्कृस्तएतेवषट्कृतेवषट्कृतेव्युक्रामंति ताननुमंत्रयेतंवागो
जः सहओजोमयिप्राणापानौवित्यात्मन्येवतद्दधातिवाचंचप्राणापानौचप्रतिष्ठापयतिसर्वा
युःसर्वेणत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेदाथायज्ञोवैदेवेभ्यउदक्रामत्तंप्रेषैःप्रेषमेधत्तह
न्यत्रैवैःप्रेषमेधत्तस्तत्रैषाणांप्रेषत्वंतंपुरोरुग्भिःप्रारोचयन्यत्पुरोरुग्भिःप्रारोचयं
स्तत्पुरोरुचांपुरोरुक्त्वंतंवेद्यामन्वविंदन्यद्वेद्यामन्वविंदंस्तद्वेदेर्वेदित्वंतंवित्वाग्रहैर्व्यगृह्ण
तयद्वित्वाग्रहैर्व्यगृह्णततद्ग्रहाणांग्रहत्वंतंवित्वानिविडिर्न्यवेदयन्यद्वित्वानिविडि

राम
७

न्यैवेदयैस्तेनिविदोनिवित्वैमहद्वावनेष्टेष्यभ्यल्पंवेक्षतियतरोवावतयोर्ज्यायइवाभीक्षतिम
एवतयोःसाधीयइक्षतियउएवप्रेषान्वषेऽयसोवषेऽयसोवेदसउएवतान्साधीयोवेदनेष्टे
त्येतद्यत्प्रेषांस्तस्मात्प्रेक्षस्तिष्ठन्प्रेष्यति ॥ ॥ गर्भाकाएतउक्थानांयन्निविदस्तद्यत्पुरस्ताद्उ
क्थानांप्रातःसवनेधीयतेतस्मात्पुरोऽगर्भाधीयतेपुरांचःसंभवंतियन्मध्यतोमध्येदिनेधी
यतेतस्मान्मध्येगर्भोधृतीयदंततस्तृतीयसवनेधीयतेतस्मादमुतोऽर्वाचोगर्भाःप्रजायतेप्रजा
यैप्रजायतेप्रजयापशुभ्यएवंवेदयेशावाएतउक्थानांयन्निविदस्तद्यत्पुरस्ताद्उक्थानांप्रातः

सवनेधीयंतेयथैवप्रवयणातःपेशःकुर्यात्तादृक्तद्यन्मध्यतोमध्यंदिनेधीयंतेयथैवमध्यतःपेशःकुर्यात्तादृक्तादृक्ततस्तृतीयसवनेधीयंतेयथैवाव प्रज्ञनतःपेशःकुर्यात्तादृक्तत्सर्वतोयज्ञस्यपेशसाशोभतेयएवंवेद॥१०॥सौर्यावाएतादेवतायन्निविद्यस्तद्यसुरस्तादुक्थानांप्रातःसवनेधीयंतेमध्यतोमध्यंदिनंततस्तृतीयसवनआदित्यस्यैवतद्व्रतमनुपर्यावर्त्तंतेपशवोवैदेवायज्ञंसमभरंस्तस्मात्पशोर्निविद्यःशस्यंतेयद्वैतेदेवायज्ञंसमभरंस्तस्मात्पशव्यःसमभवत्तस्मादुरुश्वंनिविदंशंस्त्रेद्याहितितदुस्वल्लुवरमेवदंदतिननिविदःपदमतीयाद्य

राम ८

न्निविदः पदमतीयाद्यज्ञस्यतछिद्रंकुर्याद्यज्ञस्यैवछिद्रंस्वंयजमानोनुपापीयान्भवति
तस्मान्ननिविदःपदमतीयान्ननिविदःपदेविपरिहरेद्यन्निविदःपदेविपरिहरेन्मोहयेद्य
ज्ञंमुग्धोयजमानस्यातस्मान्ननिविदःपदेविपरिहरेन्ननिविदःपदेसमस्येद्यन्निविदःप
देसमस्येद्यज्ञस्यतदायुःसंहरेत्प्रमायुकोयजमानस्यातस्मान्ननिविदःपदेसमस्येत्प्रेद
ञ्जमघेदंऋचमित्येतेएवसमस्येदुत्तरऋ॒चयोःसंश्लिष्यैतस्माद्ध्यचक्षुश्चंचसंश्लिष्येन्नत्वचं
नचतुर्थंचमतिमन्येतनिविद्धानमेकेकेवैनिविदःप्रदमृचंसृजंतीतस्मान्नत्वचंनच

तुर्ऋचं मतिमन्येतन्निविद्वानंनिविदा ह्येवैत्तोत्रमतिशस्तेभवत्येकोपरिशिष्यत्तीयसवने
निविदंदध्याद्द्वेपरिशिष्यद्ध्यात्त्रजननंतुपहन्याद्द्वैर्भैस्तत्त्रजाव्यद्धियेतस्मादेकामे
वपरिशिष्यत्तीयसवनेनिविदंदध्यान्नस्तुकेनन्निविदमतिपद्येतयन्नस्तुकेननिविद
मतिपद्येतनतत्पुनरुपनिवर्त्तेतवास्तुहमेवतद्दन्यन्नैवर्तंतछंदसंस्तुकमाहुस्तस्मि
न्निविदंदध्यान्मा प्रगामपथोवयमितिपुरस्तात्स्तुक्स्यशंसतिपथोवाएवप्रेतियोयज्ञे
सुद्यन्तिमायज्ञादिंद्रसोमिनइतियज्ञादेवतन्नप्रच्यवतेमोतस्मुन्मोअरातयइत्यरातीय

राम ९

त एवतदपहतियोयज्ञस्यप्रसाधनंस्तेनैदेवेषातत॥ तमाहुतन्नगीमहीतिप्रजावैतंसुःप्रजा
मिवास्माएतत्संतनोतिमनोन्वाहवामेहनाशंसेनसोमेनेतिमनसावैयज्ञस्तायतेमनसाक्रि
यतेसैवतत्रप्रायश्चित्तिःप्रायश्चित्तिः॥११॥ ॥इतिप्रथमोध्यायः॥ ॥देवविशःकल्पयि
तव्याइत्याहुर्भ्रंदृभ्रंदसिप्रतिष्ठायमितिशोसावोमित्याहयतेप्रातःसवनेव्यक्षरेपांसा
मोदेवोमित्यध्वर्युःप्रतिगृणातिएचाक्षरेणातदक्षरंसंपद्यतेद्व्यक्षरावैगायत्रीगायत्रीमेव
तत्पुरस्तात्प्रातःसवनेचीक्लृपतेसुक्ष्यंवाचीत्याहशास्त्राचतुरक्षरोसुक्ष्यशाइत्यध्वर्युश्च

तुरक्षरंतदष्टाक्षरंसंपद्यतेष्टाक्षरावैगायत्रीगायत्रीमेवैतदुभयतःप्रातःसवनेचीक्लृपतांमध्व
र्योश्शंसावोमित्याहूयतेमध्यंदिनेषळक्षरेपाशंसामोदैवोमित्यध्वर्युःप्रतिगृणातिपंचाक्षरे
पातदेकादशाक्षरंसंपद्यतएकादशाक्षरावैत्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतत्तुरस्तान्मध्यंदिनेचीक्लृप
तांमुक्थंवाचींद्रायेत्याहरास्त्वासत्साक्षरंमोमुक्थंशाइत्यध्वर्युंश्चतुरक्षरंतदेकादशाक्षरंसं
पद्यतेएकादशाक्षरावैत्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतदुभयतोमध्यंदिनेचीक्लृपतांमध्वर्योश्शोंसावो
मित्याहूयतेतृतीयसवनेसत्साक्षरंपाशंसामोदैवोमित्यध्वर्युःप्रतिगृणातिपंचाक्षरेपातद्वाद

शाक्षरं संपद्यते द्वादशाक्षरा वै जगती जगती मेवतत्पुरस्तात्तृतीयसवने चीक्लृपतां मुख्यं वा
चीड्डायदेवेभ्यइत्याहशस्त्वेकादशाक्षरमॐमित्यध्वर्युरेकाक्षरंतद्द्वादशाक्षरंसंपद्यतेद्वाद
शाक्षरा वै जगती जगती मेवतदुभयतस्तृतीयसवने चीक्लृपतांतदेतदृषिःपश्यन्नभ्यनूवा
चयड्डायुवेअधिगायत्रमाहितंत्रैष्टुभाद्वात्रैष्टुभेनिरतक्षतयद्वजगज्जगत्याहितंपदंयद्व
त्तद्विदुस्तेअमृतत्वमानञ्जुरियंतद्वैतध्वंदश्छन्दःसिप्रतिष्ठापयतिकल्पयतिदेवविशोयए
वंवेद॥१२॥प्रजापतिर्वयस्तंछंदांसिदेवेभ्योभागधेयानिव्यभजत्सगायत्रीमेवाग्नयेवसुभ्यः

प्रातःसवनेभजत्रिष्टुभमिंद्रायरुद्रेभ्योमध्यंदिनेजगतीविश्वेभ्योदेवेभ्यआदित्येभ्यस्तृतीयस
वनेधास्यथयत्स्वेक्षंदआसीदनुष्टुप्तामुदंतमभ्युदोहंदधावाकीयामभितैनमब्रवीदनुष्टुप्त्व
न्त्वेवदेवानोपरिष्टोत्सियस्यतेहस्वेक्षंदोसिवामोदंतमभ्युदोहीवंधावाकीयामभीतितदेवा
नोत्स्वेसोममाहरत्तस्वेसोमेयंमुखंमभिपर्याहरदनुष्टुभंतस्माद्दनुष्टुब्यियामुख्या
युज्यतेसर्वेषांसवनानामग्रियोमुख्योभवतिश्रेष्ठतामश्नुतेयएवंवेदस्वैवैसतत्सोमेकल्प्य
यतस्माद्यत्रक्वचयजमानवशोभवतिकल्पतएवयज्ञोपितस्यैजनतायैकल्पतेयज्ञेवंवि

द्वान्यजमानोवशीयजते॥१३॥अग्निर्वैदेवानांहोतासीत्तंमृत्युर्बहिष्यवमानेसीदत्सोनु
ष्टुभाज्येप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्सर्यक्रामत्तंमाध्येसीदत्सप्रउगेणप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्सर्य
क्रामत्तंमाध्यंदिनेपवमानेसीदत्सोनुष्टुभमरुत्वतीयंप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्सर्यक्रामत्तंमा
ध्यंदिनेबृहतीघुनाशकोत्सत्तंप्राणावैबृहत्यःप्राणानेवतन्नाशक्नोद्धवैतंतस्मान्म
ध्यंदिनेहोतारंबृहतीघुस्तोत्रीयेणावप्रतिपद्यतेप्राणावैबृहत्यःप्राणानेवतदभिप्रतिपद्यतेतत्तं
यपवमानेसीदत्सोनुष्टुभावैश्वदेवंप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्सर्यक्रामत्तंयत्तायत्तीयेसीदत्स

वैश्वानरीयेषाग्निमारुतंप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्सर्यऋामद्द्यौर्वैवैश्वानरीयंप्रतिष्ठायज्ञा
यज्ञीयंवज्रेपैवतत्प्रतिष्ठायामृत्युंनुदतेससर्वान्पाशान्त्सर्वान्स्काप्मन्मृत्योरतिमुच्यत्स्व
स्त्येवैनमुच्यतेस्वस्त्येवहोतोन्मुच्यतेसर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतिएवंवेद॥१४॥द्वे
द्वावेवेदंहत्वानास्त्यधीतिमन्यमानःपराःपरावतोगच्छेत्परमामेवपरावतमगच्छेन्नु
ष्टुवैपरमापरावैद्यावाअनुष्टुगवाचंप्रविश्याशयेतंसर्वाभिर्भूतानिविभज्यान्वैच्छंस्तं
पूर्वेद्युःपितरोविदेन्नुत्तरमहरैदवास्तस्मात्पूर्वेद्युःपित्रभ्यःक्रियतेउत्तरमहरैदवान्यजंते

तेब्रुवन्नेषिषुपा नामैवैतथा वावनआशिष्टमागमिष्यतीतितथेतितेभ्यएषवस्तआत्मारथं
यथोतयइत्येवैनमावर्तयन्निदंवसोसुतमंधरत्येवैभ्यः सुतकीर्त्यामाविरभवदिदुनेदी
यएदिहीत्येवैनंमध्यंप्राप्तयंतीगतंदेषायज्ञेनयजतेसंदेषायज्ञेनरातीयएवंवेद
॥७५॥ रेंदवैवत्रंजघ्निवांसंनास्तेतिमन्यमानाः सर्वदेवताअजुह्वस्तेमरुतएवस्वाप
योनाजुह्वः प्राणावैमरुतःस्वापयःप्राणोहवैनंतन्नाजुह्वस्तस्मादेषोच्युतःस्वापिमान्न
गाथःशास्यतआस्वापेस्वापिमिरित्यपिहयेंद्रमेवातउर्ध्वंधंदः शास्यतेतद्धसर्वंमरु

त्वतीयं भवत्येष चेद्च्युतः स्वापिमान्त्रगाथः शस्येत आस्वोपस्वापि मिरिति॥१६॥ आत्म
नास्त्वं प्रगाथं शंसति बृहस्पतिपुरोहिता वै देवा अजयन्त्स्वर्गं लोकं व्यस्मिंल्लोके जयं
तत्थैवैतद्यजमानो बृहस्पतिपुरोहित एवजयति स्वर्गं लोकं व्यस्मिंल्लोके जयतेतौ वा
एतौ प्रगाथावस्तुतौसंतौ पुनरादायं शस्येतेतदाहुर्यन्न किंचनास्तुतंसंत्पुनरादायं शं
स्येतेथ कस्मादेतौ प्रगाथावस्तुतौसंतौ पुनरादायं शस्येतेऽतिपवमानोक्थंवाएतद्यन्म
रूत्वतीयेषट्सुवाअत्रगायत्रीषुस्तुवतेषट्सुबृहतीषुतिसृषुत्रिष्टुप्सुसन्सवाएषविधे

दाः पंच दशो माध्यंदिनः पवमानस्तदाहुः कथंत एषत्रिधंदाः पंच दशो माध्यंदिनः
पवमानोनुशस्तोभवतीतियएवगायत्र्याउत्तरेप्रतिपदोयोगायत्रोनुचरस्ताभिरेवास्य
गायत्र्योनुशस्ताभवंत्येताभ्यामेवास्यप्रगाथाभ्यांबृहत्योनुशस्ताभवंतितासुवाएतासुबृ
हती सुसामगोरोवैरैयोधाजयाभ्यांपुनरादायंस्तुवतेतस्मादेतौप्रगाथावस्तुतोसतौपुन
रादायंशस्येतेतछंत्रिणस्तोत्रमन्वेतियएवत्रिष्टुभोधाय्ययत्रैष्टुभंनिविद्धानेताभिरेवा
स्यत्रिष्टुभोनुशस्ताभवंत्येवमुहास्यैषत्रिधंदाः पंच दशोमाध्यंदिनः पवमानोनुशस्तो

भवतियएवंवेद ॥ १७ ॥ धाय्याः शंसति धाय्याभिर्वै प्रजापतिरिमांल्लोकान्धयति यंयं काम
मकामयत तंतमेवैतद्यजमानो धाय्याभिरेवमांल्लोकान्धयतियंयं कामंकामयतेयएवंवे
दयदेवधाय्या३ यत्रयत्रवैदेवायज्ञस्यछिद्रंनिरजानैस्तद्धाय्याभिरपिदधुस्तद्धाय्या
नांधाय्यात्वंमछिद्रंणहास्ययज्ञेनेष्टंभवतियएवंवेदयदेवधाय्या३ स्यूमैतद्यज्ञ
स्ययद्धाय्यास्तद्यथासूच्यावासःसंदधतियादेवमेवैताभिर्यज्ञस्यछिद्रंसंदधतियए
वंवेदयदेवधाय्या३ ता न्युवाएता न्युपसहामेवोक्थानियद्धाय्याअग्निर्न्नेतात्यग्ने

यी प्रथमो पसत्तस्या एतदुक्थं तंसोमक्रतुभिरितिसोम्या द्वितीयो पसत्तस्या एतदुक्थं पिन्वंत्य
पदुतिवै छवीत्तृतीयो पसत्तस्या एतदुक्थं यावंतेहवैसोम्यनाध्वरेनघ्नालोकेयैजतितमत
एकैकयो पसदाजयतियएवंवेदयश्चैवंविद्वांछाप्याःशंसतितद्वैकआहुस्तान्वोमहदितिशं
सेदेतोवावयंभरतेषुशास्यमानामभिव्यजानीमइतिवदंतस्तन्नाहत्यंयदेतोशंसेदीश्वरः
पर्जन्योवृष्टिंपिन्वंत्यपइत्यवशंसेदृष्टिवनिपदमकृतइतिमाकृतमत्यन्मिहविनयेतीति
विनीतवेद्यहिनीतवत्तद्धिक्रांतवद्यद्धिक्रांतवत्तद्धैछवंवाजिनमितीदोवैकजीतस्यावाएतस्यो

वृष्टौ

चत्वारिपदानिवृष्टिवनिमारुतंवैष्णवमैंद्रंसावाएषात्तृतीयसवनमाजनासतीमध्यंदिनेरा
स्यतेतस्माद्वेदंभरतानांपशवःसायंगोष्ठाःसंतोमध्यंदिनेसंगविनीमायंतिसाजगतीजागता
हिपशवआत्मायजमानस्यमध्यंदिनस्तद्यजमानेपशून्दधाति॥१॥मारुत्यंतृतीयंप्रागाथं
शंसतिपशवोवैमरुतःपशवःप्रागाथःपशूनामवरुध्यैजनिष्ठाउग्रःसहसेतुरायतिसूक्तं
शंसतितद्वाएतद्यजमानजननमेवसूक्तंजनयमानेहवाएतेनयज्ञादेवयान्यैप्रजनयति
तत्संजयंभवतिसंचजयतिविचजयतएतद्वैरिवीतंगोरिवीतिर्हवैशात्यायनिर्दीक्षितःस्वर्गस्यलो

कस्याग धेत्स एतत्सूक्तमपश्यत्तेन स्वर्गं लोकमजयन्नयैवैतद्यजमानएतेनसूक्तेन स्वर्गं
न्लोकं जयतितस्याद्वोः शास्त्राद्वोः परिशिष्टमध्यनिविदंदधातिस्वर्गस्यहैवलोकस्येशहो
यंतिविदंस्वर्गस्यहैतल्लोकस्याक्रमणंयंनिविदंतामाक्रमामाणरवशंसेदुपैवयजमानेनिगृह्णा
तियोस्यप्रियस्यादितिनुस्वर्गकामस्याथाभिचरतोयःकामयेतक्षत्रेणाविशंहन्यामितित्रि
स्तार्हिनिविदासूक्तंविशंवैक्षत्रंवैनिविद्धिडूक्तंक्षत्रेणैवतद्विशंहंतियःकामयेतविशाक्षत्रं
हन्यामितितिस्तार्हिसूक्तेननिविदंविशंवैक्षत्रंवैनिविद्धिडूक्तंविशैवतत्क्षत्रंहंतियउका

मयेतोभयतएनेविशःपर्यवद्धिनदानीयुभयतस्तर्हिनिविदंव्याहयीतोभयतएवैनंतद्विशःप
र्यवद्धिन्नतीतिन्चभिचरतेयतरथातेवस्वर्गकामस्यवयःसुपर्णाउपसेदुरिंद्रमित्युत्तमया
परिदधातिप्रियमेधाऋषयोनाधमानाःअपध्वांतमूर्णुहीतियेनतमसाआवृतोमन्येतत्तम
नसागछेदपहेवास्मात्तल्लुप्यतेदृष्टिंचक्षुरितिचक्षुषीमरीमृज्येतोजरसंहचक्षुष्मान्भ
वतियएवंवेदसुमुग्ध्यस्मान्निधयेवबद्धानितिपाशावैनिधासुमुग्ध्यस्मान्पाशादिवब
द्धानित्येवतदाह॥१९॥इंद्रोवैवृत्रंहनिष्यन्त्सर्वादेवताअब्रवीदनुमापतिष्ठध्वमुपमाहूय

ध्वमितितेषतितंहनिष्टंतआद्रवन्त्सोवेन्मोवेहनिष्टंतआद्रवंतिहंतेमान्भीषयाइतितानभिप्रा
ध्वसीत्तस्यश्चसथादीषमाणाविश्वेदेवाअद्रवन्मरुतोहैनेनाजहुःप्रहरभगवोजहिवीरयस्वेत
वैनमेतांवाचंवदंतउपातिष्ठंततदेतदृषिःपश्यन्नभ्यनूषाचवृत्रस्यत्वाश्वसथादीषमाणाविश्वेदेवाअ
जहुर्यसखायःमरुद्भिरिंद्रसख्यंतेअस्त्वथेमाविश्वाःपृतनाजयासीतिसोवैदिमेवैकिलमेसचि
वोऽमेमाकामयंतहंतेमानस्मिन्नुक्थआभजाइतितानेतस्मिन्नुक्थआभजदथहैतेतर्ह्यभएवनि
ह्नवन्येउक्थेआसतुमंरुत्वतीयंगृहंगृह्णातिमरुत्वतीयंप्रगाथंशंसतिमरुत्वतीयंस्तुकंशंसतिमरु

त्वतीयाग्निविदंदधातिमरुतांसाभक्तिर्मरुत्वतीयमुक्थंशस्त्वामरुत्वतीयायाजतियथाभागंतन्नदेवताः प्रीणातियत्वाहिहत्यमघवन्नवर्ज्रेण्येशोवरेहरिकेशोयोगविष्टोयत्वान्नूनमनुमदंतिविप्राःपिबेदुसोमंसगणोमरुद्भिरितियत्रयत्रैवैभिर्यज्ञयतयत्रयत्रवीर्यंमकरोत्तदेवैतत्समनुवेद्यंद्वेषोनास्यसोमपीथान्करोति॥२०॥इंद्रोवैवृत्रंहत्वासर्वाविजितीर्विजित्याब्रवीत्प्रजापतिमहमेतदस्मानियत्यमहंमहानस्मानीतिसप्रजापतिब्रवीदथकोहमितियदेवैतदवोचइत्यब्रवीत्ततोवैकोनामप्रजापतिरभवत्कोवैनामप्रजापतिर्यन्महानिंद्रोभवत्तन्महेंद्रस्यमहेंद्रत्वंसमहान्भूत्वोदेवता

अब्रवीदुद्धारमउद्धरेतियथाप्येतर्हीक्षत्रियोवैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसमहान्भवतितैदेवा
अब्रुवन्त्वयमेवऽूद्धरयत्नेभविष्यतीतिसएतंमाहेंद्रंयहमब्रूतमाध्यर्दिनंसवनान्निष्क्रेवल्य
मुक्थान्निष्टभंधेहेत्सोऽष्टंसान्नोतमस्माउद्धारमुदहरन्नुदस्माउद्धारंहरतियएवंवेदतैदेवा
अब्रुवंत्सर्वेवाँअवोचथाअपिनोत्रास्त्विति सनेत्यब्रवीत्कथंवोपिस्यादितिमुब्रुवन्नेवनोस्तु
मघवन्निितानीक्षतेव॥२१॥तेदेवाअब्रुन्नियंवारंद्रस्यप्रियाजायावावाताप्रासहानामास्या
मेवेक्षामहाइतितथेतितस्यामैक्षंतसेनानब्रवीत्तातर्वःप्रतिवक्तास्मीतितस्मात्स्त्रियःपत्याव

ध्वं तैतस्माउस्म्यनुरात्रंपसाविधतेतांप्रातरुपायन्सतदेवप्रत्यपद्यतयद्वावानपुरुतमंपुरुषालो
वत्रहैद्वोनामान्यप्राः अचेतिप्रासहस्यतिस्तुविष्मानितीदोवैप्रासहस्यतिस्तुविष्मान्यदीमु
ष्मसिकर्त्तवेकरत्तदितियदेवैतदवोचामाकरत्तदितिवैनांस्तदब्रवीत्तदेवाअब्रुवन्नपस्याइ
हास्तुयानोस्मिन्नवैकमविददितितथेतितस्याअपत्राकुर्वंस्तस्मादेषात्रापिप्रास्यतेयद्वावान्
पुरुतमंपुरुषालितिसेनावाइंद्रस्यप्रियाजायाबावाताप्रासहानामकोनामप्रजापतिश्वसुर
स्तद्यास्यकामेसेनाजयेतस्याअर्द्धातिष्ठंस्तृणामुभयतःपरिधिंद्येतरांसेनामभ्यस्येत्प्रासहे

कस्त्वा पश्यतीतितद्यथैवादःस्नुषाश्वशुरान्न्प्रजानानिलीयमानैसेवमेवासासेनाभ्यमा
नानिलीयमानैतियत्रैवंवाँस्तत्पामुमयतःपरिछिद्येतरांसेनाभ्यस्यतिप्रासहेकस्त्वा पश्य
तीतितानिंदउवाचापिवोजास्त्वितितेदेवाअब्रुवन्विराड्वाज्यास्तुनिष्केवल्यस्यैयात्रयस्त्रिं
शदक्षरात्रयस्त्रिंशद्वैदेवाअष्टौवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्चै
वताअक्षरभाजःकरोत्यक्षरमक्षरमेवतद्देवताअनुप्रजिबंतिदेवपात्रेपौवतद्देवतास्त्यं
तियंकामयेतानायतनवान्त्स्यादित्यविराजास्ययजेज्ञायज्यावात्रिष्टुभावान्येनवाछंदसावष

टुर्यीदनायतनवंतमेवैनंतत्करोतियंकामयेतायतनवान्त्स्यादितिविराजास्ययजेतिवासोमदिं
दैमंदतुत्वेत्येतयायतनवंतमेवैनंतत्करोति॥२२॥ऋचोवाइदमग्रेसामचासांसैवनामऋगा
सीदमोनामसामसावाऋक्सामोपावदन्मिथुनंसंभवावप्रजात्याइतिनेत्यब्रवीत्सामज्यायां
न्वाअतोममममहिमेतितेद्वेभूत्वोपावदतांतेनप्रतिचनसमवदतताक्तिस्रोभूत्वोपावदंस्तति
स्रभिःसमभवद्यतिस्रभिःसमभवत्तस्मात्तिस्रभिस्तुवंतितिस्रभिरुद्गायंतितिस्रभिर्हिसा
मसंमितंतस्मादेकस्यबह्व्योजायाभवंतिनैकस्यैबहवःसहपतयोयदेतत्साचामऋसमभव

तोनत्सामाभवत्तस्मान्नःसामत्वेसामन्भवतियएवंवेदयोवैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसा
सामन्भवत्यसामन्यइतिनिंहिंदंनितेवैपंचान्यडूत्वापंचान्यडूत्वाकल्पेतामाहावश्च
हिंकारश्चप्रस्तावश्चप्रथमाचऋगुद्गीथश्चमध्यमाचप्रतिहारश्चोत्तमाचनिधनंचवष
ट्कारश्चेतयंचान्यडूत्वापंचान्यडूत्वाकल्पेतातस्माद्दुःपंक्तोयज्ञःपांक्ताःपशवइतिय
द्वैविराजन्दशिनीभिःसमपद्यतातस्माद्दुर्विराजियज्ञोदशिन्योप्रतिष्ठितइत्यात्मावैस्तो
त्रियःप्रजानुरूपःपत्नीधाय्यापशवःप्रगाथोगृहाःसूक्तंसवाअस्मिंश्चलोकेमुष्मिंश्च

प्रजया च पशुभिश्च गृहेषु वसति य एवं वेद ॥ २३ ॥ स्तोत्रियं शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियस्तेमध्यम
या वाचा शंसत्यात्मानमेवतत्संस्कुरुतेनुरूपं शंसति प्रजा वा अनुरूपः स उच्चैस्तरामि
वानुरूपः शंस्तव्यः प्रजामेवतच्छ्रेयसीमात्मनः कुरुते धाय्यां शंसति पत्नी वै धाय्या
सानीचैस्तरामिव धाय्या शंस्तव्यां प्रतिचादिनी हास्य गृहेषु पत्नी भवति यत्रैवंविद्वानी
चैस्तरां धाय्यां शंसति प्रगाथं शंसति सरूपत्वायै वाचा शंस्तव्यः पशवो वै स्वरः पशवः
प्रगाथः पशूनामवरुध्यै इंद्रस्यनुवीर्याणि प्रवोचमिति सूक्तं शंसति तद्वा एतत्प्रियमं

राम २०

द्रस्य सूक्तेनिष्केवल्ये हैरण्य स्तूपमेतेनवै सूक्तेन हिरण्यस्तूपआंगिरसइंद्रस्यप्रियं धामोप
गच्छत्सपरमेलोकमजयदुपेंद्रस्यप्रियं धामगच्छति जयतिपरमेलोकंयएवंवेदगृहोवै प्र
तिष्ठा सूक्तंतच्चतिष्ठितंतमयावाचार्पंस्त्यंतस्माद्यद्यपिइरद्वपशूंन्प्रभतेगृहानेवैना
नाजिगमिषतिगृहाहिपशूनांप्रतिष्ठाप्रतिष्ठा॥ २४॥ ॥ ॥इतिद्वितीयोध्यायः॥ ॥ सो
मोवैराजामुष्मिंल्लोकआसीत्तंदेवाश्चऋषयश्चाभ्यध्यायन्कथमयंमस्मान्सोमोराजागच्छे
दितितेब्रुवंश्छंदांसियूयन्नइमंसोमंराजानमहारेतितथेतिसुपर्णाभूत्वोदपतंस्ते

यत्सुपर्णी भूत्वोदपतत्तस्तेतत्सौपर्णमित्याख्यानविदआचक्षते धंदांसिवैतत्सोमंराजा
नमधाचरंस्तानिहतर्हिचतुरक्षराणिचतुरक्षराण्येवधंदांस्यासन्त्साजगतीचतुर
क्षरापथमोदपतत्सापतित्वाद्रमध्वनोगत्वाश्राम्यत्सापरास्यत्रीण्यक्षराण्येकाक्षरा
भूत्वादीक्षांचतपश्चहरंतीपुनरभ्यापतन्तस्मात्तस्यवित्तादीक्षावित्तंतत्पायस्यपशवःसं
तिजागताहिपशवोजगतीहितानाहरत्यत्रिष्टुबुदपतत्सापतित्वाभूयोद्रुदध्वनोगत्वा
श्राम्यत्सापरास्यैकमक्षरंत्र्यक्षराभूत्वादक्षिणांहरंतीपुनरभ्यापतन्तस्मान्मध्यंदिनेदक्षि

पानीयंतेत्रिष्टुभोलोकेत्रिष्टुब्भिताआहरत॥२५॥तेदेवाअब्रुवन्गायत्रीत्वनइमंसोमंराजानं
माहरेतिसातथेत्यब्रवीत्तांवैमासर्वेणास्वस्त्ययनेनानुमंत्रयध्वमितितथेतिसोदपतत्तांदेवाःसर्वे
णास्वस्त्ययनेनान्वमंत्रयंतप्रतिचेतिचेत्येतदेसर्वंस्वस्त्ययनंयत्प्रतिचेतिचेतितद्धास्यत्रिय
स्यान्नमेतेनानुमंचयेतप्रतिचेतिचेतिस्वस्त्येवगच्छतिस्वस्तिपुनरागच्छतिसापतित्वासोमपा
त्मानुभीषयित्वोपद्यौचमुखेनचसोमंराजानंसमगृभ्णाद्यानिचेतरेछंदसीअक्षराण्यन्न
हितोतानिचोपसमगृभ्णात्तस्याअनुविस्रंस्यकृशानुःसोमपात्मःसंयस्यपदोनरवमक्षि

दत्तध्वत्यकोभवतस्मात्सनरवमिवयद्दशमस्ववत्सावशाभवतस्मात्साहविरिद्धोथयःशल्यो
यदनीकमासीत्ससर्पोनिर्दश्यभवत्सहसःस्वजोयानिपर्णानितेमंथावत्सायानिस्त्रावानिते
गंडूपदायतेजनंसोधाहिःसोसातथेषुरभवत्॥२६॥सायद्दक्षिणोनपदासमग्भ्णात्तत्त्रा
तःसवनमभवत्तद्गायत्रीस्वमायतनमकुरुततस्मात्तत्सृद्धतमंमन्यंतेसर्वेषांसवनानाम
श्रियोमुख्योभवतिश्रेष्ठतामश्नुतेयएवंवेदाथयत्सव्येनपदासमग्भ्णात्तन्माध्यंदिनंसव
नमभवत्तद्विस्त्रंसततद्विस्त्रस्तेन्नान्वान्नोत्पूर्वंसवनंतेदेवाःप्राजिघ्रांसंततस्मिंस्त्रिषु

राम
२२

मंछंदसामदधुरिंदेवतानांतेनतत्समावद्वीर्यमभवत्सूर्येणसवनेनोभाभ्यांसवनाभ्यांसमावद्वीर्या
भ्यांसमावज्जागतीभ्यांराध्नोतियएवंवेदाथयन्नुखेनसमगृह्णातत्तृतीयसवनमभवत्तस्यपतेती
रुसमधयत्तद्वीतरसंनान्वाध्नोत्सूर्येसवनेतेदेवाःप्राजिज्ञासंततत्पशुघपश्यैस्तद्वराशिरभवनंत्या
ज्येनपशुनाचरंतितेनतत्समावद्वीर्यमभवत्सूर्वाभ्यांसवनाभ्यांसर्वैःसवनैःसमावद्वीर्यैःसमा
वज्जागतीभीराध्नोतियएवंवेद॥२७॥तेवाइमेइतरेछंदसीगायत्रीमभ्यवदंतोवित्तंनावक्षतंप्यु
नुपर्यागुरितिनेत्यब्रवीद्गायत्रीयथावित्तमेवनइतितेदेवेषुप्रश्नमेतांतेदेवाअब्रुवन्न्यावित्तं

मेववरतितस्माद्वापेतर्हित्यांव्याहुर्यथावित्तमेवनरतितोकाअक्षाक्षरागायत्र्यभवत्र्यक्षरात्रि
ष्टुबेकाक्षराजगतीसाष्टाक्षरागायत्रीप्रातःसवनमुदयछन्नाराक्षोत्रिष्टुप्त्र्यक्षरामाध्यंदिनं
सवनमुद्यंतुंतांगायत्र्यब्रवीदायान्यपिमेत्रास्त्विति सातथेत्यब्रवीत्रिष्टुंवैमैतैरष्टाभिरक्ष
रैरुपसंधेहीतितथेतितामुपसमदधादेतद्वैतज्जायत्र्यैमध्यंदिनेयन्मैत्रतीयस्योत्तरेप्रतिप
दोयश्चानुचरःसैकादशाक्षराभूत्वामाध्यंदिनंसवनमुदयछन्नाराक्षोज्जगत्येकाक्षरात्तृती
यसवनमुद्यंतुंतांगायत्र्यब्रवीदायान्यपिमेत्रास्त्विति सातथेत्यब्रवीज्जगतीतांवैमैतैरेका

दशभिरक्षरैरुपसंधेहीतिनयेतितामुपसमदधादेतद्वैतद्गायत्यैत्तृतीयसवनंयद्वैश्वदेवस्यो
त्तरेऽहंतिपदंयश्चानुचरंसाद्वादशाक्षराभूत्वात्तृतीयसवनमुदयछत्ततोवाअक्षराणिगायत्र्य
भवदेकादशाक्षरात्रिष्टुद्वादशाक्षराजगतीसर्वैश्छंदोभिःसमाह्रीर्यैःसमावज्रोनिमिता
ज्योतिरेवंवेदैकंवैसत्रंत्रीणिधामवत्तस्माद्रुद्रैतव्यमेवंविदुषऽएकंहिसत्रंत्रीणिधामवत्॥९
॥२८॥तेदेवाअब्रुवन्नादित्यौबुध्नामिदंसवनमुदयछामेतितथेतितस्मादादित्यारंभणं
तृतीयसवनमादित्यग्रहःपुरस्तात्तस्ययजत्यादित्यासोऽदितिर्मादृत्यंतामितिमदृत्याकृप

समृद्ध्यामदद्धैतृतीयसवनस्यरूपेनानुवषट्करोतिनमक्षयतिसंस्कावाएषायदनुवषट्कारःसंस्काभक्षःप्राणाआदित्यानेत्राणांसंस्कापयानीतिताआदित्याअब्रुवन्सवितारत्वयेदंसहसवनमुद्यक्षामेतितथेतितस्मात्सावित्रीप्रतिपद्यतिवैश्वदेवस्यसावित्रग्रहःपुरस्तात्तस्ययजतिदृंहनादेवःसवितावरेण्यइतिमद्ध्यामरूपसमद्ध्यामदद्धैतृतीयसवनस्यरूपेनानुवषट्करोतिनमक्षयतिसंस्कावाएषायदनुवषट्कारःसंस्काभक्षःप्राणाःसवितानेत्राणांसंस्कापयानीत्युमेवाएषएतसवनेविविबतियत्सवितासवनंच

तृतीयसवनंचेत द्यौश्चवत्साविज्ञेनिहितःपदंपुरस्ताद्भवतिमद्दुपरिष्टाद्भयोरेवैनंतत्सव
नयोरासजतिप्रातःसवनेचतृतीयसवनेचबद्ध्यःप्रातर्व्यायव्याःशंस्यंतेएकातृतीयसवनेत
स्माद्ऊर्ध्वाःपुरुषस्यभूयांसःप्राणायच्चावोचोद्यावापृथिवीयंशंसतिद्यावापृथिवीवैप्रतिष्ठे
इयमेवेहप्रतिष्ठास्मावमुत्रतद्द्यावापृथिवीयंशंसतिप्रतिष्ठयोरेवैनंतत्प्रतिष्ठापयति॥२९॥
आर्भवंशंसत्यभवोवैदेवेषुतपसासोमपीथमभ्यजयंस्तेभ्यःप्रातःसवनेवाचिकल्पयित्वा
स्तानग्निर्वसुभिःप्रातःसवनादनुदत्तेभ्योमाध्यंदिनेसवनेवाचिकल्पयित्वास्तानिं षं।

द्रोरुडैमीधंदिनात्सवनादनुदत्तेभ्यस्तृतीयसवनेवाचिकल्पयिष्यैंस्तानिश्वेदेवाअनो
नुवंतनेहपास्यंतिनेहेतिसप्रजापतिरब्रवीत्सवितारंतवावाइमेतेवासास्वमेवैभिःसं
पिबस्वेतिसतथेत्यब्रवीत्सवितातान्वैत्यमुभयतःपरिपिबेतितान्प्रजापतिरुभयतःप
र्यपिबत्तेएतेधाय्येअनिरुक्तेप्राजापत्येरास्येतेअमितआर्भवेसुरूपरुत्मूतयेयंवेन
श्चोदयत्पृश्निगर्भाइतिप्रजापतिरेवैनांस्तदुभयतःपरिपिबतितस्माद्वुश्चेष्टीपात्रेरोच
यत्येवयंकामयतेतंतेभ्योवैदेवाअपेक्षीतेतंतमनुष्यगंधात्तएतेधाय्येअंतरदधत

यप्योमातैवापिचरति॥३०॥वैश्वदेवंसंसतिर्यथावैप्रजाएवंवैश्वदेवंतद्यथांतरंजनताए
वंसूक्तानियथारण्याग्नेयंधाय्यास्तदुभयतोधाय्यांपर्यूह्यतेतस्मात्तान्यरण्यानिसंसृज
रण्यानिमृगैश्चवयोभिश्चेतिहस्मादहयथावैपुरुषएवंवैश्वदेवंतस्ययथांतरमंगान्येवं
सूक्तानियथापर्वाण्येवंधाय्यास्तदुभयतोधाय्यांपर्यूह्यतेतस्मात्पुरुषस्यपर्वाणिशिथि
लानिसंतिदृंहतिनिवृह्लणाद्दितानिधृतानिसूत्तंवाएतद्यज्ञस्ययद्धाय्याश्चयाज्याश्चतद्य
दन्याअन्याधाय्याश्चयाज्याश्चकुर्युरुन्मूत्तमेवतद्यज्ञंकुर्वीरंस्तस्मात्ताःसमान्यएवस्युःपो

चजन्यं वाएतदुक्थं यद्वैश्वदेवं वैषां वाएतत्पंचजनानां मुक्थं देवमनुष्या पांगंधर्वाप्सरसो
सर्पाणां चपितॄणां चैतेषां वाएतत्पंचजनानामुक्थंसवाएनंपंचजनाविदुरेनंपंचिन्वेजन
तायैहविनोगच्छंतियएवंवेदसर्वदेवत्यो वाएषहोतायोवैश्वदेवंशंसतिसर्वादिशोध्यायेच्छंसि
ष्यन्त्सर्वास्वेवतद्दिक्षुरसंदधातियस्यामस्यदिशिद्वेषस्यान्नंतोध्यायेदनुहायैवास्यतद्धी
र्यमादनेदितिद्यौरदितिरंतरिक्षमित्युत्तमयापरिदधातीयंवाअदितिरियंद्यौरियमंतरिक्षम
दितिर्माताससपितासपुत्रैइतीयंवैमातेयंपितेयंपुत्रोविश्वेदेवाअदितिःपंचजनाइत्यस्यांवैवि

देवाअस्यांपंचजनाअदितिर्जातमदितिर्जनित्वमितीयंवैजातमियंजनित्वैद्विःपञ्चःपरि
दधातिचतुष्पादावैपशवःपशूनामवरुध्यैसकृदृर्चंशःप्रतिष्ठायाएवद्विप्रतिष्ठोवैपुरु
षश्चतुष्पादाःपशवोयजमानमेवतद्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपभुवुप्रतिष्ठापयतिसदैवपंचज
नीययापरिदध्यात्तदुपस्पृशन्भूमिंपरिदध्यात्तद्यस्यामेवयज्ञंसंभरतितस्यामेवैनंतत्ततः
प्रतिष्ठापयतिविश्वेदेवाःशृण्वन्तेमंहवंमरुतिवैश्वदेवमुक्थंशस्त्यावैश्वदेव्यायजतियथाभा
गंतद्देवताःप्रीणाति॥३१॥आग्नेयीप्रथमाघृतयाज्यासौमीसौम्ययाज्यावैष्णवीघृतयाज्या

त्रि२ प्र।

त्वंसोमपित्रभिःसंविदानइतिसौम्यस्यपित्रमत्यायजतिघ्नंतिवाएतत्सोमंयदभिषुण्वंतित
स्येतामनुस्तरणीकुर्वंतिसौम्यःपितृभ्योवाअनुस्तरणीतस्मात्सौम्यस्यपित्रमत्यायजत्य
वधिषुर्वाएतत्सोमंयदभ्यसुषवुस्तदेनंपुनःसंभावयंतिपुनरप्याययंत्युपसदांरूपेणो
पसदौकिलवैतद्देवयजनंदेवताअग्निःसोमोविष्टुरितिप्रतिगृह्यसौम्यंहोतापूर्वेभ्यर्त्वि
गेभ्योवेक्षेतंतंहैकेपूर्वेछंदोगेभ्योहरंतितन्नथानकुर्याद्दक्षदुर्त्तीप्रथमःसर्वमक्षान्नमक्षयती
तिहस्माहैतेनैवरूपेणनस्माद्दक्षदुर्त्तंवपूर्वोवेक्षतार्थैनंछंदोगेभ्योहरंति॥३२॥प्रजापतिः

वैश्वांदुहितरमभ्यद्ध्यायद्दिवमित्यन्ये आहुरुषसमित्यन्येतामृश्योभूत्वारोहितंभूतामभ्यैत्तंदे
वाअपश्यन्नृतंवैप्रजापतिःकरोतीतितेतमैच्छन्यएनमाप्नुयात्तमन्योन्यस्मिन्नाविंदंस्ते
षांयाएवेषारतमास्तन्वआसंस्ताएकधासमभरंस्ताःसंभृताएषदेवोभवत्तदस्यैतदुतवन्नाम
भवतिवैसयोस्यैतदेवंनामवेदतंदेवाअब्रुवन्नयंवैप्रजापतिरृतमकरिमंविध्येतिसेतत्त्वत्यब्र
वीत्सवैवोवरंवृणाइतिवृणीष्वेतिसएतमेववरमवृणीतपशूनामाधिपत्यंतदस्यैतत्पशुमन्नाम
ना॥ पशुमान्भवतियोस्यैतदेवंनामवेदतमभ्यैत्याविध्यत्सविद्ध ऊर्ध्वउदप्लवतेमेतंमृगइत्याच

क्षतेयउएवमृगव्याधः सउएवसयारोहित्सारोहिणीयोएवेषुस्त्रिकोंडासो एवेषुस्त्रिकोंडा
तद्धाइदंप्रजापतेरेतःसिक्तमधावत्तत्सरोभवत्तेदेवाअब्रुवन्मेदंप्रजापतेरेतोदुषदितियद
ब्रुवन्मेदंप्रजापतेरेतोदुषदितित्तन्मादुषमभवत्तन्मादुषस्यमादुषत्वंमादुषंवैनामेतद्ध ह
न्मानुषंतन्मादुषेसन्मानुषमित्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रतियाइवहिदेवाः॥३३॥तदग्निना
पर्यादधुस्तन्मकृतोधूर्न्वंस्तदग्निर्न्नप्राच्यावयत्तदग्निनावैश्वानरेणपर्यादधुस्तन्मकृ
तोधूर्न्वंस्तदग्निर्वैश्वानरःप्राच्यावयत्तस्ययदेतसःप्रथममुददीप्यततदसावादित्योवै

राम ॥२८॥

भेद्यद्वितीयमासीत्तद्गुरुर्भवतेवरुणोन्यगृह्णीतत्तस्मात्तभृगुर्वारुणिरैक्षत्तृतीयमद्दी
दैदिवतआदित्याअमव[illegible]न्यैंगिराआसंस्तेगिरसोभवन्यदंगाराःपुनरवशोताउद्दीर्यंत
तद्बृहस्पतिभवद्यानिपरिक्षाणान्यासंस्तेकृष्णाःपशवोभवन्यान्योहिनीमृत्तिकातेरोहिताअ
थयद्वस्मासीत्तत्कृष्णंव्यसर्पद्धोरोगवय[illegible]श्युष्टोगद्भवतियेचैतेकृष्णाःपशवस्तेच
तान्योएवदेवेभ्यवदतममवाइममेवास्तुमितितमेतयचीनिरवादयंतयेषोदीक्षास्यत
आतेपितर्मकृतोसुम्नमेतुमानःसूर्यस्यसंदृशोयुयोथाःस्वेन्नोवीरोअर्वतिक्षमेथाइतिब्रू

यान्नाभिनदत्यनभिमानुकोऽहैषदेवःप्रजाभवतिप्रजायेमहिरुद्रियप्रजामिरितिब्रूयान्न
रुद्रेत्येतस्यैवनाम्नःपरिदत्यैतदुखल्वशनःकरतीत्येवशंसेधमितिप्रतिपद्यतेसर्वस्मा
एवशांत्यैनद्भ्योनारिभ्योगावइतिपुमांसोवैनरास्त्रियोनार्यःसर्वस्माएवशांत्यैसोनिरु
क्तोरौद्रीशांतासर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेदसोगायत्रीब्रह्मवेगायत्रीब्रह्म
तौवैनेतन्नमस्यतिं॥३४॥वैश्वानरीयेणाग्निमारुतंप्रतिपद्यतेवैश्वानरोवाएतदेतःसिक्तं
आच्यावयत्तस्माद्वैश्वानरीयेणाग्निमारुतंप्रतिपद्यतेनवानंप्रथमऋक्सूक्तंस्तव्याग्नीन्वाए

राम
॥२९॥

षा चीष्यशांतान्प्रसीदन्नेतियआग्निमारुतंशंसतिप्राणानैवतद्यजमानेस्तरत्यधीयन्नुपहन्याद्
न्यंविवक्तारमिछेत्तमेवतत्सेतुंकृत्वातरतितस्मादाग्निमारुतेनव्युच्यमेषवोविवक्तामारुतंश
सतियारुतोहवाएतदेतःसिक्तंधून्वंतःप्राच्यावयंतस्मान्मारुतंशंसतियज्ञायज्ञावोअग्नये
देवोवोद्रविणोदाइतिमध्येयोनिंचानुरूपंचशंसतितद्यन्मध्येयोनिंचानुरूपंचशंसतितस्मा
न्मध्येयोनिर्धीतायदुदेसूक्तंशस्त्वाशंसतिप्रतिष्ठयोरेवतदुपरिष्टात्यजमानंदधातिप्रजात्यैप्र
जायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेद॥३५॥जातवेदस्यंशंसतिप्रजापतिःप्रजाअसृजतताःसृष्टाः

आ० त्र० ॥ ३० ॥

पराच्यैकायन्नव्यावर्त्तंतताअग्निनापर्यगृह्णताअग्निमुपावर्त्तंततमेवाद्याप्युपावृत्ताःसोऽब्रवी
ज्जातावैप्रजाअनेनाविदमितियदब्रवीज्जातावैप्रजाअनेनाविदमितितज्जातवेदसस्यमभवत्त
ज्जातवेदसोजातवेदस्त्वंताअग्निनापरिगतानिरुद्धाःशोचत्योदीध्यत्योतिष्ठंस्ताअङ्गिरस्य
विंचस्तस्मादुपरिष्टाज्जातवेदस्यस्योपाहिष्टीयंशंसतितस्मान्नध्वर्यंतेवशंस्त्व्यंताअङ्गि
रसभिविध्येनिजास्यैवामन्यंतासुवाअहिनाबुध्न्येनपरोक्षात्तेजोदधादेषहवाअहिर्बुध्न्यो
यदग्निर्गार्हपत्योग्निनेवासुत्रह्मार्हपत्येनपरोक्षात्तेजोदधातितस्मादाहुर्ऋद्धंहवैराज्ञुहूतो

राम ॥ ३० ॥

वसीयानिति॥३६॥देवानांपत्नीःशंसत्यन्वीरग्निंगृहपतिंतस्मादन्वीपत्नीगार्हपत्यमास्ते
तदाहुरांपूर्वंशंसेज्ज्याय्यैवैपूर्वयेयमितितन्नादर्त्यैदेवानामेवपत्नीःपूर्वाःशंसेदेषहवा
एतत्पत्नीषुरेतोदधातियदग्निर्गार्हपत्योग्निनैवासुतंगार्हपत्येनपत्नीषुप्रत्यक्षंदेतोदधाति
प्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदतस्मात्तस्मान्नोदर्यःस्वसान्योदर्यायैजायायाअनु
जीविनीजीवतिराकांशंसतिराकाहवाएतांपुरुषस्यसेवनींसीव्यतियैषाशिश्नेऽधिपुमांसोस्यु
त्राजायतेयएवंवेदपावीरवींशंसतिवाग्वैसरस्वतीपावीरवीवाच्येवतद्वाचंदधातितदाहुर्यो

मीएर्वोशंसेऽत्पित्र्यांऽइतियामीमेवपूर्वोशंसेदिमंयमप्रस्तरमाहिंसीदितिराज्ञोवै एर्वपेयंतस्माद्यामेवपूर्वोशंसेन्मातन्नीकव्यैर्यमोअंगिरोभिरितिकाव्यानामन्वीशंसत्यवरेपोववैदेवान्काव्याःपरेपोवपितॄंस्तस्मात्काव्यानामन्वीशंसत्युहीवतामवरुत्परासऽइतिपित्र्याःशंसत्युन्मध्यमाःपितरःसोम्यासऽइतियेचेकवमायेचपरमायेचमध्यमास्तान्त्सर्वानमंतरायंत्रीणात्याहंतॄंस्तुविरुजोअवित्सीतिद्वितीयांशंसतिबर्हिषदोयेस्वधयासुतस्येत्येतद्वावएकोप्रियंधामयद्बर्हिषदऽइतिप्रियेपोवैनंस्तद्वाम्नासमर्द्धयति

पितृ

राम ३१

प्रियेण धाम्ना समहमित्येतयैवंवेदेतिपितृभ्योनमोअस्त्वेतिनमस्कारवतीमेततः शंसति
तस्मादेततः पितृभ्योनमस्क्रियतेतद्दाहुर्व्याहावेपित्र्याः प्रोसे३त्र अथाहावो३इति व्या
हावमेवशंसेदासंस्थितंवैपित्र्यज्ञस्यसाध्वसंस्थितंवाएषपित्र्यज्ञंसंस्कापयतियोव्या
हावंशंसतितस्माद्व्याहावमेवशंसन्त्यं॥३७॥ स्वादुषिलायंमधुमांउतायमितींद्रस्येंद्रि
यनुपानीयाःशंसत्येताभिर्वाइंद्रस्तृतीयसवनमन्वपिबत्तदनुपानीयानामनुपानीया
त्वंमाद्यंतीवैवैतर्हिदेवतायदेताहोताशंसतितस्मादेतासुमद्भ्यतिगीर्यययोरोजसास्कभि

तारऔंसीतिवैष्णवाकृषीमूर्चंशंसतिविष्णुर्वैयज्ञस्यदुरिष्कृतिंकरुपास्चिष्टयोरुभयोरेव
शांत्यैर्विष्णोर्नुकंवीर्याणिप्रवोचमितिवैष्णवींशंसतियथावैमत्यमेवैयज्ञस्यविष्णुस्यद्य
थादुष्कृतंदुर्मतीकृतंसुकृतंसुमतीकृतंकुर्वन्नियादेवमेवैतद्यज्ञस्यदुष्टंदुःशस्तंसुष्टुतं
सुशस्तंकुर्वन्नेतियदैतांहोतांशंसतिंतुंतन्नजसोभानुमन्चिहोतिप्राजापत्यांशं
सतिप्रजावैतंतुःप्रजामेवास्माएतत्संतनोतिज्योतिष्मतःपथोरक्षधियाकृतानितिदेव
यानावैज्योतिष्मंतःपंथानंस्तानेवास्माएतद्धितनोत्यनुत्वणंवयतजोगुवामपोमनुर्भ

वज्रनयादेव्यंजनमित्येवैनंतन्मनोःप्रजयासंतनोतिप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवे
दैवानद्धोमघवाविरप्शीत्युत्तमयापरिदधातीयंवाद्धोमघवाविरप्शीकरत्सत्याचर्षणीध
दनर्वैतीयंवैसत्याचर्षणीधदनर्वासंराजाजनुषांधेह्यस्मदुतीयंवैराजाजनुषामधिश्र
वोमाहिनंयज्ञारित्रदतीयंवैमाहिनंयज्ञश्रवोयजमानोजरितायजमानायैवैतामाशिष
माशास्तेतदुपस्पृशन्भूमिंपरिदध्यात्तद्यस्यामेवयज्ञंसंभरतितस्यामेवैनंतदंततःप्रति
ष्ठापयत्येग्नेमरुद्भिःशुभयद्भिरृक्वभिरित्याग्निमारुतमुक्थंशस्त्वाग्निमारुत्यायजति

यथाभागंतदेवताःप्रीणातिप्रीणाति॥३८॥ ॥इतितृतीयोध्यायः॥ ॥देवावाअसुरेभ्यु
द्युमुपप्रायन्तिजयायैतानग्निर्न्यंचकामयतेतुतंदेवाअब्रुवन्नेत्वमेत्यस्माकंवैत्व
मेकोसीतिसनास्तुतोन्येष्यामीत्यब्रवीत्तंतनुमेतितथेतितंतेसमुक्रम्यापनिरत्यास्तु
वंस्तान्स्तुतोनुप्रैत्सत्रिश्चिपिर्भूत्वाव्यनीकोसुरान्युद्युमुपप्रायद्विजयायत्रिःश्चिपितिछं
दांस्येवश्चेपीरकुर्मैव्यन्नीकइतिसवनान्येवानीकानितानसंभाव्यंपराभावयंस्तो वै
देवाअभवन्परासुरामवत्यात्मनापरास्यद्विषन्भ्रातृव्योभवतियएवंवेदस्तावाएषा

गायत्र्यैवयदग्निष्टोमं चतुर्विंशत्यक्षरावैगायत्री चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्यस्तुतशस्त्राणीत
दैयदिदमाहुःसुधायांहवैवाजीसुहितोदधातीतिगायत्रीवैतन्नहवैगायत्रीक्षमारमतऊर्ध्वो
हवाएषयजमानमादायस्वरेतीत्यग्निष्टोमोवैतन्नहवाअग्निष्टोमःक्षमारमतऊर्ध्वोहवा
एषयजमानमादायस्वरेतिसवाएषसंवत्सरएवयदग्निष्टोमश्चतुर्विंशत्यर्द्धमासोवैसंवत्स
रश्चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्यस्तुतशस्त्राणिसंयथासमुद्रंस्रोत्याएवंसर्वेयज्ञक्रतवोपियंति
॥३२॥दीक्षणीयेहिस्तायतेतामेवानुयाःकाश्चेष्टयस्ताःसर्वाअग्निष्टोममपियंतीत्यनुप

ह्रयते इत्या विधावै पाकयज्ञाँ इत्यामेवानुयेके चपाकयज्ञास्तेसर्वेग्निहोममपियंतिसायं
प्रातरग्निहोत्रंजुहूतिसायंप्रातर्व्रतंप्रयछंतिस्वाहाकारेणाग्निहोत्रंजुहूतिस्वाहाकारे
णाव्रतंप्रयछंतिस्वाहाकारमेवान्वग्निहोत्रमग्निहोममपेतिपंचदशप्रयाजीयेसमिधेनी
रन्वाहपंचदशदर्शपूर्णमासयोःप्रयाजीयमेवानुदर्शपूर्णमासौवाग्निहोममपीतःसोमंरा
जानंक्रीणंत्योषधोवैसोमोराजौषधिमिस्तंभिषज्यंतियंभिषज्यंतिसोममेवराजानंक्रीयमाणं
मनुयानिकानिचभेषजानितानिसर्वाण्यग्निहोममपियंत्यग्निमातिथ्यमंथंत्यग्निंवातु

मीस्येष्ट्वातिथ्यमेवानुचातुर्मास्यान्यग्निष्टोममपियंतिपयसाप्रवर्ग्येचरंतिपयसादाक्षायणय
ज्ञेप्रवर्ग्यमेवानुदाक्षायणायज्ञोग्निष्टोममपेतिपशुरुपवसथमवतितमेवानुयेकेचपशुबंधा
स्तिसर्वेग्निष्टोममपियंतीन्नादधोनामयज्ञक्रतुस्तंदध्नाचरंतिदध्नादधिधर्मेदधिधर्मेवो
न्चिन्नादधोग्निष्टोममपेति॥४०॥इतिनुपुरस्तादथोपरिष्टात्संचदशोक्थ्यस्यस्तोत्राणिपंच
दशस्तोत्राणिसमास्तोमासधासंवत्सरोविहितःसंवत्सरोग्निर्वैश्वानरोग्निरग्निष्टोमःसंवत्स
रमेवानूक्थ्याग्निष्टोममपेत्युक्थ्यमपियंतमनुवाजपेयोपेत्युक्थ्योहिसमवतिद्वाद

शरात्रैः पर्यायाः सर्वे पंचदशास्तेद्वौद्वौसंपद्यंतेत्रिंशदेकविंशोषोडशिसामत्रिवृत्संधिःसाविंशत्स
मासस्त्रिंशन्मासस्यरात्रयोमासधासंवत्सरोविहितःसंवत्सरोग्निर्वैश्वानरोग्निरग्निष्टोमःसंव
त्सरमेवान्वतिरात्रोग्निष्टोममप्येतिरात्रमप्येतंमन्वहोर्यामोप्येत्यवतिरात्रोहिसभवत्येते
द्वेयेचपुरस्ताद्येचोपरिष्टाद्येसक्रतवस्तेसर्वेग्निष्टोममप्येतितस्यसंस्कृतस्यनवतिश्चतस्रो
त्रियःसायानवतिस्तिदशत्रिवृतोथयानवतिस्तिदशाथयादशतासोमकास्तात्रियोदेतित्रिवृत
रिशिष्यतेसोसावेकविंशोध्याहितस्तपतिविषुवान्वाएषस्तोमानांदशावाएतस्माद्वैचस्त्रि

वृतोदशपशवश्चोमध्यएषएकविंशस्तुभयतोध्याहितस्तपतितद्यासौस्तोत्रियोदेतिसेतस्मिन्न
ध्यूह्यासयजमानस्तदेवक्षत्रंसहोबलममुतेहवैदेवक्षत्रंसहोबलमेतस्यहसायुज्येसरूप
तांसेलोकतामश्नुतेयएवंवेद॥४१॥देवासुरेर्विजिग्यानाउर्ध्वाःस्वर्गंलोकमायंस्तेग्नि
र्दिविस्तृचमूहउदभ्रयतंसस्वर्गस्यलोकस्यद्वारमरणोदग्निर्वैस्वर्गस्यलोकस्याधिपतिस्ते
वसवःप्रथमाआगच्छंस्तएनमब्रुवन्नतिनोर्जस्याकाशनःकुर्वितिसनास्तुतोतिस्वस्य इ
त्यब्रवीत्सकतनुमेतितथेतितंतेजइतास्तोमेनास्तुवंस्तानस्तुतोत्याजंतेयथालोकमगच्छं

स्तेरुद्वाआगच्छँस्तएनमब्रुवन्नेतिनोर्जस्वाकाशंनःकुर्वितिसनास्तुतोतिस्त्रक्ष्यइत्यब्रवी
त्स्तुतनुमेतितथेतितंतेपंचदशेनस्तोमेनास्तुवँस्तान्स्तुतोत्यार्जतेतेयथालोकमगच्छँस्तमा
दित्याआगच्छँस्तएनमब्रुवन्नेतिनोर्जस्वाकाशंनःकुर्वितिसनास्तुतोतिस्त्रक्ष्यइत्यब्रवी
त्स्तुतनुमेतितथेतितंतेसप्तदशेनस्तोमेनास्तुवँस्तान्स्तुतोत्यार्जतेतेयथालोकमगच्छँस्ते
विश्वेदेवाआगच्छँस्तएनमब्रुवन्नेतिनोर्जस्वाकाशंनःकुर्वितिसनास्तुतोतिस्त्रक्ष्यइत्य
ब्रवीत्स्तुतनुमेतितथेतितंतएकविंशेनस्तोमेनास्तुवँस्तान्स्तुतोत्यार्जतेतेयथालोकम

गच्छन्नैकैकेनवैतेदेवाःस्तोमेनास्तुवँस्तान्स्तुतोत्याज्नतेतेयथालोकमगच्छन्तथहैनमेषएतैः
सर्वैःस्तोमैःस्तुतियोयज्ञतेयश्चैनमवेवेदातीतुतमज्ञातोअतिहवाएनमज्ञतिस्वर्गंलोकमभि
यएवंवेद॥४२॥सवाएषाग्निरेवयदग्निष्टोमस्तेयदस्तुवँस्तस्मादग्निस्तोमस्तमग्निस्तोमंसं
तमग्निष्टोमइत्याचक्षतेपरोक्षंपरोक्षप्रियाइवहिदेवास्तेयच्चतुष्टयादेवाश्चतुर्भिस्तोमै
रस्तुवँस्तस्माच्चतुस्तोमस्तेचतुस्तोमंसंतंचतुष्टोमइत्याचक्षतेपरोक्षंपरोक्षप्रियाइवहि
देवाअथयदेनमूर्ध्वंसंतंज्योतिर्भूतमस्तुवँस्तस्माज्ज्योतिस्तोमस्तंज्योतिस्तोमंसंतंज्योतिष्टो

मद्त्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवाःसन्त्यएषोपूर्वोनपरोयज्ञक्रतुर्यथारथचक्रमनंतमेवै
यद्ग्निष्टोमस्तस्ययथैवप्रायणंतथोदयनंतद्देषामियज्ञगाथागीयतेयद्स्यपूर्वमपरंतद्स्य
यद्स्यापरंतद्स्यपूर्वेअहेरिवसर्पणंशाकलस्यनेविज्ञानंतियत्तरत्समुद्रादितियथाह्येव
वास्यप्रायणमेवमुदयनमसदितितदाहुर्यत्रिरात्रायणमेकविंशमुदयनंकेनतेसमेइतियो
वाएकविंशस्त्रिरात्रेसोथायदुभौत्रयोत्रिचावितिब्रूयात्तेनेति॥४३॥योवाएषतपत्येषो
ग्निष्टोमएषसाहस्रंसहैवाहासंस्कापयेयुःसाहोवैनामतेनासंत्रसाणाभ्रेरयुर्यथैवत्रा

तः सवनेऽएवं माध्यंदिनेऽएवं तृतीयसवनेऽएवमुहयजमानोऽप्रमायुकोभवतियद्वाऽइदंपूर्वयोः
सवनयोरसंत्वरमाणाऽअरंतिंतस्माद्वेदंप्राच्योग्रामताबहुलाविष्ठाऽअथयद्वेदंतृतीयसवनेऽ
संत्वरमाणाऽअरंतिंतस्माद्वेदंप्रत्यंचिदीर्घारण्यानिभवंतितथाहयजमानःऽप्रमायुकोभव
तितेनासंत्वरमाणाऽअरेयुर्यथैवंप्रातःसवनेऽएवं माध्यंदिनेऽएवंतृतीयसवनेऽएवमुहयजमा
नोऽप्रमायुकोभवतिसऽएतमेवंशस्त्रेणानुपर्यावर्त्तेतयदावाऽएवंप्रातरुदेत्यथमंदंतपतिंतस्मा
न्मंद्यावाचाप्रातःसवनेशंसेदथयदाभ्येत्यथबृहतीयस्तपतिंतस्माद्बृहतीयस्यावाचामध्ये

दिनेशसेदयथहामितरामेत्यथवलिष्ठतमंतपतितस्माद्वलिष्ठतमयावाचात्तीयसवनेशं
सेद्येदिवाचईशीतवाग्धिशस्त्रंयथातुवोतरोतरिण्योत्सहेतसमापनायतयाप्रतिद्येतैत
त्सुशस्तंतमंमिवभवतिसवाएषनकदाचनास्तमेतिनोदेतितेयदस्तमेतीतिमन्यंतेहएवतदे
तमित्वाथात्मानंविपर्यतेस्येरात्रीमेवतस्मात्कुरुतेहःपरस्तादथयदेनंप्रातरुदेतीतिमन्यंते
रात्रेरेवतदंतमित्वाथात्मानंविपर्यस्यतेहरेवतस्मात्कुरुतेरात्रीपरस्तात्सवाएषनकदाचन
निम्रोचतिनहवैकदाचननिम्रोचत्येतत्सहसायुज्यंसरूपतांसलोकतामश्नुतेयएवंवेदय

एवं वेद॥४४॥ ॥इति चतुर्थोध्यायः॥ ॥यज्ञो वै देवेभ्यो न्याद्यमुद्क्रामत्ते देवा अब्रुवन्न्य
ज्ञो वै नो न्याद्यमुद्क्रमीदन्विमं यज्ञमन्वमन्विच्छामेति ते ब्रुवन्कथमन्विच्छामेति ब्राह्मणेन च
छंदोभिश्चेत्यब्रुवँस्ते ब्राह्मणं छंदोभिरदीक्षयँस्तस्यां तं यज्ञमतन्वत तापिपत्नीः समयाजयँ
स्तस्माद्वा एतर्हि दीक्षणीयायामिष्टावेतमेव यज्ञंतन्वते पिपत्नीः संयाजयंतितमनुन्याय
मन्ववायँस्ते प्रायणीयमतन्वत ते प्रायणीयेनेदीयोन्वागध्रँस्तेकर्मभिः समत्वरंततधंद्धे
तमकुर्वँस्तस्माद्वा एतर्हि प्रायणीयेशंद्धंतमेवभवतितमनुन्यायमन्ववायँस्ते आतिथ्य

मतन्वत॑ मातिथ्येननेदीयोन्वागच्छँस्तेकर्मभिः समत्वरंततदिलोतमकुर्वँस्तस्माद्वायेत
र्हीतिथ्यमित्लोतमेवमवतिसमनुन्यायमन्वायँस्तउपसदोतन्वततमुपसद्भिर्नेदीयोन्वा
गच्छँस्तेकर्मभिःसमत्वरंततेतिस्रःसामिधेनीरनुच्यतिस्रोदेवताअजयंतस्माद्वायेतर्द्यु
पसत्सुतिस्रएवसामिधेनीरन्वाहतिस्रोदेवतायजतितमनुन्यायमन्वायँस्तउपवस
थमतन्वततमुपवसथेहन्याभुर्वँस्तमास्लोतंयज्ञमतंन्वतापिपत्नीःसमयाजयँस्त
स्माद्वायेतर्द्युपवसथआंतमेवयज्ञंतन्वतेपिपत्नीःसंयाजयंतितस्मादेतेवुपूर्वेषुकर्म

शुशनेस्तरांशनेस्तरामिवानुब्रूयादेनूत्तारमिवहितेतमायैस्तस्माडुपवसथेयावत्यावाचं
कामयीतेतावत्यानुब्रूयादाप्नोहिसतार्हभवतीतितमात्वाब्रुवंस्तिष्ठस्वोन्नाद्यायेतिसने
यत्रवीत्कंवस्तिष्ठेयेतिनीक्षतेवतमब्रुवन्ब्राह्मणोनचनश्छंदोभिश्चसयुग्भूत्वान्नाद्या
यतिष्ठस्वेतितथेतितस्माद्वायेतर्हियज्ञःसयुग्भूत्वादेवेभ्योहव्यंवहतिब्राह्मणोनचछंदोभि
श्च॥४५॥त्रीणिहवैयज्ञेक्रियंतेजग्धंगीर्णंवांतंतद्वैतद्देवजग्धंयदाशंसमानमार्त्विज्यंका
रयतेउतवामेदद्युरुतवामावृणीतेतितद्धनत्परोऽवयथाजग्धंनेहवैतद्यजमानंमुनक्त्य

थ हैत देवगीर्वा यद्विस्यदार्त्विज्यं कारयते उतवामानबाधेतोतवामेनयज्ञेवशंकुर्यादिति तद्धुत
स्राउ॰ वयथागीर्वा नहैवत यजमानंभुनक्त्यथ हैत देववांतंयदभिशस्यमानमार्त्विज्यं कारयते
यथाहवाइदंवांतोन्मनुष्या बिभत्संत एवंतस्मादेवांस्तद्धुत स्राउ॰ वयथावांतंनहैवत यजमा
नंभुनक्तिसएतेषांत्रयाणामाशोनेयात्तंयदेतेषांत्रयाणामेकंचिदकाममभ्याभवेत्तस्यास्तिवाम राम
देव्यस्यस्तोत्रंप्रायश्चित्तिरिदंवाइदंवामदेव्यंयजमानस्तोकोमृतस्तोकस्वर्गस्तोकस्तत्त्रिभिरक्ष ४०
रैर्न्यूनंतस्यस्तोत्रउपसदएत्रेधात्मानंविगृह्यस्त्रीयापुरुषइतिसएतेषुस्तोकेष्वात्मानंदधात्य

स्मिन्यजमानलोकेस्मिन्नुमृतलोकेस्मिंन्त्स्वर्गेलोकेससर्वोदुरिष्टमत्येत्यपियदिसमृद्धारवस्त्विज स्युरितिहस्माहोथहैतज्जपेदेवेति॥ ४ ॥ छंदांसिवैदेवेभ्योहव्यमूढ्वाभ्रांतानिजघ नाद्वैयज्ञस्यतिष्ठंतियथाञ्चोवाञ्चतरोवोहिवोस्तिष्ठैदेवेतेभ्यएतंमैत्रावरुणं मभुपुरोळाशम नुदेविकाहवींषिनिर्वपेद्वाजेपुरोळाशंद्वादशकपालंयोधातासवषट्कारोनुमत्यैचरुंयानुम तिःसागायत्रीराकायैचरुंयाराकासावित्रंसिनीवाल्यैचरुंयासिनीवाली साजगतीकुहूचरुं याकुहूःसानुष्टुबेतानिवावसर्वाणिछंदांसिगायत्रंत्रैष्टुभंजागतमानुष्टुभमन्वन्याऽन्येतानि

हियज्ञेप्रतमामिवक्रियंतएतैर्हवाअस्यछंदोभिर्यजतःसर्वैश्छंदोभिरिष्टंभवतियएवंवेदतद्वैय
दिदमाहुःसुधायोहवैवाजीसुहितोदधातीतिछंदांसिवैतत्सुधायोहवाएनंछंदांसिदधतननु
ध्यायिनंलोकंजयतियएवंवेदतद्वैकआहुर्धातारमेवसर्वीसांपुरस्तात्पुरस्ताद्राज्ञेनपरियजे
न्नदासुसर्वीसुमिथुनंदधातीतितदुवाआहुर्ज्ञामिवाएतद्यज्ञेक्रियतेयत्रसमानीभ्यामृग्भ्यांसम
मानेहन्यजतीतियदिहवाअपिबह्व्यइवजायाःपतिर्वीवतासांमिथुनेतद्यदासांधातारंपुर
स्ताद्यजतितदासुसर्वीसुमिथुनंदधातीतिनुदेविकानां॥४७॥अथदेवीनांसूर्यायपुरोलाश

राम ४१

मेकं कपालं येऽसूर्यः स धातासऽएव वषट्कारो दिवे चरुर्या द्यौः सानुमतिः सोऽएव गाय त्र्युषसे च
रुर्योषाः सराकासोऽएव त्रिष्टुग्वे चरुर्या गौः सासिनीवाली सोऽएव जगतीपृथिव्यै चरुर्या पृथि
वी सा कुहूः सोऽएवानुष्टुबेतानि वा वसर्वाणि छंदांसि गायत्रं वै षड्जं जागतमानुष्टुभमन्वन्यान्ये
तानि हि यज्ञे प्रतमामिवैक्रियंतऽएतैर्हवाअस्य छंदोभिर्यजतेः सर्वैश्छंदोभिरिष्टं भवति यएवं वे
दैतद्वै यद्दिमाहुः सुधां हवै वाजी सुहितो दधातीति छंदांसि वै तत्सुधां हवाएनं छंदांसि
दधत्यनु ध्यायिनं लोकं जयतियएवं वेदैतद्वै कआहुः सूर्यमेव सर्वा सो पुरस्तात्सुरस्ता दाज्यै
न परियजेत्तदासुसर्वासुमिथुनं दधातीतिहवाआहुर्जामिवाएतद्यज्ञे क्रियतेयत्र समानीभ्या

मृग्भ्यांसमानेहन्यजतीतियदिहवाअपिवह्यइवजायाःपतिर्वावतासोमिथुनंतद्यदासोसूर्यं
पुरस्ताद्यजतितदासुसर्वासुमिथुनंदधातिस्त्रियाइमास्ताअमूर्याअमूस्ताइमाअन्यतरामिवांव
तंकाममाप्नोतियएतास्रभयीषुताउभयीर्गतःश्रियंप्रजातिकामस्यसन्निर्वपेन्नित्विष्युमा
पास्ययदेनाएषिष्युमापास्यसन्निर्वपेदीश्वरोहास्यविनेदवाअरंतोर्यद्वायमात्मनेत्तममँस्ते
तिताहशुचिदक्षोगोपायनोवृद्धद्युम्नस्यामित्रतारिपास्योभयीर्यज्ञेसंनिरूवापतस्यहरथ
गृत्सोगाहमानेदृष्ट्वावाचेयमहमस्यराजन्यस्यदेविकाश्वदेवीश्वोभयीर्यज्ञेसममादर्यंयद
स्येसंरथगृत्सोगाहेतइतिचतुःषष्टिंकवचिनश्चाश्वह्यास्येतेपुचनतारआसुः॥४८॥अग्नि

ओमेवै देवा अश्नन्तो क्यान्यसुरास्ते समावद्वीर्ये वा मन्न व्यावर्तन्त तान्भरद्वाज ऋषीणाममन्य
दिमे वा असुराउ क्ष्येषु श्रिता स्तानेषां न कश्चन पश्यतीति सोग्निमुद्दध्ये देत्येषु ब्रवाणितेन
रक्षेतरा गिरइत्य सूर्यो हवाइतरागिरः सोग्निरूपोति ष्ठन्च ब्रवीत्किं स्विदेवमध्यं कृशोदीर्घः
पलितो वश्यतीति भरद्वाजो हवै कृशोदीर्घः पलित आस सोब्रवीदिमे वा असुराउ क्ष्येषु श्रि
तास्तान्वोन कश्चन पश्यतीति तानग्निरश्वो भूत्वोप्यत्यदवदद्दग्निरश्वो भूत्वोप्यत्यदवत्तत्साक
मश्वंसामो भवत्तत्साकमश्वस्य साकमश्वत्वंत दाहुः साकमश्वेनो क्यानि प्रणायेदप्रणीतानिवा
वतान्यु क्यानियान्यन्यत्रसाकमश्वादितिप्रमंहिष्ठीयेन प्रणयेदित्याहुः प्रमंहिष्ठीयेन वैदेवा

असुरानुक्थ्येभ्यः ब्राह्मणेतत्त्रैवयमेहिष्ठीयेननयेत्सासकमश्वेन॥४९॥तेवाअसुरामैत्रावरुणस्यो
क्थमश्रयंतसोब्रवीदिन्द्रः कआहेचेमानितोसुरान्तोत्स्यावहाइत्यहंचेत्यब्रवीद्बृहस्पतिस्तस्मादे
द्वावरुणंमैत्रावरुणंस्तृतीयसवनेशंसतींद्रश्चहिताञ्चरुणश्चतेतोनुदेनुतांतेवैतेतोपहताअसुरा ब्राह्मणा
छंसिनेउक्थमश्रयंतसोब्रवीदिन्द्रः कआहेचेमानितोसुरान्तोत्स्यावहाइत्यहंचेत्यब्रवीद्बृहस्पतिस्तस्मादे
द्वावाहस्पत्यंब्राह्मणाछंसीतृतीयसवनेशंसतींद्रश्चहिताञ्चबृहस्पतिश्चतेतानुदंतांतेवैतेतोपहताअ
सुराअध्वावाकस्योक्थमश्रयन्तसोब्रवीदिन्द्रः कआहेचेमानितोसुरान्तोत्स्यावहाइत्यहंचेत्यब्रवीद्विष्णु
स्तस्मादेंद्रावैष्णवमध्वावाकंस्तृतीयसवनेशंसतींद्रश्चहिताञ्चिष्णुश्चतेतानुदेतांद्वंद्वमिंद्रोदेवतायः शे

स्यंतेहंदंवैमिथुनंतस्माद्द्वान्मिथुनंप्रजाप्रतेप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदाथहैतेपौत्नीयाश्वनेष्टीयाश्वचत्वारऋतुयाजाःषल्लचःसविराड्दशिनीतद्विराजियद्वैदशिन्योप्रतिष्ठापयंतिप्रतिष्ठापयंति॥५०॥श्रीरितिपंचमोध्यायः॥श्री॥रतितृतीयपंचिकासमाप्ता॥छ॥गृहोक्त्यमेकादशरात्रदेवविशत्रयोदशासोमोवैचतुर्दशदेवावाअसुरैःषट्॥यज्ञोवैषट्॥अहोक्त्यंवैसौर्यावारंदोवैयत्रेहत्वासर्वाविजितीर्वैश्वदेवमितिनुपुरस्तादशरात्र॥श्री॥श्री॥श्री॥श्रीराम॥श्री॥

राम
४४

यादशंपुस्तकंदृष्ट्वातादशंलिखितंमया॥यदिशुद्धमशुद्धंवायदिदोषोनविद्यते॥१॥

ऊँश्रीगुरुनामकेवलज्ञानदर्शनचारित्रसम्पन्नेभ्यः

इतिरसोपयोगिकल्पसमाप्तः॥

अथ धनुर्वेदपद्धतिकारः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ ॥ हरिः ॐ मृ ॥ देवा वै प्रथमेनाह्नेदं वज्रं समभरंस्ते द्वितीयेनाह्नासि
चँस्ते तृतीयेनाह्नाप्राय चँस्ते चतुर्थेहन्त्राहरन्तस्माच्चतुर्थेहन्नोऽशिनंशं सति वज्रोवा
एषयत्सोऽशीतद्यच्चतुर्थेहन्नोऽशिनंशं सति वज्रमेवतत्प्रहरतिद्विषते भ्रातृव्यायव
धंयोस्यस्तत्यस्तस्मैस्तत्तेवै वज्रोवेषोऽशीपशवउक्थानितंपरस्तादुक्थानांपर्यु
स्यशं सतिनंयत्परस्तादुक्थानांपर्युस्यशंसति वज्रेणैवतत्सोऽशिनांपशून्परिगृह्ण
तितस्मात्पशवोवज्रेणैवषोऽशिनोपरिगतामनुष्यानभ्युपावर्तंतेनस्माद्भ्वोवा

पुरुषो वा गौर्वा हस्ती वा परिगत एवस्वयमात्मनेनत एव वाचाभिषिङ्क्त उपावर्तते वज्रमेव षोळशिनं पश्यन्वज्रो वै षोळशी वज्रो वा एष षोळशी तद्दाहुः किं षोळशिनः षोळशित्वमिति षोळशः स्तोत्राणां षोळशः शस्त्राणां षोळशभिरक्षरैः सादत्ते षोळशाभिः प्रणौति षोळशपदानि विदंदधाति तषोळशिनः षोळशित्वं वै वा अक्षरमतिरिच्यते षोळशिनो नृष्टमभिसंपन्नस्य वा चोवावतो स्तनौ सत्यानृते वावते अवत्यनं सत्येनैनमनृतं हिनस्ति य एवं वेद ॥ १५ ॥ गौरिवीते षोळशि साम कुर्वीत तेजस्का

मो ब्रह्मवर्चसकामस्तजो वै ब्रह्मवर्चसं गौरिवीतं तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्गौरिवीतं षोळशिसाम कुरुते नानदं षोळशिसाम कर्त्तव्यमित्याहुरिंद्रो वै वृत्राय वज्रं प्रहरन्तमभ्यहनत्सोभिहतो व्यनदद्यद्यु नदत्तन्नानदं सामाभवत्तन्नानदस्य नानदत्वं भ्रातव्यं वा एतद्भ्रातव्यहा सामयन्नानदं भ्रातव्यो भ्रातव्यहा भवति य एवं विद्वान्नानदं षोळशिसाम कुरुते तद्यदिनानदं कुर्यादविहतः षोळशी शंस्तव्यो विहतासुहितासुस्तुतवते यदि गौरिवीतं विहतः षोळशी शंस्तव्यो विहतासुहितासुस्तुवते

॥२॥ अथातश्छेदांस्येवव्यतिषजत्यौत्वाबृहंतुहरयउपोषुश्रुणुहीगिरइतिगायत्रीश्रयंतीश्रव्यतिषजतिगायत्रोवैपुरुषःपांक्तःपुरुषमेवतत्सभुमिर्व्यतिषजतिपशुषुप्रतिष्ठापयतियदुगायत्रीचपंक्तिश्चतेदेअनुष्टुभौतेनोवाचोरूपादनुष्टुभोरूपाद्वज्ररूपान्नेतियद्विदंतनाऽऽयंतेअस्तुहर्यतइत्युष्णिहश्रबृहतीश्रव्यतिषजत्यौष्णिहोवैपुरुषोबार्हताःपशवःपुरुषमेवंतत्सभुमिर्व्यतिषजतिपशुषुप्रतिष्ठापयतियदुष्णिक्चबृहतीचतेदेअनुष्टुभौतेनोवाचोरूपादनुष्टुभोरूपाद्वज्ररूपान्नेत्याधूद्वमेअलन्नीरअलरातिंसुषाणइतिद्विपदांचत्रिष्टुभंचव्यतिषजतिद्विपाद्वैपु

रूषो वीर्यं त्रिष्टुप्पुरुषमेवतद्वीर्यं पाव्यतिषजति वीर्यं प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषो वीर्यं प्रतिष्ठितः
सर्वेषां पशूनां वीर्यवत्तमो यदु द्विपदाश्चविंशत्यक्षरा त्रिष्टुप्तद्वै अनुष्टुभौतेनो वा चो रूपाद्
नुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैतेषु वज्रमापतेमहि वै द्वेशंसिषं हरीइति द्विपदाश्च जगतीश्च व्यति
षजति द्विपाद्वै पुरुषो जागताः पशवः पुरुषमेवतत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषः पशुषु प्रतिष्ठितोत्तिचैनान धिचतिष्ठति वशे चास्य यदु द्विपदाश्चषोळशाक्षरा
जगती चतद्वै अनुष्टुभौतेनो वा चो रूपाद्नुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैतिरिक्तुकेषु महिषाय

वाशिरेवाघस्मै पुरोरथमित्येति छंदसः सोसति छंदसां वैयोरसोत्यक्षरत्सोति छंदसमभ्यत्यक्षरत्इति छंदसोति छंदस्त्वेसर्वेभ्यो वाएष छंदोभ्यः सन्निर्मितोयत्षोळशीतद्यदति छंदसः शंसतिसर्वेभ्यएवैनंत छंदोभ्यः सन्निर्मितेसर्वेभ्यः छंदोभ्यः सन्निर्मितेनषोळशिनाराध्नोतियएवंवेद॥३॥महानाम्नीनामुपसर्गानुपसृजत्यंयंवैलोकः प्रथमामहानाम्न्यंतरिक्षल्लोकेद्वितीयासोल्लोकस्तृतीयासर्वेभ्यो वाएषल्लोकेभ्यः सनिर्मितोयत्षोळशीतद्यन्महानाम्नीनामुपसर्गानुपसृजतिसर्वेभ्यएवैनंतंलोकेभ्यः संनिर्मितेसर्वेभ्योल्लोकेभ्यः संनिर्मितेनषोळशि

नाराधोतियएवंवेदब्रह्मवैष्टुभमिषमर्चतआर्चतोव्यतीरफाणयदितिप्रज्ञाताअनुष्टुभः शंसतितद्यथेहचेहचायथेनचरित्वापंथानंपर्थवेयानाद्दक्तद्यत्प्रज्ञाताअनुष्टुभःशंसतिस योव्यासोगतःश्रीरिवमन्येतावित्तंषोळशिनंशंसयेन्नेधंदसोकुर्ध्वादवपद्याद्यथयः पाप्मानमपजिघांसुःस्याद्दित्तंषोळशिनंशंसयेद्यतिपक्तद्ववैपुरुषःपाप्मनाव्यतिप क्तमेवास्मैतत्पाप्मानंशमलमपहंत्यपाप्मानंहतेयएवंवेदोद्यद्ब्रह्मस्यविष्टपमिस्तुतमा यापरिदधातिस्वर्गोवैलोकोब्रह्मस्यविष्टपंस्वर्गमेवतल्लोकंयजमानंगमयत्यंपाःपूर्वेषांह

रिवः सुता नामितियजतिसर्वेभ्योवाएषसवनेभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशीतद्यदृपाः पूर्वेषांहरि
वः सुता नामितियजतिपीतवद्वैप्रातःसवनेप्रातः सवनादेवैनंतत्संनिर्मिमीतेऽथैसवनेके
वत्तेतदितिमाध्यंदिनंवैसवनंकेवत्तेमाध्यंदिनादेवैनंतत्सवनात्संनिर्मिमीतेमम॒द्धिसोमेमधु
मंतमिंद्रेतिमद्वैतृतीयसवनंतृतीयसवनादेवैनंतत्संनिर्मिमीतेसजातवेदोजठरआवृषस्वेति
वृषण्वद्वैषोळशिनोरूपंसर्वेभ्योवाएषसवनेभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशीतद्यदृपाः पूर्वेषांह
रिवः सुता नामितियजतिसर्वेभ्यएवैनंतत्सवनेभ्यःसंन्निर्मिमीतेसर्वेभ्यःसवनेभ्यःसंनिर्मि

तेनषोळशिनाराध्नोतियएवंवेदमहानाम्नीनांपंचाक्षरानुपसर्गानुपसृजत्येकादशाक्षरेषुपादेषु
सर्वेभ्योवाएषछंदोभ्यःसन्निर्मितोयत्षोळशीतद्यन्महानाम्नीनांपंचाक्षरानुपसर्गानुपसृजत्ये
कादशाक्षरेषुपादेषुसर्वेभ्यएवैनंतछंदोभ्यःसंनिर्मिमीतेसर्वेभ्यश्छंदोभ्यःसंनिर्मितेनषोळशि
नाराध्नोतियएवंवेद ॥ ४ ॥ अहर्वैदेवाअभ्रयंतेरात्रीमसुरास्तस्मादहीयैवासन्नयावत्ते
तसोअबीदिंद्रःकश्चाहंचेमानितोसुरान्रात्रीमन्वेष्याइवेतिसदेवेषुनप्रत्यविंदद्बिभयां
चक्रेतमसोमृत्योस्तस्माद्वायेतर्हिनक्तंयावन्मात्रमिवैवापक्रम्यबिभेतितमइवहिरात्रिमृत्युरिव

राम ५

तं वैधं हंस्येवान्वचार्यंस्तं यधं हंस्येवान्वचार्यं तस्मादिदमेवधं हंसि चरात्रीवहंति ननिविधस्य
तेनपुरारुः नधाय्यानान्यदेवतेदमेवधं हंसि चरात्रीवहंति तान्वैपर्यायैरेवपर्यायमनुदंत
यत्पर्यायैःपर्यायमनुदंततत्पर्यायाणांपर्यायत्वंतान्वैप्रथमेनैवपर्यायेणापूर्वरात्रादनुदंतमध्य
मेनमध्यरात्रादुत्तमेनापररात्रादेपिशर्वर्यांअनुस्मसीत्यब्रुवन्नेपिशर्वराणिखल्वेतानिधं
हंसीतिहस्माहैतानिहीदंरात्रेस्तमसोमृत्योर्बिभ्यतमत्यपारयंस्तदपिशर्वराणामपिशर्वर
त्वं ॥ ५ ॥ पांतमावोअंधसइत्यंधस्त्वानुष्टुभीरात्रीप्रतिपद्यतेआनुष्टुभीवैरात्रीत्रिरतद्वाग्वि

पमं धस्वत्यःपीतवत्सोमदत्यस्त्रिष्टुभोयाज्याभवंत्येभिरूपायद्यत्तेभिरूपंतत्समृद्ध्यैपमेनप
र्यायेणास्तुवतेप्रथमान्येवपदानिपुनरादत्तेयदेवैषामभ्यागावआसंस्तदेवैषांतेनादत्तेम
ध्यमेनपर्यायेणास्तुवतेमध्यमान्येवपदानिपुनरादत्तेयदेवैषामनारधाआसंस्तदेवैषांतेनाद
त्तेउत्तमेनपर्यायेणास्तुवतउत्तमान्येवपदानिपुनरादत्तेयदेवैषांवासोहिरण्यंमणिरध्यात्म
मासीत्तदेवैषांतेनादत्तेआदित्यावसुदत्तनिरनमेभ्यःसर्वेभ्योलोकेभ्योनुदतेयएवंवेदपवमा
नवद्हरित्याहुर्नवहिःपवमानवतीकथंमुभेपवमानवतीभवतःकेनतेसमावद्राजौभवतइति

यदेवेंद्रायमदनेसुतमिदंवसोसुतमंधइंद्रेन्वोजसासुतमितिस्तुवंतिचशंसंतिचेतनरात्रिःपवमा
नवतीतेनोभेपवमानवतीभवतस्तनेतेसमावद्राजौभवतः पंचदशस्तोत्रमहरित्याहुर्नेरात्रिः पं
चदशस्तोत्रेभवतः केनतेसमाद्राजौभवतइतिद्वादशस्तोत्राण्यपिशर्वराणितिसप्तभिर्देवताभिः
संधिनाद्यंतरेणस्तुवंतेतेनरात्रिः पंचदशस्तोत्रेतेनोभेपंचदशस्तोत्रेभवतस्तनेतेसमावद्राजौ
भवतः परिमितेस्तुवंतुपरिमितमनुशंसंतिपरिमितंवैभूतमेपरिमितंभव्यमेपरिमितस्यावरुध्या
इत्यतिशंसंतिस्तोत्रमितिवैप्रजात्मानमतिपशवस्तद्यत्स्तोत्रमतिशंसंतियदेवास्यात्मानंत

देवास्यैतेनावरुंधेवरुंधे॥६॥ ॥इतिचतुर्थपंचिकायांप्रथमोध्यायः॥ ॥प्रजापतिर्वैसोमाय
राज्ञेदुहितरंप्रायच्छत्तस्यांसाविज्ञातस्यैसर्वेदेवावराआगच्छंस्तस्याएतत्सहस्रंवहतुमन्वाकरो
द्यदेतदाग्निमित्याचक्षतेनाग्निर्हैवैतद्यदर्वाकुसहस्रंतस्मात्सहस्रंवैवशंसेद्योवाश्रा
श्रयद्यतंशंसेद्यथाहवाइदमनोवारयोवाक्तोवर्त्ततेएवंहैवाक्तोवर्त्ततेशकुनिरिवोत्पतिष्यंनाद्रु
यीततस्मिन्देवानसमज्ञानंतममेदमस्तुममेदमस्तितितेसंज्ञाज्ञानाअब्रुवन्नाजिमस्यायां
महैसयोनउज्जेष्यतितस्येदंमविष्यतीतितेग्नेरेवाधिगृहपतेसौत्यंकाष्ठामकुर्वंतंतस्मात्

राम
७

य्यी प्रति पद्यते ऽग्निर्वा अग्निहोत्रा गृहपतिः सराजेति तद्वै कआहुरग्निमन्ये पितरमग्निमापि
मित्येतया प्रति पद्येत दिवि भुवं यजते सूर्य स्येति प्रथमयैव ऋचा काष्ठामाप्नोतीति तन्नाद्रियेत
यएनंतत्र ब्रूयादग्निमग्निमिति वै प्रत्यक्षमेवाग्निमाप्त्यतीति श्रद्धत तथा स्यान्तस्मादग्निहोत्रा गृ
हपतिः सराजेत्येतयैव प्रति पद्येत गृहपतिवती प्रजा तिमती शंतात सर्वायुः सर्वायुषा यसर्वमायुरे
तियएवंवेद ॥ ७ ॥ तासांवै देवतानामाज्यंधावंतीनामग्निरुद्धानामग्निर्मुखं प्रथमः प्रत्यपद्यत
तमग्निनावन्चागृह्णंतमब्रूतामेवारित्यावांवाऽइज्येयावइति सतथेत्यब्रवीत्तस्यवैममैहा

प्यस्तिति तथेति तस्मा अपत्रा कुरुतात तस्मादाग्नेय माश्विनेशस्यते ताउषसमन्वागच्छतां मम ब्रूतां मे पोदिह्यावो वाउदं जेष्याव इति सातथेत्यब्रवीत तस्यै वमेमे हाप्यस्तिति तथेति तस्मा अपत्रा कुरुतात तस्मादुषस्यमाश्विनेशस्यते ताविंद मन्वागच्छतां तमब्रूतां मो वावाउदं मघवञ्जेष्याव इति नहतंदधृषतुरेपोदिहीति वक्तुं सतथेत्यब्रवीत तस्यैवमेमे हाप्यस्तिति तथेति तस्मा अपत्रा कुरुतात तस्मादेदं माश्विनेशस्यते तदश्विनाउदजयतां मश्विनावाभ्नुवातां यदश्विनाउदजयतां मश्विनावाभ्नुवातां तस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षतेभ्नुते यएवं वेदतदाहुर्य

छस्यतआग्नेयंशस्यतउषस्येशस्यतेऽएंद्रमधुकस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षतइत्यश्विनौहितदु
दृजयतामश्विनावाभ्नुवातोयदश्विनाउदृजयतामश्विनावाभ्नुवातोतस्मादेतदाश्विनमित्यो
चक्षतेऽभ्नुतेयद्यत्कामयतेयएवंवेद ॥८॥ अभ्यतरीरधेनाग्निराजिमधावतासांप्राजमानो
योनिमकृन्तयतस्मात्तानविजायंतेगोभिरुपौरुषाआजिमधावतस्मादुषस्यागतायामेकु
णामिवेवृप्रभात्युषसोरूपमश्वरधेनंदआजिमधावतस्मात्सउच्चैर्घोषउपरिमान्क्षत्र
स्यरूपमेतोहिसगदृभरधेनाश्विनाउदृजयतामश्विनावाभ्नुवातोयदश्विनाउदृजयताम

श्विना वाश्नुवातां तस्मात्सृतजो दुग्धदोहः सर्वेषामेतर्हि वाहनानामनाशिष्टारेतसं त्व
स्य वीर्येणाहरतां तस्मात्सद्विरेता वाजीतद्दाहुः सप्तसौर्याणि छंदांसि शंसेद्यद्वै वाग्नेयं यद्धो ष
स्यं यद्वाश्विनं सप्त वै देवलोकाः सर्वेष्वेव लोकेषु राध्नोतीति तत्तन्नादृत्यं त्रीण्येव शंसेत्र
योवा इमे त्रिरतो लोकाएषामेव लोकानामभिजित्यै तद्दाहुः कुदृत्यं जातवेदसमितिसौर्याणि
प्रतिपद्येतेति तत्तन्नादृत्यं यद्वै वगत्वा काष्ठामपराध्नुयान्नादृक्तत्सूर्यो नोदिवस्पातित्ये
तेनैव प्रतिपद्येत यद्वै वगत्वा काष्ठामभिपद्येत तादृक्तुदृत्यं जातवेदसमितिद्वितीयं शंस

राम

तिचित्रंदेवानामुदगादनीकमितिचैषुभमँसोवावचित्रंदेवानामुदेतितस्मादेतध्वंसतिनमोमि
त्रस्यवरुणस्यचक्षसइतिजागतंतद्वाशीःपरमाशिषमेवैतेनाशास्तेआत्मनेचयजमानाय
चँ॥९॥तदाहुःसूर्योनातिशस्योबृहतीनातिशस्यायत्सूर्यमतिशंसेद्ब्रह्मवर्चसमतिपद्ये
तयबृहतीमतिशंसेत्प्राणानतिपद्येतेतीदुक्तुंनआभरेत्यैंद्रंप्रगाथंशंसतिशिक्षाणोऽस्मि
न्पुरुहूतयामनिजीवाज्योतिरशीमहीत्यँसौवावज्योतिस्तेनसूर्यंनातिशंसतियदुवाहतः
प्रागाथस्तेनबृहतींनातिशंसत्यँभित्वाश्रुत्नोनुमइतिराधंतरीयोनिंशंसतिराधंतरेण

वैसंधिनाग्निनायस्तुवतेतद्वायंतारंयोनिंशंसतिरथंनरस्यैवृसयोनिंवायेशानमस्यजगतःस्वर्दृशमित्येसावावस्वर्दृशेनसूर्येनातिशंसतियदुबार्हतःप्रगाथस्तेनबृहतींनातिशंसतिबृहवःसूरचक्षसइतिमैत्रावरुणंप्रगाथंशंसत्यहर्वैमित्रोरात्रिवरुणउभेवाएषांहोरात्रेआरभतेयोतिरात्रमुपैतितद्यन्मैत्रावरुणंप्रगाथंशंसत्यहोरात्रयोरेवैनंतत्प्रतिष्ठापयतिसूरचक्षसइतितेनसूर्येनातिशंसतियदुबार्हतःप्रगाथस्तेनबृहतींनातिशंसतिमहीद्यौःपृथिवीचनस्तेहिद्यावापृथिवीविश्वशंभुवेतिद्यावापृथिवीयेशंसतिद्यावा

पृथिवी वै प्रतिष्ठेदमेव हि प्रतिष्ठासावमुत्र तद्द्यौका पृथिवीयेशंसति प्रतिष्ठयोरेवैनं तत्प्र
तिष्ठापयति देवो देवीर्धर्मणा सूर्यः शुचिरितितं सूर्यं नाशंसति यदु गायत्री च जगती च
ते देवहूयौतं नवहतो नाशंसति विश्वस्य देवीमृचं यस्य जन्मनो नयारोषाति नयभ इति
द्विपदाशंसति चित्तं धमुक्थमिति हस्म वा एतदाचक्षते यदेतदाश्विनं निर्ऋतिर्ह स्म पाशिन्यु
पास्तेयदेवहोतापरिधास्त्यथ पाशान्प्रतिमोष्यामीतितेतो वा एतं वहस्पतिर्द्विपदामश्य
न्नयारोषाति नयभ इतितया निर्ऋत्याः पाशिन्पाऽधराचः पाशान पास्यन्नद्देतं द्विप

दांहोतांशंसतिनिर्ऋत्याएवतत्साशिन्यांअधराचःपाशानपास्यतिस्वस्त्येवहोतान्मुच्य
तेसर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेदमृचयस्यजन्मनइत्यसौवावमर्चयतीवते
नस्त्र्येनांतिशंसतियदुद्विपदापुरुषंहंसंसासर्वाणिछंदांस्यभ्यासातिनबृहतींना
तिशंसति॥१०॥आत्मनास्त्यायपरिदधातिब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनंतदंततः
प्रतिष्ठापयत्येवापित्रेविश्वेदेवायहव्यमितियेतयापरिदध्यात्प्रजाकामःपशुकामोबृह
स्पतेसुप्रजावीरवंतइतिप्रजयैवसुप्रजावीरवान्भवतियंस्यामपतयोरयीणामितिप्रजावा

न्यूभुमान्त्रयीमान्क्षीरवान्भवतियत्रैवंविद्वानेतयापरिदधातिबृहस्पतेअतियदर्योअर्हा
दियैतयापरिदध्यात्तेजस्कामोब्रह्मवर्चसकामोतीववान्यान्ब्रह्मवर्चसमहतियशमदि
तिद्युमदिववैब्रह्मवर्चसंविभातीतिवीववैब्रह्मवर्चसंभातियदीदयध्वसऋतप्रजा
तेतिदीदायेववैब्रह्मवर्चसंतदस्मासुदविणंधेहिचित्रमितिचित्रमिववैब्रह्मवर्चसंब्र
ह्मवर्चसीभवतियत्रैवंविद्वानेतयापरिदधातितस्मादेवंविद्वानेतयैवपरिदध्याद्वा
ह्मस्यत्यातेनसूर्येनातिशंसतियदुत्तिष्ठंश्रिःशंसतिसासवोर्णिध्रास्यभ्यासातेन

ब्रह्मयज्ञ

बृहतीनातिशंसतिगायत्र्याचत्रिष्टुभाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगायत्रीवीर्यंत्रिष्टुब्ब्रह्मणैव
तद्वीर्यंसंदधातिब्रह्मवर्चसीब्रह्मयशसीवीर्यवान्भवतियत्रैवंविद्वान्गायत्र्याचत्रि
ष्टुभाचवषट्करोत्यग्निनावायुनायुवंसुदक्षोभापिबतमाग्निनेतिगायत्र्याचवि
राजाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगायत्र्यन्नंविराड्ब्रह्मणैवतदन्नाद्यंसंदधातिब्रह्मव
र्चसीभवतिब्रह्माद्यमन्नमत्तियत्रैवंविद्वान्गायत्र्याचविराजाचवषट्करोतितस्मा
देवंविद्वान्गायत्र्याचैवविराजाचवषट्कुर्यात्त्वामंधांसिमदायन्यूंरुभापिबतम

ब्रह्मयशसा

राम १२

श्विनेत्येताभ्यो ॥ ११ ॥ चतुर्विंशमेतद्रूपयं त्यारंभणीयमैतेन वै संवत्सरमारभंत एतेन
स्तोमाश्छंदांसि चैतेन सर्वा देवता अनारब्धेन छंदो नारब्धा सा देवता यदेतस्मिन्नह
नि नारभंतेतदारंभणीयस्यारंभणीयत्वं चतुर्विंशस्तोमो भवति चतुर्विंशस्य चतुर्विंश
त्वं चतुर्विंशतिर्वा अर्धमासा अर्धमास शएवतत्संवत्सरमारभंत उक्थ्यो भवति पशवो वा
उक्थानि पशूनामवरुद्ध्यै तस्य पंचदश स्तोत्राणि भवंति पंचदश शस्त्राणि समासोमास
शएवतत्संवत्सरमारभंते तस्य षष्टिश्च त्रीणि च शतानि स्तोत्रिया स्तावंति संवत्सरस्याहो

न्यहः शएवतत्संवत्सरमारभंतेग्निष्टोमएतहैवैस्यादित्याहुरग्निष्टोमोवैसंवत्सरोनवा
एतदन्याग्निष्टोमादहर्द्वौधारनविद्याचैतिसयद्यग्निष्टोमस्यादृष्टाचत्वारिंशत्स्तुत्रयः
पवमानास्युश्चतुर्विंशानीतराणिस्तोत्राणितदुषष्टिश्चैवत्रीणिचशतानिस्तोत्रियास्ता
वंतिसंवत्सरस्याहान्यहः शएवतत्संवत्सरमारभंतउक्थएवस्यात्पशुसमृद्धोयज्ञः
पशुसमृद्धंसत्रंसर्वाणिचतुर्विंशानिस्तोत्राणिप्रत्यक्षाध्येतदहश्चतुर्विंशंतस्मादुक्थ्य
एवस्यात्॥१२॥बृहद्दिवंतरसामनीभवंतएतेवैयज्ञस्यनावौसंपरिण्ययद्बृहद्दिवंत

रेताभ्यामेवैतत्संवत्सरंतरंतिपादौवैबृहद्रथंतरेशिरएतद्रूपः पादाभ्यामेवैतच्छ्रियंशिरोभ्या
यंतिपक्षौवैबृहद्रथंतरेशिरएतद्रूपः पक्ष्याभ्यामेवैतच्छ्रियंशिरोभ्यायुवतेतेउभेनसमवस्र
ज्येयउभेसमवसृजेयुर्यथैवच्छिन्नानौर्बंधनान्तीरंतीरमृच्छंतीएवंवैतेवमेवैतेसत्रिणोन्ती
रंतीरमृच्छंतः एवंवन्यउभेसमवसृजेयुस्तद्यद्रिरथंतरमवसृजेयुर्बृहतेवाभेअनवस्र
ष्टेअथयदिबृहद्वसृजेयूरथंतरेणैवाभेअनवसृष्टेयद्रथंतरंतद्रूपेयद्बृहत्तद्राजं
यद्रथंतरंतच्छाक्वरंयद्बृहत्तद्वैवतमेवमेतेउभेअनवसृष्टेभवतोयएवंविद्वांसएतद्रूपं

यंत्यो स्वावैते हः संवत्सरमा स्वार्द्धमासश आस्वामासश आस्वाक्तो मोश्च क्वंदांसि चात्वा
सर्वो देवतास्तप एवतप्यमानाः सोमपीथंमक्षयंतः संवत्सरमभिषुण्वंत आसतेयेवाअत
ऊर्ध्वं संवत्सरमुपयंतिगुरुंवैतेभारमभिनिदधतेसंवैगुरुर्भारः श्रणात्येवयएनंपरस्ता
त्कामेभिरा स्वावस्ताद्युपैतिसर्वेस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुते॥१३॥ यद्वैचतुर्विंशंतन्महा
व्रतंबृहद्दिवेनात्रोतारेतःसिंचतितद्दोमहाव्रतीयेनोहाप्रजनयतिसंवत्सरेसंव
त्सरेवैरेतःसिक्तंजायतेतस्मात्समानंबृहद्दिवोनिक्केवल्यंभवत्येषहवाएनंपरस्ताक्

राम १४

र्मभिरा त्यावस्तादुपैतियएवंविद्वानेतदहरुपैतिस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेद
योवैसंवत्सरस्यापारंचपारंचवेदसवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेतिरात्रोवाअस्यप्रायणी
यावारमुदयनीयःपारंस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैसंवत्सरस्यावरोधनं
चवेदसवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेतिरात्रोवाअस्यप्रायणीयावरोधनमुदयनीयउ
द्वोधनंस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैसंवत्सरस्यप्रायणोदानौवेदसवैस्वस्ति
संवत्सरस्यापारमश्नुतेयएवंवेदयएवंवेद॥१४॥२॥इतिचतुर्थपंचिकायांद्वितीयोध्यायः॥

द्वोधनंच

तिरात्रोवाअस्यप्रायणीयःप्रायणदानमुदयनीयःस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुते

॥ ॐ ॥ ज्योतिर्गौरायुरितिस्तोमेभिर्यंत्ययंवैलोकोज्योतिरंतरिक्षंगौरसौलोकआयुः
सएवेषउत्तरस्त्र्यहोज्योतिर्गौरायुरितित्रीण्यहानिगौरायुर्ज्योतिरितित्रीण्ययंवैलो
कोज्योतिरसौलोकोज्योतिस्तएतेज्योतिषीउभयतःसंलोकंतेतेनैतेनोभयतोज्योति
षाषळहेनयंतितद्यदेतेनोभयतोज्योतिषाषळहेनयंत्यनयोरेवतल्लोकयोरुभयतः
प्रतितिष्ठंतोयंत्यस्मिंश्चलोकेमुष्मिंश्चोभयोःपरियद्वाएतदेवचक्रंयदभिप्लवःषळ
हस्तस्यावमितोग्निष्टोमोतोप्रधीयेचत्वारोमध्यउक्थ्यास्तन्नभ्यंगधतिवैवर्त्तमा

नेनयज्ञकामयतेनत्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैतद्वेदयत्प्रथमःषळहः
सवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयस्तद्वेदयोद्वितीयोयस्तद्वेदयस्तृतीयोयस्तद्वेदयच्च
तुर्थोयस्तद्वेदयत्पंचमः॥१५॥प्रथमंषळहमुपयंतिषळहानिभवंतिषड्वाऋतवऋतु
ष्वेवतत्संवत्सरमाप्नुवंस्तनुशःसंवत्सरेप्रतितिष्ठंतोयंतिद्वितीयंषळहमुपयंतिद्वा
दशाहानिभवंतिद्वादशवैमासामासशएवतत्संवत्सरमाप्नुवंतिमासशःसंवत्सरेप्र
तितिष्ठंतोयंतित्तीयंषळहमुपयंत्यष्टादशाहानिभवंतिताविद्धानवान्यानिनया

आ० च०
१ ६६

न्यानि नव वै प्राणा नव स्वर्गा लोकाः प्राणाश्चैव तत् स्वर्गा श्च लोकान् आप्नुवंति प्राणेषु वै
वत् स्वर्गेषु च लोकेषु प्रतितिष्ठंतो यंति चतुर्थे षळहमुपयंति चतुर्विंशतिरहानि भ
वंति चतुर्विंशतिर्वा अर्द्धमासा अर्द्धमासशएवत् संवत्सरमाप्नुवंत्यर्द्धमासशः संवत्स
रे प्रतितिष्ठंतो यंति पंचमे षळहमुपयंति त्रिंशद्वा अहानि भवंति त्रिंशदक्षरा वै विराड् विरा
ळन्नाद्यं विराजमेवत् मासि मास्यभिसंपादयंतो यंत्यन्नाद्यकामाः खलु वै सत्रमास
तत् यद्विराजं मासि मास्यभिसंपादयंतो यंत्यन्नाद्यमेवत् मासि मास्यवरुंधानायंत्यसौ

राम
१६

चतुर्लोकयामुष्मैचोभाभ्यां॥१६॥ गवामयनेनयंतिगावोवाआदित्याआदित्यानामेवतत्प्रयत्नयंतिगावोवैसत्रमासतशफाध्वंगाणिसिषासत्यस्तासांदशमेमासिशफाःशृंगाण्यजायंतताअब्रुवन्यस्मैकामायादीक्षामह्यापामतमुत्रिष्ठामेतिनायाउदतिष्ठंस्तास्ताएताःशृंगिण्यायथाःसंमापयिष्यामःसंवत्सरमित्यासतताःसामश्नुवन्याशृंगाणिप्रावर्तंतौतैएतास्तूपराऊर्जेत्वसुन्वंस्तस्माउताःसर्वान्तत्रान्त्स्वोत्तरमुतिष्ठंत्यूर्जेत्वसुन्वन्तस्यैवैगावःप्रेमाणंसर्वस्यचारुतांगताःसर्वस्यप्रेमाणंसर्वस्यचारुतांगच्छतियएवंवेदादित्याश्चहवाअंगिरसश्च

स्वर्गे लोके स्यइत वयं पूर्वेष्यामो वयमिति ते हादित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकं जग्मुः पञ्चवो गिरसः
षड्यां वा वर्षेषु यथा वा प्रायणीयो ति रात्रश्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वे मिमन्वः षळहा आश्वं
त्यन्यान्य हानित ते हादित्या नामयनं प्रायणीयो ति रात्रः श्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वे एष्याः षळ
हा आश्वं त्यन्यान्य हानित ते गिरसा मयनं सा यथा स्कृति रेजसा यन्येवमभिमन्वः षळहः
स्वर्गस्य लोकस्या थ यथा महो पथः पर्याण एवं एष्याः षळहः स्वर्गस्य लोकस्य त एतु भाभ्यां
वै यन्नदिष्य सुभयोः कामयोः कृपा त्येय श्चाभि क्लृवे षळहे यश्च एष्यो ॥१७॥ एकविंशमेत

यंसुभाभ्यां २

दहरूपयंतिविधुंवंतमध्येसंवत्सरस्यैतेनवैदेवाएकविंशेनादित्यंस्वर्गायलोकायोदयध्व
न्सेएषइतएकविंशस्तस्यदशावस्तादहानिदिवाकीर्त्यस्यभवंतिदशपरस्तान्मध्यएष ए
कविंशउभयतोविराजिप्रतिष्ठितउभयतोहिवाएषविराजिप्रतिष्ठितस्तस्मादेषांतरेमोलो
कान्यंनव्यथतेतस्यवैदेवाआदित्यस्यस्वर्गाल्लोकादवपातादविभयुस्त्रिभिःस्वर्गैर्लोकै
रवस्तात्स्तुताभवन्तोमावैत्रयःस्वर्गालोकास्तस्यपरावतिपातादविभयुस्त्रिभिः
स्वर्गैर्लोकैःपरस्तात्स्तुताभवन्तोमावैत्रयःस्वर्गालोकास्तत्रयोवस्तात्तस्यदशाभवं

तित्रयः परस्तान्मध्यएष एकविंश उभयतः स्वरसामभिर्धृत उभयतो हि वाएष स्वरसामभि
र्धृतस्तस्मादेषोंतरमांलोकान्यन्नव्यथतेतस्य वै देवा आदित्यस्य स्वर्गाल्लोकादवपातादबिभ
युस्ते परमैः स्वर्गैर्लोकैरवस्तात्त्रत्युत्तम्नुवन्स्तोमा वै परमाः स्वर्गोलोकास्तस्यपरा चो
तिपातादबिभयुस्ते परमैः स्वर्गैर्लोकैः परस्तात्त्रत्यस्तम्नुवन्स्तोमा वै परमाः स्वर्गा लो
कास्तत्रयोवस्तात्सप्तदशाभवंतित्रयः परस्तात्तेद्वौ द्वौसंपद्यत्रयश्चतुस्त्रिंशाभवंति चतु
स्त्रिंशो वैस्तोमानामुत्तमस्तेषुवाएषएतदध्याहितस्तपतितेषुहिवाएषएतदध्याहितस्त

पतिसवा एष उत्तरोस्मात्सर्वस्माद्भूताद्भविष्यतः सर्वमेवेदमतिरोचतेयदिदंकिंचोत्तरोभवति
यस्माद्वुत्तरोवुभूषतितस्माद्वुत्तरोभवतियएवंवेद ॥१८॥ स्वरसाम्नउपयंतीमेवैलोकाःस्वर
सामानइमाश्चैलोकान्स्वरसामभिरस्पृणंस्तत्स्वरसाम्नांस्वरसामत्वंतद्यत्स्वरसाम्नउ
पयंत्येषवैनंतल्लोकेषाभजंतितेषांवैदेवाःसप्तदशानांप्रजापतयेदक्षिभयुःसमाइववैस्तोमा
अविमुञ्चाऽरमेवैहनप्रक्रियेरन्नितिताःसर्वस्तोमैरवस्तात्पर्यार्षन्सर्वैःपृष्ठैःपरस्तान्न
यदभिजित्सर्वस्तोमोवस्ताद्भवतिविश्वजित्सर्वएष्टःपरस्तान्तत्सप्तदशानुभयतःपर्यूहंतिध्रु

त्याअन्न ऋ यायतस्यवैदेवाआदित्यस्यस्वर्गोलोकादवपातादबिभयुस्तंपंचभीरश्मिभिरुपदव
यन्तेरश्मयोवैदिवाकीर्त्यानिमहादिवाकीर्त्यैएष्टंभवतिदिवपौऋत्रसामभासमग्निष्टो
मसोमोभेबृहद्रथंतरेपवमानयोर्भवतस्तदादित्यंपंचभीरश्मिभिरुद्यंतिधृत्याअनवपा
तायोदितआदित्येप्रातरनुवाकमनुब्रूयात्सर्वेत्येवैतद्दहरहर्दिवाकीर्त्यंभवतिसौर्यंपशुमन्यं
गश्चेतंसवनीयस्योपाल्लंभ्यमालभेरन्त्सूर्यदेवत्यंह्येतद्दहरेकविंशतिंसामिधेनीरनुब्रू
यात्त्रयस्त्राध्येतद्दहरेकविंशमेकपंचाशतंद्विपंचाशतंवाशस्त्वामध्येनिविदंदधातितावा

तीरुत्तराः शंसति शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रिय आयुष्येवैनंत द्वीर्यइंद्रिये दधाति ॥१२॥
इरोहणीरोहति स्वर्गो वैलोको इरोहणीस्वर्गमेवतल्लोकंरोहतियएवंवेदयदेवइरोहणी३अ
सौवैइरोहोयोसौतपतिकश्चिद्वाअत्रगछतिसयइरोहणीरोहत्येतमेवतद्रोहतिहंसवत्या
रोहतिहंसःशुचिषदित्येषवैहंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसदित्येषवैवसुरंतरिक्षसद्धोतावे
दिषदित्येषवैहोतावेदिषद्यंथितिदुरोणसदित्येषवाअतिथिर्दुरोणसन्नृषदित्ये
षवैनृषदरसदित्येषवैवरसदरंवोएतत्सन्नांयस्मिन्नेषआसन्नस्तपस्तसदित्येषवैस

त्यस द्योम सदित्येष वैव्योमस द्योम वा एतत्स यन्नोयस्मिन्नेष आस न्नस्त पत्यँ आइत्ये
षवाअ आअद्योवा एषजात रुदेत्यः सायंप विशतिगोजाइत्येष वैगोजात ऋतजाइत्येष
वैसत्यजाअदिजाइत्येष वाअदिजात ऋतमित्येष वैसत्यमेष एतानिसर्वाण्येषाहवा अस्य
छंदः सुप्रत्यक्षतमादिवरूपंतस्माद्यत्र क्व चइरोहणंरोहेद्धंसवत्यै चरोहेत्ताक्ष्यँस्वर्गका
मस्यरोहेत्ताक्ष्योहवा एतंपूर्वोध्वानमै द्यत्तादोगायत्रीसुपर्णीभूत्वासोममाहरन्न द्यथाक्षे
त्रज्ञमध्वनःपुरएतारंकुर्वइतताइत्तद्यदेवताक्ष्यँयंवैताक्ष्योयोयंपवतेएषस्वर्गस्यलो

राम २०

कस्याभिवोव्रोत्यमृधुवाजिनदेवजूतमित्येषवैवाजीदेवजूतः सहावानंतरुतारंरथानामित्ये षवैसहावोंस्तरुतैषहीमांल्लोकान्सद्यस्तेरिष्टनेमिंपृतनाजमाशुमित्येषवाअरिष्टने मिःपृतनाजिदाशुःस्वस्तयइतिस्वस्तितामाशास्तेतार्क्ष्यमिहाहुवेमेतिहूयतेवैनमेतदे इत्येवरातिमाजुहुवानाःस्वस्तयइतिस्वस्तितामेवाशास्तेनावमिवारुहेमेतिसमेवैनमेतदे धिरोहतिस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैसंगत्यैउर्वीनपृथ्वीबहुलेगभीरेमावोमेतो मापरेतोरिषामेतिमेएवैतदनुसंवयतेआचपराचमेपन्थाद्यश्चियः शवसापंचकृष्टीःसू

र्यइवज्योतिषापस्ततानेतिप्रत्यक्षंसूर्यमिवदर्तिसहस्रसाःशतसाअस्यरंहिर्न्नस्मावरंते युवतिंनशर्यामित्यांशिषमेवैतेनाशास्तेआत्मनेचयजमानेभ्यश्च॥२०॥आहूयदूरो हणंरोहतिस्वर्गोवैलोकोदूरोहणंवागाहावोब्रह्मवेवाक्षयदाहूयतेतद्वुनपाहावेनस्व र्गंल्लोकंरोहतिसपक्षःप्रथमंरोहतीमंतल्लोकमाप्नोत्यथाईचंशोतरिक्षंतदाप्नोत्यथ त्रिपद्यामुंतल्लोकमाप्नोत्यथकेवल्यातदेतस्मिन्प्रतिनिष्ठतियएवंतपतित्रिपद्याप्रत्यव रोहतियथाशास्त्रंधारयमाणस्तदमुष्मिंल्लोकेप्रतिनिष्ठत्यईचंशोतरिक्षेपक्षोसिल्लोक

आत्वैवतत्स्वर्गंलोकंयजमानाअस्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठंत्यथयएककामाःस्युःस्वर्गकामाःप
रांचमेवतेषांरोहंत्तेजयेयुर्वैस्वर्गंलोकंनेतेवास्मिंल्लोकेज्योगिववसेयुर्मिथुनानिसूक्ता
निशस्यंतेत्रैष्टुभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवश्छंदांसिपशूनामवरुध्यै॥२१॥
यथावैपुरुषएवंविषुवांस्तस्ययथादक्षिणोर्द्धएवंपूर्वोर्द्धोविषुवतोयथोत्तरोर्द्धएवमुत्तरोर्द्धो
विषुवतस्तस्मादुत्तरइत्याचक्षतेप्रबाहुकस्ततःशिरएवविषुवान्बिंदुत्वसहितइववैपुरुष
स्तद्वापिस्यूमेवमध्येशीर्ष्णीविज्ञायतेतदाहुर्विषुवत्येवतदहःशंसेद्विषुवान्वाएतदुक्थ्या

नामुक्थे विषुवान्चिषुवानिति हविषुवंतोभवंति श्रेष्ठतामश्नुवत इति तस्मान्नाद्त्यंसं
वत्सरएवशंसेद्वेतोवाएतत्संवत्सरंदधतोयंतियानिवैपुरासंवत्सराद्वेतोसिज्यंतेया
निपचमास्यानियानिषण्मास्यानिस्त्रीव्यंतिवैतानिनवैतैर्भुंजतेथयान्येवदशमा
स्यानिजायंतेयानिसांवत्सरिकाणितैर्भुंजतेतस्मात्संवत्सरएवैतद्दहःशंसेत्संवत्सरं
द्येतद्दहरानुवंत्येषहवैसंवत्सरेणपाप्मानमपहतेएषविषुवतोग्रेभ्यो हवामैःपाप्मा
नमपहतेशीर्ष्णोविषुवतापसंवत्सरेणपाप्मानंहतेपविषुवतायएवंवेदवेभ्यकर्मणाम्

त्संवत्सरोद्येतद्दहरात्रेति

षभंसवनीयस्योपालंभ्यमात्मभेरन्द्रिरूपमुभयतएतंमहाव्रतीयेहनीद्वेवैवज्रंहत्वावि
श्वकर्माभवत्प्रजापतिःप्रजाःसृष्ट्वाविश्वकर्माभवत्संवत्सरोविश्वकर्मैवमेवतदात्मानं
प्रजापतिंसंवत्सरेविश्वकर्माणमाप्नुवंतींद्एवतदात्मनिप्रजापतौसंवत्सरेविश्वकर्म
प्यंततःप्रतितिष्ठतिप्रतितिष्ठतियएवंवेदयएवंवेद॥सर॥३॥इतिचतुर्थपंचिकायोत्त
तीयोध्यायः॥ॐ॥प्रजापतिरकामयतप्रजायेयभूयान्स्यामितिसतपोतप्यतसतपस्त
प्त्वेमंद्वादशाहमपश्यद्यौरात्मनएवांगेषुचप्राणेषुचैतमात्मनएवांगेभ्यश्चप्राणेभ्यश्चद्वा

दशधानिरमिमीतंतमाहरन्तेनायजन्ततोवैसोभवदात्मनात्मजयापशुभिरजायतभव
त्यात्मनात्मजयापशुभिर्जायतेयएवंवेदसोकामयतकथंनुगायत्यासर्वतोदादृशाहंपरि
भूयसर्वामृद्धिमध्नुयामितितंवैतेजसैवपुरस्तात्सूर्यमवर्धयंतोभिर्मध्यतोक्षरेरूपरिष्टा
ज्ज्योतिषात्यासर्वतोदादृशाहंपरिभूयसर्वामृद्धिमाद्धोतिसर्वामृद्धिमश्नोतियएवंवेदयोवै
गायत्रीपक्षिणीचक्षुष्मतीज्योतिष्मतीभास्वतीवेदगायत्यापक्षिण्याचक्षुष्मत्याभा
स्वत्याऽस्यस्वर्गंलोकमेत्येषावैगायत्रीपक्षिणीचक्षुष्मतीज्योतिष्मतीभास्वतीयदादृशा

हस्तस्यया वभि तोतिरात्रौ तौ पक्षौ यावंतरग्निष्टोमौ ते चक्षुषी यष्टोमध्य उक्थ्याः स आ
त्मा गाय त्र्या पक्षिण्या चक्षुअत्याऽज्योति अत्याभास्वत्या स्वर्गं लोकमेतिय एवं वेद॥ २३॥
त्रयश्च वा एते त्र्यहा आदशममहरा द्वातिरात्रौ यद्वादशाहौ द्वादशाहानि दीक्षितो भवे
तियज्ञियएवतै भवति द्वादशरात्री रुपसदउपैतिशरीरमेवतामिर्द्धुनुते द्वादशाहं प्रसु
तो भूत्वा शरीरं धूत्वाशुद्धः पूतोदेवता अप्येतियएवं वेदषट्त्रिंशद्वा एषयद्वादशाह
हो बृहत्या वै देवा इमं लोकान्नाश्नुवतेतेवैदशमिरेवाक्षरैरिमं लोकमाश्नुवते ॥ २४॥
१ हः षत्रिंशदक्षरा वै बृहती बृहत्या वा एतस्यनंयद्वादशाह १

रेवाक्षरैरिमंलोकमाप्नुवन्ति दशभिरंतरिक्षं दशभिर्द्यावं चतुर्भिश्चतस्रोदिशो द्वाभ्या
मेवास्मिंल्लोके प्रत्यतिष्ठन्प्रतितिष्ठति य एवं वेद तदाहुर्यदन्यानिछंदांसि वषट्कृतानि
भूयोक्षरतराण्यथकस्मादेतावद्गायत्र्या चक्षत इत्येतयाहि देवाइमंलोकमाप्नुवन्नेते
वैदशभिरेवाक्षरैरिमंलोकमाप्नुवन्दशभिरंतरिक्षं दशभिर्द्यावं चतुर्भिश्चतस्रोदि
शो द्वाभ्यामेवास्मिंल्लोके प्रत्यतिष्ठंस्तस्मादेतावद्गायत्र्या चक्षतेऽश्नुते य यत्कामयते य
एवं वेद ॥२४॥ प्रजापतिर्यज्ञो वा एषद्वादशाहः प्रजापतिर्वा एतेनाग्रेयजत द्वादशा

हेनसोब्रवीदृतँश्चमासोश्चयायजतमाद्वादशाहेनेतिनेदीक्षयित्वानपक्रमंगमयित्वा
ब्रुवन्रेहिनुनोथत्वायाजयिष्यामइतिभ्यइषमूर्जायध्वंसेषागृतुषुचमासेषुचनि
हितादरतँवैतेतमयाजयँस्तस्माद्दद्याज्यःप्रतिगृह्णंतोवैतेतमयायजँस्तस्मात्प्रतिगृ
ह्णतायाज्यमुभयेराध्नुवंतियएवंविद्वांसोयजंतेचयाजयंतिचतेवाइमऋतवश्चमा
सोश्चगुरवइवामन्यंतेद्वादशाहेप्रतिगृह्यतेब्रुवन्प्रजापतिंयाजयनोद्वादशाहेनेतिसर्वै
तेत्यब्रवीत्तेवैदीक्षध्वमितितेपूर्वेपक्षाःपूर्वदीक्षंतेपाप्मानमपाहतंतस्मात्तेदिवेदि

वेवह्यपहतपाप्मानोपरपक्षाअपरेदीक्षंतेतेनतरांपाप्मानमपाहतंतस्मात्तेतमऽएवतमऽएव
त्यनपहतपाप्मानंतस्मादेवंविद्वांदीक्षमाणेषुपूर्वःपूर्वएवदिदीक्षिषेत्तांपपाप्मानंहते
यएवंवेदसवाअयंप्रजापतिःसंवत्सरऋतुषुचमासेषुचप्रत्यतिष्ठन्नवाइमऋतवश्चमा
साश्चप्रजापतावेवसंवत्सरेप्रत्यतिष्ठंस्तएतन्योन्यस्मिन्प्रतिष्ठितांएवंहवावसऋतवित्रि
प्रतितिष्ठतियोद्वादशाहेनयजतेतस्मादुहैन्नंपापःपुरुषोयाज्योद्वादशाहेनतेदृयंमयि
त्रतितिष्ठादितिज्येष्ठयज्ञोवाएषयद्वादशाहःसर्वेदेवानांज्येष्ठायएतेनाग्नेयजतज्येष्ठय

स्तो वा एष यद्दादशाहः सर्वेदेवानां श्रेष्ठ्याय एतेनायेयजत ज्येष्ठः श्रेष्ठो यजेत कल्याणीहस्य
माभवति न पापः पुरुषो यज्यो द्वादशाहेनेजे यमयि प्रतितिष्ठादिति द्वाय वै देवा ज्यैष्ठ्याय
श्रैष्ठ्याय नातिष्ठंत ते सोब्रवीद्बृहस्पतिं याजयमा द्वादशाहेनेति तमया जयत तो वेत स्मै देवा ज्यै
ष्ठ्याय श्रैष्ठ्याया तिष्ठंत तिष्ठते स्मै स्वा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय सम स्मिन्त्सा श्रैष्ठ्यायो जानते य
एवं वेदोर्ध्वो वै प्रथमस्त्र्यहस्तिर्यञ्च ध्यमो वाङ्तमः समयङ्ध्वः प्रथमस्त्र्यहस्तस्मादय
मग्निरूर्ध्व उदीयत ऊर्ध्वो ह्येतस्यदिग्यतिर्यञ्च ध्यमस्तस्मादयं वायुस्तिर्यङ्पवते

तिरश्चीरापो वहंतितिरश्चीह्येतस्यदिग्यदर्वाङ्नमस्तस्मादसावर्वाङ्तपत्यर्वाङ्वर्षत्य
र्वाचिनक्षत्राण्यर्वाचीह्येतस्यदिक्सम्यंचोवोइमेल्लोकाःसम्यंचएतेऽयहाःसम्यंचोस्माइ
मेल्लोकाःश्रियैदीव्यतियएवंवेद॥२५॥दीक्षावैदेवेभ्योपाक्रामत्तांवासंतिकाभ्यांमासाभ्या
मन्वयुंजततांवासंतिकाभ्यांमासाभ्यांनोदाप्नुवंस्तांग्रैष्माभ्यांतांवार्षिकाभ्यांतांशारदाभ्यो
तांहैमंतिकाभ्यांमासाभ्यामन्वयुंजततांहैमंतिकाभ्यांमासाभ्यांनोदाप्नुवंस्तांशैशिराभ्यांमा
साभ्यामन्वयुंजततांशैशिराभ्यांमासाभ्यामाप्नुवन्नाप्नोतियोऽग्नीषोमीयेनानिष्ट्वैनांद्विषंन्नाप्नो

तियएवंवेदतस्माद्यंसक्रियादीक्षोपनमेदंतयोरेवशैशिरयोर्मांसयोरागतयोर्दीक्षेतसा
क्षादेवतदीक्षायामागतायांदीक्षतेप्रत्यक्षादीक्षोपरिगृह्णातितस्मादेतयोरेवशैशिरयो
र्मांसयोरागतयोर्यैचैवग्राम्याःपशवोयेचारण्याआपिमाणमेवतत्परिमाणंनियंति
दीक्षारूपमेवतदुपनिष्क्रामंतेसपुरस्तादीक्षायाःप्राजापत्यंपशुमालभतेतस्यसप्तदश
सामिधेनीरनुब्रूयात्सप्तदशोवैप्रजापतिःप्रजापतेरास्यैतस्याप्रियोज्ञामदन्योभवंति
तदाहुर्यदन्येषुपशुषुयथऋष्याप्रियोभवंत्यथकस्मादस्मिन्त्सर्वेषांज्ञामदन्यएवेतिसर्व

रूपा वै जामदग्न्यः सर्वसमृद्धाः सर्वरूपएष पशुः सर्वसमृद्धस्तद्यज्जामदग्न्यो भवंति सर्व
रूपतायै सर्वे समृध्यैतस्य वायव्यः पशुपुरोळाशो भवतितद्दाक्षायण्यदन्यदेवत्यमुत पशुर्भव
त्यथकस्माद्वायव्यः पशुपुरोळाशः क्रियत इति प्रजापतिर्वै यज्ञायज्ञस्यायतयामतया
इति ब्रूयाद्यद्वायव्यस्तेन प्रजापतेर्नैति वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता प्रजापतिस्तदृक्ऋषिणा पवमानः
प्रजापतिरिति सत्रमुचेत्सन्युप्याग्नीन्यजेरन्सर्वदीक्षेरन्त्सर्वसनुयुर्वसंतमभ्युदवस्य
त्यूर्ग्वै वसंत ऋषमेवतद्दूर्जमभ्युदवस्यति ॥ २६ ॥ छंदांसि वा अन्योन्यस्यायतनमभ्यध्या

यन्नायत्री त्रिष्टुभश्च जगत्यै चायतनमभ्यध्यायत्रिष्टुभायत्यै चजगत्यै चजगती गा
यत्यै चत्रिष्टुभश्चेततोवाएतंप्रजापतिर्व्यूढ्वा छंदसां द्वादशाहमपश्यत्तमाहरत्तेनायज
तेनससर्वान्कामाँश्छंदांस्यगमयत्सर्वान्कामान्नाध्नोतियएवंवेदछंदांसिव्यूहत्यया
तयामतायै छंदांस्येवव्यूहतितद्यथाद्वाभ्यांवानल्वाभ्यांवान्याभ्यांवान्याभ्यांततराभ्यांततराभ्यांरू
पविमोकंयांत्येवमेवैतछंदोभिरन्याभ्यांवान्याभ्यांवान्याभ्यांततराभ्यांततराभ्यांरूपविमोकंस्वर्गंलोकंयंति
यछंदांसिव्यूहतीमौवैलोकौसहास्तांतौवैतांनावर्धनसमतपन्तेपंचजनानसमजान

ततौदेवाः समनयंस्तोसंयंतावेतंदेवविवाहंव्यवहंतारुद्यंतरेणौवेयममूंजिन्वतिबृहता
साविमौनौधसेनैवेयममूंजिन्वतिश्यैतेनासाविमौधूमेनैवेयममूंजिन्वतिदृष्यासा
विमौदेवयज्ञनमेवेयममुष्यामदधात्पशुनसावस्यैमतद्वाइयममुष्यैदेवयज्ञनमद
धाद्यदेतच्चंद्रमसिकृष्णमिवैतस्मादाप्यूर्यमाणपक्षेषुयजंतएतदेवोपक्षंतऊषानसा
वस्यैतद्वापितुरःकावषेयउवाचोषःपोषाज्ञनमेजयकेतितस्माद्वाप्यतहिंगव्यंमीमां
समानाःपृच्छंतिसंतितऊषाःइतिऊषोहिपोषौसौवैल्लोकइमंल्लोकमभिपर्यावर्त्तत

राम २८

तो वैद्यावापृथिवी अभवतां नद्यावांतरिक्षान्नांतरिक्षाद्रुमिः॥ २७॥ बृहच्च वा उद्दमग्नेर
थंतरं चास्तां वा ऋक्वैतन्मनश्चास्तां वाग्वै रथंतरमनो बृहत्तै बृहत्सृवेस सृजानं रथंतर म
त्यमन्यत तद्रथंतरं गर्भमधत्त तदैरूपमसृजत तदेभूत्वा रथंतरं चवैरूपं च बृहदत्य
मन्येतांत बृहद्गर्भमधत्त तदैराजमसृजत तदेभूत्वा बृहच्चवैराजं चरथंतरं चवैरूपं चा
त्यमन्येतांत तद्रथंतरं गर्भमधत्त तश्वाक्वरमसृजत तानित्रीणि भूत्वा रथंतरं चवैरूपं चश्वा
क्वरं बृहच्चवैराजं चात्यमन्यंत तद्बृहद्गर्भमधत्त तदैवतमसृजत तानित्रीण्यन्यानित्री

पय॒न्यानि॑ षट्पृ॒ष्ठान्या सँस्तानि॒ हतार्हि॒ त्रीणि॑ छं॒दांसि॑ षट्पृ॒ष्ठानि॑ नोदा॒ नुव॑न्त्सा गाय॒त्री
गर्भ॑म धत्त सानुष्टु॒भ॒ मस्॒जत॑ त्रि॒ष्टु॒ग्गर्भ॑म धत्त सा पं॑क्ति॒ मस्॒जत॑ ज॒ग॒तीगर्भ॑म धत्त
सा॑ति छं॒द॒स॒म॑स्॒जत॒ तानि॒ त्रीण्य॒न्यानि॒ त्रीण्य॒न्यानि॑ षट्छं॒दो॒स्या सन्॑षट्पृ॒ष्ठानि॒ ता
नि॒ तथा॑ कल्पंत कल्पते॒य॒ मो॒पि॒त॒स्यै॒ ज॒न॒ता॒ये॒ कल्पते॒ य॒त्रै॒ व॒मे॒तां छं॒द॒सां॑ च॒ पृ॒ष्ठा॒नां॑ च॑
क्॒ऋ॒तिं॑ वि॒द्वान्दी॒क्षते॒ दी॒क्षते ॥२८॥ ॥ इति चतुर्थ पंचिकायां चतुर्थोध्यायः ॥ ॥ अ
ग्निर्वै देवता प्रथमम॒ ह॒र्व॒ हति॒ त्रि॒ वृत्स्तो॒मो॒ र॒थं॒त॒रं॒ साम॑ गाय॒त्री छं॒दो॒ यथा॑ दे॒व॒त॒मे॒ने॒न॒ यथा

स्तोमं यथासामयथाछंदसंराध्नोतियएवंवेदयद्वाँतिचुप्रेतिचनत्प्रथमस्याहो रूपंयद्यक्रुवद्यद्रथवद्यराभुमद्यतिबवद्यत्प्रथमेपदेदेवतानिरुच्यतेयद्दयं लोकोभ्युदितोयद्वायंतरंयद्वायत्रंयत्करिष्यदेतानिवेप्रथमस्याहो रूपाण्युपप्र यंतोअध्वरमितिप्रथमस्याहुआज्यंभवतिप्रेतिप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंवाय वायाहिदर्शतेतिप्रउगमितिप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंमात्वारथंयथोतेयइंद्र वसोसुतमधइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचरोरथवचपिबवच्चप्रथमेहनिप्रथ

मस्याहोरूपमिंद्रनेंद्रियएहीहीतींद्रनिहवः प्रगाथः प्रथमेपदेदेवतानिरुच्येते
प्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंपैतुब्रह्मणास्पतिरितिब्राह्मणास्पत्यः प्रतिप्रथमे
हनिप्रथमस्याहोरूपमग्निनैतावेसोमक्रतुभिःपिन्वेत्यपइतिधाय्याः प्रथमे
पुपदेवुदेवतानिरुच्येतेप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंप्रवद्रोयबृहताइतिमरु
त्वतीयः प्रगाथः प्रतिप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंमायातिंद्रोवसउपनइतिस्व
रुक्मेतिप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपमभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतय

इतिरथंतरंपृष्ठंभवतिरथंतरेहनिप्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंयद्वानपुरुतमंपुराबाळि
तिधाय्यावैत्रहेद्वेनामान्यजारत्येतिप्रथमेप्रथ० पैपिबासुतस्यरसिनइतिसामन्नागायःपि
बवान्प्रथमेहनिप्रथमस्याहोरूपंयमूषुवाजिनंदेवजूतमितिताक्ष्यंपुरस्तात्सूक्तस्यशंसति
स्वस्त्ययनंवैताक्ष्यःस्वस्तितोयेस्वस्त्ययनमेवतत्कुरुतेस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवं
वेद॥२९॥आनइंद्रोदूरादानआसादितिसूक्तमितिप्रथमेहनिप्रथ० रूपंसंपातोभवतीनिषूवल्य
ल्यमरुत्वतीयर्निर्विद्वानेवामदेवोवाइमांल्लोकान्पश्यंतांसंपातैःसमर्पयत्संपातैःसमर्पयन्न

त्सं पाता नो संपात त्वेत द्यत्संपातौ प्रथमे हनिशं सगे स्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्यै तत्सवितु र्वृणीमहे द्या
नो देवस्सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ राथंतरे हनिप्रथमे हनिप्रथ० ऋचं युंजते मनउतयु
जते धिय इतिसावित्रे युक्त्वत्प्रथमे हनिप्र० ऋचं प्रद्यावायजैः पृथिवी ऋतावृधेति द्यावापृथि
वीयं प्रतिप्रथमे हनि० ऋचं मिहेहवो मनसा बंधुता नर इत्यार्भवं यद्वा एति चप्रेति चत त्प्रथम
स्या ह्वो ऋचं त द्यत्रेति सर्वमभिविष्यत्रैष्यन्नेवास्मा लोका द्यजमाना इतित द्यदि हेहवो मुनसा
बंधुता नर इत्यार्भवं प्रथमे हनिशंसत्यं यं वैलोक इहेहास्मिन्नेवैनांत त्लोके रमयति देवानुवेष्ट

हध्रुवसः स्वस्त्ययइतिवैश्वदेवंप्रथमेपदेदेवतानिरुच्यंतेप्रथमेहनि० रूपंमहांतंवाएतेध्यानमेष्यं
तोभवंतियेसंवत्सरंवाद्वादशाहंवासतेतद्यदेवानुवेदहध्रुवसः स्वस्त्ययइतिवैश्वदेवंप्रथमेहनि
शंसतिस्वस्तितायैस्वस्त्ययनमेवतत्कुरुतेस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैवंविद्वानेत
द्धोतादेवानुवेदहध्रुवसः स्वस्त्ययइतिवैश्वदेवंप्रथमेहनिशंसतिवैश्वानरायदधुपाजसेविपइ
त्याग्निमारुतंस्यप्रतिपत्प्रथमेपदेदेवतानिरुच्यतेप्रथमेहनिप्र० पंप्रत्वक्षसःप्रतवस्रोविरत्नधिन
इतिमारुतंप्रेतिप्रथमेहनिप्र० पंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्यांपुरस्तात्सूक्तस्यशंसति

स्वस्त्ययनंवैजातवेदस्यास्वस्तितायैस्वस्त्ययनमेवतत्कुरुतेस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयए
वंवेदप्रतव्यसींनव्यसीधीतिमन्वयइतिजातवेदस्यैप्रतिप्रथमेहनिप्र०पंसमानमोग्निमास
तंभवतियच्चाग्निष्टोमेयद्वैयज्ञेसमानंक्रियतेतत्प्रजाअनुसमनेतितस्मात्समानमग्निमारु
तंभवति॥३०॥इंद्रोवैदेवताद्वितीयमहर्वहतिपंचदशस्तोमोबृहत्सामत्रिष्टुप्छंदोयथादेवतमे
नेनयथास्तोमंयथासामयथाछंदसंराध्नोतियएवंवेदयद्वैनेतिनप्रेतियत्स्कंतंतद्वितीयस्या
ह्नोरूपंयदूर्ध्ववयत्यतिवद्यदंतर्वेद्यदृष्ण्वद्यदृघन्वद्यन्मध्यमेपदेदेवतानिरुच्यतेयदंतरिक्ष

मभ्युदितंयज्ञार्हतंयज्ञेष्ठंयत्कुर्वंदेतानिवैद्वितीयस्याह्नोरूपाण्यग्निंदूतंवृणीमहइतिद्वितीय
स्याह्नआज्यंभवतिकुर्वंद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंवायोयेतेसहस्त्रिणइतिप्रउगंसुतःसो
मऋतावृधेतिवृधन्वद्वितीयेहनिद्वितीय॰पंविश्वानरस्यवस्पतिमिंद्रत्सोमपाएकइतिमरु
त्वतीयस्यप्रतिपदनुचरौवृधन्वच्चांतर्वच्चद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपमिंद्रनेदीयएदि
हीत्यच्युतःप्रगाथउत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइतिब्राह्मणस्यत्यऊर्ध्वावाद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नो
रूपमग्निर्नेतावंसोमऋतुभिःपिन्वंत्यपइतिधाय्याअच्युतावृहद्दिवायगायतेतिऋत्वतीयः म

प्रागाथोयेनज्योतिरजनयन्नृता वृधइति वृधन्वान्द्वितीये हनिद्वितीयस्याहो रूपमिंद्रसो
मेसोमपतेपिबेममितिसूक्तंसजोषाऋद्वैस्तुपदावृषस्वेतिवृषण्वद्वितीये हनिद्वितीयस्या
हो रूपंत्वामिद्धवामहेत्वंह्यहिचेरवइतिबृहत्सप्तभवतिबार्हतेहनिद्वितीयेहनिद्वि
तीयस्याहो रूपंयद्वावानेतिधाय्याच्युतोभयेशपावच्चेनइतिसामप्रगायंश्चेदमद्यय
ज्ञस्यआसीदितिबार्हतेहनिद्वितीयेहनिद्वितीयस्याहो रूपंत्यमूषुवाजिनंदेवयज्रूतमिति
नाक्ष्यौच्युतः॥३१॥यातइतिरवमायापरमेतिसूक्तंजहिवृष्ण्यानिरुपुहीपराचइतिव

अप्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंविश्वोदेवस्यनेतुरुत्तत्सवितुर्वरेण्यंमाविश्वदेवंसत्पतिमि
तिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौ वाहतेहनिद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपमुदुत्यदेवःसविताद्वि
रण्ययेतिसावित्रमूर्ध्वेवद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंतेद्यावा पृथिवीविश्वशंभुवेति
द्यावापृथिवीयंसुजन्मनीषिरणेअंतरीयतइत्यंतर्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंतेक्षन्न
र्यंसुवृक्तंविभ्वनोपसइत्यार्भवंतक्षन्नरीइंद्रमाहावृषण्वसूइतिवृषण्वद्वितीयेहनिद्वितीं
यस्याह्नोरूपंयज्ञस्यवोरथ्यंविशंतिंविशामितिवैश्वदेवंवृषाकेतुर्यजतोयामशायतेतिवृष

एव द्वितीये हनि स्याहोरूपं तदुशार्यातमं मिरसो वैश्वर्गाय लोकाय सत्रमासते ते हस्म द्वितीयं द्वितीयमेवाहरागत्य मुह्यंति तान्ब्राह्मणो वार्यातोमानवो द्वितीये हनि सूक्तमशंसयन्तो वै तप्रयज्ञमज्ञानन्प्रस्वर्गं लोकं तद्यदेतत्सूक्तं द्वितीये हनि शंसति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै दृक्षस्य वृष्णोऽकृषस्य नूसह इत्याग्निमारुतस्य प्रतिपदृषभ एव द्वितीये हनि द्वितीयस्याहोरूपं वृष्णे शर्धायसुमखायवेधसइतिमारुते वृषभ एव द्वितीये हनि द्वितीयस्याहोरूपं जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्या च्युतायज्ञेन वर्धंत जातवेदसमि

तिजातवेदस्यंवृधन्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्यूहोरूपमूहोरूपैः॥३२॥५॥इतिचतुर्थपं
चिकायांपंचमोध्यायः॥॥देवावैषट्॥प्रजापतिर्वैसोमायाष्टौ॥ज्योतिर्गौरायुरष्टौ॥प्रजा
पतिरकामयतषट्॥अग्निर्वैचत्वारि॥देवावैब्राह्मणस्यत्याहूयदूरोहणंद्वादश॥॥
श्रीरामचंद्रायनमः॥ ॥ध्ह॥ ॥ध्ह॥ ॥ध्ह॥ ॥श्री॥ ॥ध्ह॥ ॥ध्ह॥ ॥ध्ह॥
रुद्रंपुस्तकंकाळेरुद्रुपनाम्नासदाशिवभट्टसुतत्रिंबकभट्टात्मजबाळंभरस्यपुस्तकं॥श्री॥

अथचतुर्थेपचिकासमाप्तः॥

॥इति पंचम वाचिकौरंभः॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ॐ॥ विश्वेवैदेवादेवा॥स्तृतीयमहर्वहंतिसप्तदशस्तोमोवैरू
पंसामजगतीछंदोयथादेवतमेनेनंयथास्तोमंयथासामयथाछंदसेराध्नोतियएवंवेद
यद्वैसमानोदर्केतृतीयस्याहोरूपंयदश्ववद्यंतवद्यंतुनरावृतंयत्सुन्निर्ऋतंयद्वृत
वद्यंतर्यस्तवद्यत्रिवद्यंतरूपंयद्वृत्तमेपदेदेवतानिरुच्यंतेयदसौलोकोभ्युदितोयद्वैरू
पंयज्ञागतंयत्कृतमेतानिवैतृतीयंस्याहोरूपाणियुश्चाहिदेवहूतमोऽअश्वोऽअग्नेर
धीरिवेतितृतीयस्याहऽआज्यंभवतिदेवावैतृतीयेनाहास्वर्गंलोकमायंस्तानसुरारक्षो

स्यन्च वारयंतेतेविरूपाभवतविरूपाभवतेतिभवंतऽआयँस्तेयद्विरूपाभवतविरूपाभवतेति
भवंतऽआयँस्तद्वैरूपंसामाभवतद्वैरूपस्यवैरूपत्वंविरूपः पाप्मनाभूत्वापाप्मानमपहतेयए
वंवेदतान्हस्मान्त्सेवागच्छंतिसमेवसृज्यंतेतानश्वाभूत्वापट्टिरपाघ्नतयदश्वाभूत्वापट्टिरपाघ्न
तंतदश्वानामश्वत्वमश्नुतेयद्यत्कामयतेयऽएवंवेदतस्मादश्वः पशूनांज्ञविष्ठस्तस्माद्दश्वः
प्रत्यङ्-पराहिनस्त्यपपाप्मानंहतेयएवंवेदतस्मादेतदश्ववद्दार्ढ्यंभवतित्रतीयहनित्रतीं
यस्याहोरूपंवायवायाहिवीतयेवायोयाहिशिवादिवेदंदश्रवायवेसोमुतानांमामित्रेवरू

पो वयमश्विना वेहगधतमाया ह्यदिभिः सुते सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरुतनः प्रियाप्रियास्वित्यौहि
हं प्रउगे समानोदर्के तृतीये हनि तृतीयस्याहो रूपं तंतमिंद्राधसमहे त्रयऽइंद्रस्य सोमाइ
तिमरुत्वतीयस्य प्रतिपदनु चरौनिनृत्तवज्रिवृत्तृतीये हनि तृतीयस्याहो रूपमिंद्रनेदीय
एदिहीत्यच्युतः प्रगाथः प्रनूनंब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मणस्य त्योनिनृत्तवौंस्तृतीये हनि
तृतीयस्याहो रूपमग्निर्नेतातंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपऽइति धाय्याअच्युतानकिःसुदा
सोरथंपर्यासनरीरमदितिमरुत्वतीयः प्रगाथःपर्यस्तवोस्तृतीये हनि तृतीयस्याहो रूपं

राम
२

ज्यर्यमा मनुषो देवतोतिसूक्तं त्रिवृत्तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपंयद्यावरंदेतेशतंयदिदेवा
वतस्त्वमितिवैरूपंपृष्ठंभवतिराथंतरेहनि तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपंयद्वानेतिधाय्या
च्युतामित्वाश्वरनोनुमरतिरथंतरस्ययोनिमनुनिवर्तयतिराथंतरंह्येतद्दहरायत्तनोनेड
त्रिधातुशरणमितिसामत्रगाथंस्त्रिवांस्तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपंत्यमूषुवाजिनंदेव
जूतमितिताक्ष्र्यो च्युतः॥ १॥ योजातएवप्रथमोमनस्वानितिसूक्तंसमनोदकंतृतीयेहनि तृ
तीयस्याह्नो रूपंतदुसजनीयमेतद्वाऽइंद्रस्येदियंयत्सजनीयमेतस्मिन्वेशस्यमानेइंद्रमिंद्रि

यमाविंशतितद्वयाकुभ्यंदोगास्तृतीयेहनिबहुचाइंद्रस्येंद्रियंशंसतीतितदुगार्त्समद
मेतेनवैगृत्समदइंद्रस्यप्रियंधामोपागच्छत्सपरमंलोकमजयदुपेंद्रस्यप्रियंधामगच्छति
जयतिपरमंलोकंयएवंवेदतत्सवितुर्वृणीमहेद्यानोदेवसवितरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनु
चरौराथंतरेहनितृतीयेहनितृतीयस्याहोरूपंतद्देवस्यसवितुर्वार्यंमहदितिसावित्रमंतौ
वैमहदंतस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याहोरूपंघृतेनद्यावापृथिवीअभीवृतेइतिद्या
वापृथिवीयंघृतश्रियाघृतपृचाघृतावृधेतिपुनसावृत्तंपुनर्निरुक्तंतृतीयेहनितृतीयस्या

होरूपमनभ्यो जातो अनभीशुरुक्थ्य इत्यार्भवेरथस्त्रिचक्र इतित्रिवृत्तीये हनित्तीय
स्याहोरूपं परावतो येदिधिषंत आप्यमिति वैश्वदेवमंतो वैपरावतोतस्तृतीयमहस्तृतीये
हनित्तीयस्याहोरूपंतदुगायमेतनवैगयःप्लातोविश्वेषांदेवानांप्रियंधामोपागच्छ
त्सपरमंलोकमजयद्यदुयविश्वेषांदेवानांप्रियंधामगच्छतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदवै
श्वानरायधिषणामंत्रावधत्यग्निमारुतस्यप्रतिपदेतो वैधिषणांतस्तृतीयमहस्तृती
येहनित्तीयस्याहोरूपंधारावरामरुतोधृष्वोजमइतिमारुतंबृहद्भिर्व्याहृत्यमं

तो वै बह्वृंतस्तृतीयमहस्तृतीये हनितृतीयस्याहोरूपंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेद
स्या च्युतोत्वमग्नेप्रथमोअंगिराऋषिरितिजातवेदस्यपुरस्ताद्बृहत्तृतीये हनितृतीय
स्याहोरूपंतंतमित्युत्तरंऋचमभिवदतिसंतत्यैसंततैस्त्र्यहेरव्यवच्छिन्नैर्यंतियएवं
विद्वांसोयंति॥२॥आप्यंतेवैस्तोमाआप्यंतेछंदांसितृतीयेहन्येतद्वैतनतऽउच्छिष्यतेवा
गित्येवतदेतदक्षरंऋक्षरंवागित्येकमक्षरमक्षरमितिऋक्षरंसप्तवैसप्तोत्तरस्त्र्यहोवा
गेकंगौरेकंद्यौरेकंततोवैवागेवचतुर्थमहर्वहतिनद्यचतुर्थमहर्न्यूरवयंत्येतदेव

राम ४

तदक्षरमभ्यायच्छंत्येतद्वै यंत्येतत्सर्वि भावयिषंति चतुर्थस्या हूउद्यत्यो अन्नं वैन्यूंखेय देत्ता
वाअभिगेष्टाश्रेत्यथान्नाद्यं प्रजायतेतद्यच्चतुर्थमहन्यूंखयंत्यन्नमेवतत्सृजयंत्यन्नाद्य
स्य प्रजात्यैतस्माच्चतुर्थमहर्जातवद्भवति चतुरक्षरेणान्यूंखयेदित्याहुश्चतुष्पादावैपशवः
पशूनामवरुध्यैत्र्यक्षरेणान्यूंखयेदित्याहुस्त्रयो वाइमे त्रिवृतोलोकाएषामवलोकानाम
भिजित्यैएकाक्षरेणान्यूंखयेदितिहस्मैहलोगत्लायनोब्रह्मामोहुल्पएकाक्षरीवैवाग्
षवावसंप्रतिन्यूंखंन्यूंखयतियएकाक्षरेणान्यूंखयतीतिद्व्यक्षरेणैवंन्यूंखयेत्प्रतिष्ठाया

एवद्विप्रतिष्ठा वै पुरुषश्चतुष्पादः पशवो यजमानमेवतद्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सुप्रतिष्ठा
पयतितस्माद्ध्रुवेणैवैन्यूंखयेत्सुखतः प्रातरनुवाकेन्यूंखयतिसुखतो वै प्रजाऽअन्नमदं
तिसुखतऽएवतदन्नाद्यस्ययजमानंदधातिमध्यतआज्येन्यूंखयतिमध्यतो वै प्रजाअन्नंधि
नोतिमध्यतएवतदन्नाद्यस्ययजमानेदधातिसुखतोमध्यंदिनेन्यूंखयतिसुखतो वै प्रजाअ
न्नमदंतिसुखतएवतदन्नाद्यस्ययजमानेदधातितुभयतोन्यूंखेपरिगृह्णातिसवनाभ्या
मन्नाद्यस्यपरिगृहीत्यै॥ ३॥वाग्वैदेवता चतुर्थमहर्वैहत्येकविंशस्तोमो वैरोजसामानुष्टुप्छं

रायथादेवतमेनेनयथास्तोमेनयथासामेनयथाछंदसाप्नोतियएवंवेदयद्वाएतिचप्रेतिचत
च्चतुर्थस्याह्नोरूपंयध्येवप्रथममहस्तदेतत्पुनर्यच्चतुर्थंयद्युक्तवद्यदथवद्यदाशुमद्यति
ववद्यत्प्रथमंपदेदेवतानिरुच्यतेयदयंलोकोभ्युदितोयज्जातवद्यद्ववद्यद्युक्तवद्यद्वाचो
रूपंयद्वैमदंयद्विरिफितंयद्विछंदायद्नातिरिक्तंयद्वैराजंयदानुष्टुभंयत्करिष्यत्प्रथम
स्याह्नोरूपंमतानिवैचतुर्थस्याह्नोरूपाण्यथैनंनस्पृत्तिमितिचैतुर्थेस्याह्नआज्यंभव
तिवैमदंविरिफितंविरिफितस्यरूपेश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंयष्टचैपांक्तोपांक्तोय

ज्ञः पांक्ताः पशवः पञ्चनामवरुध्यैता उदशञ्जगत्यो जगत्याः सवनएव ऋहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपैताउपंचदशानुष्टुभआनुष्टुभेद्येतदहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपैताउविंशतिर्गायत्र्यः पुनः प्रायणीयेद्येतदहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपैतदेतदस्तुतमशस्तमयातयामस्तूक्थ्यज्ञएवसाक्षात्तद्येतच्चतुर्थस्याह्न आज्यंभवतियज्ञादेवतद्यज्ञेतन्यतेवाच मेवतत्पुनरूपयंतिसंततयेसंततैस्त्र्यहेरव्यवच्छिन्नैर्यंतियएवंविद्वांसोयंतिवायोशुक्रोअयामितंविहिह्योऋअधीतावायोशतेहरीणामिंद्रश्रपायवेषांसोमानामाचिकितानसुक्रतू

आनो विश्वाभिरूतिभिस्त्यमुवो अप्रहणमपत्यं वृजिनेरिपुमं वितमेनदीतमइत्यानुष्टुभं प्रउग
मेतिचप्रेतिचभुरुवच्चचतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंतंत्वायजेभिरीमहइतिमरुत्वतीयस्यप्र
तिपदीमहइत्यैभ्यायाम्यमिवैतदहस्तेनचतुर्थस्याहोरूपमिन्द्रवसोसुतमेधइंद्रनेदीयएदि
हिप्रेतुब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेतावसोमक्रतुभिःपिन्वत्यपःप्रवइंद्रायबृहतइतिप्रथमेनाहो
समानआतानश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंश्रुधीहवमिंद्रमारिषण्यइतिसूक्तंहववच्चतु
र्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंमरुत्वांइंद्रवृषभोरणायेतिसूक्तंमुयंसहोदामिहतंहुवेमेतिहववच्च

तुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नोरूपंतदुवैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनेदाधारायतनादेवैतेननप्रच्य
वतेऽमेनुमायिनंहवइतिपर्यासोवैहवाअंतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नोरूपंताउगायत्र्योवैएत
स्यत्र्यहस्यमध्यंदिनेवहंतितदेतछंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्रीषुनिविद्दद
धातिपिबासोममिंद्रमंदतुवाअऋधीहवेविपिपानस्याइतिवैराजंपृष्ठंभवतिबार्हतेहनि
चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नोरूपंयद्वावानेतिधाय्याच्युतत्वामिद्धिहवामहऽइतिबृहतोयोनि
मनुनिवर्तयतिबार्हतंह्येतद्दहरायतनेनेत्तमिंद्रप्रतूर्तिंधितिसामप्रगाथोशक्तिहोजनिते

तिजातवांश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपंत्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितितार्च्यौच्युतः॥४॥कुहस्वि
तइंद्रः कस्मिन्नद्योतिसूक्तंवैमदंविधिकितेविधिकितस्यर्क्षेश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं
युध्मस्यतेवृषभस्यस्वराजइतिसूक्तंमुहुर्गभीरंजनुषाभ्युग्रमितिजातवच्चतुर्थेहनि चतुर्थ
स्याह्नो रूपंतदुत्रेष्टमंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनेदाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेत्यमुवः
सत्रासाहमितिपर्यासोविश्वासुगीर्षोयतमित्यंभ्यायाम्यमिवेतद्वहस्तेनचतुर्थस्याह्नो रूपं
ताउगायज्योगायज्योवैएतस्यर्चहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्वैतद्धंदोवहतियस्मान्निविद्धी

यतेतत्स्माद्गायत्रीषुनिविदं दधातिविश्वो देवस्यनेतुस्त्सवितुर्वरेण्यꣳ
तिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौ वाईतेहनिचतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंमादेवोयातुसविता
सुरत्नइतिसावित्रमेतिचतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंप्रद्यावायज्ञैःपृथिवीनमोभिरिति
द्यावापृथिवीयेप्रेतिचतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंप्रऋभुभ्योऽमृतमिववाचमिष्यइत्यार्भवं
प्रेतिचवाचमिष्यइतिचचतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंप्रभुऋतुदेवीमनीषेतिवैश्वदेवंप्रे
तिचभुऋवश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याहोरूपंताउविष्छंदसःसंतिदिपदाःसंतिचतुष्पदा

वैश्वानरायसुनोत्यामेत्यामारुतस्य प्रतिपदितोजातवेदइतिजातवेदश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंकरोत्यक्षान
रसनीछाइतिमारुतेनकिंचियोजनमस्तिवेदितिजातवेदश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपेणाउविछंदसःसंतिद्विपदाः
संतिचतुष्पदास्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपं१

स्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युतान्नेनरोदीधिमि
रन्नाधारितिजातवेदस्यहस्तच्युतीजनयंतेतिजातवेदश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंना
उविछंदसःसंतिविराजःसंतित्रिष्टभस्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपमह्नोरूपं॥५॥ ॥इतिपंचमपे
चिकायांप्रथमोध्यायः॥ ॥गौर्वैदेवतापेचममहर्वहतित्रिणवस्तोमःशाक्वरंसामपंक्ति
श्छंदोयथादेवतमेनेनयथास्तोमंयथासामयथाछंदसंराध्नोतियएवंवेदयदेनेतिनप्रति
यस्तिष्ठंततपंचमस्याह्नोरूपंयध्येवद्वितीयमहस्तदेतत्पुनर्यत्पंचमंयद्वूर्ध्ववद्यदंतर्वद्यद्व

प्रतिवद्य

वपवद्यद्दधन्वद्यन्मध्यमेपदेदेवतानिरुच्यतेयदंतरिक्षमभ्युदितंयदुग्धवद्यद्दूधवद्यद्वेनमद्य
स्यश्निमद्यन्मद्यत्सभुरूपंयदध्यासवद्विक्षुद्वाद्यवहिपशवोयज्ञागतंज्ञागतोहिपशवोयद्वा
र्हतंबार्हताहिपशवोयत्पांडुपांडुराहिपशवोयद्वामंवामंहिपशवोयद्वविभद्वविहिपशवो
यद्दपुभद्दपुहिपशवोयच्छबलंयत्पांडुयल्लुवद्यद्वितीयस्याहोरूपमेतानिवैपंचमस्या
होरूपाणीमंमृषुवोअतिथिमुषर्बुधमितिपंचमस्यस्याद्दआज्यंभवतिजागतमध्यासवत्स
भुरूपंपंचमेहनिपंचमस्याहोरूपमानोयज्ञंहिंसीरिमानोवायोमहंतंनेरघेनटपुपा

राम

असोबहवःसूरचक्षसइमाउवोदिविष्टयःपिबासुतस्यरसिनोदिवंदेवंदेवंवोवसेदेवंदेवंबृह
दुगाइषेवचइतिबार्हतंप्रउगंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंयत्सांचजन्ययाविशेतिमकृत्वती
यस्यप्रतिस्सांचजन्ययेतिपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपमिंद्रत्सोमपाएकइंद्रनेदीयएदिहि
तिष्ठन्नजस्यतेग्निर्नेतात्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपोबृहद्दिवायेतितिद्वितीयेनाह्नासमो
नआतानःपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंमवितासिसुन्वतोवृत्रबर्हिषइतिसूक्तंमद्त्योक्तं
पंचमदंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपमिस्याहिसोमइन्मदइतिसूक्तंमद्त्योक्तंपंचपदंपं

चमेहनिपंचमस्याहोरूपमिंद्रपिबतुभ्यंसुतोमदायेतिसक्तंमहत्रैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितपदेन
सवनंदाधारयतनोदेवैतेननप्राच्यवतेमरुत्वोऽइंद्रामीढ्वइतिपर्यासोनेतिनप्रतिपंच
मेहनिपंचमस्याहोरूपैताऽउगायत्र्योगायत्र्योवैएतस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्वैत
द्धंदोवहतियस्मिन्निविद्ध्यतेतस्माद्गायत्रीषुनिविदंदधाति॥६॥महानाम्नीर्ब्रूत्रस्तु
वतेशाक्वरेणसाम्नारथंतरेहनिपंचमेहनिपंचमस्याहोरूपंवैमिंद्रोवाएतामिर्महानाम्
नीभिरिमंतंतस्मान्महानाम्न्योथोइमेवैलोकामहानाम्न्यइमेमहांतइमान्वैलोकान्

न्प्रजापतिः सृष्ट्वेदं सर्वमशक्नोद्यदिदंकिंचयदिमाल्लोकान्प्रजापतिः सृष्ट्वेदं सर्वम
शक्नोद्यदिदंकिंचेतच्छक्वर्योभवंस्तच्छक्वरीणांशक्वरीत्वंताऊर्ध्वाःसीम्नोव्यसृज
तयऊर्ध्वाःसीम्नोव्यसृजततत्सिमाअभवंस्तत्सिमानांसिमात्वंस्वाद्योरित्थाविष्वतं
उपनोहरिभिःसुतमिंद्रविश्वाअवीवृधन्त्समुद्रव्यचसंगिरोनुमइतं
न्द्यांचमेहनिपंचमस्याहोरूयद्वावातेधाय्युतामित्राश्रूरोनुमइतं
रथंतरस्ययोनिमनुनिवर्त्तयतिरथंतरंवैतद्दूरायतनंममोषुत्वावघतअतेति

साम प्रागाथो ध्यासवान्पशुरूपं पंचमेहनि पंचमस्याह्नो रूपं त्यमूषु वाजिनं देवजूतमिति ताभ्यो च्युतः ॥७॥ प्रेदं ब्रह्म ब्रह्मतर्ये ब्रह्मविधेति सूक्तेऽपांऽकं पंचपदं पंचमेहनि पंचमस्याह्नो रूपमिंद्रोमहाय वावृधइति सूक्तेमद्व्योऽकं पंचपदं पंचमेहनि पंचमस्याह्नो रूपं सत्रामदासस्तवविश्वजन्याइति सूक्तेमद्व्रेष्टुभंतेनप्रतिष्ठितप देनसवनंदाधारायतनाद्वैतेनन प्रच्यवतेतमिंद्रवाजयामसीतिपर्यासः सवृषा रघुभोसुवृष्टिति पशुरूपं पंचमेहनि पंचमस्याह्नो रूपं ता उगायन्योगायन्योवोऽ

तस्य हैस्यमध्यंदिनेवहंतितद्वैतद्धंदोवहतियस्मिन्निविद्ध्यतेतस्माद्गायत्री घुनि
विदंदधातितत्सवितुर्वृणीमहेद्यानोदेवसवितरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनु चतौस
यंतरेहनिपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंमुदुष्यदेवःसविताददमानइतिसावित्रंमादा
अषेसुवतिभूरिवामंमितिकामंपशुरूपंवैपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंमहीद्यावा
पृथिवीयंरुवद्भोक्षतिपशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंमृमुर्विभ्यावाजइद्धोनो
अछेत्यार्भवंवाजोवैपशवःपशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंस्तुषेजनंसुव्रतेन

इहज्येष्ठेइतिघावाएथिवी २

सुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युताग्निर्होता
गृहपतिःसराजेतिजातवेदस्य

व्यसीमितिवैश्वदेवंमध्यासवत्सशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंहविष्यातमञ्चं
स्वर्विदीत्याग्निमारुतस्यप्रतिपद्वैविष्मतंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंवपुर्नुतचिकि
तुषेचिदस्तितिमारुतंवपुष्मंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंजातवेदसंमध्यासव
त्यशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपं॥ चा देवक्षेत्रंवाएतद्यत्सप्तमंदेवक्षेत्रंवा
एतआगच्छंतियेषष्ठमहरागच्छैतिनवेदेवाअन्योन्यस्यगृहेवसंतिनर्तुशोगृहे
वसतीत्याहुस्तद्यथायथमृत्विजंऋतुयाजान्यजत्यसंप्रदायंतद्यथर्त्वंतस्कल्पे

राम १२

येति पथा यथंजनतास्तदाहुर्नेतुप्रेषैःप्रेषितव्यंनतुप्रेषैर्वषट्कृत्यवाग्वाऋतुप्रेषा
आप्यतेवैवाक्षष्ठेहनीतियदृतुप्रेषैःप्रेष्ययुर्यदृतुप्रेषैर्वषट्कुर्युर्वाचमेवतदाप्तांश्रांतो
मृक्षावहीवहरावित्तीमृक्षेयुर्यदेभिन्नेप्रेष्ययुर्यदेभिन्नेवषट्कुर्यैरेच्युताद्यज्ञस्यच
वेनन्यज्ञात्राणाप्रजापतेःपशुभ्योजिह्माईयुस्तस्माद्दग्मेभ्यएवाधिप्रेषितव्यमेतेभ्यो
धिवषट्कृत्येतन्नवाचमाप्तांश्रांतोमृक्षावहीवहरावित्तीमृक्षतीनाच्युताद्यज्ञस्यचवते
नयज्ञात्राणाप्रजापतेःपशुभ्योजिह्मयंति॥९॥पारुक्षेपीरुपदधातीडवैयोसवनयोः

पुरस्तात्प्रतिष्ठिता व्याहृतीरोहितं वै नामैतच्छंदो यत्सप्तदशेनैवारंभः सप्तस्वर्गा लोका
नरोहद्रोहति सप्तस्वर्गा लोका न्यएवं वेदैतद्वा ऋतुर्यत्षट्च षडेवर्तवः षष्ठस्या ह्यूरू षट्प
दाः षष्ठस्यां कस्मात्सप्तपदाः षष्ठेहं क्षयंतरतिषड्भिरेवर्तुभिः षष्ठमहरानुवंत्यृतुषु
ष्वेवैतद्ऋतुर्यत्सप्तमंतदेवसप्तमेनपदेनाभ्यारभ्यवसेतिवा चमेवतत्सुनरूपयंति संतत्यै
संततेस्त्रयोहैरव्यवच्छिन्नैर्यंतियएवंविद्वांसोयंति॥१०॥ देवासुराएवास्पर्धंतेसमयतंत
तोवैदेवाःषष्ठेनवाह्येभ्योलोकेभ्योसुरान्प्राणुदंततेषांयान्यंतर्हृदस्तानिवसून्यासंस्ता

न्यादायसमुद्रौपयंततएतेनैवछंदसानुहायांतर्हस्तीनानिवसन्यादृतंतद्यदेतत्सदंतु
नःपदंसएवांकुशआसंजनायादिषतोवसुदत्तेनिमेनमेभ्यःसर्वेभ्योलोकेभ्योनुदतेय
एवंवेद॥१९॥द्यौर्वैदेवतासप्तमहर्वैहतियत्रस्त्रिंशत्तोमोरैवतंसामातिछंदाश्छंदो्य
थादेवतमेनेनयथास्तोमंयथासामंयथाछंदसोराध्नोतियएवंवेदयद्वैसमानोदर्कंतत्सप्त
स्याहोरूपंयध्येवृतीयमहस्तदेतत्सुनयत्सप्तंयदश्ववद्यदंतवद्यत्सुनराचृतंयत्सुननि
र्चृतंयदंतवद्यत्सर्यस्तवद्यत्रिवद्यदंतरूपंयदुत्तमेपदेदेवतानिरुच्यतेयदसौलोकोम्यु

दितो॑ यत्सा॒कꣳ॑ येयं॒ यत्स॒प्तप॑दे॒यन्ना॒ शंस॑येन्ना॒ भा॒ने॒ दिष्ठे॑ यदे॒वते॑यद॒ति॒ छं॒दो॑ यत्सु॒तं
यज॒तीय॒स्या॒ ह्रो॒ रू॒पमे॒तानि॑ वै॒ष॒ष्ठ॒स्या॒ ह्रो॒ रू॒पा॒ण्ये॒यं॒ जा॒य॒त॒म॒नु॒षो॒ धरी॑मणी॒ति॒ष॒ष्ठ॒स्या
ऽऽज्यं॑ भव॒ति॒ पा॒कꣳ॑ येप॒म॒ति॒ छं॒दाः॒ स॒प्त॒प॒दं॒ष॒ष्ठे॒ह॒नि॒ष॒ष्ठ॒स्या॒ ह्रो॒ रू॒पꣳ स्ती॒र्णं॒ ब॒र्हि॒रू॒प
नो॒ या॒हि॒ वी॒त॒ये॒ आ॒ वो॒र॒थो॒नि॒यु॒त्वा॒ च॒ह्व॒द॒वं॒से॒ सु॒षु॒मा॒या॒त॒म॒द्रि॒भि॒र्यु॒वं॒ स्तो॒मे॒भि॒र्ह॒वि॒ष्म॒तः॒
तो॒ अ॒श्वि॒ना॒ वर्म॑ हृ॒ड॒ द्रु॒ष॒न्नि॒ दꣳ॑स्तु॒ श्रौ॒ष॒त्तो॒ष॒णो॒ अ॒ग्ने॒ श्र॒णु॒हि॒ त्वमी॑लि॒तो॒ये॒ दे॒वासो॒
दि॒व्ये॒का॒द॒श॒ स्थे॒ये॒म॒द॒द्रु॒म॒स॒मृ॒ण॒ च्यु॒त॒मि॒ति॒ प्र॒उ॒गꣳ पा॒कꣳ॑ येप॒म॒ति॒ छं॒दा॒ स्स॒प्त॒प॒दं॒ष॒

ष्ठहनिषष्ठस्याह्नोरूपंसप्तम्यामहानामितिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदैतावैमहदहंतःषष्ठमहः
षष्ठहनिषष्ठस्याह्नोरूपंत्रयस्त्रिंशस्यसोमाइंद्रेतीयएहिप्रनूनंब्रह्मणस्पतिरग्निर्नी
तात्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपानक्रिःसुदासोरथमितितृतीयेनाह्नासमानआतानःषष्ठह
निषष्ठस्याह्नोरूपंयंत्वंरथमिंद्रमेधसातयइतिसूक्तंपारुच्छेपमतिच्छंदाःसप्तपदंषष्ठे
हिषष्ठस्याह्नोरूपंसयोवृषावृष्ण्येभिःसमोकाइतिसूक्तंसमानोदर्कंषष्ठेहनिषष्ठस्या
ह्नोरूपंमिंद्रमरुत्वइहपाहिसोममितिसूक्तंतेभिःसाकंपिबतृचस्वादइत्यंतावैरथा

दोंतः षष्टमहः षष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंतदुत्रैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंधौरैरयत
नादेवेतेननप्रच्यवतेयंहयेनवाइदमितिपर्यासःस्वर्मरुत्वताजितमित्यैतोवैजितमं
तःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंतदाउगायत्र्योगायत्र्योवैएतस्यत्र्यहस्यमध्यंहि
नंवहंतितदेतच्छंहोवहतियस्मिंनिविद्ध्यतेतस्माद्गायत्रीषुनिविदंदधातिरेवतीनः
सधमादेरेवांइदेवतस्तोतेतिरैवतेपृष्ठेभवतिबार्हतेहनिषष्ठेस्याह्नोरूपंयद्गायत्रे
तिधाय्याच्युतोत्वामिद्धिहवामहइतिबृहतोयोनिमनुनिवर्त्तयतिबार्हतंह्येतद्

हनिषष्ठ

हरायतनेनेंद्रमिंद्रेवतातयइतिसामप्रगाथोनिरुक्तवान्षष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंत्यमू
षुवाजिनेदेवजूतंमितिताक्ष्यर्ग्याच्युतैः॥१२॥एंद्रयाग्युपनःपरावतइतिसूक्तंपाक्तेपे
मतिछंदाःससप्तदंषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंप्रघान्वस्यमहतोमहानीतिसूक्तंसमानोद
र्केषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंमभ्रेकोरयिपतेरयीणामितिसूक्तंरथंमातिष्ठतुविरुग्म्या
भीमुमित्यैतोवैस्थितमंतःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंतदुत्रेष्टुभंतेनप्रतिष्ठितप
देनसवनंदाधारायतनादेवतेननप्रच्यवंतउपनोहरिभिःसुतमितिपर्यासःसमानो

ब्रा०पं० १६

दर्कःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंताउगायज्ञोगायज्ञोवैएतस्यज्यहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्वै
तत्छंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्रीषुनिविद्दधात्यभित्यंदेवंसवितारमो
ण्योरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदतिछंदाःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंसुदुघ्यदे
वःसवितासवायेतिसावित्रैशश्चत्तमंतूदपावहिरस्यादित्यैतोवैस्कित्तमंतःषष्ठ
महःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंकतराप्वीकतरापयायोरितिद्यावापृथिवीयैसमानोद
र्कःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंकिमुश्रेष्ठःकिंयविष्ठोनआजगन्नुपनोवाजाअधर

राम १६

मभुक्षा इत्यार्भवं नाराशंसं त्रिवत्सष्ठेहनि षष्ठस्याह्नोरूपमिदमित्थारौद्रं मूर्त्तवं ये यज्ञैनदक्षिणाया समक्ता इति वैश्वदेवं॥ १३॥ नाभानेदिष्ठेशंसतिनाभानेदिष्ठवैमा नवंब्रह्मचर्यंवसंतेभ्रातरोनिरभजन्सोब्रवीदेत्यकिंमह्यमभाक्तेत्येतमेवनिष्ठावम ववदितारमित्यब्रुवंस्तस्माद्वाप्येतर्हिपितरंपुत्रानिष्ठावोववदितेत्येवाचक्षतेसपित रमेत्याब्रवीत्तांहवावमह्यंतताभाक्षुरितितेपिताब्रवीन्मापुत्रकृतदादथाअंगिरसोवा इमेस्वर्गायलोकायसत्रमासतेतेषष्ठंषष्ठमेवाहरागत्यमुह्यंतितानेतेसूक्तेषष्ठेहनि

शंसयतेषोयत्सहस्रंसत्रपरिवेषणंतन्तेस्वर्यंतोदास्यंतीतितथेतिताभ्यां
नुपेत्यातिग्राह्यीतमा
नवंसुमेधसइतितमब्रुवन्किंकामोवहसीतिदमेववःषष्ठमहःप्रजापयानीत्यब्रवी
दथयद्वएतत्सहस्रंसत्रपरिवेषणंतन्मेस्वर्यंतोदत्तेतितथेतितानेतेसूक्तेषष्ठेहन्यशं
सयंततोवेतेप्रयज्ञमजानन्स्वर्गलोकंतद्यूतेसूक्तेषष्ठेहनिशंसतियज्ञस्यप्रज्ञा
त्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैतेस्वर्यंतोब्रुवन्नेतत्तेआत्मनासहस्रमितितदनंसमा
कुर्वाणेपुरुषःकल्पशकास्युत्तरतउपोत्थायाब्रवीन्ममवाइदंममैवास्तुहमितिसो

राम १७

ब्रवीन्मर्त्यो वाइदमुरितमब्रवीन्नहैनौतवैवपितरिप्रश्नइतिसपितरमेतेपिताब्रवीन्न
नुतेपुत्रकाइरित्यइरेवमइत्यब्रवीत्तुमेपुरुषःरुद्धशावास्युत्तरतउपोदतिष्ठन्ममवा
इदंमवैवास्तुहमित्यादितेतितेपिताब्रवीत्तस्यैवपुत्रकतंतत्तुसतुभ्यंदास्यतीतिसपुनरे
त्योब्रवीत्तवहवावकित्लभगवंइदमितिमेपिताहतिसोब्रवीत्तदहंतुभ्यमेवदद्मीयए
वसत्यमवादीरितंतस्मादेवंविदुषासत्यमेववदितव्यंसएवसहस्त्रसनिमेंजोयन्नाभा
नेदिष्ठउपैनेसहस्त्रंनमतिप्रयष्ठनाद्दोस्वर्गलोकंजानातियएवंवेद॥१४॥तान्येतानि

सहचराणीत्याचक्षतेनाभानेदिष्ठंवालखिल्यावृषाकपिमेवयामकृतेतानिसहैवशंसेद्य
दृषामंतरियान्नद्यजमानस्यांतरियाद्यदिनाभानेदिष्ठंरेतोस्यांतरियाद्यदिवालखिल्याः
प्राणानस्यांतरियाद्यदिवृषाकपिमात्मानमस्यांतरियाद्यद्येवयामकृतंप्रतिष्ठायाएनं
च्यावयेद्वैवैचमानुष्येचनाभानेदिष्ठेनैवरेतोसिंचन्नवालखिल्याभिर्व्यकरोत्सुकी
र्तिनाकाक्षीवतेनैयोनिंव्यहापयदुरौयथातवशर्मन्मदेमेतितस्माज्यायान्त्सन्गा
र्भःकनीयांसंसंतंयोनिंनहिनस्तिब्रह्मणाहिसक्तएवयामकृतेतवैकरोतितेराम १८

नेदं सर्वमेतवैरूतमेतियदिदं किंचाहश्चरूक्षमहरर्जुनंचेत्याग्निमारुतस्य प्रतिपदहश्चाहश्चेतिपुनरावृत्तंपुनर्निर्ऋतंषष्ठहनिषष्ठस्याहोरूपंमध्योवोनाममारुतंयज्ञायेतिमारुतंबहुभिव्याहृत्यमंतोवैबहुतःषष्ठमहःषष्ठहनिषष्ठस्याहोरूपंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युतासप्रथासहसाजायमानइतिजातवेदस्यसमानोदर्कःषष्ठहनिषष्ठस्याहोरूपंधारयंधारयन्निति शंसतिप्रस्तंसाहांतस्य विमायतदर्कःपुनरायंतंपुनर्निर्ग्रंथमंतंबध्नीयान्मयूखंवांततोधारणायनिहन्या

त्ताद्दक्षद्यद्वारंयेधारयन्तितेशंसंतत्यैसंततैस्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नेर्यंतियएवंविद्वांसो
येतियंति॥१५॥ ॥इतिद्वितीयोध्यायः॥ ॥यद्वाएतिचैतत्सप्तमस्यौहोरूपंयध्ये
वप्रथममहस्तद्देवैतत्सुनर्यत्सप्तमंयुक्तवद्यद्वथवद्यद्वाश्नुभ्यतिवद्यत्वथमंपद
देवतानिरुच्यतेयद्वैलोकेभ्युदितोयज्जातवद्यदनिरुक्तंयत्किंचद्यत्वथमस्यौहो
रूपमेतानिवैसप्तमस्यौहोरूपाणिसमुद्रोदूमिर्मधुमोउदारइतिसप्तमस्यौहआ
ख्यंभवत्यनिरुक्तंसप्तमेहनिसप्तमस्यौहोरूपंवाग्वैसमुद्रोनवैवाक्क्षीयतेनसमुद्रःक्षी

यतेतद्यदेतत्सप्तमस्याहुराज्येभवतियज्ञादेवतद्यज्ञंतन्वतेवाचमेवतत्पुनरुप
यंतिसंतत्यैसंततेस्त्र्यहेरात्रबध्निन्यैतियएवंविद्वांसोयंत्यापयंतेवैस्तोमाआप्यंते
छंदांसिषष्ठेहनितद्यथैवाहुराज्येनावदानानिपुनःप्रत्यभिधारयंत्ययातयाम
तायैएवमेवैतत्स्तोमांश्छंदांसिचपुनःप्रत्युपयंत्ययातयामतायैयदेतत्सप्तमस्या
हुराज्यंभवतितेनत्रैष्टुभंत्रिष्टुप्प्रातःसवनंएषह्यहआवायोभूषशुचिपाउपनःप्र
यामिर्यासिदाश्वांसमुपेनाग्नियुद्भिःशतिनीभिरध्वरेप्रसोताजीरोअध्वरेषस्या

देवायवइंदमादनासोयोवोशतेनियुतोयाः सहस्रेप्रयद्वोमित्रावरुणास्यूधन्नोगो
मतानासत्यारथेनानोदेवश्रवसायाहिसुष्मिन्नश्वेभिरश्विनोषसस्पतेदिवोनेतर्मघोनः
धायसासस्त्रएषतिप्रउगमेतिचमेतिचसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंतदुत्रैष्टुभं
त्रिष्टुप्प्रातःसवनएषयज्ञहआत्मारथंयथोतयइंद्रवसोसुतमंधइंद्रनेदीयइहिहि
त्रेतुब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेतास्त्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपःप्रवइंद्रायबृहतइतिप्रथ
मेनाह्नोसमानआतानःसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंकयाशुभासवयसःसनीळा

इतिसूक्तेन जायमानोनशतेनजातइतिजातवत्तसमेहनिसत्समस्याहोरूपैतुक
याशुभीयमेतदेसंज्ञानंसंतनिसूक्तंयत्कयाशुभीयमेतेनहवाइंद्रोगस्यामरुत्तस्ते
समजानततद्यत्कयाशुभीयंशंसतिसंज्ञात्याएवतद्वायुर्यत्तेद्योस्यप्रियस्यात्कुर्यादे
वास्यकयाशुभीयंतदुचैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितंपदेनसचनंदधातायतनादेवैतेनेनप्रच्य
वतेत्यंसुमेधमहयास्त्वविंदमितिसूक्तमत्यन्नवाजेहवनस्यदंरथमितिरथवत्सत्तमे
हनिसत्समस्याहोरूपैतुजागतंजगत्योवाएतस्यत्र्यहस्यमध्येदिनंवहंतितद्वैतद्धै

दोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माज्जगतीपुनिविद्धातिमिथुनानिसूनानिशस्यं
तेजेष्ठभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवःछंदोमाःपशूनामवरुध्यै
त्वमिद्धिहनामहेतूयोहिचेरवईतिवहस्यछंभवतिसप्तमेइनियदेवपशूस्या
हस्तद्यद्रथंतरंतद्वैरूपंयद्वहतद्वैराजंयद्वृथंतरंतद्वाकरंयद्वहतद्वैवतंतद्यद्व
हरहष्टंभवतिवहतेवैतद्वहस्रुत्तमुवैयज्ञस्योमक्रतजायंयद्वृथंतरस्यात्क
तत्रंस्यात्तस्माद्वहंदेनकार्त्तंयंयद्वावानेतिधाप्याच्युतांमिथूनोरेनुमइति

रा म
२१

वा

रथंतरस्य योनिमनुनिवर्त्तयति रथंतरे त्वेवतद्बृहद्रायतने नैपिबासुतस्य रसिन इतिसाम
प्रगाथः पिबवान्सप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंतस्मादुवाजिनंदेवजूतमितिताक्ष्र्यो च्युतः
॥१६॥ इंद्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचमितिसूक्तेप्रतिसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंतदुत्रैष्टु
भंतेनेप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादैवतेननप्रच्यवतेमित्यंमेवंपुरुहूतमाभि
यमितिसूक्तंयद्वावप्रेतितद्भीतिसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंतदुजागतंजगत्योवाए
तस्यत्र्यहस्यमध्येदिनंवहंतितदेतच्छंदोवहतियस्मिन्निविद्धायतेतस्माज्जगती घुनि

दैद्धातिमिथुनानिसूक्तानिशस्यंतेत्रैधुभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवःछंदो
माःपशूनामवरुध्यैतत्सवितुर्वृणीमहेद्यानोदेवसवितरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुश्यैत
राथंतरेहनिसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंमित्रादेवसवितरितिसावित्रेयद्यावपृथिवीति
तद्भीतिसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंपवित्रंतोयज्ञस्यशंभुवेतिद्यावापृथिवीयंयज्ञेतिसप्तमेहनिसप्त
मस्याहोरूपंमयंदेवायजन्मनइत्यार्भवंजानवंसप्तमेहनिसप्तमस्याहोरूपंमायाहिवन
सासहेतिविपद्राःशंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतुष्पादाःपशवःपशवःछंदोमाःपशूनामव

राम
२२

ऋध्यैतद्यद्विपदाः शंसतियजमानमेवतद्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुंप्रतिष्ठापयत्यैभिरग्ने
दुवोगिरइतिवैश्वदेवंमितिसप्तमेहनिसप्तमस्याह्नोरूपंतान्युगायत्राणिगायत्रंतृतीयस
वनएषयज्ञोवैश्वानरोऽअजीजनदित्याग्निमारुतस्यप्रतिपंऽजातवत्सत्यमेहनिसप्तम
स्याह्नोरूपंप्रयद्वस्त्रिष्टुभमिषमितिमारुतंपंक्तिसप्तमेहनिसप्तमस्याह्नोरूपंजातवेदसे
सुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युतादृतंवोविश्ववेदसमितिजातवेदस्यंसनिरूपंसप्तमे
हनिसप्तमस्याह्नोरूपंतान्युगायत्राणिगायत्रंतृतीयसवनएषयज्ञः॥१७॥यद्वैनेतिपेति

यत्किंचेतं दृष्टमस्याहोरूपंयध्यैवद्वितीयमहस्तदैवैतसुनर्यदृष्टमंयद्ऊर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदं
र्वद्यद्दृषद्वद्यद्दृधन्वद्यन्मध्यमेपदेदेवतानिरुच्यतेयदंतरिक्षमभ्युदितंयद्यग्नियन्म
हद्यद्विहृतवद्यत्सुनर्वद्यत्कुर्वद्यद्वितीयस्याहोरूपमेतानिवाअष्टमस्याहोरूपाण्यग्निं
वैदेवमग्निभिःसजोषाइत्यष्टमस्याहआज्यंभवतिद्व्यग्न्यष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंतदुत्तै
ष्टुभंत्रिप्रातःसवनएषत्र्यहःकुविदंगनमस्सायेधासःपीवोअन्नांरयिवृधःसुमेधा
उधन्नुषसःसुदिनाअरिष्टाउशंताइतानदभायगोपायावतरत्तन्वोयावदोजःप्रतिवं

सूरउदितेसूक्तैर्धेनुः पत्नस्य काम्यंदुहानाब्रह्मणइंद्रापयाहिविद्वानूर्ध्वोअग्निःसुमतिंक
वस्वाअग्नेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणातिप्रउगंप्रतिवदंतवेद्विहुतवेदूर्ध्ववहृष्टमेहन्यष्ट
मस्याहोरूपंतदुवैष्टभंत्रिष्टुप्रातःसवनएवऋचोविश्वानरस्यवेस्यतिमिंदइत्सोमयाए
कइंद्रनेदीएदियुतिष्ठब्रह्मणस्पतेअग्निर्नेतात्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपोबृहद्दिवायगा
यतेतिद्वितीयेनाहोसमानआतानोष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंशंसामहामिंदंयस्मिन्विश्वा
इतिसूक्तंमहद्वहृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंमहश्चित्वमिंद्रयतएतानितिसूक्तंमहद्वहृष्टमेह

न्यष्टमस्याहोरूपैपिबासोममभियमुग्रतदृइतिसूक्तंसूर्वेगव्यंमहिगणानइंद्रेतिमह
हद्दृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपैमहांइंद्रोन्ववदाचर्षणिप्राइतिसूक्तंमहद्दृष्टमेहन्य
ष्टमस्याहोरूपैतदुत्रेष्टमंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनेराधायतनादेवैतेनप्रच्यवते
तमस्यद्यावापृथिवीसुचेतसेतिसूक्तंयद्वैरूपवानोमहिमानमिंद्रियमितिमहद्दृष्ट
मेहन्यष्टमस्याहोरूपैतदुत्तागतंजगत्योवाएतस्यग्रहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्वैतच्छे
दोवहतियस्मिन्नितिद्वीयतेतस्माज्जगतीषुनिविदंदधातिमिथुनानिसूक्तानिश

राम
२४

स्यंते वैरूपाणि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवः छंदोमाः पशूनामवरुध्यै महद्वं
तिसृक्तानि शस्यंते महद्वा अंतरिक्षमंतरिक्षस्यात्यै पंच सूक्तानि शस्यंते पंच पदा
पंच पदा पंक्तिः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवः पशवः छंदोमाः पशूनामवरुध्यै अभित्वा
शूरनोनुमोभित्वा शूरेति पीतयइतिरथंतरं पृष्ठं भवत्यष्ठमेहनि यद्वावानेति धाय्या च्युतो वा
मिद्धि हवा महइति बृहतो योनिमनुनिवर्तयति वाहर्तव्येतद्वहरायतनेनो भयेश्रुतव
च्चनइतिसामप्रगाथोयच्चेदमद्ययदुवंश आसीदितिवाहर्तेहन्यष्ठमेहन्यष्टमस्याहो

रूपैत्यमृषुवाजिनेदेवजूतमितिताऽर्ष्यो च्युतैः॥१॥ अपूर्व्यो पुरुतमान्यस्माइतिसूक्तंम
हेवीरायतवसेतुरायेतिमहद्दृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपैतांसुतेकीर्तिंमघन्चहित्वेति
सूक्तंमहद्दृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपैतंमहांइंद्रयोहशुष्मैरितिसूक्तंमहद्दृष्टमेहन्य
ष्टमस्याहोरूपैमहांइंद्रतुभ्येहक्षाइतिसूक्तंमहद्दृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपैतदुनेष्टु
मंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारयतनादेवेतेननप्रच्यवतेदिवश्चिदस्यवरिमाविप
प्रथइतिसूक्तंमिंद्रंनमहेतिमहद्दृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपैतदुजागतेजगत्योवाए

तस्यऽच्यहस्यमध्यंहिनंवहंतितदैतच्छंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माज्जागतीषुनिवि
ष्टंधातिमिथुनानिसूक्तानिशस्यंतेवैष्टुभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवः
छंदोमाःपशूनामवरुध्यैमहदंतिसूक्तानिशस्यंतेमहदावंतरिक्षमंतरिक्षस्यास्यै
पंचपंचसूक्तानिशस्यंतेपंचपदापंक्तिःपांक्तोयज्ञःपांक्ताःपशवःपशवश्छंदोमाः
पशूनामवरुध्यैतानिद्वेधापंचान्यानिपंचान्यानिदशसंपद्यंतेसादशिनीविराळन्नंवि
राळन्नंपशवःपशवःछंदोमाःपशूनामवरुध्यैविश्वेदेवस्यनेतुस्सवितुर्वरेण्यमा

आ० पं० २६

विश्वदेवंसप्ततिमितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौवाहतेहन्यष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंहिर
ण्यपाणिमूतयइतिसावित्रमूर्ध्वंवदष्टमस्याहोरूपंयुवानापितरापुनरित्यार्भवंपुनर्वदष्ट
मेहन्यष्टमस्याहोरूपंमानुकंभुवनंसीदधामेतिद्विपदाःशंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतु
ष्पादाःपशवःपशवःछंदोमाःपशूनामवरुध्यैतद्द्विपदाःशंसतियजमानमेवतद्वि
प्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतिदेवानामिदवोमहइतिवैश्वदेवंमहदष्टमेह
न्यष्टमस्याहोरूपंतान्युगायत्राणिगायत्रंतृतीयसवनंषड्हंसतावानंवैश्वानरमित्या

राम २६

महीद्यौःपृथिवीचनइतिद्यावापृथिवीयंमहदष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपं २

ग्निमारुतस्य प्रतिपदग्निर्वैश्वानरोमहानितिहृदयष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंकील्वंदःशद्वीमारुत
मारुतंजेभेनसस्यवावृधइतिवध्वन्वदृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपंजातवेदसेसुनवामसोम
मितिजातवेदस्याच्युतान्येमृळमहोअसीतिजातवेदस्यंमहदृदृष्टमेहन्यष्टमस्याहोरूपं
तान्युगायत्राणिगायत्रंतृतीयसवनंषडहःषडहः॥१८॥ॐ॥इतितृतीयोध्यायः॥
यदेसमानोदर्कंतन्नवमस्याहोरूपंयध्येवतृतीयमहस्तदेवैतसुनर्यंनवमेयदश्ववद्य
दंतवद्यसुनसावृतंयसुननिर्ऋतंयदृतवद्यत्सर्यस्तवद्यविवद्यदंतरूपंयदुनमेपदेवता

ब्रा०पं०
२७

निरुच्यतेयदसौलोकोभ्युदितोयच्छुचिवद्यत्सत्यवद्यक्षेतिवद्यद्धनवद्यदोकवद्यत्कृ
तंयत्तीयस्याहोरूपमितानिवैनवमस्याहोरूपाण्यंगन्ममहानमसायविष्ठमितिनव
मस्याहआज्यंभवतिगतवन्नवमेहिनवमस्याहोरूपंतदुत्रैष्टुभंत्रिष्टुप्प्रातःसवनए
वत्र्यहःप्रवीरयाशुचयोदधिरेतेतेसत्येनमनसादीध्यानादिक्षयंतारंजसःपृथिव्यामा
विश्ववाराश्विनागतन्नोयेसोमइंद्रतुभ्यंसुन्वआतुप्रत्नासोअंगिरसोनक्षंतसरस्वतीं
देवयंतोहवंतेआनोदिवोबृहतःपर्वतादासरस्वतियज्ञेषिवस्यइतिप्रउगंशुचिवत्सत्यव

राम
२७

स्तोतिवऽतवदोकवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंतदुवैष्टुभंचिष्टुप्प्रातःसवनएषव्यहंस्तोत
मिंद्राधसेमहेवयंदस्यसोमादंदनेदीयएदिहिबर्हूनेब्रह्मणास्पतिरग्निर्नेतावंसोमऋतुभिः
पिर्न्नत्यपोनक्षिःसुदासोरथमितितृतीयेनाह्नासमानआतानोनवमेहनिनवमस्याह्नोरूप
मिंद्रस्याहापिबतुयस्यसोमइतिसूक्तमंतोवैस्वाहाकारांतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्या
ह्नोरूपंगायत्सामनभन्येयथावेरितिसूक्तमंचीमतद्राधानंस्वर्वदित्यंतोवैस्वरंतोनवमम
हर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंतिष्ठाहरीरथआयुज्यमानेतिसूक्तमंतोवैस्थितमंतोनवम

महर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमिमाउत्वापुरुतमस्यकारोरितिसूक्तेधियोरयेष्टामित्येतो वैस्थितमंतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंतदुत्रैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदा धारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेप्रमंदिनेपितुमदर्चतावचइतिसूक्तंसमानोदर्कंनवमेहनि नवमस्याह्नोरूपंतदुजागतंजगत्योवैएतस्यचहस्यमध्यंदिनंवहंतितदैतछंदोवहति यस्मिन्निविद्धीयतेतस्माज्जगतीषुनिविद्धधातिमिथुनानिसूक्तानिशस्यंतेवैष्टभानि चजागतानिचमिथुनेवैपशवःपशवःछंदोमाःपशूनामवरुध्यैचसूक्तानिशंस्यंते

पंचपदापंक्तिः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै त्वामिद्धि हवामहेत्येहि वै रवद्रति बृहत्पृष्ठं भवति नवमेहनि यद्वावानेति धाया च्युतामित्याश्रुतो नु मद्रतिरयंतरस्य योनिमनु निवर्त्तयति रायंतरे ह्येतद्दृहायतनेनेंद्रित्रिधातुशरणमिति सामप्रगाथस्त्विवांनवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं यस्मुषुवाजिनंदेवमितितार्क्ष्यो च्युतः॥ २०॥ संचत्वेजस्मुर्गिरइंदवूउतिसूक्तंगतवन्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं कदाभुवन्त्रयश्चयापिब्रह्मेतिसूक्तंक्षेतिवदंतिरूपंक्षेतीवावाअंतंगत्वानवमेहनि नवमस्याह्नो रूप

मासत्योयातुमघवंऋजीषीतिसूक्तंसत्यवन्नवमेहनिनवमस्याहोरूपंतन्नरेंद्रियंपरमंपशा
चैरितिसूक्तंमंतोवैपरममंतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्याहोरूपंतदुत्रैष्टुभंतेनप्रतिष्ठि
तपदेनसवनंदाधारायतनादेवतेननप्रच्यवतेनवममहर्नवमेहनिनवमस्याहोरूपंतदु
जागतंजगत्योवैएतस्यच्यहस्यमध्येदिनेवहंतितद्यैतर्हिवहतियस्मिंनिविद्धीयतेतस्मा
ज्जगतीषुनिविदंदधातिमिथुनानिसूक्तानिशंस्यंतेत्रैष्टुभानिचजागतानिचमिथुनंवैप
शवःपशवःछंदोमाःपशूनामवरुध्यैपंचपंचसूक्तानिशंस्यंतेपंचपदापंक्तिःपांक्तोय

राम
२९

ज्ञमवत्सरःपूर्व्यस्मादिरितिसूक्तमाहंधनानिसंजयाभिरश्वावतीरितोवै
जितमतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्याहोरूपंतदुभागतंजगत्योवैएतस्य

ऽनः पो ऽनः पशवः पशवऽ ऽवो मा पुऽ ऽनामवरुध्यै तानि ६ धा पे चान्यानि पं चान्यानि दृशसं
पद्यंते सौदृशिनी विराल्ने विराल्ने पशवः पशवः ऽवो मा पुऽ ऽनामवरुध्यै तत्सवितु वृणी
महे द्यानो देवसवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनु चरो रायंतरे हनिनवमे हनिनवम स्याहोरू
पं दोषो आ गादिति सावित्रमंतो वै गन्तमंतो नवमम हर्नवमे हनिनवम स्याहोरूपं प्रवो महि
द्य वीऽअभीति द्यावाऽपृथिवीऽ यऽ शुचीऽ उपप्रशस्तय इति शुचिवन्नवमे हनिनवम स्याहोरूपमि
दऽ रेवदादुनस्तेनो रत्नानि धत्तने त्यार्भवं विराजा साजानि सुन्वतऽ इति विवन्नवमे हनिनव

मस्याह्नोरूपंबभ्रुरेकोविषुणःसूनरोयुवेतिद्विपदाःशंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतुष्पादाः
पशवःपशवश्छंदोमाःपशूनामवरुध्यैतद्द्विपदाःशंसतियजमानमेवतद्भिप्रतिष्ठंच
तुष्पात्सुपर्णसुपर्णप्रतिष्ठापयतियोत्रिंशतित्रयस्यरइतिवैश्वदेवैत्रिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नो
रूपंतान्युगायत्रीपिगायत्रत्तीयसवनएवत्र्यहोवैश्वानरोनऊतयइत्याग्निमारुतस्य
प्रतिपदाप्रयातुपरावतइत्यंतोवैपरावतोतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमरुतो
यस्यहिक्षयइतिमारुतैक्षेतिवइंतरूपंक्षेतीववाअंतंगत्वानवमेहनिनवमस्याह्नारूपं

जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्या च्युता ग्नयेवाचमीरयेति जातवेदस्यं स
मानोदर्के नवमेहनि नवमस्या ह्नो रूपं सनः पर्षदति द्विषः सनः पर्षदति द्विष इति शंस
ति बहुवाएतस्मिन्नवरात्रे किं चकिं च वारणं क्रियते शांत्यैवत द्यत्सनः पर्षदति द्विषः स
नः पर्षदति द्विष इति शंसति सर्वस्मादेवैनांस्तदेनसः प्रमुंचति तान्युगायत्रापि गाय
त्रत्तीयसवन एव च्यहः॥२१॥ एष्ठ्यं षळहमुपयंति यथावै मुखमेवं एष्ठ्याः षल्लहस्त
द्यथांतरंमुखस्यजिह्वातालुदंता एवंषड्होमाअथयेनैववा चंव्याकरोतियेनस्वादुचा

स्वादुचविजानातितद्दशममहर्यथावैनासिकेएवंएष्युःषल्लहस्तद्यथांतरंनासिकयो
रेवंध्रंदोमांअथयेनैवगंधान्विजानातितद्दशममहर्यथावाअक्ष्येवंएष्युःषल्लहस्तद्य
थांतरमक्ष्णोःरूपमेवंध्रंदोमांअथयैवकनीनिकायेनपश्यतितद्दशममहर्यथावैकर्ण
एवंएष्युःषल्लहस्तद्यथांतरंकर्णस्यैवंध्रंदोमांअथयेनैवशृणोतिद्दशममहः श्रीर्वैद्दश
ममहःश्रियंवाएतआगच्छंतियेद्दशममहरागच्छंतितस्माद्दशममहरविवाक्यंभवति
माश्रियोववादिक्षतिदुरववदंहिश्रियंसंस्तेनतःसंपतितेमार्जयैतेतेपत्नीशाल्लोमैव

पद्यंतेतेषांयएतामाहुतिंविद्यात्सब्रूयात्समन्वारभध्वमितिसजुहुयादिहरमेहरमध्वमि
हधृतिरिहस्वधृतिरग्नयेवाट्स्वाहावालितिसयदिहरमेत्याहोसिन्नेवैनोस्तल्लोकंर
मयतीहरमध्वमितियदाहप्रजामेवैषुतद्रमयतीहधृतिरिहस्वधृतिरितियदाहप्रजोचै
वतद्यंचयजमानेषुदधत्यग्नयेवालितिरथंतरंस्वाहावालितिबृहद्देवानांवाएतन्मि
थुनंयद्बृहद्रथंतरंदेवानामेवतन्मिथुनेनमिथुनमवरुंधतेदेवानांमिथुनेनमिथुनंप्र
जायंतेप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदतेततःसर्वंतिरेमार्जयंतेतआग्नीध्रंस

प्रपद्येतेतेषांयएतामाहुतिंविद्यात्सब्रूयात्समन्वारभध्वमितिसजुहुयादुपसृजेधरुणं
मातरंधरुणोधयन्रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासुदीधरत्स्वाहेतिरायस्पोषमिषमूर्जमव
रुंधेआत्मनेचयजमानेभ्यश्चयएवंविद्वानेतामाहुतिंजुहोति॥२२॥तेततःसर्पंतितेसदः
संप्रपद्येतेयथायथमन्यऋत्विजोव्युत्सर्पंतिसंसर्पंद्वातारंत्सर्पराज्ञ्याऋच्छन्तुहव
तेरयंवैसर्पराज्ञीयंहिसर्पतोराज्ञीयंवाअन्वोमिकेवायआसीत्सैतंमेत्रमपश्यद्यंगोःपृ
श्निरकमीदितितामयंएष्निर्वर्णआविशन्नानारूपोयंयंकाममकामयतयदिदंकिंचौ

षधयोवनस्पतयः सर्वाणिरूपाणिपृश्निरेनंवर्णाआविशतिनानारूपोयंयंकामंकामय
तियएवंवेदमनसाप्रस्तौतिमनसोद्गायतिमनसाप्रतिहरतिवाचाशंसतिवाक्वैमनश्च
देवानांमिथुनंदेवानामेवतन्मिथुनेनमिथुनमवरुंधतेदेवानांमिथुनेनमिथुनंप्राजायंते
प्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदयच्चतुर्होतृन्होतव्याचेष्टेतदेवतत्सुतमनुशं
सतिदेवानांवाएतद्यज्ञियंगुह्यंनामयच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्होतृन्होतव्याचेष्टे
देवानामेवतद्यज्ञियंगुह्यंनामप्रकाशंगमयतितदेनंप्रकाशंगतंप्रकाशंगमयतिगुप्त

तिप्रकाशंयएवंवेदयंब्राह्मणमन्वाचनंयशोनर्छतिहस्माहारुण्यंपरेत्यदर्भस्तंबायनु
ब्रूह्यदक्षिणातोब्राह्मणमुपवेश्यचतुर्होतृन्व्याचक्षीतदेवानांवाएतद्यज्ञियंमुखंना
मयच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्होतृन्व्याचक्षीतदेवानामेवतद्यज्ञियंमुखंनामंप्रकाशंग
मयतितदेनंप्रकाशंगमयतिगच्छतिप्रकाशंयएवंवेद॥२३॥अथोदुंब
रीसमन्वारभंतेइषमूर्जमन्वारभइत्यूर्ग्वाअन्नाद्यमुदुंबरोयदैतद्देवाइषमूर्जंन्यभ
जंततउदुंबरःसमभवत्तस्मात्स्त्रियःसंवत्सरस्यपच्यतेतद्यदौदुंबरीसमन्वारभंते

इषमेवतदूर्जमन्नाद्यंसमन्वारभंतेवाचेयक्षंतिवाग्वैयज्ञोयज्ञमेवतद्यक्षंत्यहर्नियक्षं
त्यहर्वैस्वर्गोलोकःस्वर्गमेवतेलोकंनियक्षंतिनक्तंवावाचंविसृजेरन्यक्तंवावाचंविसृ
जेरन्नेहभ्रातव्यायपरिशिंष्युर्नक्तंवावाचंविसृजेरन्यन्नक्तंवावाचंविसृजेरेष्वात्मीभ्रा
तव्यायपरिशिंष्युःसमयाविषितःसूर्यस्यादृश्यवावाचंविसृजेरेस्तावंतमेवतद्विषंतेलोकं
परिशिंषंत्यथोरक्षन्त्वस्तमितएववावाचंविसृजेरेस्तमोभाजमेवतद्विषंतेभ्रातव्यंकुर्वंत्सा
हवनीयंपरीत्यवाचंविसृजेरन्यज्ञोवाआहवनीयःस्वर्गोलोकआहवनीयोयज्ञेनैव

तत्स्वर्गेणाल्लोकेन स्वर्गेल्लोकेयंतियद्धिहोनमकर्मयत्स्वरीरिचाम॥प्रजापतिंतस्तितरम
प्येतितिवाचंविसृजेतेप्रजापतिंवैप्रजाअनुप्रजायंतेप्रजापतिरूनातिरिक्तयोःप्रतिष्ठा
नेनान्हनेनातिरिक्तंहिनस्तिप्रजापतिमेवोनातिरिक्तान्यभ्यत्यर्जेतियएवंविद्वांसएत
नवावाचंविसृजेतेतस्मादेवंविद्वांसएतेनैववाचंविसृजेरंन्॥२४॥अध्वर्योइत्याहूय
तेचतुर्होत्रृषुवदिष्यमाणास्तूष्णींहावस्यरूपमोहोतस्तथाहोतरित्यध्वर्युःप्रतिगृणात्य
वसितेवसितेदशसुपदेषुतिस्रोचितिःस्रुगासीउत्॥चितमाज्यमासीउत्॥वाग्वेदिरा

सी३त् आधीतं बर्हिरासी३त् केतो अग्निरासी३त् विज्ञातमग्नीदासी३त् प्राणो हविरासी३त् मासो ध्वर्युरासी३त् वाचस्पतिर्होतासी३त् मनउपवक्तासी३त् तेवाएतंयज्ञमगृह्णंस्तेवाचस्पतेविधोनामन् विधेमतेनाम विधेस्तमस्माकंनाम्नाधोगधंपोदेवाः प्रजापतिगृहपयेतं ऋद्धिमाध्नुवंस्तामृद्धिरात्स्यामोयंप्रजापतेस्तन्नरनुदवतिब्रह्मोद्यंचान्नोदाचान्नपत्नीचान्नादातदग्निरन्नपत्नीतदादित्योभद्राचकल्याणीचभद्रातत्सोमःकल्याणीतसश्चवैनिलच्चाचपमयाचनिलयातद्वायुर्नेद्येषकदाच

नेत्ल्यत्यैपभयान्मृत्युस्तंवैद्येतस्माद्वीभायानातोचानाप्याचानातोतद्दिव्यनाप्या
तद्यौरनाधृष्याचाप्रतिधृष्याचानाधृष्यातदग्निरप्रतिधृष्यातदादित्योपूर्वाचाभा
त्याचापूर्वातन्मनोभात्यातसंवत्सरएतावावद्वादशप्रजापतेस्तंचैषहत्संसंज्ञ
आपतिस्तहत्संप्रजापतिमाप्नोतिदशममहरथब्रह्मोद्यंवदंत्यग्निर्गृहपतिरितिहैक
आहुःसोस्यलोकस्यगृहपतिर्वायुर्गृहपतिरितिहैकआहुःसोतंतरिक्षलोकस्यगृ
हपतिरसौवैगृहपतिर्योसौतपत्येषपतिर्ऋतवोगृहाःयेषांवैगृहपतिंदेवंविद्वान्गृ

हपतिर्भवतिसाध्नोतिसगृहपतीसाध्नुवंतितेयजमानाश्चायेषांवाअयहतपाप्मानंदेवंवि
द्वान्गृहपतिर्भवत्यपसगृहपतिः पाप्मानंहतेपतेयजमानाःपाप्मानंघ्नंतंध्वर्योअरा
त्मारात्मं॥२५॥ ॥इतिचतुर्थोध्यायः॥ ॥ॐ॥उद्वाहवनीयमित्यपरात्सा
आहयदेवाहासाधुकरोतितदेवतत्राउ॰धत्यतदभयेनिधत्तेउद्वाहवनीयमिति
प्रातराहयदेवाह्यासाधुकरोतितदेवतत्राउ॰धत्यतदभयेनिधत्तेयज्ञोआहवनीयः
स्वर्गोलोकआहवनीयोयज्ञएवतत्स्वर्गंलोकंस्वर्गंलोकंनिधत्तेयएवंवेदयोवा

अग्निहोत्रं वैश्वदेवं षोडशकलं पशुषु प्रतिष्ठितं वै दर्वैश्वदेवेनाग्निहोत्रेण षोडशकलेन पशुषु प्रतिष्ठितेन राध्नोति यो दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वा दुह्यमानां सोम्यं दुग्धं वरुणमधिश्रितं पौर्णमासमुदयंतं साकंतं विषदमानं वैश्वदेवं चरुं दुह्यमानं वैश्वदेवं चरुं शृतं गृहीत्वाकाष्ठिवीयमुद्वासितं सावित्रं प्रक्रोतं वैष्णवं हियमाणं बार्हस्पत्यमुपसन्नमग्नेः पूर्वाहुतिः प्रजापतेरुत्तरैर्दुरुक्तमेतद्वा अग्निहोत्रं वैश्वदेवं षोडशकलं पशुषु प्रतिष्ठितं वैश्वदेवेनाग्निहोत्रेण षोडशकलेन पशुषु प्रतिष्ठितेन राध्नोति य एवं वेद ॥ २ ॥

राम ३६

नो

यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टोदुह्यमानोपविशेत्कातत्रप्रायश्चित्तिरिति तामभिमन्त्रयेत यस्मा
द्वोषानिषीदसितेतोअभयेरुधिपश्न्नः सर्वान्नोपायनमारुद्रायभीव्रुषइतितामुथा
पयेदुदस्कादेव्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात्वंद्रायरूपवतीभागेमित्रायवरुणाय चैत्यथा
स्याउदपात्रमेधसिचमुखेवोपगृह्णीयादेयेनोआत्मपायदद्यात्सातत्रप्रायश्चित्ति
र्यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टोदुह्यमानावाश्येतकातत्रप्रायश्चित्तिरित्यशनायोहवाएषाय
जमानस्यप्रतिख्यायवाश्यतेतामन्नमप्यादयेद्धोत्रेशोतिर्वाअन्नेसूयवेसाङ्गव

तीहिभ्यआहुतिंसातत्रप्रायश्चित्तिर्यस्याग्निर्होत्र्युपवसथ्याहुद्यमानास्यंदेतकातत्रप्राय
श्चित्तिरितिसायंतत्रस्कंदयेत्तदभिमृश्यजपेद्यद्यदुग्धंपृथिवीमस्तृणन्नोषधीरित्य
स्तृणन्नदार्षः॥पयोगृहेषुपयोअघ्न्यायापयोवत्सेषुपयोअस्तुतन्मयीतितत्रयत्परिशिष्टं
स्यात्तेनजुहुयाद्यद्यन्नंहोमायस्याद्यद्यु वैसर्वमिष्टंस्यादथान्यामाहुयतोदुग्ध्वातेनजु
हुयादोत्वेवश्रद्धायै होतव्यंसातत्रप्रायश्चित्तिः सर्वंवाअस्यबर्हिर्यंसर्वंपरिगृहीतंय
एवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोति॥२७॥असौवाअस्यादित्योयूपःपृथिवीवेदिरोषधयोब

र्हिर्वनस्पतयऽध्मोआपःप्रोक्षणीर्दिशःपरिधयोयद्वाअस्यकिंचनशयतियन्निय
नियदयाजंतिसर्वंहैवैनुंतदमुष्मिंल्लोकेयथाबर्हिषिदत्तमागच्छेदेवमागच्छतियएवं
विद्वानग्निहोत्रंजुहोत्युभयान्चाएवदेवमनुष्यान्पिपर्तिसंदक्षिणायतिसर्वंचेदंय
दिदंकिंचमनुष्यान्चाएवसायमाहुत्यादेवेभ्योदक्षिणानयतिसर्वंचेदंयदिदंकिं
चतएतेप्रतीनान्योकसरवसरेमनुष्यादेवेभ्योदक्षिणानीतादेवान्चाएवप्रातराहु
त्यामनुष्येभ्योदक्षिणानयतिसर्वंचेदंयदिदंकिंचतएतेविदानाइवोसतंत्यदोहं

गमिष्यामीति वदंतोयावंतंहवैसर्वमिदंत्वाल्लोकंजयतितावंतंहलोकंजयतियएवंवि
द्वानग्निहोत्रंजुहोत्यग्नयेवाएषसायमाहुत्यग्निमुपाकरोतितद्वा
ग्रप्रीतिवाग्वागित्यग्निनाहास्यराज्याग्निनेशस्तेभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रं
जुहोत्यादित्यायवाएषप्रातराहुत्यैमहाव्रतमुपाकरोतितस्यापःप्रतिग्रणात्यन्न
मन्नमित्यादित्येनहास्यैषामहाव्रतंशस्तेभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोतित
स्यवाएतस्याग्निहोत्रस्यसप्तचशतानिविंशतिश्चसंवत्सरेसायमाहुतयःसह

चोऽवशातानिविंशतिभ्रुसंवत्सरेप्रातराहुतयंस्तावत्योग्नेर्यस्तुभ्यत्यइष्टकाःसंवत्स
रेणाहास्याग्निनाचित्येनेष्टभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोति॥२८॥ वृषभुष्णोहवा
तावतउवाचजात्कण्यौवक्लास्मोवाइदंदेवेभ्योयदेतदग्निहोत्रमुभयेधरहूयतां
न्येद्युर्वावतदेतर्हिहूयतइत्येतदुहैवोवाचकुमारीगंधर्वगृहीतावक्लास्मोवाइदंपि
तृभ्योयदेतदग्निहोत्रमुभयेधरहूयतान्येद्युर्वावतदेतर्हिहूयतइत्येतदाअग्निहो
त्रमन्येद्युर्हूयतेयदस्तमितेसायंजुहोत्यनुदितेप्रातरेतदग्निहोत्रमुभयेद्युर्हूय

तेयदस्तमितेसायंजुहोत्युदितेप्रातस्तस्मादुदितेहोतव्यंचतुर्विंशेहवैसंवत्सरेनुदित
होमीगायत्रीलोकमाप्नोतिद्वादशउदितहोमीसयदाद्वौसंवत्सरावनुदितेजुहोत्यथ
हास्यैकोहुतोभवत्यथयउदितेजुहोतिसंवत्सरेणैवसंवत्सरमाप्नोतियएवंविद्वा
नुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यमेषहवाअहोरात्रयोस्तेजसियजुहोतियास्तमिते
सायंजुहोत्युदितेप्रातरग्निनावैतेजसारात्रिस्तेजस्त्वत्यादित्येनतेजसाहस्तेजस्त्वद
होरात्रयोर्हास्यतेजसिजुहुतंभवतियएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यं॥२९॥

राम
३९

एतेहवैसंवत्सरस्य चक्रेयद्देहोरात्रेताभ्यामेवतत्संवत्सरमेतिसयोनुदितेजुहोतियं
चैकतश्चक्रेषायात्तादृक्तदथयउदितेजुहोतियथोभयतश्चक्रेषायोस्तिप्रमध्यानं
समश्नुवीततातृक्तत्तदेषाभियज्ञगाथागीयतेबृहद्रथंतराभ्यामिदमेतियुक्तंयद्धते
भविष्यच्चापिसर्वंताभ्यामियाद्दर्शीनाधार्यधीरोदिवैवान्यज्जुहुयान्नतंमन्यद्वै
तिरथंतरीवैराज्यहवाहैतमग्निर्वैरथंतरमादित्योबृहद्धैतद्धवाएनंदेवतेहभएनंदे
वतेब्रह्मस्यविष्टंस्वर्गंलोकंगमयतोयएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यं

तदेषाभियज्ञगाथागीयते॥ यथाहवास्थूरिपौके नयायादेरुलान्यउपयोजनायाएवंयंतिते
बहवोजनासःपुरोदयाजुहुतियेग्निहोत्रमितितांवाएतांदेवतांप्रमतींसर्वमिदमनुप्रैतिय
दिदंकिंचैतस्यैहीदंदेवतायाअनुचरंसर्वंयदिदंकिंचैसैषानुचरवतीदेवताविंदतेहवाअ
नुचरंभवत्यस्यानुचरोयएवंवेदसवाएषकातिथिःसएषजुहूस्रुवसतितद्यद्दोगा
धाभवत्येनेनसमेनसासोमिशस्तांदेनःस्तेनोवापहरतिदेनःएकातिथिमुपसायै
रुणह्येविसानिस्तेनोअपसोजहारेत्येषहवैसएकातिथिःसएषजुहूस्रुवसत्येतांवाव

राम
४०

सदेवतामपरुणाद्धियोत्तमग्निहोत्रायसन्नग्निहोत्रंजुहोतितमेषादेवतापरुद्भापरुणा
स्माच्चलोकादमुष्माच्चोभाभ्योयोत्तमग्निहोत्रायसन्नग्निहोत्रंजुहोतितस्माद्धोत्तम
ग्निहोत्रायस्याज्जुहुयात्तस्मादाहुर्नेसायमतिथिरपरुध्यइत्येतद्वस्मवैतद्विद्वान्गरी
जानभ्रुतेयउदितेहोमिनमेकादशाक्षेमानुतेतव्यमुवाचप्रजायामेनंविज्ञातासौय
दिविद्वान्जुहोत्यविद्वान्चेतितस्यहैकादशाक्षेराष्ट्रमिवप्रजाबभूवराष्ट्रमिवहवाअ
स्यप्रजाभवतियएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुहितेहोतव्यं॥३०॥उच्चन्नुखन्नुवाआ

दित्या आहवनीये नरश्मीन्त्संदधाति सयो नुदिते जुहोति यथा कुमाराय वा वत्साय वा जाताय
स्तनं प्रतिदध्यात तादृक्तदथ यउदिते जुहोति यथा कुमाराय वा वत्साय वा जाताय स्तनं प्रतिदध्या
तादृक्तत्तमस्मै प्रतिधीयमानं मुभयोर्लोकयो रन्नाद्यमनुप्रतिधीयते स्माच्चलोकादमुष्मा
च्चो भाभ्यां सयो नुदिते जुहोति यथा पुरुषाय वा हस्तिने वा प्रयते हस्त आदध्यात तादृक्तदथ
यउदिते जुहोति यथा पुरुषाय वा हस्तिने वा प्रयस्ते हस्त आदध्यात तादृक्तन्मेषएतेनैव हस्ते
नोर्ध्वं हत्वा स्वर्गं लोकमादधाति यएवं विद्वानुदिते जुहोति तस्मादुदिते होतव्यमुं चन्नुस्व

लुवाआदित्यः सर्वाणिभूतानिप्रणयतितस्मादेनंप्राणइत्याचक्षतेप्राणोहास्यसंप्रतिहृतंभव
तियएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यमेषहवैसत्यंवदन्सत्येजुहोतियास्तमितेसा
यंजुहोत्युदितेप्रातर्भूर्भुवःस्वरो३मग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरितिसायंजुहोतिभूर्भुवःस्वरो३
सूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्य३तिप्रातःसत्येहास्यवदन्तःसत्येहृतंभवतियएवंविद्वानुदितेजुहो
तितस्मादुदितेहोतव्यंतदेषाभियज्ञगाथागीयतेप्रातःप्रातरनृतंतेवदंतिपुरोदयाज्जुहूति
र्यग्निहोत्रंदिवाकीर्त्यमदिवाकीर्त्ययंतःसूर्योज्योतिर्नतदाज्योतिरेषामिति॥३१॥प्रजापति

रकामयत प्रजायेयभूयान्स्यामितिसतपोतप्यतसतपस्तप्त्वेमाँल्लोकान्सृजतपृथिवीमंतरिक्षं
द्यौंलोकान्भ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणिज्योतींष्यजायंताग्निरेवपृथिव्याअजायतवायुरं
तरिक्षादादित्योद्यौस्तानिज्योतींष्यभ्यतपतेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रयोवेदाअजायंतऋग्वेदएवाग्ने
रजायतयजुर्वेदोवायोःसामवेदआदित्यात्तान्वेदानभ्यतप्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणिभुवाप्ययजा
यंतभूरित्येवऋग्वेदादजायतभुवइतियजुर्वेदात्स्वरितिसामवेदात्तानिभुवाप्याण्यभ्यतपतेभ्योपि
तप्तेभ्यश्चस्त्रयोवर्णाअजायंताकारउकारोमकारइतितानेकधासमभरत्तदेतदोꣳमितितस्मा

होमोमिति प्राणोसोमिति वैस्वर्गो लोक ओमित्यसौयोसौतपति सप्रजापतिर्यज्ञमतनुतंतमाहरते
नायजतसऋचैवहोत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंयदेतत्त्रय्यैविद्यायैभुक्तेनब्रह्म
त्वमकरोत्सप्रजापतिर्यज्ञंदेवेभ्यः संप्रायच्छत्तेदेवायज्ञमतन्वततमाहरंततेनायजंततऋचैवहो
त्रमकुर्वन्यजुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंयदेवंत्रय्यैविद्यायैभुक्तेनब्रह्मत्वमकुर्वंस्तेदेवाअब्रु
वन्प्रजापतिंयदिनोयज्ञऋक्तआर्तिस्याद्यदियजुष्टोयदिसामतोयद्यविज्ञातासर्वंयाप्टाकाप्रा
यश्चित्तिरितिसप्रजापतिरब्रवीद्देवान्यदिवोयज्ञऋक्तआर्तिर्भवतिभूरितिगार्हपत्येजुहुयात्पय

दियजुष्टा भुवस्त्याग्नीध्रीयेन्वाहार्यपचनेवाहवियज्ञेषुयदितामतः स्वरित्याहवनीयेयद्व
विज्ञातासर्वव्यापद्वाभ्यर्भुवः स्वरितिसर्वोअनुद्रुत्याहवनीयएवजुहुवाथैतैतानिहवैवै
दानामंतःश्लेषणानियदेताव्याहृतयस्तद्यथोत्सनात्सानंसेदध्याद्यथापर्वणापर्वयथा
श्लोषणाचर्मण्यंवान्यद्वाविश्लिष्टंसंश्लेषयदेवमेवैताभिर्यज्ञस्यविलिष्टंसंदधातिसैषा
सर्वप्रायश्चित्तिर्यदेताव्याहृतयस्तस्मादेवैवयज्ञेप्रायश्चितिः कर्त्तव्या॥ ३२॥तदाहुर्महावै
दाः ३ यदृचैवहोत्रंक्रियतेयदुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंव्याख्यात्रयीविद्याभवत्यथकेनब्रह्म

त्वं किं यत इति त्रय्या विद्यो इति ब्रूयाद्ये वै यज्ञो यं पवते तस्य वा ऋक्मन अश्व वर्त्न्यौ वा चा
चहि मन साचय ज्ञो वर्त्तते र्यं वै वाग्रो मन स्त द्वा चत्रह्मा विद्यये कं पक्षं स्कुर्वंति मन सै
व ब्रह्मा संस्कुरुते ति ते हे के ब्रह्मा णउपा रुते प्रातर नुवा के स्तोम भागो ज पित्वा भा षमा णा
उपा सतेत द्वेत इ वा च ब्रह्म णउपा रुते प्रातर नुवा के ब्रह्म णं भा षमा णं हृष्ट्वा र्धं मस्य यज्ञ
स्यांतर सुरिति तद्य थै कपा सुरू षो यं ने कत अश्व को वा रथो वर्त्तमानो भे षन्ये त्ये वमे वस य
ज्ञो भे षन्ये ति यज्ञस्य भे षमनु यज्ञमानो भे षन्ये ति तस्मा द्ब्रह्मा पा रुते प्रातर नुवा के गा चेय

मस्यादो पांश्चेत यामयोर्होमा दुपा रुतेषुपवमा बेषो दचोद यानिस्तो त्रापिसशस्त्रा पया
तेषांवषट्कारा द्वा चेयमएवस्यात द्यौभयतः पा तुरुषोयेनुभयतश्च क्रो वारथोवर्त्तमा
नोनरिष्यत्येवमेवसयज्ञोनरिष्यतियत्तस्यारिष्टिमनुजेयेमानोनरिष्यति॥३३॥तदाहु
र्यज्ञ हान्मेथ हीस्त्राचारी न्म आहुतीर्मे होषीदित्यध्वर्यवेदक्षिणानीयतउदगासीन्मइ
त्युद्गात्रेन्वो चन्नेशंसीन्मेयाक्षीन्मइति होत्रेकिंस्विदेवचकुषेत्रन्नपोदक्षिणानीयते
रुत्वाहोस्विदेवहरताइतियज्ञस्यहैषभिषग्यद्ब्रह्मायज्ञायेवतद्भेषजंरुत्वाहरत्येथो

यद्वयिष्ठैनैव ब्रह्मणा छंदसां रसेनार्त्विज्यं करोति यद्वुस्रा तस्माद्वुस्रा धर्मा गंधर्वा
एवंतरेषामृत्विजामयं आसयद्वुस्रा धर्मेव ब्रह्मणा आसा धर्मितरेषामृत्विजां
तस्माद्यदि यज्ञक्रतु आर्त्तिस्याद्यदि यजुषो यदि सामतोयद्यविज्ञातासर्व्याप्हो
ब्रह्मणाएवनिवेदयंतेतस्माद्यदि यज्ञक्रतु आर्तिर्भवतिभूरितिब्रुस्रा गार्हपत्ये
जुहुयाद्यदि यजुषो भुवइत्याग्नीध्रीयेन्वाहार्यपचनेवा हविर्यज्ञेषु यदि सा
मतःस्वरित्याहवनीयेयद्यविज्ञातासर्व्याप्हो भूर्भुवःस्वरितिसर्वत्रानुहुत्वा

हवनीय एवजुहुयात्प्रस्तोतोपाकृतेस्तोत्रआहब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशस्तरिति
सम्भूरितिब्रह्मणातःसवनेब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमितिभुवइतिमाध्येदिने
सवनेब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमितिस्वरितितृतीयसवनेब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमि
तिसम्भुवःस्वरित्युक्थ्येवानिराजेवाब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमितिसयदाहेंद्रवंत
स्तुध्वमित्येंद्रोवैयज्ञइंद्रोयज्ञस्यदेवतासेंद्रमेवंतदुद्गीथंकरोतीदाकन्मा
गादिंद्रवंतस्तुध्वमितित्येवैनांस्तदाहतदाह॥ ३४॥ ॥इतिपंचमोध्या

यः॥ ॥इतिपंचमपंचिकायोसमाप्तः॥ ॥विश्वेवैपंच॥ गौर्वैदश॥ य
द्वाएतिचप्रेतिचचत्वारि॥ यद्वैसमानदर्कंषट्॥ उद्धरानवविश्वेवैदेवासुरा
वैसंचत्वेजग्मुरुद्धेन्नुरवलुवचत्वारि॥ ॥श्रीलक्ष्मीनृसिंहायनमः॥ ॥
॥श्रीवेंकटेशायनमः॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥

॥ इति निजधर्मशिक्षा समाप्ता ॥

॥ ॥ इति पल्लवसंचिकारंभः

॥ओ०प०॥ ॥१॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ॐ॥देवाहवैसर्वचरोसत्रंनिषेदुस्तेहपाप्मानंनापजघ्निरे
तान्होवाचबुद्नःकाद्रवेयःसर्पऋषिर्मत्रुदेकावेवोहोचाकृतोतोवोहंकरवाण्यथ
पाप्मानमपहनिष्यध्वइतितेहतथेत्यूचुस्तेषांहस्मसमध्यंदिनेमध्यंदिनएवोपोदास
पर्ङ्ग्योभिष्टौतितस्मान्मध्यंदिनेमध्यंदिनएवग्र्योभिष्टुवंतितदनुकृतिंसहस्मये
नोपोदासपर्णद्ग्योत्तस्थुर्बुदोदासपर्णीनामप्रपदस्तिताम्हराजामदंयोचकारतेहो
चुराशीविषोवेनोराजानमवेक्षतेतंहतास्योद्दीषणंस्यावपिनद्यामेतितयेतितस्य

॥रामा॥ ॥१॥

ष्णवामेतिततेतिस्तस्याऽन्याभिर्ऋग्भिर्मैत्रमापद्यतेतदेनान्नमदयांत्रकारतधदस्यान्याभिर्ऋग्भिर्मैत्रमा
हौच्छीवणाश्यावपिनद्युस्तस्माद्वच्छीषमेवपर्यस्यत्याक्षोमिष्ठवंतिततदनुरूपंतान्हरा
जामदग्न्यामेवचकारतेहोचुःस्वेनवैनोमैत्रेणाक्षोमिष्ठोतिहंतास्यान्याभिर्ऋग्भिर्मै
त्रमौक्षंतिशांत्यैएवतेहपाप्मानमपाजघ्निरेतेषामन्वपहतिंसर्पाःपाप्मानमपजघ्नि
रेतएतेपहतपाप्मानोहित्वाशुर्वोजीर्णांत्वचंनवयैवपर्यंतपाप्मानंहतेयऽएवंवेद॥१॥
तदाहुःकियतीभिरभिष्टयादितिशतेनेत्याहुःशतायुर्वैपुरुषःशतवीर्यःशतेंद्रियआ
युष्येवैनंतद्वीर्यइंद्रियेदधातित्रयस्त्रिंशत्यावेत्याहुस्त्रयस्त्रिंशतोवैसदेवानांपाप्मानो

पाहं स्त्रयस्त्रिंशदेतस्यदेवाइत्यापरिमिताभिरभिष्टुयादपरिमितोवैप्रजापतिःप्रजापते
र्वाएषाहोत्रायज्ञावस्तोत्रीयातस्यांसर्वेकामाअवरुध्यंतेसयदपरिमिताभिरभिष्टौति
सर्वेषांकामानामवरुध्यैसर्वान्कामानवरुंधेयएवंवेदतस्मादपरिमिताभिरेवाभि
ष्टुयान्नदाहुःकथमभिष्टुयादित्यक्षरशोऽ३ चतुरक्षरशोऽ३ः पंक्त्याऽ३ः अर्द्धर्चशोऽ३
र्गकुंक्त्याऽ३ः इति तद्यदकुंक्त्योनतदवकल्पतेथयत्पंक्त्योएवतदवकल्पतेथयदक्ष
रशश्चतुरक्षरशोवितथाछंदांसिलुप्येरन्बहूनितथाक्षराणिहीयेरन्नर्द्धर्चशएवा

भिष्टुयात्प्रतिष्ठायाएवं द्विप्रतिष्ठोवैपुरुषश्चतुष्पादाः पशवोयज्ञमानमेवैतद्द्विप्रतिष्ठं
चतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतितस्माद्द्वेर्चशएकामिष्टुयान्नेदाहुर्यन्मध्यंदिनमध्यंदि
नएवंश्रावोमिष्टोतिकथमस्येतरयोःसवनयोरभिष्टुतंभवतीतियदेवगायत्रीभिर
भिष्टोतिगायत्रंवैप्रातःसवनंतेनप्रातःसवनंयद्यज्ञगतीभिरभिष्टोतिजागतंवैतृतीय
सवनंतेनतृतीयसवनंएवमुहास्यमध्यंदिनमध्यंदिनएवंश्रावोमिष्टुवतेःसर्वेषुसव
नेषुभिष्टुतंभवतियएवंवेदेतदाहुर्यदध्वर्युरेवान्यान्नृत्विजःसंप्रेष्यत्यथकस्मादेष

एतांमसंप्रेषितःप्रतिपद्यतइतिमनोवैग्रावस्तोत्रीयासंप्रेषितंवाइदंमनसस्मादेषएतांमसंप्रेषितःप्रतिपद्यते॥२॥वाग्वैसुब्रह्मण्यातस्यैसोमोराजावत्सःसोमेराज्ञिक्रीतेसुब्रह्मण्यामाह्वयंतियथाधेनुमुपह्वयेतेनवत्सेनयजमानायसर्वान्कामांदुहेसर्वान्हास्मैकामान्दुहयएवंवेदतदाहुःकिंसुब्रह्मण्यायैसुब्रह्मण्यात्वमितिकयागेवेतिब्रूयादाग्वैब्रह्मचसुब्रह्मचेतितदाहुरथकस्मादेनंपुमांसंसंतंस्त्रीमिवाचक्षतइतिवाग्धिसुब्रह्मण्येतिब्रूयात्तेनेतितदाहुर्यदंतर्वेदीतरर्त्विजआर्त्विज्यंकुर्वंतिबहि

वेदिसुब्रह्मण्याकथमस्यांतर्वेद्यार्त्विज्यंकृतंभवतीतिवेदेवोत्करमुत्किरंतियदेवोत्करे
तिष्ठन्नाहूयतीतिब्रूयात्तेनेतिहदाहुरथकस्मादुत्करेतिष्ठन्सुब्रह्मण्यामाहूयतीत्यृष
योवैसत्रमासतेतेषांयोवरिष्ठआसीत्तमब्रुवन्सुब्रह्मण्यामाहूयतंनोनेदिष्ठादेवान्
यिष्यसीतिवरिष्ठमेवैनंतत्कुर्वंत्यथोवेदिमेवतत्सर्वंप्रीणातितदाहुःकस्मादस्मात्
घर्मंदक्षिणाभ्याजंतीतिदक्षिणावाऋषभोयोषासुब्रह्मण्यातामिनंतस्यमिथुनस्यप्र
जात्याइत्युपांशुपात्नीवतस्याग्नीध्रोयजतिरेतोवैपात्नीवतउपांशिववैरेतसःसि

क्तिर्नानु वषट्करोति संस्थाव्वा एषा यदनुवषट्कारोनेद्धेतः संस्थापयानीत्येसंस्थितंवैरेतसः
सम्भृतंतस्मान्नानुवषट्करोतिनेष्टऽपस्यऽओसीनोभक्षयतिपत्नीभाजनंवैनेष्टाग्निः
पत्नीघुरेतोदधातिप्रजात्याअग्निनैवैतत्पत्नीघुरेतोदधातिप्राजात्येप्रजायतेप्रजया
पशुभिर्यएवंवेदऽदक्षिणाअनुसुब्रह्मण्यासंतिष्ठतेवाग्वैसुब्रह्मण्यान्नंदक्षिणाँ
नाद्यएवैतद्धाचियज्ञमंततःप्रतिष्ठापयंतिप्रतिष्ठापयंति॥३॥८॥इतिषष्ठमपंचिका
यांप्रथमोध्यायः॥८॥देवावैयज्ञमतन्वतेतांस्तन्वानानसुराअभ्यायन्यज्ञवेशसमेषो

करिष्यामऽइतीदं दक्षिणतउपायन्यतएषोयज्ञस्यतनिष्ठममन्यंतेतेदेवाः प्रतिबुध्यमित्रावरुणौदक्षिणतःपर्यहंस्तेमित्रावरुणाभ्यामेवदक्षिणतःप्रातःसवनेसुररक्षांस्यपघ्नतेपैवैतद्यजमानोमित्रावरुणाभ्यामेवदक्षिणतःप्रातःसवनेसुररक्षांस्यपघ्नतेतस्मान्मैत्रावरुणोमैत्रावरुणःप्रातःसवनेशंसतिमित्रावरुणाभ्यांहिदेवादक्षिणतःप्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नतेतैदक्षिणतोपहताअसुरामध्यतोयज्ञंप्राविशंस्तेदेवाःप्रतिबुध्यैडमध्यतोदधुस्तऽईडेपोवमध्यतःप्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नतेतपैवैतद्यजमानोऽईडेपोवमध्य

तः प्रातः सवनेसुररक्षांस्यपघ्नंतेतस्मादैंद्राग्नमब्राह्मणाछंसी प्रातः सवनेशंसंतीडेवा
हिदेवामध्यतः प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नंततेवैमध्यतोपहताअसुराउत्तरतोय
ज्ञेप्राविशंस्तेदेवाःप्रतिबुध्यैंद्राग्नीउत्तरतःपर्याहरंस्तदैंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतःप्रा
तःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नंतेतथैवैतद्यजमानोदैंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतःप्रातःसव
नेसुररक्षांस्यपघ्नंतेतस्मादैंद्राग्नमध्वर्युःप्रातःसवनेशंसंतीद्राग्निभ्योहिदेवा
उत्तरतःप्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नंतेतेवाउत्तरतोपहताअसुराःपुरस्तात्सर्यद्र

वन्त्समनीकतेस्ते देवाः प्रतिबुध्याग्निं पुरस्तात्प्रातः सवनेपर्यूहेस्तेग्निनैवपुरस्तात्प्रा
तःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नतेतद्यैवैतद्यजमानोग्निनैवपुरस्तात्प्रातःसवनेसुररक्षो
स्यपाघ्नतेतस्मादाग्नेयंप्रातःसवनमपपाप्मानंहतेयएवंवेदतेवैपुरस्तादपहताअसुराः
पश्चात्तरीत्यप्राविशंस्तेदेवाः प्रतिबुध्यविश्वेदेवानामानंपश्चात्तृतीयसवनेपर्यूहे
स्तेविश्वैरेवदेवैरात्मभिःपश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नतेतद्यैवैतद्यजमानोंवि
श्वैरेवदेवैरात्मभिःपश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षांस्यपघ्नतेतस्माद्वैश्वदेवंतृतीयसव

नैमपापाभानेहतेयएवंवेदेतेवैदेवाअसुरानेवमपाघ्नतसर्वस्मादेवयज्ञानेतोवैदेवाअभ
वन्परासुरामवत्यात्मनापरास्यद्विषन्पापाभ्रातृव्योभवतियएवंवेदेतदेवाएवंकुरुते
नयज्ञेनापासुरान्पाप्मानमघ्नतोजयन्त्स्वर्गंलोकमेपहवैद्विषंतंपाप्मानंभ्रातृव्यं ह
तंजयतिस्वर्गंलोकंयएवंवेदयश्चैवंविद्वान्त्सवनानिकल्पयति॥ ४॥स्तोत्रियंस्तो
त्रियस्यानुरूपंकुर्वंतिप्रातःसवनेहरेवतदूहोरूपंकुर्वंत्यवरेपौवतदूहापरमहर
ह्यारभंतेयतथानमध्यंदिनेऽग्नीवैष्टानितानितस्मैनतत्स्थानानियत्स्तोत्रियं

स्तोत्रियस्यानुरूपं कुर्युस्तयैवविभक्त्यातृतीयसवनेनस्तोत्रियंस्तोत्रियस्यानुरूपं
कुर्वंति॥५॥अथातआरंभणीयाएवऋज्वनीतीनावरुणाइतिमैत्रावरुणस्यर्चिमैत्रान
यतुविद्वानितिप्रशास्तावाएषहोत्रकाणांयन्मैत्रावरुणस्तस्मादेषाप्रशास्त्रमतीभवंती
दंवोविश्वतस्परीतिआत्मानाछंसिनोहवामहेजनेभ्यइतीमेवैतयाहरहर्निरुक्थं
तेनरेवांविहवेन्यरेइंरैंक्षयत्रेवंविद्वान्आत्मानाछंस्यतामहरहःशंसतियत्सोम
आसुतेनरइत्यधावाकस्यैदाग्नीअजोहनुरितीदाग्नीएवैतयाहरहर्निरुक्थंतेनहै

षांविहवेन्यरेद्राग्नीवृंकेयत्रैवंविद्वानध्वावाकएतामहरहःशंसतितावाएताःस्वर्ग
स्यलोकस्यनावःसंपारिप्लवःस्वर्गमेवैतामिर्लोकमभिसंतरंति॥६॥अथातःप
रीधानीयाएवैतस्यामदेवयजनंतिमेजावयुपास्येषंस्वश्चधीमहीत्येवैवैलोकइ
षमित्यसौलोकःस्वरित्युभावेवैतयालोकावारभंतेव्यंतरिक्षमतिरदितिब्रह्म॥सामा॥
णाध्वेसिनैविवृत्तंस्वर्गमेवैभ्यएतयालोकंविवृणोतिमेदेसोमस्यरोचनाइंद्रो॥७॥
यद्रमिन्द्रत्तमितिसिषासवोवाएतेयदीक्षितास्तस्मादेषावत्लवतीभवेत्सुजा

आज्यदंगिरोभ्यआविष्प्रवन्युहासतीः।अर्वाचंनुनुदेवत्तमितिसनिमेवैभ्यएतयावसंधेदेणरोचनादिवइतिस्वर्गोवैलोकोदेणरोचनादिवोदृष्ठानिदृंहितानिचं॥स्थिरापिनपराणुदइतिस्वर्गएवैतयालोकेहरहःप्रतितिष्ठतोयेत्याहंसरस्वतीवतोरित्यध्वावाकस्यवाग्वेसरस्वतीवाग्वतोरितिहैतदाहुंद्वाग्न्योरवोवृणइत्येतद्वावाइंद्वाग्न्योःप्रियंधामयद्वागितिप्रियेणैवैनौतद्धाम्नासमर्द्धयतिप्रियेणधाम्नासमृध्यतेयएवंवेद॥७॥उभय्यःपरिधानीयाभवंतिहोत्रकाणांप्रातःसवनेचमाध्यंदिने

चीहीनाञ्चैकाहिकाञ्चततऐकाहिकाभिरेवमैत्रावरुणाःपरिदधातितेनास्माल्लोकान्त
प्रच्यवतेहीनाभिरधावाकः स्वर्गस्यत्लोकस्याप्त्याउभयीभिर्ब्राह्मणाछंसीतेनोसउ
भौव्यन्चारभमाणाएतीमंचामुंचल्लोकंमथोमैत्रावरुणंचाधावाकंचाथोअहीने
चैकाहंचाथोसंवत्सरंचाग्निष्टोमंचैवमुसउभौव्यन्चारभमाणाएत्यथततऐका
हिकाएवंतृतीयसवनेहोत्रकाणांपरिधानीयाभवंतिप्रतिष्ठावाएकाहःप्रतिष्ठाया
मेवतद्यज्ञमंततःप्रतिष्ठापयंत्यनवानेप्रातःसवनेयजेर्दोहनस्तोममतिशंसेत

यथाभिहवतेपिपासतेक्षिप्रंप्रयछेन्नादृक्तेदृष्योक्षिप्रंदेवेभ्योनाद्यंसोमपीथंप्रयछानी
तिक्षिप्रंहास्मिंलोकेप्रतितिष्ठत्यपरिमिताभिरुत्तरयोःसवनयोरपरिमितोवैस्वर्गोलो
कःस्वर्गस्यलोकस्यायैकामंतद्धोताशंसेद्यद्धोत्रकाःपूर्वेद्यःशंसेयुर्यद्धोतानद्धोत्र
कोःप्राणोवैहोतांगानिहोत्रकोःसमानोवाअयंप्राणोगान्यनुसंचरतितस्मान्नत्को
मंहोताशंसेद्यद्धोत्रकाःपूर्वेद्यःशंसेयुर्यद्धोतानद्धोत्रकोःसूक्तांतेहोतापरि
दधदेतेथसमान्यएवत्तीयसवनेहोत्रकाणांपरिधानीयाभवत्यात्मावैहोतांगा

निहोत्रकोः समानावाइमेंगानामंतौस्तस्मात्समान्य एवैतृतीयसवनेहोत्रकाणांपरिधा
नीयाभवंतिभवंति॥८॥ ॥इतिषष्ठंपंचिकायांद्वितीयोध्यायः॥ ॥आत्मावहे
तुहरयइतिप्रातःसवनउन्नीयमानेभ्योन्वाहैषएवतीःसुतवतीमेतीरूपसमृद्धा सुतवती
एवीरन्वाहैतोवैयज्ञोगायत्रीरन्वाहैगायत्रंवैप्रातःसवनेनवन्यूनाःप्रातः ॥राम॥
सवनेन्वाहैन्यूनेवैरेतःसिच्यतेदशमध्येदिनेन्वाहैन्यूनेवैरेतःसिक्तंमध्येस्त्रियेप्रा ॥९॥
पयस्कविष्ठंभवतिनवन्यूनास्तृतीयसवनेन्वाहैन्यूनादेप्रजाःप्रजायंतेतद्यदेतानि

[illegible]
[illegible]
[illegible]

॥१०॥

हुतेरेतो वित्नुंपंत्यथो यजमानमेव यजमानो हिस्वर्गं नवभिर्वा एतं मेत्रावरुणो स्मोल्लो
कादंतरिक्षल्लोकमभिप्रवहति दशभिरंतरिक्षल्लोकादमुंल्लोकमभ्यंतरिक्षल्लो
कोहिज्येष्ठं नवभिरमुष्मात्ल्लोकात्स्वर्गंल्लोकमभिनहवैतेयजमानेस्वर्गंल्लो
कमभिवोढुमर्हंतियसप्तसप्तसान्वाहुक्तस्मात्केवलशएवसप्तोन्यनुब्रूयात्
॥९॥ अथाहयदैडोवेयज्ञोथकस्मोद्वावेवप्रातःसवनेप्रस्थिताभ्यांप्रत्यृद्धै
द्वीभ्यांयजतोहोताचैवब्राह्मणाछंसीचैदंतेसोम्यमध्वितिहोतायजतीइत्याह

षभंवयमितिब्राह्मणाछंसीनानादेवत्याभिरितरेकुर्यंतेषामेष्योभवंतीतिमित्रंवयंहवा
महेइतिमैत्रावरुणोयजतिवरुणंसोमपीतयइतियदेकिंचपीतवतइंतदैंइंरूपंतेनैंइं
प्रीणातिमरुतोयस्यहिक्षयइतिपोतायजतिसुगोपातमोजनइतीदोवैगोपास्तदैंइं
रूपंतेनैंइंप्रीणात्यग्नेपत्नीरिहावहेतिनेष्टायजतित्वष्टारंसोमपीतयइतीदोवैत्वष्टा
तदैंइंरूपंतेनैंइंप्रीणातुक्षान्नायवशांनायेत्याग्नीध्रीयजतिसोमपीतयेवधसइतीं
दोवैवेधास्तदैंइंरूपंतेनैंइंप्रीणातिप्रातर्यावभिरागतंदेवेभिर्जेन्यावसुं॥ इंद्राग्नीसो

मुपोत्तयइतिस्वर्यमसृङ्नाधाकस्यैवमुहैतारूद्रोभवंतियन्नानादेवत्यास्तेनान्यादे
वैःप्रीणातियदुगायत्र्यस्तेनाग्नेय्यएतदुहैतामित्रत्रयमुपाप्नोति॥१०॥असाविदंवंगो
त्रजीकमंधरतिमध्यंदिनउन्नीयमानेभ्योन्वाहरुषण्वतीःपीतवतीःसुतवतीर्मह
तीरूपसमह्वएंद्रीरन्वाहद्रोवेयज्ञेत्रिष्टुभोन्वाहत्रैष्टुभंवैमाध्यंदिनंतदार्ष्यस्त
तीयसवनस्यैवरूपंमहथकस्मान्मध्यंदिनेमहतीरनुचाहयज्ञंतिचाभिरितिमाध्यं
तीववैमध्यंदिनेदेवताःसमेवंतृतीयसवनेमादयंतेतस्मान्मध्यंदिनेमहतीरनुचाह

यजंति चाभिस्तवैरेवत्वसर्व एवमाध्यदिनेप्रस्थितानोप्रत्यक्षादैवीभिर्यजंत्यमित्रणावती
भिरेकपिचासोमपमियमुयतईतिहोतायजतिसईपाहियऋजीषीतऋतिमैत्रावरु
णायजत्यैवोपाहिप्रत्नथामंदृतुत्वेतिब्राह्मणाछंसीयजत्यर्वाडेहिसोमकामेत्याहुरि
तिपोतायजतितनूपायेसोमस्तमेत्यर्वाडितिनेष्टायजतीडायसोमाःप्रदिवोविदानाइत्य
च्छावाकोयजत्यापूर्णाअस्यकरत्वेशःस्वाहेत्याग्नीध्रीयजतितासामेताअमित्रणावत्योभ
वंतीद्वैवैप्रातःसवनेनव्यजयतसएतामिरेवमाध्यंदिनंसवनमभ्यमित्रणाद्यदभ्यमित्रणा

तस्मादेताअभितएवयोभवंति॥११॥ इंद्रोपयातश्वसोनपातइतितृतीयसवनेउन्नी
यमानेभ्योन्वाहहरिषवतीःपीतवतीःसुतवतीर्भवतीरूपसमृद्ध्यैद्वार्भ्योभवंति
तद्वाहुर्यन्नार्भवीषुस्तुवतेथकस्माद्वार्भवःपवमानइत्याचक्षतइतिप्रजापतिर्वैपि
तॄन्त्सृष्ट्वेमर्त्यान्त्सतोमर्त्यान्कृत्वातृतीयसवनआभजतेतस्मान्नार्भवीषुस्तुवतेयार्भ
वःपवमानइत्याचक्षतेयाहयद्यथाछंदसेपूर्वयोःसवनयोरन्वाहगायत्रीःप्रा
तःसवनेत्रिष्टुभोमाध्यंदिनेयंकस्माज्जागतेसतितृतीयसवनेत्रिष्टुभोन्वाहतिधीत

रसं वैतृतीयसवनमथैतदधीतरसं भुक्तियं छंदोयत्रिष्टुप्सवनस्यसरसतायाइति ब्रू
यादथो इंद्रमेवैतत्सवनेन्याभजतीत्यथा हयदिंद्राभवं वैतृतीयसवनमथकस्मादेष ए
वैतृतीयसवने प्रस्थिताना प्रत्यक्षादिंद्राभव्यायजतीदमुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितमिति
होतैवनानोदेवत्याभिरितरेकथंतेषामिंद्राभव्यो भवंतीतींद्रकरूपासुतपाविमेसुतमिति
मैत्रावरुणायजतियुवोरथोअध्वरंदेवचीतयइतिबहूनिवाहतइमेसोमासोरुपमिंद्रश्रस्तो
मंपिबतंबृहस्पतइतिब्राह्मणाछंसीयजेत्यावोविशोंत्विंदवःस्वाभुवइतिबहूनिवा

नावो वृहतुस्तयोरघुपदृतिपोतायजतिरघुपदृतिपोताजेवतिरघुपदृ
नप्रजिगातवाकुजिरितिवहूनिवाहतद्रुभ्रूणांरूपं॥

हतद्रुभ्रूणांरूपंमेवनःसुहवाआहिगंतनेतिनेष्टायजतिगंतनेतिबहूनिवाहत
द्रुभ्रूणोरूपंमिंद्राविष्टुपिबतंमध्वोअस्यत्यध्वावोयजत्यावांधांसिमदिराण्य
ग्मंनितिबहूनिवाहतेद्रुभ्रूणोरूपंमिमंस्तोममर्हतेजातवेदसइत्याग्नीध्रोयजतिन
यमिवसंमेहमानीषयेतिबहूनिवाहतद्रुभ्रूणांरूपंवमुहेताएंद्राभर्व्योभवंति
यन्नानादेवत्यास्तेनान्यादेवतोःप्रीणातियद्वजगत्त्रासाहोजागतंवैतृतीयसवनं
तृतीयसवनस्यैवसमृध्यै॥१२॥अथाहयद्वक्षिण्योन्याहोत्राअनुक्त्याअन्याःकथ

नामा॥
॥१३॥

मस्यैता उक्थिन्यः सर्वाः समाः समृद्धा भवंतीति यदेवैनाः संप्रगीयैहोत्रा इत्याचक्षते तेन समाय उक्थिन्यो न्याहोत्रा अनुक्था अन्यस्तनो विषमा एवमुहास्यैता उक्थिन्यः सर्वाः समाः समृद्धा भवंत्यथाहशंसंतिप्रातः सवनेशंसंति माध्यंदिने होत्रकाः कथमेषां तत्तीयसवनेशस्तं भवतीतियदेव माध्यंदिनेद्वे सूक्ते शंसंतीति ब्रूयात्तेनैत्यथाहयद्धोक्थो होता कथं होत्रका द्धुक्था भवंतीतियदेवद्विदेवत्याभियजंतीति ब्रूयात्तेनेति ॥१३॥ अथाहयदेतास्तिस्र उक्थिन्यो भवंतीत्याज्यमेवाग्नीध्रीया यौउक्थं मरुत्वतीयं पोत्री

उक्थिन्योहोत्राः कथमितरा १

यायैवैश्वदेवंनेष्ट्वायैतावाएताहोत्रौएवंन्यंगाएवमवैत्याहयदेकप्रैषाअन्येहोत्र
कोऽथकस्माद्विप्रैषःप्रादिप्रैषानेष्टेतियत्रादोगायत्रीसुपर्णोभूत्वासोममाहरत्ते
देतासांहोत्राणांमिदुक्थानिपरित्वुप्यहोत्रेप्रदर्दृश्ययंमाभ्यहूयध्वंयूयमस्यावे
दिष्टेतितहोचुर्देवावाचेमेहोत्रेप्रभावयामेतितस्मात्तेद्विप्रैषेभवतेऽचाग्नीध्रीयां
प्रभावयांचक्रुस्तस्मात्तस्यैकयर्चाभूयस्योयाज्यामवैत्यथाहयद्धोतायक्षदितिमैत्रावरु
णोहोत्रेप्रैष्येत्यथकस्माद्धोतृभ्यःसद्यो होत्राशंसिभ्यो होतायक्षद्धोतायक्षदिति

त्रिष्यतीति प्राणो वै होता प्राणाः सर्वे ऋत्विजः प्राणो यज्ञ इत्येवतद्धोथाहास्यु ह तृप्तां प्रैषा३ः। नाई इति अस्तीति ब्रूयाद्धैवैतत्प्रशास्ताजपंजपित्वास्तुध्वमित्याहैषएवां प्रैषो थाहास्य छावाकस्य प्रवर्त३ः। नाई इति अस्तीति ब्रूयाद्धैवैनमध्वर्युरा हछावाकव दस्वयतेवाद्यमित्येषोस्य प्रवर्तोथाहयदैंद्धावरुणांमैत्रावरुणास्तृतीयसवनेशंसत्यथक स्माहस्याग्नेयौस्तोत्रियानुरूपौभवतइत्यग्निनावैसुवनेदेवा असुरानुक्थेभ्योनि र्जघ्नुस्तस्माहस्याग्नेयौस्तोत्रियानुरूपौभवतोथाहयदैंद्धाबार्हस्पत्येब्राह्मणाछंसी

तृतीयसवनेशंसत्यैंद्रावैष्णवमध्वाकः कथमेनयोरैंद्रास्तोत्रियानुरूपाभवंतीतींद्रो
हस्मवाअसुरानुक्थेभ्यःप्रजिगायतस्मोअवीत्कॐआहंचेत्यहंचाहंचेतिहस्मदेवताअ
न्ववयंतिमयदिदंःपूर्वःप्रजिगायतत्स्मादेनयोरैंद्रास्तोत्रियानुरूपाभवंतियइहंचा
हंचेतिहस्मदेवताअन्ववयुक्तस्मोनानादेवत्यानिशंसतः॥१४॥अथाहयदैंद्रैंद्रवै
वैतृतीयसवनंमथकस्मादेतान्यैंद्रापिजागतानिस्तुतानितृतीयसवनआरंभणी
यानिशंस्यंतइतीदमेवैतैरारभ्ययंतीतिब्रूयादथोयज्जागतंवैतृतीयसवनंतज्जगत्या

ग्नेयवैतद्यत्किंचातऊर्ध्वंछंदःशस्यतेतद्धसर्वंजागतंभवत्येतानिचैद्वाणिजागतानिसर्व
नित्रतीयस्यवनआरंभणीयानिशंस्यंतेयैतत्त्रैष्टुभंमध्यावाकोंततःशंसतिसंवो के
र्मणोतियदेवपनाय्यंकर्मतदेतदभिवदतिसमिषेतंन्नंवाइषोन्नाद्यस्यावरुध्याअरि
ष्टैर्नःपथिभिःपारयंतेतिस्वस्तितायाएवैतदहरहःशंसत्यथाहयज्जागतंवैत्रतीयस
वनमथकस्मादेषात्रिष्टुभःपरिधानीयाभवंतीतिवीर्यंवैत्रिष्टुवीर्यएवतदंततःप्रतिति
ष्ठतोयंतीयमिंद्रवरुणामैष्टमेमीतिमैत्रावरुणस्यबृहस्पतिर्नःपरिपातुपश्चादिति

ब्राह्मणाछंसिनउभाजिग्यथुरित्याछावाकस्यौभौहितौजिग्यतुर्नपराजयेथेनपराजिग्यइतिनहितयोःकतरश्चनपराजिग्यइंद्रश्चविष्णोयद्स्पृधेथांत्रेधासहस्त्रंवितदैरयेथामितींद्रश्चहवैविष्णुश्चासुरैर्युयुधातेतान्हस्माजित्वोचतुःकस्यामहाइतितेहतथेत्यसुराऊचुःसोब्रवीद्दिदोयावदेवायंविष्णुस्त्रिर्विक्रमतेतावदस्माकमयंयुष्माकमितरदितिसइमांल्लोकान्विचक्रमेथोवेदानथोवाचंतदाहुःकिंतत्सहस्त्रमितीमेल्लोकाइमेवेदाअथोवागितिब्रूयादैरयेथामैरयेथामित्यछावाकउक्थ्येभ्यस्तिस

हितज्योतीर्भवत्यग्निष्टोमेहोतातिरात्रेचसहितज्योतीर्भवत्यभ्यस्येत्सोक्षिनी।नाभ्यस्येउतइतीअभ्यस्येदित्याहुःकथमन्येषुहःस्वभ्यस्यतिकथमत्रनाभ्यस्येदितितस्माद्भ्यस्येते॥१५॥अथाहयंनाराशंसंवैतृतीयसवनमथकस्माद्ध्वादाकौंततःशिल्पेषुनाराशंसीःशंसतीतिविकृतिर्वैनाराशंसःकिमिवचवैकिमिवचरेतोविक्रियतेतन्नदाविकृतंब्रह्मणेभवत्ययेतन्मृदिचछंदःशिथिरंयंनाराशंसमथेज्योतीर्यदध्वाकस्तद्ध्वातायैदेवेप्रतिष्ठास्यामइतितस्माद्ध्वादाकौंततःशिल्पेषुनाराशंसीःशंसतिदेवकृता

यैवृच्चे प्रतिष्ठास्याम इति वृच्चे प्रतिष्ठास्याम इति॥१६॥ ॥इति षष्ठपंचिकायां तृतीयो
ध्यायः॥ ॥ यः श्वस्तोत्रियस्तमनुरूपंकुर्वंतिप्रातःसवनेहीनसंतत्यैयथावाएकाहः
सुतएवमहीनस्तद्यथैकाहस्यसुतस्यसवनानिसंतिष्ठमानानियंत्येवमेवाहीनस्या
हानिसंतिष्ठमानानियंतितद्यध्रुवःस्तोत्रियमनुरूपंकुर्वंतिप्रातःसवनेहीनसंत
त्याअहीनमेवतत्संतन्वंतितेवैदेवाश्चऋषयश्चादिर्यंतसमानेनयज्ञेसंतनवामे
तितएतत्समानेयज्ञस्यापश्यन्त्समानान्त्रगाथान्त्समानीःप्रतिपदःसमानानि

सूक्तान्योकः सारीवारेंद्रोयत्रवारेंद्रः पूर्वंगच्छत्येवनत्वापरंगच्छतियस्यैवमेंद्रुतायै॥१०॥
तान्वाएतान्संपातान्विश्वामित्रः प्रथममपश्यतान्विश्वामित्रेणादृष्टान्वामदेवोसृजतैवा
त्वामिंद्रवज्रिंनत्वयन्नरेंद्रोजुजुषेयच्छवसिष्ठकथामहामवृधत्कस्यहोतुरितितान्वि
श्वंसमपतद्यद्विश्वंसमपततत्संपातानांसंपातत्वंसहस्रंचकेविश्वामित्रोयान्वाअहंसं
पातानपश्यंतान्वामदेवोसृष्टकानिन्वहंसूक्तानिसंपातांस्तत्स्तुतिमान्सृजेयेतिसएता
निसूक्तानिसंपातांस्तत्स्तुतिमानसृजतसद्योहजातोवृषभःकनीनेंद्रःपूर्भिदातिदा

समकैरिमा मरुद्भ्यश्चिंसातये धाऽइछंतित्वासोम्यासः सखायः शासदग्निर्दुहितुर्नित्यं
गादभितऽएव सीदध्यमनीषामितियएकऽइद्व्यभ्रर्षणीनामितिभरद्वाजोयस्त्रिगम
श्चंगोवृषभोनभीमऽउद्ब्रह्मायेरतश्रवस्येतिवसिष्ठोस्माऽउप्रतवसेतुरायेतिनोधास्त
एतप्रातःसवनेषळहस्तोत्रियोध्वस्त्यामाध्यंदिनेहीनसूक्तानिशंसंतितान्येतान्यहीनसू
क्तान्यासत्योयातुमघवाँऋजीतीतिसत्यवन्मैत्रावरुणोस्माऽउप्रतवसेतुरायेंद्रायब्रह्मा
णिरातनतमाऽइंद्रब्रह्मापिगोतमासोअकंनितिब्रह्मएवद्रह्मणाछंसीशासदग्निर्दु

नयंतवह्निमितिवह्निवदध्वावाकंस्तदाहुः कस्माद्ध्वावाकोवह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्रशंसति
परांचिषुचैवाहस्वभ्यावर्तिषुचेतिवीर्यवान्याएषबह्वृचोवह्निवदेतत्सूक्तंवहतिहवैवह्निर्धु
रोमासुयुज्यतेतस्माद्ध्वावाकोवह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्रशंसतिपरांचिषुचैवाहस्वभ्यावर्ति
षुचतानिपंचस्वहःसुभवंतिचतुर्विंशमितिविषुवतिविश्वजितिमहाव्रतेहीनानिहवा
एतान्यहानिनह्येषुकिंचनहीयतेपांचीनिहवाएतान्यहान्यनभ्यावर्तीनितस्मादेनान्ये
तेषुहःसुशंसंतियदेनानिशंसंत्यहीनाल्लोकान्सर्वरूपान्सर्वसमृद्धानवान्न

वामेति द्वितीयेदेवैनानि शंसंतीद्मेवैतैर्निह्नुयंतेयद्ऋषभंवाशितायैयेद्वैनानि शंसंत्यहीनस्यसंतत्याअहीनमेवतत्संतन्वंति॥१८॥ततोवाएतांस्त्रीन्त्संपातान्मैत्रावरुणोविपर्यासमेकैकमहरहःशंसत्येवात्वामिंद्वत्रिन्नेतिप्रथमेहनियन्नद्वोजुजुषेयच्चवृष्टीतिद्वितीयेकथामहामवृधत्कस्यहोतुरितितृतीयेत्रीनेवसंपातान्त्रात्मपाध्वंसोविपर्यासमेकैकमहरहःशंसतीद्वःपृभिहातिरद्दासमर्केरितिप्रथमेहनियएकद्व्यृचर्षीनामितिद्वितीयेयस्तिग्मशृंगोवृषभोनभीमइतितृतीयेत्रीनेवसंपातानध्वावाको

विपर्यासमेकैकमहरहः शंसतीमामुषु प्रभृतिंसातयेधाइतिप्रथमेहनीध्रुतित्वासोम्यासः
सखायइतिद्वितीयेशाशदहिहुतुर्नस्यंगादितितृतीयेतानिवाएतानिनवत्रीणिचा
हरहः शस्यानितानिद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्र
जापतिर्यज्ञस्तत्संवत्सरप्रजापतिंयज्ञमाप्नुवंतितत्संवत्सरेप्रजापतौयज्ञहरहः प्रतितिष्ठंतो
युंतितान्यंतरेणावापमावपेरन्नेन्यूंरव्याविराजौवैमहीश्चचतुर्थहनिपंक्तिः पंचमेयास
क्षेपीः षष्ठथयान्यहानिमहीस्तोमोनिस्युः कोअद्यनोयोदेवकामइतिमेत्रावरुणाआव

पेतद्यनेन वायोन्यधायि चाकं निति ब्राह्मणाद्धैस्या यद्यर्वाङ्पवंधुरेष्टा इत्यक्षाक्ष
एतानि वाआवपनान्येतैर्वाआवपन्देवाः स्वर्गंल्लोकमजयन्नेतैर्ऋषयस्तथैवै
तद्यजमानाएतैरावपनैः स्वर्गंल्लोकंजयंति॥१९॥ सद्योहजातोवृषभः कनीनइतिमै
त्रावरुणः पुरस्तात्स्तुकानामहरहः शंसतितदेतत्स्तुक्स्वर्ग्यमेतेनवैस्तुकेनदेवाः स्व
र्गंल्लोकमजयन्नेतेनऋषयस्तथैवैतद्यजमानाएतेनस्तुकेनस्वर्गंल्लोकंजयंतितदुवै
श्वामित्रंविश्वस्यहवैमित्रंविश्वामित्रआसविश्वंहास्मैमित्रंभवतियएवंवेदयषोवैवि

द्वानेतन्मैत्रावरुणाः पुरस्तात्सूक्तानामहररहः शंसतितद्दक्षिभवत्यध्रुमद्भवतिपञ्चानामवरु
ध्यैतसंचचेभवतिपंचपदापंक्तिःपंक्तिर्वाअन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यैउदुत्रेत्याप्यैरतध्रुव
स्येतिब्राह्मणाधंसीब्रह्मएवत्समृद्धंसूक्तमहररहःशंसतितदेतत्सूक्तंस्वर्ग्यमेतेनवैसू
क्तेनदेवाःस्वर्गंलोकमजयंनेतेनऋषयस्तथैवैतद्यजमानाएतेनसूक्तेनस्वर्गंलोकं
जयंतितदुवासिष्ठमेतेनवैवसिष्ठइदुस्यप्रियंधामोपागच्छत्परमंलोकमजयदुपेदु
स्यप्रियंधामगच्छतिजयतिपरमंलोकंयऽएवंवेदतद्वैषळृचंषड्वाऋतवऋतूनामप्येत

उपरिष्टात्संपातानांशंसत्यास्वेवतत्स्वर्गेलोकेयजमानाअस्मिंलोकेप्रतितिष्ठंत्यभितएव
रोधयामनीकामित्यध्वावाकोहरहःशंसत्यभिवत्तत्येऊर्ध्वमभिक्रियापिमर्मृशतराणी
तियान्येवपराप्यहानितानिक्रियांतिताभ्येवतद्भिमर्मृशतोयंत्यभारभमाणाःपरोक्ष
अस्माल्लोकात्स्वर्गोलोकंस्तमेवतद्भिवदतिकंवीरिक्षामिसंदृशेसुमेधाइतियेवैते
नऋषयःपूर्वेप्रेतास्तेवैकंवयस्तानेवतद्भ्यतिवदतितदुवैश्वामित्रेविश्वस्यहवैमित्रे
विश्वामित्रआसविश्वंहास्यमित्रंभवतियएवंवेदतदनिरुक्तंप्राजापत्येशंसत्यनिरु

क्रो वै प्रजापतिः प्रजापतेरात्मै सरूपं दिदृक्षते नैनं द्रष्टुं पाप्मा प्रच्यवते तद्दशर्चं दृशा
सरा विराळन्नं विराळन्नाद्यस्यावरुध्यै यद्दशर्चं भवति ॥ दशवै प्राणाः प्राणानेव
तदाप्नुवंति प्राणानालंभते तदुपरिष्टात्संपातानोशंसत्यै वै तत्स्वर्गं लोकं यजमानो
अस्मिँल्लोके प्रतिष्ठंति प्रतिष्ठति ॥ २० ॥ कस्त्वमिंद्रत्वावसुं कनव्यो अतसीनां ॥ कद्वस्यस्तो
त्रमिति कद्वतः प्रगाथा आरंभणीया अहरहः शस्यंते को वै प्रजापतिः प्रजापतेरात्मै
यद्देवकद्वतीः । अन्नं वै कामन्नाद्यस्यावरुध्यै यद्देवकद्वतीः ॥ अहरहर्वा एते शंस्ता

न्यहीनसूक्तान्युपयुंजानायंतितानिकद्रुद्रिःप्रगाथैःशमयंतिताभ्यःशंतानिकं
भवंतिताभ्योनोछंदोभ्यःस्वर्गंलोकमभिवहंतित्रिष्टुभःसूक्तप्रतिपदःशंसेयुस्तद्धैकेपुन
स्तात्रयोनौशंसंतिधाय्याइतिवदंतस्तत्तथान्नकुर्याद्यत्रंवैहोताविशीहोत्राशंसि
नःक्षत्रायैवतद्दिशंप्रयुंक्तेनोकुर्युःपापवत्यसेत्रिष्टुभोऽमाःसूक्तप्रतिपदइत्येव
विद्यात्तद्यथासमुद्रंप्रस्रवेरन्नेवंहैवतेप्रस्रवंतेयेसंवत्सरंवाद्वादशाहंवासंतंतद्यथा
सैरावत्यौनावैपारकामाःसमारोहेयुरेवमेवैतास्त्रिष्टुभःसमारोहंतिनहवाएतर्हि

हं
न
राम
२२

द्योगमयित्वा स्वर्गे लोकमुपावर्त्तते वीर्यवत्तमं हिताभ्योनव्याहृयीत समानेहि छंदोथो
नेद्धाय्याः करवाणीति यदेनाः शंसंति प्रजातामिः सूक्तवतिभिः सूक्तानि समारोहा
मेति यदेवैनाः शंसंतीडमेवैताभिर्निहूयंते यथऋषभं वाशितार्थं यदेवैनाः शंसंत्यहीन
स्य संतत्या अहीनमेवतत्संतन्वंति॥ २१॥ अपघ्नाचइंद्रविश्वांअमित्रानितिमेत्रावरुणाः
पुरस्तात्सूक्तानामहरहः शंसंत्यपापाचोअभिभूतेनुदस्व॥ अपोदीचोअपशूराधरत्व
उरोयथातवशर्मन्मदेमत्यभयस्यरूपमभयमिवहियंनिध्रतिंत्रसाणातेत्रसयुजा

युनज्मीति ब्राह्मणाछंस्यहरहः शंसतियुनज्मीति युक्तवतीयुक्त्वेवैनद्धीनो हीनस्य रूपमुक्तोलोकमनुनेषिविद्वानित्यथो वाकोहरहः शंसत्यनुनेषीत्येतीवह्यहीनो हीनस्यरूपंनेषीति सत्रायणरूपंतावाएताअहरहः शस्येतेसमानीभिः परिदध्युरोकः सारीहैषामिंद्रोयज्ञेभवतीत्यथर्षभोवाशितोयथावागोः प्रज्ञातंगौछमेवंहैषामिंद्रोयज्ञेभवगच्छतिनभ्रुनंहवीयाहीनस्यपरिदध्यात्स्त्रियोराष्ट्राच्यवन्तेयोहैवपशोर्भवतितमभिहूयेति॥२२॥अथातोहीनस्ययुक्तिरश्वंयंतरिक्ष

राम २३ विमुक्तिश्च

मतिरदित्यहीनंयुंक्तएवैदिंद्रमितिविमुंचत्याहंसरस्वतीवतोन्नूनंसातदित्यहीनंयुंक्तेते
स्यामदेवकृत्यान्नूषुतइतिविमुंचत्येवहवाअहीनंतंतुमर्हतियएनंयोक्तुंचविमोक्तुंच
वेदतद्यचतुर्विंशेहन्युज्यंतेसायुक्तिरथयत्तुरस्ताद्दृश्यनीयस्यातिरात्रस्यविमु
च्यंतेसाविमुक्तिस्तद्यचतुर्विंशेहंन्नेकाहिकाभिःपरिदध्युरत्राहैवयत्संस्कृत
येयुर्नोहीनकर्मकुर्युरथयदहीनपरिधानीयाभिःपरिदध्युर्यथाश्रांतोविमुच्यमानउ
त्कृत्येतेवंयजमानाउत्कृत्येरंन्नुभयीभिःपरिदध्युस्तद्यथादीर्घध्वउपविमोकेयायाता

दक्तं संततो हैषां यज्ञो भवतीति ॥ व्यूमुं चंतएकां हैनद्वयोः सवनयोस्तोममतिशंसेद्वी
रणया निहवै भवंति यत्र यद्वीमस्तोमौतिशस्येत परिमिताभिस्तुतीय सवनेपरिमितो वै
स्वर्गोलोकः स्वर्गस्यलोकस्याप्त्यै संततो हास्याध्वरश्चोविस्रस्तो हीनो भवतीयएवंवि
द्वानहीनंतनुते ॥ २३ ॥ देवादैवलेगाः पर्यपश्यंस्तायन्नैनेवेसंमः स्तोः षष्ठनाह्नाह्नु
वँस्तोप्रातःसवनेनभाकैवलमनभयंस्तेयदनभयान्न ॥ अश्रथयंनेवेनंतन्नउत्तो
यसवनेवज्रेणावालखिल्यामिवोचः कूटेनैकपदयाबलंविकृत्यगाउदाजंस्तथैवै

तद्यजमानोः प्रातःसवनेनभोकेनैवत्लेनभयंतितंयेनभयंतीति॥अथयंत्येवैनेतन्नस्मा
त्रकोः प्रातःसवनेनाभोकोस्त्वोछासंतियःकुभोनिधारयइतिमैत्रावरुणःपूर्वीष्टु
इंद्रोपमातयइतिब्राह्मणाछंसीताहिमध्येभरणामित्यछावाकस्तृतीयसवनेव
ज्रेणावात्लखिल्याभिर्वाचःकूटेनैकपदयावत्लंविरुज्यगाआनुवंतिपछःप्रथमेषडु
त्लखिल्यानोसूक्तानिविहरत्यर्द्धर्चशोद्वितीयमृकूछस्तृतीयंसपछोविहरेन्नाग्नाथेप्रगा
थएवैकपदंदध्यात्सवाचःकूटस्तानेताःपंचैकपदाश्चतस्त्रोदशमादहूएकामहाव्रता

रथाष्टाक्षरापिमहानामनानिपदानितेषांयावद्भिःसंपद्येतताव
तिशंसेन्नेतराण्यादियेतो थार्द्धर्चशोविहरंस्ताश्चैवैकपदाःशंसेतानिचैवाष्टाक्षरापिमहानामेनिपदान्यथऋ
क्छोविहरंस्ताश्चैवैकपदाःशंसेतानिचैवाष्टाक्षरापिमाहानौपदानिसयत्त्वथमेष
डोलविलत्यानोसूतानिविहरतिप्राणोवतदाचंचविहरतियद्वितीयंचक्षुश्चतन्म
नश्चविहरतियत्तृतीयंश्रोत्रंवतदात्मानेचविहरतितदुपासीतविहारकामउपासीवज्जे
वालविलत्यासुपर्णसोवाचःकूटएकपदस्यामुपासःप्राणऋक्सामविहतानेवचतुर्थंप्र

गाथां [illegible]ति त्रिंशदो वै प्रागाथाः पञ्चनामवरुध्यैनान्त्रैकपदोव्यवदध्याद्वै त्रैकपदोव्यवदध्याद्वाचः कूटेनयजमानास्यशूंनिर्हण्याद्वैएनेतन्नब्रूयाद्वाचः कूटेनयजमानास्यशूंनिरवधीरेषुभूमेनमकरितिशश्वन्नथास्यान्नस्मात्त्रैकपदोनव्यवदध्याद्वैवोत्तमेसूक्तेपर्यस्यतिसएवतयोर्विहारस्तदेतत्सौबलायसर्पिर्वासिःशत्रोसहोवाचेभूयिष्ठानहंयज्ञेपशून्यर्यथहेषमकनिष्ठाउमामागमिष्यंतीतितस्मेहयथामहद्भ्रात्रिव्यएवंनिनायतदेतत्पशव्यंचस्वर्ग्यंचयशस्त्रंतस्मादेतन्नछंसति॥२४॥ द्वौ

हणो रोहतित्स्यो क्तं आत्मन्मे द्वेपशुकामस्यरोहेदं द्वावेपशवस्तोऽजागतं स्याऽजागतावेप
शवस्तन्महास्क्तं स्याद्वयिष्ठेषुयतसशुषुयजमानंप्रतिष्ठापयतिबहवोरोहेत्तन्महास्क्तंजा
गतंचैंद्वावरुणोप्रतिष्ठाकामस्यरोहेदेतद्देवतावाएषाहोजैत्तत्प्रतिष्ठायदं द्वावरुणौतदेन
त्प्रायामेवप्रतिष्ठायामंततःप्रतिष्ठापयतियदेवैंद्वावरुणौ ३३॥एषाहवाअत्रनिर्विन्निर्वि
द्वावैकामाआप्यंतेसयद्वावरुणेरोहेत्सोपर्षोरोहेत्तदुपासएंद्वावरुणेकामउपासःसोप
र्षो॥२५॥तदाहुःसंशंसेत्स्वष्टहान्वै३॥नशंसेत्व३इति।संशंसेदित्याहुःकथमन्येषहः

सुशंसंसतिकथमत्रजनसंशंसेदित्यथोरवत्वाहुर्नैवसंशंसेत्स्वर्गोवैलो कःषष्ठमहरसमा
योवैस्वर्गोलोकःकश्चिद्वैस्वर्गेलोकेसमेतीतिसयत्संशंसेत्समानंतकुर्याद्यथयेनसंशंस
तीडं॥स्वर्गस्यलोकस्यरूपंतस्मान्नसंशंसेद्यद्वैवनसंशंसतीडं॥आत्मावैस्तोत्रियःप्रा
णावालखिल्याःसयत्संशंसेद्देवताभ्योयजमानस्यप्राणान्वीयाद्यएनंतत्रब्रूयादेता
भ्योदेवताभ्योयजमानस्यप्राणान्व्यगात्प्राणंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मान्नसंशंसे
त्सयदीक्षेताशंसिषंवालखिल्याहंतपुरस्ताद्धोहणस्यसंशंसानीतिनोएवतस्याशामि

यो नंयदिदर्यएवविंदेदुपरिष्टाद्रोहणास्योपिबहूनिशतानिशंसेद्यस्योत्तत्कामायतथा
कुर्यादत्रैवतदुपाप्तमेद्यौर्वाल्लिवित्थोस्तासो द्वादशाक्षरापिपदानितत्रसकाम उपासी
यरेंद्रेजागतेथेदमेंद्रावरुणांसूक्तेमेंद्रावरुणीपरिधानीयातस्मान्नसंशंसेत्तदाहुर्य
थावावस्तोत्रमेवंशस्त्रंविहृतावाल्लिवित्थाःशस्यतेविहृतोस्तोत्रा इंविहृताउइति
विहृतमितिब्रूयाद्दशाक्षरेणद्वादशाक्षरमितिदाहुर्यथावावशस्त्रमेवंयाज्यातिस्तो
त्रेवताःशस्यतेग्निरिंद्रोवरुणाइत्येवेंद्रावरुणयोर्यजतिकथमग्निरनेतरितिर्योवाअ

राम
२७

ग्निः सवरुणास्तदप्येतदृषिणोक्तं त्वमग्नेवरुणोजायसेयदितितद्यद्वैद्यावरुणायजति
तेनाग्निरनंतरितोनंतरितः॥२६॥ ॥इतिषष्ठपंचिकायांचतुर्थोध्यायः॥ ॥शिल्पा
निशंसतिदेवाशिल्पान्येतेषांवैशिल्पानामनुरूतीहशिल्पमधिगम्यतेहस्तीकंसोवा
सोहिरण्यमश्वतरीरथंःशिल्पंशिल्पंह्यस्मिन्नधिगम्यतेयएवंवेदयदेवशिल्पानी इँ॥
आत्मासंस्कृतिर्वाशिल्पानिष्केदोमयंवाएतैर्यजमानआत्मानंसंस्कुरुतेनाभानेदिष्ठं
शंसतिरेतोवैनाभानेदिष्ठोरेतस्त्सिंचतितमनिरुक्तंशंसत्यनिरुक्तंवैरेतोगुह्यायन्यो

सिच्येतसरेतोमिश्रोभवतिक्ष्मयारेतः संजग्मानोनिषेचदितिरेतःसमृध्याएवतंसनाशंसंशंसतिप्रजावैनरोवाकशंसःप्रजास्वेवतद्दधातितस्मादिमाःप्रजावदत्योज्ञायंतेतंहैकेपुरस्तादायतनावाग्निंवदंतेउपरिष्टादेकेउपरिष्टादायतनावाग्निंवदंतोमध्यएवशंसेन्मध्यायतनावाइयंवैपुरुषान्नेदीयसीवैपरिष्टान्नेदीयसीवैवाइयंवाक्तेहोतारेतोभृतंसिक्तोमेचावरुणायसंप्रयच्छत्येतत्स्वंप्राणान्कल्पयेति॥२७॥वात्तरिक्ल्याःशंसतिप्राणावैवात्तरिक्ल्याःप्राणानेवास्यतत्कल्पयतिनाविहृताःशंस

तिविहुता वाइमे प्राणाः प्राणोनामापानोपानेनव्यानेनः सप्तः प्रथमेसूक्ते विहरत्यूर्द्धशो
द्वितीयेऽक्तूक्षत्रतीयेसयत्प्रथमेसूक्तेविहरतिप्राणांचतदात्मानंचविहरतियद्वितीयेच
क्षुस्तन्मनश्चविहरतियत्तृतीयेश्रोत्रंचतदात्मानंचविहरतितेहैकेसहचृहत्यौसहस
तोचृहत्यौविहरंतितदुपासोविहारेकामानेतुप्रगाथाः कल्प्यंतेतिमशमेवविहरेतथा
वैप्रागाथाः कल्प्यंतेप्रगाथावैवालखिल्यास्तस्मादतिमशमेवविहरेद्यदेवातिमशी
मृ३॥आत्मावैचृहतीप्राणाः सतोचृहतीसचृहतीमशंसीत्सआत्माथसतोचृहतीते

प्राणा अथ बृहती मथसतो बृहतीत दात्मानं प्राणैः परि बृहन्ने तितस्मा दति मर्शमेव वि
हरे द्यद्वा ति मर्शा ३ म्॥ आत्मा वै बृहती पशवः सतो बृहती सद्बृहती मर्शंसीत्स आत्मा
थसतो बृहती तेपशवो थ बृहती मथ सतो बृहती त दात्मानं पशुभिः परि बृहंने तितस्मा
दति मर्शमेव विहरे द्यो वा तमस्त्रक्षे पर्यस्यति सएवतयो र्विहार स्तस्यमेत्रा वरुणाः प्राणा
न्कल्पयित्वा आत्मना छंसिनं संप्रयछत्येतं त्वं प्रजनयेति॥ २॥ सुकीर्तिं शंसति देव
योनि र्वै सुकीर्तिस्त द्यज्ञा देवयान्यै यजमानं प्रजनयति ऋषाकपिं शंसत्यात्मा वै ऋषा

कपिरात्मानमेवास्यतत्कल्पयतिन्यूंखयत्यन्नेवैन्यूंखस्तद्स्मैआतायोनाद्येप्रतिदधाति
यथाकुमारायस्तनंसपोक्तोभवतिपोक्तोयंपुरुषःपेचेधाविहितोत्तोमानित्वद्धांसमस्थि
मज्जांसयावानेवपुरुषस्तावंतंयजमानंस्वेरातितंब्राह्मणाछंसीजनयितोछावाकायसे
प्रयुंक्तेस्यत्वंप्रतिष्ठोकल्पयेति॥२९॥एवयामरुतेशंसतिप्रतिष्ठावाएवयामरुत्प्रति
ष्ठामेवास्यतत्कल्पयतितंन्यूंखयत्यन्नेवैन्यूंखोनाद्यमेवास्मिंस्तद्दधातिसजागतोवाति
जागतोवासर्वोवाइदंजागतंयावतिजागतंसर्वोउमारुतआयोवैमरुतेआयोन्नमभिपूर्वमे

वासिंस्तदेनाद्यंदधातितान्येतानिसहचराणीत्याचक्षतेनामानेदिष्टंवात्सरिक्ल्यौवृषा
कपिमेवयामकृतंतानिसहवाशंसेद्यदेनानिनानाशंसेद्यथापुरुषंवारेतोवाविधिंधा
ताहकृतंतस्मादेनानिसहवाशंसेत्सहवानशंसेत्सहकुत्सितआश्वतरेआश्विवैश्वजि
तोहोतासंनीक्षांचक्रएषावाएषांशिल्पानोविश्वजितिसोवत्सरिकेहेमध्यंदिनमभि
प्रत्येतोहैताहमिथुमेवायामकृतंशंसयानीतितद्धतथाशंसयांचकारतद्धतथाशस्यमा
नेगोप्लआजगामसहोवाचहोतःकथातेशस्त्रेविचक्रंलवतइतिकेह्यभूदित्येव

यामरुदयमुत्तरतः शस्यत इति सहोवाचैंद्रो वै माध्यंदिनः कथेंद्रं मध्यंदिनानि नीषसी
तिनेंद्रं मध्यंदिनानि नीषामीति होवाचैष वै स्तुतमध्यंदिनसाच्यंजागतो वातिजा
गतो वा सर्वं वाइदं जागतं वातिजागतं वास उमारुतो मे वाशंसिष्टेति सहोवाचारमाश्वा
कृत्य यहास्मिन्नुशासनमीषे सहोवाचैंद्रमेषविष्णुन्यंगुंशंसत्वथत्वमेतं होतरुपरिष्टा
द्धोद्धोध्यायेपुरस्तान्मारुतस्यापस्याथाइतितद्ध्यातंशंसयाचकारतदिदमप्येत
र्हितथेवशस्यते॥ ३०॥ तदाहुर्यदस्मिन्निश्वजित्सतिरात्रएवंषष्ठहनिकल्पतेयज्ञःक

त्यतेयजमानस्यप्रजापतिः कथमत्रापिसत्तएवनाभानेदिष्टोभवत्यथमैत्रावरुणोवालवि
त्याःशंसतिप्राणारेतोवाअग्रेयप्राणएवंआत्मनाछंस्यसत्तएवनाभानेदिष्टोभवत्य
थवषाकपिंशंसतिसआत्मारेतोवाअग्रेथात्मोकथमत्रयजमानस्यप्रजातिःकथंप्रा
णाअविच्छेदाभवंतीतियजमानेहवाएतेनसर्वेणयज्ञक्रतुनासंस्कुर्वंतिसयथाग
र्भोयोन्यांमंतरेवंसंभवंक्षेतेनवेसक्रदेवाग्रेसर्वःसंभवत्येकेकंवाअंगंसंभवतःसंभ
वतीतिसर्वाणिचैत्समानेहन्द्रियेरिन्द्रियंत्यतएवयज्ञैःकल्पतेयजमानस्यप्रजाति

रथैतं होतैवयामरुतंत्वतीयुसवनेशंसतितद्वास्यप्रतिष्ठातस्यामेवैनंतदंततः प्रतिष्ठापयति
॥३१॥छंदसांवैषष्ठनाहोसानारसोत्वनेदत्सप्रजापतिरबिभेत्यराङ्यंछंदसांरसोलो
कानत्येष्यतीतितेपरस्ताच्छंदोभिःपर्यगृह्णन्नाराशंस्यागायत्र्यारैभ्यात्रिष्टुभःपरिक्षि
त्याजगत्याःकारव्ययानुष्टुभंस्तुनछंदःसुरसमदधात्तरसेहीस्यछंदोभिरिष्टंभव
तिसरसैश्छंदोभिर्यज्ञंतनुतेयएवंवेदनाराशंसीःशंसतिप्रजावैनरोवाकूशंसःप्रजा
स्वेवतद्वाचंदधातितस्मादिमाःप्रजावदत्योजायंतेयएवंवेदयदेवनाराशंसी३ः॥शंसे

तो वै देवाश्च ऋषयश्च स्वर्गं लोकमायंस्तथैवैत द्यजमानाः शंसंत एव स्वर्गं लोकं यंति ताः प्र
या हं शंसति यथा वृषा कपिं वा षीं कपेहि वृषा कपेस्तन्या यमिति तासु नंन्यूं स्वयं न्ती वी
वन दैत्स हितासो न्यूं स्वा रे भीः शंसति रे भंतो वै देवाश्च ऋषयश्च स्वर्गं लोकमायंस्तथै
वैत द्यजमाना रे भंत एव स्वर्गं लोकं यंति ताः प्रगा हं शंसति यथा वृषा कपिं वा षीं कपेहि
वृषा कपेस्तन्या यमिति तासु नंन्यूं स्वयं नी वी वन दैत्स हितासो न्यूं स्वः पा रिक्षितीः शंस
त्यग्निर्वै परिक्षिदग्निर्हीमाः प्रजाः परिक्षेत्यग्निर्हीमाः प्रजाः परिक्षियंत्यग्नेरे व

वसायुज्यैसरूपतांसलोकतामश्नुतेयएवंवेदयदेवपरिक्षितीरः॥संवत्सरोवैपरिक्षित्
वत्सरोहीमाःप्रजाःपरिक्षेतिसंवत्सरंहीमाःप्रजाःपरिक्षियंतिसंवत्सरस्यैवसायुज्यैस
रूपतांसलोकतामश्नुतेयएवंवेदैताःप्रयाहंशंसतियथावृषाकपिंवार्षाकपंहिवृषाकपे
स्तन्यायमेतितासुनेन्यूंरवयेन्नीविवनर्दत्सहितासांन्यूंरवःकार्याःशंसतिदेवावेयत्किंच
कल्याणंकर्मकुर्वंस्तत्कार्याभिरनुवंस्तथैवैतद्यजमानोयत्किंचकल्याणंकर्मकुर्वं
तितत्कार्याभिरनुवंतिताःप्रगाहंशंसतियथावृषाकपिंवार्षाकपंहिवृषाकपेस्तन्या

यमेतितासुनेन्यूंखयेन्नीविवनेर्दसहितासोन्यूंखोदिशोंक्रूसीःशंसतिदिशएवतत्कृ
त्वयतिताःपंचशंसतिपंचवाइमादिशश्चतस्त्रस्तिस्रश्यएकौर्ध्वातासुनेन्यूंखयेन्ने
वैवचनिनर्दन्नेदिमादिशोन्यूंखयानीतिताअर्द्धर्चशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवंजनक
त्याःशंसतिप्रजावैजनकत्यादिशएवतत्कल्पयित्वातासुप्रजाःशंसति।प्रतिष्ठाया
एवंदुगाथाःशंसतिंद्गाथाभिर्वैदेवाअसुरानभिगायाथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यज
मानोरंद्गाथाभिरेवाप्रियंभ्रातव्यमभिगायाथैनमतियंतिताअर्द्धर्चशःशंसति

राम
३३

प्रतिष्ठाया एवं ॥३२॥ एतशश्चैषंशंसत्येतशो हवै मुनिरग्नेरायुर्ददर्शयज्ञस्यायातयामम्
तिहैकआहुः सोब्रवीत्पुत्रान्पुत्रकाअग्नेरायुरदर्शंतदभिलपिष्यामियत्किंचवदामित
न्मामापरिमातेतिसप्रत्यपद्यतेतामश्वाआत्मवंतंप्रतीपंप्रातिसत्वनमितितस्याभ्यग्निरैत
शायनेत्याकालेमिहायमुखमपगृह्यददृशंनःपितेतितंहोवाचापेत्यत्वत्सोभूर्यामेया
चमवधीःशतायुंगामकरिष्यंसहस्रायुंपुरुषंपापिष्ठांतेप्रजाकरोमियोमेत्थमसक्थाइति
तस्मादाहुरभ्यग्नयऐतशायनाओकीर्णापापिष्ठाइतितंहैकेभूयांसंशंसंतिसननिवेधे

द्यौवत्कामंशंसेत्येवऽह्यायुर्वैएतशप्रत्यक्षंआयुरेवतद्यजमानस्यप्रतायशति
यएवंवेदयदेवैतशप्रत्यक्षं ३॥ छंदसांहवासोयदेतशप्रत्यक्षंछंदस्वतऽसं
दधातिसरसैर्हास्यछंदोभिरिष्टंभवतिसरसैश्छंदोभिर्यजतेतनुतेयएवंवेदयच्छे वै
तशप्रत्यक्षं ३॥ अयातयामावाअक्षितिरेतशप्रत्यक्षंयातयामामेयज्ञेसदक्षिति
र्मेयज्ञेसदितितंवाएतमेतशप्रत्यक्षंशंसतिप्रदावयाहंयथानिविदंतस्यात्तमेनपदे
नप्रणौतियथानिविदःप्रवल्हिकाःशंसतिप्रवल्हिकाभिर्वैदेवाअसुरान्प्रवल्ह्य

धेनानृत्यायंस्तथैवैतद्यजमानोऽप्रवल्हिकाभिरेवास्यियंभ्रातृव्यंप्रवृह्यैनमतियंतिता
अर्द्धर्चशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवाजिज्ञासेन्याःशंसत्याजिज्ञासेन्याभिर्वैदेवाअसुरानाज्ञा
पयेनानृत्यायंस्तथैवैतद्यजमानोऽआजिज्ञासेन्याभिरेवास्यियंभ्रातृव्यंमाज्ञायायेनमति
यंतिताअर्धर्चशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवप्रतिराधंशंसतिप्रतिराधेनवैदेवाअसुरान्प्रति
राध्यायेनानृत्यायंस्तथैवैतद्यजमानोऽप्रतिराधेनैवास्यियंभ्रातृव्यंप्रतिराध्यायेनम
तिसतिरादंशंसत्यतिवादेनवैदेवाअसुरानत्युद्यायेनानृत्यायंस्तथैवैतद्यजमानोऽ

अतिवादेनैवाप्रियंभ्रात्व्यमत्युद्याथैनमतियंतिमद्वैचशः शंसतिप्रतिष्ठायाएवैतद्
देवनीथंशंसत्यादित्याश्चहवाअंगिरसश्चस्वर्गलोकेस्पर्द्धेतेवयंपूर्वेष्यामोवयमिति
तेहोंगिरसः पूर्वेभ्यः सुत्यास्वर्गस्यलोकस्यदृष्टुंतेग्निंप्रजिघ्युरंगिरसोवाएकोग्निः
परेद्यादित्येभ्यःभ्यः सुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूहीतितेहादित्याअग्निमेवदृष्ट्वासद्यः
सुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यदृष्टुमुत्तानेनत्याजग्मुवोचुः सुत्यांवःस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रू
मइतितेहोचुरथवयंतुभ्यंसद्यः सुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूमस्तयैववयंहोत्राःस्व

राम
॥३५॥

र्गलोकमेष्यामऽइतिसतथेत्युक्ताप्रत्युक्तः पुनराजगामतेहोचुः प्रावोचाऽइति। प्रावोचमितिहोवाचाथोमेप्रतिप्रावोचन्निति नोहिनप्रत्यज्ञास्याऽइति॥ प्रतिवाअज्ञासमितिहोवाचयशसावाएषोभ्येतियआर्त्विज्येनतंयःप्रतिकृधेद्यशःसप्रतिकृधेतस्मान्नप्रत्यरौत्सीतियदित्वस्मादेयोजिगांसेयज्ञेनास्मादेवादियात्॥ यदित्वयाऽयंस्वयमवोदितंतस्मात्॥ ३४॥ त्येहादित्यानंगिरसोयाजयंस्तेभ्योयाजयद्द्यौरमोपृथिवीपर्णादक्षिणानामददुस्तानियंप्रतिगृह्णीतातपस्तान्यद्यंजन्त्सासिंहीभूत्वाविजृंभंतीजनानेचरत्तां

स्याः शोचत्या इमे प्रदरा आदीर्यन्त ये स्या इमे प्रदराः समे वै हैवतः पुरा तस्मा दाहुर्न निर्ऋ
तदक्षिणो प्रतिगृह्णीयान्नेन्मा शुचा विद्धा शुचा विध्यादिति यदि त्वेनो प्रतिगृह्णी
यान्नेन्मा इत्रियायेनं भ्रातव्याय यद्धोतरा हैव भवत्यथयो सौतयती ३॥ एषा श्वः श्वेतो
रूपं कृत्वाभिधान्यपिहितेनात्मनो प्रति चक्रमइमं वो नयामइति स एष देवनीथो नू
यते आदित्या हजरितरंगिरोभ्यो दक्षिणा मनयन्॥ तां हजरितर्न प्रत्यायन्ति तिनहि
त इमां प्रत्यायंस्तामु हजरितः प्रत्यायंनिति प्रति हि तेभ्यो यंस्तां हजरितर्न प्रत्यगृभ्णो

राम
३६

निति नहितइमो प्रत्यगृभ्णन्त्सामुहज्जरितः प्रत्यगृभ्णन्निति प्रतिहितेसुमगृभ्णन्नहानेतसं
नविचेतनानित्येषहवाअहोविचेथितज्जानेतसंनपुरोगवाइतिदक्षिणावैयज्ञानांपु
रोगवीयथाहवाइदमनोपुरोगवंरिष्यत्येवंहैवयज्ञोदक्षिणारिष्यतितस्मादाहुर्दातव्यैव
यज्ञेदक्षिणाभवत्यप्यल्पिकाप्युतश्वेआशुपत्वा॥उतोपद्याभिर्जविष्ठः॥उतेमाशुमानै
पिपर्ति॥आदित्यारुद्रावसवस्त्वेतेते॥इदंराधःप्रतिगृभ्णीष्वांगिरसइतिप्रतिग्रहमेवतद्रा
धसऐछन्निदंराधोवहन्त्विति॥देवाददत्वावरं॥तद्वोअस्तुसुचेतनं॥युष्मेअस्तुदिवेदि

वे॥प्रत्येवगृभायतेतिप्रत्येवैनमेतदजग्रभैषंतंवाएतंदेवनाथंशंसतिपराव्याहंयथानि
विदेनस्यान्नमनयदेनपणोतियथानिविदः॥३५॥भूतेछद्रःशंसतिभूतेछद्रिर्वैदेवाअसु
रानुपासचंतोतेवयुद्धेनोतेवमायायातेषांवैदेवाअसुराणांभूतेछद्रिरेवभूतंछादयित्वाथै
नमतियंतिताअद्वेषंशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवैतदनस्याःशंसत्याहनस्याद्वेरेतःसिच्यतेरेत
सःप्रजाःप्रजायंतेप्रजातिमेवतद्दधातिताद्दशंशंसतिदशाक्षराविराळंनेविराळनादेतः
सिच्यतेरेतसःप्रजाःप्रजायंतेप्रजातिमेवतद्दधातिताभ्यूंरुवयत्यन्नंवैन्यूंरुवान्नादेतःसि

च्यतेरेतसः प्रजाः प्रजायंतेप्रजातिमेवतद्दधातिदधिक्राव्णोअकारिषमितिदाधिक्रीशसति
देवपवित्रंवैदधिक्राइदंवाइदंव्याहन्स्योवाचमवादीत्तेदेवपवित्रेणवाचंपुनीतेसानु
ष्टुप्भवतिवाग्वाअनुष्टुप्तत्स्वेनैवछंदसावाचंपुनीतेसुतासोमधुमत्तमाइतिपावमानीः
शंसतिदेवपवित्रंवैपावमान्यइदंवाइदंव्याहन्स्योवाचमवादीत्तेदेवपवित्रेणैववाचंपु
नीतेताअनुष्टुभोभवंतिवाग्वाअनुष्टुप्तत्स्वेनैवछंदसावाचंपुनीतेवइक्षोअंशुमतीमति
ष्टदियेंद्रायबार्हस्पत्येत्रचेशंसतिविशोअदेवीरभ्याचरंतीबृहस्पतिनायुजेंद्रःसमाहइत्य

सुरविशंहवैदेवानभ्युदाचार्यआसीत्सइंद्रोबृहस्पतिनैवयुजासूर्यवर्णमभिदासंतम
पाहंस्तथैवेतद्यजमानोइंद्राबृहस्पतिभ्यामेवयुजासूर्यवर्णमभिदासंतमपघ्नतेतद्रा
क्षः संशंसेऽतष्ठहान्। नसंशंसेऽतदृति॥ संशंसेदित्याहुः कथमन्येबहवःसुसं
शंसतिकथमत्रनसंशंसेदित्योखल्वाहुर्नैवसंशंसेत्स्वर्गोवैलोकः षष्ठमहरस
मायीवैस्वर्गोलोकः कश्चिद्वैस्वर्गलोकेसमेतीतिसयत्संशंसेत्समानंतत्कुर्याद्ययं
नसंशंसतीऽ॥ तत्स्वर्गस्यलोकस्यरूपंतस्मान्नसंशंसेद्यदेवनशंसतीऽ॥ एतानिवा

अत्रोक्त्यानिनाभानेदिष्टोवात्सरिवर्त्म्यावृषाकपिरेवयामरुत्सेशंसेदथैवसएतेषुकामंरा
ध्नुयादैंद्रोवृषाकपिःसर्वाणिछंदांस्येतशप्त्वापस्तत्रसकामउपासायएंद्रजागतेथद
मैंद्रावार्हस्पत्यंसूक्तंमैंद्रावार्हस्पत्यापरिधानीयातस्मान्नसंशंसेनसंशंसेत्॥ ३६॥
॥ ०॥ इतिषष्ठपंचिकायांपंचमोध्यायः॥ ०॥ छ॥ ०॥ छ॥ ०॥ छ॥ ०॥ छ॥ ०॥ छ॥ ॥छ॥
दिवावेत्रीणि॥ देवावेयज्ञेपंच॥ आत्मावहंत्वष्टौ॥ पञ्चस्तोत्रियादश॥ शिल्पानिदश॥ देवाह
वाअसाविदेवंकंस्तमिंद्रंवसुंतरादुयस्मिन्विश्वंजितिषट्॥ ॥सं१८१९शके१६८४वैशा
ख रुष्ण७ समाप्तः॥ ॥छ वेंकटेशार्पणमस्तु॥ ॥ ॥ छ॥ एतत्पुस्तकंसाङ्गोपनामकयज्ञ
वाकंभट्टेनपुस्तकं॥ छ

॥७॥ इति षष्ठ समवधिकाः समाप्तः॥

॥ छ ॥ इतिसप्तमं पंचिकाप्रारंभः ॥ छ ॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ॐ॥अथातःपशोर्विभक्तिस्तस्यविभागंवक्ष्यामोहनूसजि
ह्वेप्रस्तोतुःश्येनेवक्षऽद्गातुःकंठःकाकुदःप्रतिहर्तुर्दक्षिणाश्रोणिर्होतुःसव्याश्रो
णीदक्षिणंसक्थिमैत्रावरुणस्यसव्यंब्राह्मणाच्छंसिनोदक्षिणंपार्श्वंसोमध्वर्योः
सव्यमुपगात्रणांसव्योंसःप्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणंदोर्नेष्टुःसव्यंपोतुर्दक्षिणाभुरुरक्षावा
कस्यसव्यआग्नीध्रस्यदक्षिणोबाहुरच्छावाकस्यसव्यःसदस्यस्यसदंचान्तरंचगृहपतेर्द
क्षिणोपादोगृहपतेर्व्रतप्रदस्यसव्योपादोगृहपतेर्भार्य्यायैव्रतपदस्याष्ठीवन्तावंसौ

धारणो भवति तं गृहपतिरेव प्रशिष्याज्ञाघ्नी पत्नीभ्यो हरंति तां ब्राह्मणा यद्युः स्कंध्या अ
मणिकास्ति स्रुच्य की कसा यावस्तु तास्ति स्रुच्येव की कसा अर्द्धं चैव की कसे यो ने तु र्द्धं चैव वै क
र्त्तस्य क्रोमाचशमितु स्त द्ब्राह्मणा यद्यो द्य द्ब्राह्मणस्या च्छुरः सुब्रह्मण्या यै यश्वः सुत्यो
प्राहवनस्या जिनमि ळा सर्वे षां होतुर्वीता वाएतः षड्विंशतमे कपदा यज्ञंव हंति षड्विंशदक्षरा वै
बृहती बार्हताः स्वर्गा लो काः प्राणांश्चैव तत्स्वर्गाश्च लो काना प्नुवंति प्राणे ष्वेव तत्स्वर्गेषु च लो
केषु प्रतितिष्ठंतो येतिसएषः स्वर्ग्यः पशुर्यएनमेवं विभजंत्य थयेतो न्यथात द्यथा सेत्तगा

वा पापकृतो वा पशुं विमथ्नीरंस्ता दक्षतो वा एतं पशोर्विभक्तिं श्रोत ऋषिर्दैवभागो विदांचकार
तामुहाप्रो चैवास्मा एतां कामप्रतामुहगिरिआयं बाभ्रव्यायमनुष्यः प्रोवाचततो हैनामेत
र्ह्यौदीच्यनुष्याऽअधीयतेधीयते॥१॥ ॥ इतिसप्तमपंचिकायांप्रथमोध्यायः॥ ॥ तदाहु
र्यआहिताग्निरुपवसथेग्निर्येयमस्ययज्ञस्यादितिनेनंयाजयेदित्याहुरनभिप्राप्तोहियज्ञेभ
वतीतितदाहुर्यआहिताग्निर्हात्रेसान्नाय्येवाहविष्यवाग्नेयेतंकातत्रप्रायश्चित्तिरित्यत्रैवैना
न्यनुपर्य्यूह्याद्यपासवीतिसंदध्यान्नातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यआहिताग्निरासन्नेषुहु

विष्वग्निर्येतेकातत्र प्रायश्चित्तिरितियाभ्य एवतानिदेवताभ्योहवींषिगृहीतानिभवंतिताभ्यः
स्वाहेत्येवैनान्याहवनीयेसर्वहुतिंजुहुयात्सातत्र प्रायश्चित्तिस्तद्धुर्यआहिताग्निःप्रवसन्निर्
येतकथमस्याग्निहोत्रंस्यादित्यभिवान्यवत्सायाःपयसाजुहुयादन्यदिवैतत्पयोयदभिवा
न्यवत्सायाअन्यदिवैतदग्निहोत्रंयत्रैतत्स्यापिवायतएवंकृतश्चपयसाजुहुयुरथाप्याहु
रेवमेवैनानजस्रान्नजुहुतरंधीरन्नाशरीराणामाहुर्तीरितियदिशरीराणिनविद्येरन्पूर्णो
शरःषष्टिस्त्रीणिचशतान्याहृत्यतेषांपुरुषरूपकमिवकृत्वातस्मिंस्तामाहुतिंकुर्युरथै

नोच्छरीरैराहृतैः संस्थश्र्यो दासये युरध्यर्द्धशतं कार्यं सविंशतीद्विपंचाशेचविंशेचोत्तरद्वि
पंचविंशेशेषंतुशिरस्युपरिदध्यात्सातत्रप्रायश्चित्तिः॥२॥तदाहुर्यस्याग्निहोत्र्युपव
सृष्टादह्यमानोपविशेत्कातत्रप्रायश्चित्तिरितितामभिमंत्रयेतेस्माद्वीपानिषीदसितता
नोअभयंकृधि॥पश्चंनःसर्वान्नोपायनमोरुद्रायमीढुषइतिनामुत्थापयेदुदस्यद्वैव्य
दितिरायुर्य्यंत्रपतावधात्॥रुद्रायरूपवतीभार्यामित्रायवरूपायचैत्यस्यास्यादृपात्रमू
ष्यसिचमुखेचोपगूह्यीयादथैनांब्राह्मणायदद्यात्सातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नि

होऽयुपावसृष्टाउह्यमानाकाश्येतकातत्रप्रायश्चित्तिरित्येशनायांहवाएषयजमानस्यप्रति
रक्ष्यायकाश्येतामन्नमप्यादयेद्धांयेशांतिर्वाअन्नेसूयवसाद्गवतीहिभूयाइतिसात
त्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्निहोऽयुपावसृष्टाउह्यमानास्यंदेतकातत्रप्रायश्चित्तिरिति
सायत्रत्रस्कंदयेन्नदभिमृशजपेद्यद्यउग्र्यंपृथिवीमस्तंयद्दोषधीरत्यस्रप्यदापः॥
पयोगृहेषुपयोअघ्यायांपयोवत्सेषुपयोअस्तुनयीतितत्रयत्यशिष्टंस्यात्तेनजुहु
याद्यद्यलेहोमायस्याद्यद्धवैसर्वंसिक्तंस्यादेषान्यामाहुर्यतोउग्ध्वातेनजुहुयादात्मन

आद्धाये होतव्यं सातत्र प्रायश्चित्तिः ॥३॥ तदाहुर्यस्य सायं दुग्धं सान्नाय्यं दुष्येद्वा पहरेद्वा
का तत्र प्रायश्चित्तिरिति प्रातर्दुग्धे दध्येकुर्वीतस्यान्यतो भक्तिं सातच्यते नयजेत सातत्र
प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्य प्रातर्दुग्धं सान्नाय्यं दुष्येद्वापहरेद्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यैंद्रं
वामाहैंद्रं वापुरोळाशं तस्य स्थाने निरुप्यते नयजेत सातत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्य
सर्वमेव सान्नाय्यं दुष्येद्वापहरेद्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यैंद्रं वामाहैंद्रं वेति समानंसा
तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्य सर्वोप्येव हवींषि दुष्येयुर्वी पहरेयुर्वी का तत्र प्रायश्चित्ति

राम॥
॥४॥

रित्याज्यस्यैनानि यथा देवतं परिकल्प्यैतयाज्यहविषेद्याय जेतो तो न्यामिष्टिमनुब्रूणां
तन्नीतयज्ञो यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः ॥४॥ तदाहुर्यस्यान्निहोत्रमधिश्रितमग्निमेध्यमापद्येतकात
त्रप्रायश्चित्तिरितिसर्वमेवैनत्सुच्यभिपर्यासिच्याहवनीयेहोतांसमिधमभ्याद
धात्यथोत्तरतआहवनीयस्यौदुम्बरमस्मन्निरूप्याजुहुयान्मनुसाधाजापत्ययावर्चीतद्
तंचाहुतंचसयद्येकस्मिन्नूनीतयदिद्वयोरेषएवैकल्पेस्तच्चेद्यपनयितुंशक्नुयान्निधि
च्यैतदुष्टमदुष्टमभिपर्यासिचेतस्ययथोनीतंस्यात्तथाजुहुयात्सात्रप्रायश्चित्तिस्त

स्तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितंस्कंदतिवाविच्छंदतेवा कातत्रप्रायश्चितिरितिदृष्टिरूप
निनयेच्छांत्यैशांतिर्वाआपोवैनद्दक्षिणानपाभिमृशज्जपतिद्विंस्तीयंदेवान्य
ज्ञोगातताेमाद्विषामाष्टांत्रिरिक्षेत्तीयंपितृन्यज्ञोगातताेमाद्विषामाष्टंपृथिवीत्त
तीयंमनुष्यान्यज्ञोगातताेमाद्विषामाष्टंयोवोजसास्कभितारजांसीतिवैछुवारूपी
मंजपतिविछुवैयज्ञस्यदुरिष्टंपातिवरूपास्विष्टंतयारूभयोरेवशांत्यैस्तातत्रप्राय
श्चितिस्तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितंप्रादुःहायन्स्खलतेवापिवाभ्रंशतेकातत्र

प्रायश्चित्तिरितिसयद्यपनिवर्त्तयेत्स्वर्गालोका द्यजमानमावर्त्तयेद्देवेवास्माउपविष्टायै
तमग्निहोत्रपरीशेषमाहरयुक्तस्ययथोनीतीस्यात्तथाजुहुयात्सातत्रप्रायश्चित्तिस्तद्धु
रथयदिस्रुग्भिद्येतकातत्रप्रायश्चित्तिरितिस्रुचमाहृत्यजुहुयाद्येनांस्रुचंभि
न्नामाहवनीयेभ्याद्ध्यात्साग्रंउंवत्यक्षुद्रासातत्रप्रायश्चित्तिस्तद्धुर्यस्याहवनीये
ह्याग्निर्विद्येतोथगार्हपत्यउपशाम्येत्कोतत्रप्रायश्चित्तिरितिसयदिप्राचमुद्धरेत्प्रायत
नाच्यवेतयत्प्रत्यंचमसुरवद्यज्ञंतन्नीतंनंयेद्भ्रात्व्यंयजमानस्यजनयेद्यदनुगमये

त्राणोयजमानंजह्यात्सर्वमेवैनंसहभस्मानंसमोप्यगार्हपत्यायतनेनिधायाथप्रोंचमाहवनी
यमुद्धरेत्सोतत्रप्रायश्चित्तिः॥ ५॥ तदाहुर्यस्याग्नावग्निमुद्धरेयुः कातत्रप्रायश्चित्तिरितिस
यद्यनुपश्येदुदित्यपूर्वमपरंनिदध्याद्यद्यनानुपश्येत्सोग्नयेग्निवतेष्टाकपालंपुरोळाशं
निर्वपेत्तस्ययाज्यानुवाक्येअग्निनाग्निःसमिध्यतेवेत्यग्नेअग्निनेत्याहुतिंवाहवनीयेजु
हुयादग्नयेग्निवतेस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्यगार्हपत्याहवनीयोमिथः
संसृज्येयातांकातत्रप्रायश्चित्तिरितिसोग्नयेवीतयेष्टाकपालंपुरोळाशंनिर्वपेत्तस्ययाज्या

नुवाक्ये अग्न आयाहि वीतये योऽग्निं देववीतय इत्याहुतिं वा हवनीये जुहुयाद्ग्नये वीतयेस्वा
हेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तद्धुतं स्यस्य सर्वेण वाग्नयो मिथः संसृज्येरन्को तत्र प्रायश्चित्तिरिति सो
ग्नये विविचये पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये स्वर्णो वस्तो रुषसामरोचित्वा
मग्निमानुषीरीळते विशइत्याहुतिं वा हवनीये जुहुयाद्ग्नये विविचयेस्वाहेति सा तत्र प्राय
श्चित्तिस्तद्धुतं स्याग्नयोरग्निभिः संसृज्येरन्को तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये क्षामवते पुरो
डाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अकंदग्निस्तनयंनिवद्यौरधायथानः पितरः

परास इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयाद्ग्नये क्षामवते स्वाहेति सातत्र प्रायश्चित्तिः॥ ८॥ तदाहुर्यस्याग्नयो ग्राम्येणाग्निना संदह्येरन्कातत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये संवर्गायेष्टिकपाले पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये कुवित्सोमो गविष्टयमानो अस्मिन्म हाधन इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयाद्ग्नये संवर्गाय स्वाहेति सातत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नयो दिव्येनाग्निना संस्रज्येरन्कातत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये सुमतेष्टिकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अक्ष्वग्ने सधिष्टवमयोदधेमधिरः घृतदक्ष इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयाद्ग्नये सुमतेस्वाहेति

तिसात्र प्रायश्चित्तिस्तद्दार्यस्याग्नयः शवाग्निना संसृज्येरन्कात्र प्रायश्चित्तिरितिसो
ग्नेयेऽष्टाकपालंपुरोडाशंनिर्वपेत्तस्ययाज्यानुवाक्येअग्निःशुचिव्रततमउद्ग्नेशुच
यस्तवेत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेशुचयेस्वाहेतिसात्र प्रायश्चित्तिस्तद्दार्यस्याग्न
यआरण्यनाग्निनासंदह्येरन्कात्र प्रायश्चित्तिरितिसमेवारोपयेदरणीवोल्मुकंवामोक्ष
येद्यदिवाहवनीयादक्षिणाग्नेयादक्षिनशकुयात्सोग्नयेसंवर्गायाष्टाकपालंपुरोडाशंनि
र्वपेत्तस्यैकयाज्यानुवाक्येआहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेसंवर्गायस्वाहेतिसात्र प्राय

ब्रा०स० श्चित्तिः ॥७॥ तदाहुर्य आहिताग्निरुपवसथेऽक्रुद्धीत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतभृते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्यया ज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिर्व्रतानि विभ्रद्व्रतपा अदब्ध इत्याहुतिर्वा हवनीये जुहुयादग्नये व्रतभृते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निरुपवसथे व्रतमापद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतपतये ष्टाकपाले पुरोडाशं निर्वपेत्तस्यया ज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतपा असि यदो वयं प्रमिनाम व्रतानीत्याहुतिं वा हवनीये जुहुयादग्नये व्रतपतये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निर

राम

मावास्यो पौर्णमासी वातीयात्कात त्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये पथिकृते ष्टाकपालं पुरोडाशं
निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये वेत्थाहि वेधो अध्वनादेवानामपिपंथामगन्मेत्याहुतिं वाहव
नीयेजुहुयादग्नये पथिकृतेस्वाहेतिसात त्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्यसर्वएवाग्नय उपशा
म्येरन्कात त्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नयेतपस्वतेजनदेतपावकवतेष्टाकपालं पुरोडाशंनिर्वपे
त्तस्य याज्यानुवाक्ये आयाहितपसाजनेष्वानोयाहितपसाजनेष्वित्याहुतिं वाहवनीये
जुहुयादग्नयेतपस्वतेजनदेतपावकवतेस्वाहेतिसात त्र प्रायश्चित्तिः॥ तदाहुर्यआहिता

ग्निरायुष्मानग्निर्वानन्नाऽग्नीयात्को तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोम्यये वैश्वानरायैकादश
कपाले पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये वैश्वानरोऽजीजनत्पृष्टो दिविष्टोऽग्निः पृ
थिव्यामित्याहुतिं वा हवनीये जुहुयादग्नये वैश्वानरायस्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा हुर्य
आहिताग्निर्यदिकपाले नश्येत्को तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्निभ्यो दिकपाले पुरोडाशं नि
र्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अग्निनावर्तिरस्मदाग्नेयमतानासत्यारुषेत्याहुतिं वा हवनीये जु
हुयादग्निभ्यस्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा हुर्य आहिताग्निर्यदिपवित्रे नश्येत्को तत्र प्रा

यश्चिन्तिरितिसोग्नये पवित्रवतेष्टाकपाले पुरोळाशंनिर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये पवित्रंतेवित
तंब्रह्मणास्पतेतपोष्यवित्रंवितततंदिवस्पदित्याहुतिंवा हवनीयेजुहुयादग्नये पवित्रवतेस्वा
हेतिसातत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यआहिताग्निर्यदिहिरण्यंनश्येत्कोतत्र प्रायश्चित्तिरितिसो
ग्नयेहिरण्यवतेष्टाकपाले पुरोळाशंनिर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये हिरण्यकेशोरजसोविसार
आतेसुपर्णीअमिनंतएवेत्याहुतिंवा हवनीयेजुहुयादग्नयेहिरण्यवतेस्वाहेतिसातत्र प्रा
यश्चित्तिस्तदाहुर्यआहिताग्निर्यदिप्रातरग्निहोत्रंजुहुयात्कोतत्र प्रायश्चित्तिरिति

सोग्नयेवरुणायोष्टाकपालंपुरोळाशंनिर्वपेत्तस्याज्यानुवाक्येत्वन्नोअग्नेवरुणस्यविद्वा
न्त्सत्वनोअग्नेवमोभवोतीत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेवरुणायस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चि
त्तिस्तदाहुर्यआहिताग्निर्यद्दिसत्तकान्नंप्राश्नीयात्कोतत्रप्रायश्चित्तिरितिसोग्नयेतंतुम
तेष्टाकपालंपुरोळाशंनिर्वपेत्तस्याज्यानुवाक्येतंतुंतन्वन्नजसोभानुमन्विह्यस्थानहो
नह्यतनोतसौम्यइत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेतंतुमतेस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चित्ति
स्तदाहुर्यआहिताग्निर्जीर्वेमृतशब्दंश्रुत्वाकोतत्रप्रायश्चित्तिरितिसोग्नयेसुरभिमते

ष्टाकपाले पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अग्निर्होतान्यसीदद्यजीयान्त्साध्यीमकर्द्द
वषीतिनोअद्येत्याहुतिंवाहवनीये जुहुयादग्नयेमरुत्वतेस्वाहेतिसातत्र प्रायश्चित्तिस्तदा
हुर्यआहिताग्निर्यस्य भार्यागौर्वायमोजनयेत्कातत्र प्रायश्चित्तिरितिसोग्नयेमरुत्वतेत्रयोद
शकपालं पुरोळाशंनिर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये मरुतोयस्यहिक्षयेराइवेदचरमाअहेवेत्या
हुतिंवाहवनीये जुहुयादग्नयेमरुत्वतेस्वाहेतिसातत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुरपत्नीकोप्यग्नि
होत्रमाहरेत्तदेतेन॥ आहरेदित्याहुर्यदिनाहरेदनद्वापुरुषः कोनद्वापुरुषइतिनदेवान्न नाहरेत्त

पितृन्मनुष्यानिति तस्मादपत्नीकोप्यग्निहोत्रमाहरेत्तदेषाभियज्ञगाथागीयते॥ यजेतौ
त्रमप्यामपत्नीकोप्यसोमपः॥ मातापितृभ्यामनृणार्थी यजेतिवचनाच्छ्रुतिरितितस्मात्तौ
म्यं याजयेत्॥ ३॥ तदाहुर्वीचापत्नीकोग्निहोत्रंकथमवरुन्धेतिनिविष्टमतापत्नीनष्टा
वाग्निहोत्रंकथमग्निहोत्रंजुहोतिपुत्रान्पौत्रान्नस्तनिनित्याहुरस्मिंश्चलोकेमुष्मिंश्चो
स्मिंल्लोकेयंस्वर्गोस्वर्गोपिस्वर्गलोकमाक्रमतेत्यमुष्यैवलोकस्यसंततिंधारयतियस्यैवं
पत्नीनैच्छेत्तस्मादपत्नीकस्याधानंकुर्वंत्यपत्नीकोग्निहोत्रंकथमग्निहोत्रंजुहोति

श्रद्धा पत्नी सत्ये यजमानः श्रद्धा सत्येनत्दित्युत्तमं मिथुनं श्रद्धया सत्येन मिथुनेन स्वर्गं लोकं न्लभयतीति ॥१०॥ तद्धाहुर्यद्दर्शपूर्णमासयोरुपवसतिन हवाअव्रतस्य देवा हविरश्नंतीति तस्मादुपवसत्युत्तमे देवा हविरश्नीयुरितिपूर्वो पौर्णमासीमुपवसेदिति पैंग्यमुत्तरामिति कौषीतकेया पूर्वी पौर्णमासी सानुमतिर्योत्तरा सा राकेया पूर्वा मावास्या सासिनीवाली योत्तरा साकुहूर्यो पर्यस्तमियादभ्युदियादिति सातिथिः पूर्वो पौर्णमासीमुपवसेदनिर्शाय पुरस्तादमावास्यायां चंद्रमसं यदुदेतियद्यजतेतेन सोमेकौपांतितनोत्तरामुपवसेदुत्तरापि ह

तरा मु

वै सोमो यजते सोमम नु देवतमेत दै देवसोमं य चंद्रमास्तस्मा दुत्तरा मुपवसेत्॥ १९॥ तद्दा हुर्यस्या ग्नि मनु हुतमा दित्योभ्युदियाद्वा भ्यस्तमियाद्वा प्रतीतो वा प्राग्घोमा दुपशाम्ये कोतत्र प्राय श्चित्तिरिति हिरण्यं पुरस्कृत्य स्रुचा मुद्धरे त्योतिर्वै भ्रुक्हिरण्यं ज्योतिः भ्रुक्मसौ तद्देवत ज्योतिः भ्रुक्मपश्यन्नुद्धरति रजतमंतर्द्धाय स्रुतरु द्धरे देत द्वा त्रिरूपे पुरा संभेदा द्धुया नाम हवनीय मुद्धरे न्मृत्यु र्वै तमश्का यांतनै वत ज्योति षा मृत्युंतमश्का यांतरति सा तत्र प्राय श्चित्तिस्त द्दा हुर्यस्यै हवनीया वंतरेणा नो वा रथो वाश्वा वा प्रति पद्येतकोतत्र प्राय श्चित्तिरि

गार्हपत्या

तिनेन्मनसिकुर्यादित्याहुरात्मन्यस्यहिताभवंतीतिन्चेन्मनसिकुर्वंस्तेगार्हपत्याद्विच्छि
नामुदकधारांहरेत्तंतुंतन्वन्नजसाभानुमन्विहीत्याहवनीयात्सांतत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुः क
थमग्नीनन्वाधानोन्वाहार्य्यपचनमाहरयेऽतइति॥ नाहरयेऽतइति॥ आहरयेदित्या
हुः प्राणान्वाएषाभ्यांमंथतेयोग्नीनाधत्तेतेषांप्राणान्दत्तोभवतियदन्वाहार्य्यपचने
त्तस्मिन्नेतामाहुतिंजुहोत्यग्नयेन्नादायान्नपतयेन्नस्याहत्यैनादोहान्नपतिर्भवत्यश्नुतप्र
जयांनाधेयएवंवेदांतरेणगार्हपत्याहवनीयौहोष्यन्संचरतेतेनहवाएनंसंचरमाणंमृ

ग्नयो विदुरयमस्मासु होष्यतीत्येतेन हवा अस्य सेचरमाणस्य गार्हपत्य हवनीयौ प
आनमपहतः सोपहत पाप्मोर्ध्वः स्वर्गं लोकमेती तिवै ब्राह्मणमुदाहरंतित दाहुः
कथमग्नीन्प्रवत्स्यन्नुपतिष्ठेतप्राप्य वाप्रत्येत्याहरहर्वेति तद्धोमित्याहुस्तद्धो
वैश्यस्यजाकोक्षंतेथाप्याहुरहरहर्वाएतेयजमानस्याभ्रंशयो द्वासनात्त्रा
व. नाद्भ्यतितानुपतिष्ठेतवाभयंवाभयंमेस्तित्यभयंहैवास्मैभवत्यभयंहैवा
स्मैभवति॥१२॥ ॥इतिसप्तमपंचिकायांद्वितीयोध्यायः॥ ॥हरिश्चंद्रोहवै

धसेरुश्चाको राजा पुत्र आसेतस्य हशतेजाया बभूवुस्ता सुपुत्रेनत्तेभेतस्य हपर्वतनार
दौगृहऋषतुःसहनारदंपप्रछ्यन्निमंपुत्रमिछंतियेविजानंतिये चन॥किंस्विसुत्रे
णाविंदतेतन्मआचक्ष्वनारदेनिसङ्रूएकयाएष्टोदशभिःप्रत्युवाच॥ऋणामस्मिन्त्सन्नो
यत्यमृतत्वेचगछति॥पितापुत्रस्यजातस्यपश्येच्चेज्जीवतोमुखं॥यावंतःपृथिव्यांभो
गायावंतोजातवेदसि॥यावंअप्सुप्राणिनोभूयान्पुत्रेपितुस्ततः॥शश्वत्सुत्रेणपित
रोत्यायन्बहुलेतमः॥आत्माहिजज्ञआत्मनःसइरावत्यतितारिषत्॥किंनुमत्वेकिम

जिनं किमुस्मभ्यूषिः किंतपः पुत्रं ब्रह्मापाद्धध्वंसवैलोकोवदावदः॥अन्नेहप्राणाः
शरणेहवोमऊपेहिरण्येपशवोविवाहाः॥सरवाहजायाकृपणंहदुहितांज्योतिर्हपुत्रः प
रमेव्योमन्॥पतिर्जायांप्रविशतिगर्भोभूत्वासमातरं॥तस्यांपुनर्नवोभूत्वादशमेमासि
जायते॥तज्जायोभवतियदस्यांजायतेपुनः॥आभूतिरेषाभूतिर्वैजमेतंनिधीयते॥देवा
श्चैतामृषयश्चैतेजः समभरन्महत्॥देवामनुष्यानब्रुवंनेषावोजननीपुनः॥नापुत्र
स्यलोकोऽस्तीतितत्सर्वेपशवोविदुः॥तस्मान्नुपुत्रोमातरंस्वसारंचाधिरोहति॥एष

पंथाउरुगायः सुशेवोयंपुत्रिणआक्रमेतेविशोकाःतंपश्यंतिपशवोवयांसिचतस्मा
त्तिमात्रापिमिथुनीभवंतीतिरय्यायाः॥१३॥अथैनमुवाचवरुणोराजानमुपधावंपुत्रोमे
जायतांतेनत्वायजाइतितथेतिवरुणोराजानमुपससारपुत्रोमेजायतांतेनत्वायजाइ
तितथेतितस्यहपुत्रोजज्ञेरोहितोनामतंहोवाचाजनिष्टेपुत्रोयजस्वमानेनेतिसहो
वाचयदावैपशुर्निर्दशोभवत्यथसमेध्योभवतिनिर्दशान्वस्त्वथत्वायजाइतितथेति
सहनिर्दशआसतेहोवाचनिर्दशान्वभूद्यजस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशोर्दं

स २

ताज्ञायंतेऽथसमेध्योभवतिदंताऽन्वस्यज्ञायंतामथत्वायजाइतितथेतितस्यहदंताज्ञिरेतंहो
वाचाज्ञतवाअस्यदंतायज्ञस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशोर्दंताःपद्येतेऽथसमेध्योभ
वतिदंताऽन्वस्यपद्यंतामथत्वायजाइतितथेतितस्यहदंताःपेदिरेतंहोवाचापत्सतवाअ
स्यदंतायज्ञस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशोर्दंताःपुनर्ज्ञायंतेऽथसमेध्योभवतिदंता
ऽन्वस्यपुनर्ज्ञायंतामथत्वायजाइतितथेतितस्यहदंताःपुनर्ज्ञिरेतंहोवाचाज्ञतवा
अस्यपुनर्दंतायज्ञस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैक्षत्रियःसन्नाद्रुकोभवत्यथसमे

ध्यो भवति सन्नाहेनु प्राप्नोत्यथ त्वायजा इतितथेति सह सन्नाहं प्रापते होवाच सन्नाहेनु प्रा
प्नोध्यं जस्वमानेनेति सतथेत्युत्को पुत्रमामंत्रयामास ततायं वैमह्यं त्वामदद्दे तत्वयाहमिमं
यजा इतिसहन्येत्युत्को धनुरादायारण्यमपात स्थौससंवत्सरमरण्ये चचार॥ १४॥ अथहै
क्ष्वाकंवरुणोजग्राहतस्यहोदरंजज्ञेतदुहरोहितः शुश्रावसोरण्या ज्ञानमयायतमिंद्रः पुरुष
रूपेणपर्य्येत्योवाच॥ नानाश्रांतायश्रीरस्तीतिरोहितशुश्रुम॥ पापोनृषदरोजनइंद्रे
रतःसखाचरैवेतिचरैवेतिवैमाआह्लोवाचदिति॥ द्वितीयंसंवत्सरमरण्ये चचारसोरण्या

ग्रामेमया यंतमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्य्येत्यो वाच॥ पुष्पिण्या चरतो जंघे भूष्णुरात्मा फल
ग्रहिः॥ शेरस्य सर्वेपाप्मानः श्रमेण प्रपथे हतस्य रेवतिर्वेमा आह्मणो वाच इति हो॥
तृतीयं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्या ग्रामेमया यंतमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्य्येत्यो वाच॥
आस्तेभग आसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठतिष्ठतः॥ शेतेनिपद्यमानस्य चरातिचरतो भगश्च
रेवतिर्वेमा आह्मणो वाच इति हो॥ चतुर्थं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्या ग्रामेमया यं
तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्य्येत्यो वाच॥ कलिः शयानोभवति संजिहानस्तु द्वापरः॥ उत्ति

ष्ठंस्त्रेताभवतिकृतंसंपद्यते चरंश्चरैवेतिचरैवेतिवैमाब्राह्मणोवाचदितिह॥पंचमंसंवत्सरम
रण्यंचचारसारण्याङ्गमेमायायतपिंदःपुरुषरूपेणापप्रथ्यौयोवा नै॥चरन्वैमधुविंदतिचरन्त्वा
दुमुडुंबरं॥सूर्यस्यपश्यश्रेमाणंयोनतंद्रयतेचरंश्चरैवेतिवैमाब्राह्मणोवाचदितिह॥षष्ठं
संवत्सरमरण्यंचचारसाजीगर्तंसोयवसिमृषिमशनयापीतंमरण्यउपया यतस्यहत्रयः
पुत्रा३आसुःशुनःपुच्छःशुनःशेपःशुनोलांगूलइतितंहोवाचऋषंतेशतंदद्मस्यहमेषा
मेकेनात्मानंनिष्क्रीणाइतिसज्येष्ठंपुत्रंनिरुत्तानउवाचान्विममितिनोएवेतिमिकनिष्ठं

न

मातीतोहमध्यमेसंपद्यायोचक्रतुःभुनःशेपेतस्यहशतंदत्वासप्तमादायसोरत्याद्रामेमेयाय
सवितरमेत्योवाचेततहंताहमेनेनात्मानंनिक्रीणाइतिसवरुणंराजानमुपससारोनेवा न
यजाइतितथेतिभूयान्वैब्राह्मणोःक्षत्रियादितिवरुणाउवाचेतस्माएतंराजसूयंयज्ञक्र
तुंप्रोवाचेतमेतमभिषेचनीयंपुरुषंपशुमालेभे॥१५॥तस्यहविश्वामित्रोहोतासीज्जम
दग्निरध्वर्युर्वसिष्ठोब्रह्मायास्युद्गातातस्माउपाकृतायनियोक्तारंनविविदुःसहो
वाचाजागर्तःसौयवसिमेत्यमपरंशतंदतोहमेनंनियोक्ष्यामीतितस्माअपरंशतंद

दुस्तेसनिनियोजतस्माउपाकृतायनियुक्तायप्रीतायपर्य्यग्निकृतायविशसितारंनविविदुः
सहोवाचाग्नीगर्भःसौयवसिर्मह्यमपरेशतंदत्तोहमेनंविशसिष्यामीतितस्माअपरंशतंदे
दुःसोसिनिःशानएयायाथहक्षुनःशेपईक्षांचक्रेमानुषमिववैमाविशसिष्यंतिहंताहं
देवताउपधावामीतिसप्रजापतिमेवप्रथमेदेवतानामुपससारकस्यन्नूनंकतमस्यामृतानां
मित्यतयर्चातेप्रजापतिरुवाचाग्निर्वैदेवानांनेदिष्ठंस्तमेवोपधावतिसाग्निमुपससारं
ग्नेवयंप्रथमस्यामृतानामित्यतयर्चातमग्निरुवाचसवितावैप्रसवानामीशेतमेवोप

धावेतिसवितॉमुपससारा॒भित्वादेवासवितारित्येतेनतच्चनेतेसवितोवाचवरुणा
यवैराज्ञेनियुक्तोसिमेवोपधावेतिसवरुणराजानमुपससारातउत्तरामिरेकविंश
तातंवरुणउवाचाग्निर्वैदेवानांमुखंसुहृदयतमस्तंनुस्तुष्यथत्वोत्स्वक्षामइतिसो
ग्निंतुष्टावातउत्तरामिर्द्वाविंशत्यातमग्निरुवाचविभ्यान्नुदेवास्तुष्यथत्वोत्स्वक्षा
मइतिसविभ्यान्देवांस्तुष्टावनमोमहद्भ्योनमोअर्भकेभ्यइत्येतयर्चातंविश्वेदेवाऊचु
रिंद्रोवैदेवानामोजिष्ठोबलिष्ठःसहिष्ठःसत्तमःपारयिष्णुतमस्तन्नुस्तुष्यथत्वोत्स्व

राम॥ १८

श्याम इति सर्वं इत्तुष्टावैयश्चिद्धि सत्य सोमपा इति चैतेनस्तुतेनोत्तरस्य च पंचदशभिस्तस्मा
ईदृक्स्तूयमानेः प्रीतोमनसाहिरण्मयंददौतमेतया प्रतिमायभ्श्विनौ इति तमिंद्र उवा
चाश्विनोर्नुस्तुत्यथत्वोत्तर श्याम इति साश्विनौतुष्टावातउत्तरेणात्रैनेतमश्विना ऊ
चतुरुषसंनुस्तुत्यथत्वोत्तर श्याम इतिसउषसंतुष्टावातउत्तरेणात्रैनेतस्यहस्म च्यौ
च्यवनायोविपाशोमुमुचेकनीयऐक्ष्वाकस्योदरमेत्यनमस्यामेवच्यवनायोविपाशोमु
मुचेगदऐक्ष्वाकआस ॥१६॥ तमृत्विजऊचुस्त्वमेवनोस्याद्दः संस्यामधिगच्छेत्यथ

हैतंभुनःशेपोजःसवंददर्शतमेताभिश्चततस्तमिभिसुषावयच्चिद्वेवंगृहेगृहइत्यथैनं
द्रोणकलशमभ्यवनिनायोच्छिष्टंचम्वोर्भरेतेतयचीथहास्मिंश्चार्ब्धेवाभिश्चतस्र
भिःसस्वाहाकाराभिर्जुहोतिचकारयेनमवभृथमभ्यवनिनायंवोअग्नेवरुणस्यविद्वा
नित्येताभ्यामथैनमतऊर्ध्वमग्निमाहवनीयमुपस्कृत्ययोचकारथुनश्चिच्छेपेनिहित
सहस्रादित्यथहभुनःशेपोविश्वामित्रस्योकमाससादसहोवाचाजीगर्तःसोयवसि
ष्ठोवैपुनर्मेपुत्रेहोतिनेतिहोवाचविश्वामित्रोदेवावाइमंमत्यमरासतेतिसहदेवरातो

वैश्वामित्रआसतस्यैतेकापिलेयबाभ्रवाःसहोवाचाजीगर्तेःसौयवसिंस्त्वेवेहिविद्वयावहा
इतिसहोवाचाजीगर्तेःसौयवसिरांगिरसोऽन्यनोस्याजीगर्त्तिःऋतःकविः॥ऋषेतामे
होक्तेतोमीपगाःपुनरेहिमामितिसहोवाचशुनःशेपोदृभ्युस्त्वाशासहस्तेनयछूद्वत्त
सते॥गवांत्रीणिशतानित्वमरणीयामदंगिरइतिसहोवाचाजीगर्तेःसौयवसिस्तद्वमाता
नतपतिपापंकर्ममयाकृतंतद्हंनिह्नवेतुभ्यंप्रतियंतुशतागवामितिसहोवाचशुनःशे
पोयःसकृत्यापंकुर्यात्कुर्यादेनतोपरं॥नापागाःशोद्ग्न्यायादसंधेयंत्वयाकृतमि

त्यसंधेयमिति हविश्वामित्र उपपप्रच्छ सहोवाच विश्वामित्रो भीमएवसौयवसिः शाकलविशिरसिषुः॥ अथान्मैतस्य पुत्रो भूर्ममैवोपरि पुत्रतामिति सहोवाच शुनःशेपः सवेयथानो ह्युपयाराज्ञपुत्रतथावद॥ यथैवोगिरसः सन्नुपयांतवपुत्रतामिति सहोवाच विश्वामित्रोज्येष्ठोमेत्वंपुत्राणांस्यास्तवश्रेष्ठाप्रजास्यात्॥ उपयाहवंमेदायंतेनवस्योपमंत्रयइतिसहोवाच शुनःशेपःसंज्ञानानेषुवेभ्रूयोहाद्यायामेभ्रियै॥ यथाहंभरतऋषभोपेयांतवपुत्रतामित्यथहविश्वामित्रःपुत्रानामंत्रयामासमधुच्छंदाःऋणा

तन्नऋषभोरेणुराष्टकः॥ येकेचभ्रातरस्यनांस्मेज्यैष्ठ्यायकल्प्यध्वमिति॥१७॥तस्यहविश्वामित्रस्यैकशतंपुत्राआसुःपंचाशदेवज्यायोसोमधुछंदसःपंचाशत्कनीयांसस्तद्येज्यायोसोनतेकुशलंमेनिरेतानन्वयाजहारोताच्यःप्रजाभक्षीष्टेतिन एतेध्राःपुंड्राःशबराःपुलिंदामूतिवाइत्युदंत्याबहवोभवंतिवैश्वामित्रादस्यनांभूयिष्ठाःसहोवाचमधुछंदाःपंचाशतासार्द्धंयन्नःपितासंजानीतेतस्मिंस्तिष्ठामहेवयं॥पुरस्त्वासर्वेकुर्महेत्वामन्वेवोवयस्मसीत्यथहविश्वामित्रःप्रतीतःपुत्रोस्तुष्टावतेवैपुत्राःप्रभूमतोवीरवंतोभविष्यथा॥

येमानमेसुगृहंतोवीरमंतमकर्त्तमं॥पुरएतावीरवंतोदेवरातनगाथिनोः॥सर्वेरा ध्या
स्यपुत्रोएषवःसदिवाचने॥एषवःकुशिकावीरोदेवरातस्तमन्चित॥युष्मोश्रदायंम
उपतोविद्यामुचविद्मसि॥तस्मयंचावैश्वामित्राःसर्वेसाकंसरातयः॥देवरातायतस्थि
स्थेरधृत्यैश्वेद्यायगाथिनोः॥अधीयतदेवरातोरिथ्योकृभयोऋषिः॥जनूनांचा
धिपत्येदेवेदेचगाथिनो॥तदेतसरःकरातगाथंशोनःशेपमाख्यानंतद्धोतोराज्ञेभि
विक्तायाचष्टेहिरण्यकशिपावासीनआचष्टेहिरण्यकशिपावासीनःप्रतिगृणातिय

॥राम॥
॥२१॥

शो वै हिरण्मयं यज्ञसैवैनेतत्समर्द्धयत्योमित्यृचः प्रतिगरणवंतथेतिगाथायाओमितिवै दैवंतथेतिमानुषंदैवेनचैवैनंतन्मानुषेणचपापाद्गृनसः प्रमुंचतितस्माद्यो राजा विजितीस्यादेषयज्ञमानआख्यापयैतेवैतल्लोनःशेषमाख्यानंनहास्मिन्नन्त्यंचनैनःपरिशिष्यतेसहस्रमाख्यात्रेद्यो ह्युतंप्रतिगदिचरणेचैवासनेश्वेताश्वतरीरथो होतुःपुत्रकामाहाप्याख्यमेरत्नुभंतेहपुत्रान्लुभंतेहपुत्रान्॥१८॥ ॥इति सप्तमपंचिकायांतृतीयोध्यायः॥ ॥प्रजापतिर्यज्ञमसृजतयज्ञेसृष्टमनुब्रुवन्

त्रे असरज्येतो ब्रह्मक्षत्रेअनुदय्यः प्रजाअसरज्येतेऽनुता दश्वाऽनुता दश्व ब्रह्मैवानुता दः
क्षत्रमन्वनुता दएतावै प्रजानुता दोय ब्राह्मणाअथैताअनुता दोयदाजन्यो वैश्यः श्व
दुस्ताभ्योयज्ञऽउदक्रामतेब्रह्मक्षत्रेअन्वेतोयान्यैवब्रह्मणाआयुधानितेब्रह्मान्वेधा
निक्षत्रस्यैतेः क्षत्रमतानिवै ब्रह्मणाआयुधानियज्ञोवैयुधान्येतानिक्षत्रस्यायु
धानियदश्वरथः कवचरथुधन्वतेक्षत्रमेनच्चापन्यंवर्त्तेतायुधेभ्योहस्मास्यविज्ञमा
नः पराऽइवैत्यथैनंब्रह्मान्वैत्तमात्तमात्कापरस्तान्निरुध्यमाऽइवास आसः परस्तान्नि

व ऋद्धुस्तिष्ठं ज्ञात्वा स्वान्यायुधानि ब्रह्मो पौर्तत तं स्माद्वाप्येतर्हि यज्ञो ब्रह्मण्येव ब्रह्मणेषु प्र
तिष्ठितो येनक्षत्रमन्वागच्छत्तद्ब्रवीदुपमास्मिन्यज्ञे हूयस्वेतितत्तथेत्यब्रवीत्तद्धनिधाय
स्वान्यायुधानि ब्रह्मणैवायुधेब्रह्मणोरूपेणब्रह्मभूत्वायज्ञमुपावर्त्तस्वेतितथेतित
स्तूष्णींनिधायस्वान्यायुधानिब्रह्मणैवायुधेब्रह्मणोरूपेणब्रह्मभूत्वायज्ञमुपाव
र्त्ततेतस्माद्वाप्येतर्हिक्षत्रियोयजमानोनिधायैवस्वान्यायुधानिब्रह्मणैवायुधेब्रह्म
णोरूपेणब्रह्मभूत्वायज्ञमुपावर्त्तते॥१९॥अथातोदेवयजनस्यैवयाभ्यस्तद्वा

आ०स० २३ इति

हर्यब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो दीक्षिष्यमाणः क्षत्रियेदेवयजनंयाचति कंक्षत्रियो याचेदिति देवक्षत्रंयाचेदित्याहुरादित्यो वै देवंक्षत्रमादित्यएवोभूतानामधिपतिः सयद्दीक्षिष्यमाणो भवतितदहःपूर्वतरएवोद्यंतमादित्यमुपतिष्ठतेदृंहंछंज्योतिषांज्योतिरुत्तमंदेवसवितर्देवयजनंमेदेहिदेवयज्यायैदेवयजनंयाचतिसयतत्रयाचितउत्तरांस्पर्त्यौतथादद्दामीतिहैवतदाहैतस्यहनकाचनरिष्टिर्भवतिदेवनसवित्राप्रसृतस्यौत्तरीतोहश्रियमश्नुतेश्नुतेहप्रजानांमैश्वर्यमाधिपत्यंयएवमुपस्काययाचित्वादे

रामा २३

वयजनमध्यवसायदीक्षतेक्षत्रियः सन्॥२०॥अथातइष्टापूर्तस्यापरिज्यानिःक्षत्रिय
स्ययजमानस्यसपुरस्तादीक्षायाआहुतिंजुहुयाच्चतुर्जुहोत्यमाज्यमाहवनीयइष्टा पू
र्त्तस्यापरिज्यान्यैपुनर्नइंद्रोमघवादद्दातु॥ब्रह्मपुनरिष्टपूर्तंदात्वाहेत्यैवाग्नेयंध्या
मैसमिष्टयजुषामूपरिष्टात्पुनर्नोअग्निर्जीतवेदोददातु॥क्षत्रंपुनरिष्टपूर्तंदात्वाहति
सेषेष्टापूर्तस्यापरिज्यानिःक्षत्रियस्ययजमानस्ययदेतआहुतीतस्मादेतद्धुतव्यं॥२१॥
तदुहस्माहसौजातऋषिराग्निरजीतपुनर्वप्येवाएतद्यदेतेआहुतीइतियथाहकाम

येतत्तथेतेहेतव्येतत्तथेतुकुर्य्याद्यइतोनुशासनंकुर्यादितीमेवब्रुवयाद्ब्रह्म
प्रपद्येब्रह्ममाक्षत्राद्रोपायतब्रह्मणास्वाहेतितन्नदित्तौ॥ ब्रह्मवाएषप्रपद्यतेयोयज्ञं
प्रपद्यतेब्रह्मवैयज्ञोयज्ञादुहवाएषपुनर्ज्जायतेयोदीक्षतेतंब्रह्मप्रपन्नंक्षत्रंनपरि
जिनातिब्रह्ममाक्षत्राद्रोपायतियाहयथैनंब्रह्मक्षत्राद्रोपायेद्ब्रह्मणास्वाहेतितद्
न त्रीणातितेनत्रीतंक्षत्राद्रोपायत्यथानुबध्नायेसमिष्टयजुषामुपरिष्टात्क्षत्रं
माब्रह्मणोरोपायतुक्षत्रायस्वाहेतितन्नदित्तौ॥ क्षत्रंवाएषप्रपद्यतेयोराष्ट्रंप्रपद्यतेक्ष

राम
२४॥

नेहि राष्ट्रं क्षत्रं यन्नं ब्रह्मन परिजिनाति क्षत्रं मात्र त्रायणा गोपायत्विया हैवैनं क्षत्रं ब्रह्म
त्रायणा गोपायत् क्षत्राय स्वाहेति तदेनत्त्रीणाति तदेनत्त्रीतं त्रायणा गोपायति सेषेष्टा प्र
तिस्थेवा परिज्यानिः क्षत्रियस्य यजमानस्य यदेते आहुतीः तस्मादेते एव होतव्ये ॥२॥
अथेंद्रो वै देवतया क्षत्रियो भवति त्रिष्टुभश्छंदसां पंचदश स्तोमानां स्तोमो राज्यं राज
न्यो बंधुना सहदीक्षमाणा एवं ब्राह्मणतामभ्युपैति यत्रुह्याजिनमध्यूहति यदीक्षि
तव्रतं चरति यदेनं ब्राह्मणा अभिसंगच्छंते तस्यहदीक्षमाणस्यैंद्र एवेंद्रियमादत्ते

त्रिष्टुब्वीर्यं पंचदशस्तोमआयुः सोमोराज्यंपितरोयशस्कीर्तिर्मन्यो वाअयमस्मद्व
र्तिर्ब्रह्म वाअयंभवतिब्रह्म वाअयमुपावर्त्तत इतिवृहतः सपुरस्ता दीक्षायाहुतिंजुह्व
द्बृहतीयमुपतिष्ठेतेन्द्रोदेवतायाएनिन्त्रिष्टुभश्छंदसोनपंचदशस्तोमान्नसोमाद्रा
ज्ञोनपिप्यादंधो मामिंद्रंदुंदियमादित्तमोत्रिष्टुब्वीर्यंमापंचदशस्तोमआयुर्मासो
मोराज्यंमापितरोयशस्कीर्तिंसहेंद्रियेणावीर्येणापयुराज्येनयशसाबंधुनाग्निं
देवतामुपैमिगायत्रीछंदस्त्रिवृतंस्तोमंसोमंराजानंब्रह्मप्रपद्येब्रह्मणोभक्षामी

तितस्यहनेवइंद्रियमादत्तेनत्रिष्टुभीयेनपंचदशस्तोमआयुर्नसोमोराज्येनपितरोय
शस्कीर्तियएवमेतामाहुतिंहुत्वाहवनीयमुपस्थायदीक्षतेक्षत्रियःसन्॥२३॥अथाग्ने
योवैदेवतयाक्षत्रियोदीक्षितोभवतिगायत्र्यछंदसात्रिवृत्स्तोमेनब्राह्मणोबंधुनासु
होदवस्येनेवक्षत्रियतामभ्युपैतितस्यहोदवस्यतोग्निरेतेजआदत्तेगायत्रीवैयत्रि
वृत्स्तोमआयुर्ब्रह्मणाब्रह्मयशस्कीर्तिमन्योवाअयमस्मद्भवतिक्षत्रंवाअयंभवति
क्षत्रंवाअयमुपावर्त्ततइतिवदंतःस्वान्बंध्यायैसमिष्टयजुषामुपदिष्टाहुत्वाहुति

माहवनीयमुपतिष्ठते नाग्नेर्देवताया एमिनगायत्र्याश्छंदसोनत्रिवृत्स्तोमान्नत्र
स्रणाबंधो मामेग्निस्तेजओदितमागायत्रीवीर्यमात्रिवृत्स्तोमआयुर्मा आत्मना
यशस्कीर्तिंसहतेजसावीर्येणायुषाब्रह्मणाशसाकीर्त्यैदेवतामुपैमित्रिष्टभं
छंदःपेचदशस्तोमंसोमोराजानैनक्षत्रंप्रपद्येक्षत्रियोभवामि॥देवाःपितरःपितरो
देवायोस्मिसमन्यजे॥स्वमरदमिषंस्वरदंसुवश्रोतंस्वहुतोतस्यमयमग्निरुपदृ
ष्टायेवायुरुपश्रोतासावादित्योनुख्यातेदमहंयएवास्मिसोस्मीतितस्यहना

म्नि स्तेजआदत्तेनगायत्रीवीर्येनत्रिवृत्स्तोमआयुर्नब्राह्मणाब्रह्मयशस्कीर्तिय
एवमेतामाहुतिंजुह्वत्हवनीयमुपस्कृणोतिवदत्यस्यक्षत्रियः सन्॥ ७४॥ अथातोदीक्षा
याआवेदनस्यैवंतदाहुर्यद्ब्राह्मणस्यदीक्षितस्यब्राह्मणोदीक्षिष्टेतिदीक्षामावेदय
तिकथंक्षत्रियस्यावेदयेतियथैवैतद्ब्राह्मणस्यदीक्षितस्यब्राह्मणोदीक्षिष्ट
तिदीक्षावेदयंत्येवमेवैतत्क्षत्रियस्यावेदयंतुरोहितस्यार्षेयणोतितत्तदिति॥ निधाय
वाएषस्वान्यायुधानिब्रह्मणाएवायुधेब्रह्मणोरूपेणब्रह्मभूत्वायज्ञमुपावर्त्तते

तस्मात्तस्य पुरोहितस्यार्षेयपो दीक्षामो वेदयेयुः पुरोहितस्यार्षेयेणा प्रवृणं प्रवृणीरन्॥२५॥
अथातो यजमानभागस्येव तदाहुः प्राश्नीयात्क्षत्रियो यजमानभागम्॥३॥ न प्राश्नीयाद्
वरुत इति॥४॥ यत्प्राश्नीयाद्द्रुतो द्रुतं प्राश्य पापीयान्त्स्याद्यन्न प्राश्नीयाद्यज्ञादात्मान
मेतर्हियाद्यज्ञो वै यजमानभागः सं ब्रह्मणे परिहृत्यः पुरोहितायतने वा एतत्क्षत्रियस्य
यद्ब्रह्मा द्वौ मा हवाएष क्षत्रियस्य यत्पुरोहित उपाहु परोक्षमेवाशितरूपमाप्नोति
नास्य प्रत्यक्षं भक्षितो भवति यज्ञ उ हवाएष प्रत्यक्षं यद्ब्रह्मा ब्रह्मणि सर्वो यज्ञः प्रति

ष्ठितो यज्ञे यजमानो यज्ञ एवत द्यज्ञमप्यत्यजंति यथा स्त्रो यथा मावग्नितेनाक्ति
रिच्यतेतदनेनाहिन स्तितस्मात्स ब्रह्मणा परिहृत्यो ग्नौ हैकजुहूति प्रजापतेर्विभान्नाम
न्लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सहयजमानेनस्वाहेतितत्तथानकुर्याद्यजमानो वैयजमा
नभागो यजमानंहस्तो ग्नौ प्रवृणक्तियएनंतत्र ब्रूयाद्यजमानमग्नौ प्रावार्भीः प्रास्या
ग्निः प्राणोधक्ष्यतिमरिष्यतियजमानइति शश्वत्तथास्यातस्मात्तस्याशान्नयाद्राशा
नयात्॥२६॥ ॥इतिसप्तमपंचिकायो चतुर्थोध्यायः॥ ॥विश्वेतरो हसौ च मनः

श्यापर्णान्परिचक्षाणोविश्वोपर्णायज्ञमाजहेतद्वानुबुध्यःश्यापर्णास्तेयज्ञमाज
ग्मुस्तेहतदंतर्वेद्यासींचक्रिरेतान्हदृष्ट्वावैपापत्यवाइमेकर्मणाःकर्तारआसतेपू
तायैवाचोवदितारोयध्यापर्णाइमानुत्थापयतैमेमंतर्वेदिमाविषतेतितथेतितानुत्था
पयांचक्रुस्तेहोत्थाप्यमानाऋऋविरयंतेभ्योभूतवीरेभ्योसितमृगाःकश्यपानींसोम
पीथमभिन्नियुःपरिक्षितस्यजनमेजयस्यविकश्यपयज्ञैतेस्तातत्रवीरवंतआसुःक
स्वित्तोस्माकोस्तिवीरोयइमंसोमपीथमभिजेष्यतीत्ययमहमस्मिवोवीरइतिहोवा

राम
२८

चैरामोमार्गवयोरामोहासमार्गवयोनूचानःश्यावर्णायस्तेषांहोनिष्ठतामुवाचापि
नुराजंनित्यंविदेवेदेरुस्थापयेतीतियस्तेकयंवेद्यब्रह्मबंधविति॥२७॥यज्ञेदेवताः
पर्यदंजन्निश्वरूपेत्वष्टमध्यमेस्तेवृत्रमस्तृतयतीन्त्सालावृकेभ्यःप्रादादरुर्मघान
वधीद्वहस्पतेःप्रत्नवधोतिदेवेदेःसोमपीथेनव्याद्धतेदस्यानुयुद्धिंक्षत्रंसोमपी
थेनव्यार्ध्यतोपीदेःसोमपीथमवत्वष्टरामुष्यसोमंतबुद्धमेवाद्यापिक्षत्रंसोमपीथे
नसयस्तंमक्षविद्याद्यःक्षत्रस्यसोमपीथेनयुद्धस्ययेनक्षत्रंसमृध्यतेकयंतंवेदेरु

ख्यापयंतीति वैश्य ब्राह्मणत्वं नेभक्षो ३ ॥ वेद हीति तं वै नो ब्राह्मण ब्रूहीति तस्मै वैतेरा
जेनिति होवाच ॥ २ ८ ॥ त्रयाणांभक्षपा मेकमाहरिष्यंतिसामं वादधिवायो वोसय
दिसोमं ब्राह्मणानांसभक्षो ब्राह्मणांस्तेनभक्षेपाजिनिष्यसि ब्राह्मणकन्यस्ते
प्रजायामाजनिष्यतेआदाय्यापाय्यावसायीयथा कामप्रयायोयदावैक्षत्रिया य
पापंभवतिब्राह्मणकन्यास्यप्रजायामाजायतेईश्वरोहास्माद्वितीयावातृतीयोवाब्रा
ह्मणातामभ्युपेतोःसब्रह्मबंधवेनजिज्ञूषितोथयदिदधिवैश्यानांसभक्षोवैश्यांस्ते

नमक्षेणाभिनिघ्नंसि वैश्यकन्यास्तु प्रजायामाजनिष्यतेन्यस्यबलिकृदन्यस्याद्योयथा
कामज्येयोयदावेक्षत्रियायपापंभवतिवैश्यकन्योस्यप्रजायामाजायतेऽध्वरो हास्मा
द्वितीयोवातृतीयोवावैश्यतामभ्युपेतोःसवैश्यतयाजिज्यूषितोथयद्यपःशूद्राणांसभ
क्षःशूद्रोस्तेनभक्षेणाभिनिघ्नंसिशूद्रकन्यास्तु प्रजायामाजनिष्यतेन्यस्यप्रेष्यःकामोथा
द्योयथाकामवध्योयदावेक्षत्रियायपापंभवतिशूद्रकन्योस्यप्रजायामाजायतेऽध्वरो
हास्माद्वितीयोवातृतीयोवाशूद्रतामभ्युपेतोःसशूद्रतयाजिज्यूषितः॥२९॥एतावेते त्र

योभक्षारा जानिति हो वा एषामाशान्नेयाक्षा जियो यजमानो थास्येषस्वो भक्षोन्यग्रो
धस्यावरोधाश्चफलानि चौदुंबराण्यश्वत्थानिप्लाक्षाण्येमिषुपुयातानि भक्षयेत्
तोस्यस्वो भक्षोयतो वाअधिदेवायज्ञेनेष्टा स्वर्गंलोकमायंस्तत्रैतांश्चमासान्युञ्जे
स्तन्यग्रोधाअभवन्युञ्जा इतिहाप्येनानेतेह्याचक्षतेकुरुक्षेत्रेतेहप्रथमजान्यग्रोधा
नांतेभ्योहान्येधिज्ञातास्तेयेन्येचोरोहैस्तस्मान्यङ्गेहतिन्यग्रोहोन्यग्रोहवैनाम
तन्यग्रोहैसैतन्यग्रोधइत्याचक्षतेपराक्षेपापराक्षप्रियाइवहिदेवाः॥३०॥तेषां

यश्चमसानांरसोवाउं तेवरोधाअभवन्नथयउर्ध्वस्तानिफल्गान्येवहवावक्षत्रियःस्वाङ्
क्षौनैतियोन्ययोधस्यावरोधांश्चफल्गानिचभक्षयत्युपाहपरोक्षेणैवसोमपीथमाप्नो
तिनास्यप्रत्यक्षंभक्षितोभवतिपरोक्षमिवहवाएषसोमोराज्ञायन्ययोधःपरोक्षमिवैष
अन्नस्यरूपमुपनिगच्छतियत्क्षत्रियःपुरोधयैवदीक्षयैवप्रवरेणैवक्षत्रंवाएतद्दनस्प
तीनांयन्ययोधःक्षत्रंराज्ञोन्योनिततइवहीहक्षत्रियोराष्ट्रेवसन्भवतिप्रतिष्ठितइवनितत
इवन्ययोधोवरोधैर्भूम्याप्रतिष्ठितइवैतद्यत्क्षत्रियोयजमानोन्ययोधस्यावरोधांश्चफ

त्यानि च भक्षयंस्तान्येव तत्क्षत्रं वनस्पतीनां प्रतिष्ठापयति क्षत्र आत्मा नं क्षत्रे हवै स आत्मानि क्षत्रं वनस्पतीनां प्रतिष्ठापयति न्यग्रोधश्चवा वरोधैर्भूम्यां प्रतिराष्ट्रतिष्ठत्युर्यं ह्यस्य राष्ट्रमन्वर्थ्यं भवति य एवमेतं भक्षं भक्षयति क्षत्रियो यज्ञमानः॥ ३१॥ अथ यदौदुंबरा त्पूर्ज्जो नाएषोन्नाद्या इनस्पतिरजायत यदुदुंबरो भोज्यं वा एत इनस्पतीनां मूर्ज्जमेवोस्मिंस्तदन्नाद्यं भोज्यं च वनस्पतीनां क्षत्रे दधात्यथ यदश्वत्थानितेजसो वा एष वनस्पतिरजायत यदश्वत्थः सात्राज्यं वा एत इनस्पतीनां तेज एवास्मिंस्तत्तत्त्रात्राज्यं

चवनस्पतीनाꣳक्षत्रेदधात्यथयत्लक्षायणियासोवाएषवनस्पतिरजायतयत्लक्षःस्वा
राज्यंचहवाएतद्वैराज्यंचवनस्पतीनांयशएवाभिस्तत्स्वाराज्यंवैराज्यंचवनस्पतीनाꣳक्षत्रं
दधात्येतान्यस्यपुरस्तादुपकल्पानिभवंत्यथसोमेराजानंक्रीणंतितेराज्ञएवारतोपवसथा
थात्प्रतिवेशोभ्यरतेत्यथोपवसथ्यमहरेतान्यध्वर्युःपुरस्तादुपकल्पयेतोधिषवणंचमीधि
षवणकल्पकंद्रोणकलशंदशापवित्रमद्रीन्यूताभृतंचाधवनीयंचस्थालीमुदंचनंचमसं
चतयदेतद्राजानंप्रातरभिषुण्वंतितदेनानिद्धावियतीयाद्रव्यन्यानिसुनुयान्माध्यं
दिनायान्यानिपरिशिंष्यात्॥३॥तयचरेतोऽमसानुन्नेयंयुक्तदेतंयजमानचमसमु

न्त्रये तस्मिं इदमर्तरूणके प्रास्तस्यां तांतयोर्वषट्कृतेतः परिधिपूर्वं प्रास्येद्धिक्रव्णोअक्रविषमित्येतयर्चासस्वाहाकारयानुवषट्कृतेपरमाद्धिक्राःशवसापंचकृष्टीरितिद्वयृचेतां श्रमसानाहरेयुस्तेतेयजमानचमसमाहरेतांन्यञ्चौद्गात्रीयुस्तेदनमुपोद्गात्रीयात्तद्वृ ञ्जतोपद्रुयेतेयद्याचमसंभक्षयेद्यथेनमेतयाभक्षयेद्यद्वाशिष्टंरसिनःसुतस्ययद्विद्वो अपिजघ्नुषीभिः॥इदंतदस्यमनसाशिवेनसोमंराजानमिहभक्षयामीतिशिवोहवाअस्मा एषवानस्त्यःशिवेनमनसाभक्षितोभवत्युयेहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतियएवमेतंसक्षोभ क्षयतिक्षत्रियोयजमानःशंनएधिद्विपदेशंचतुष्पदेशंनोधेहिद्विपदेशंचतुष्पदेतःप्रणाआयुंषेश्वसेसोमतारीरित्यात्मनःप्रत्यभि

मर्शईश्वरो हवा एषोऽत्यभिमृष्टोमनुष्यस्यायुः प्रत्यवहर्त्तोरनर्हन्मा भक्षयतीतिततो देतेनात्मान
मभिमृशत्यायुरेवतत्प्रतिरतेआप्यायस्वसमेतुतेसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइतिचमसमाप्याययत्य
भिरूपाभ्योयज्ञेभिरूपंतत्समृद्ध्यै॥३३॥तद्यत्रैतांश्चमसान्त्सादयेयुस्ततोदेतंयजमानचम
संसादयेत्तान्यत्रप्रकंपयेयुस्ततोदेनमनुप्रकंपयेद्दधनमाहृतंभक्षयेन्नराशंसपीतस्यदेवसोम
तिमतिविदुमैःपितृभिर्भक्षितस्यभक्षयामीतिप्रातःसवनेनाराशंसोभक्षऊर्वैरितिमाध्यंदि
नेकाव्यैरितितृतीयसवनेउमावैपितरःप्रातःसवनेऊर्वामाध्यंदिनेकाव्यास्तृतीयसवनेतदे
तत्पितृनेवामृतान्त्सवनभाजःकरोतिसर्वोहैवसोमृतइतिहस्माहैषियव्रतःसोमपोपक्रुश्च

सवनभागित्येमताहवाअस्यपितरःसवनभाजोभवेत्युयंहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतियएवमेतंभक्षं
भक्षयतिक्षत्रियोयजमानःसमानआत्मनःप्रत्याभिमर्शःसमोनमापायनंचमसस्यप्रातः
सवनस्यैवावृताप्रातःसवनेचेयुर्म्माध्यंदिनस्यमाध्यंदिनेतृतीयसवनस्यतृतीयसवनेत
मेवमेतंभक्षंप्रोवाचसोमोमार्गवायविश्वंतरायसौषधनायतस्मिन्होवाचप्रोक्तंसहस्रमुह
ब्राह्मणातुभ्यंदद्युःसस्यापर्णाउमेयज्ञइत्येतंतमुहैवप्रोवाचतुरःकावषेयोजनमेजयायपा
रिक्षितायैतमुहैवप्रोचतुःपर्वतनारदौसोमकायसाहदेव्यायसाह्नजायबभ्रवे
दैवावृधायभीमायवैदर्भायनग्नजितेगांधारायैतमुहैवप्रोवाचैवसिष्ठःसुदासेपैजवना

मित्रसहश्रुतायारिष्टनामकतुविदेहजानकायएतमुहैवप्रोवाच

येतेहतेसर्वेएवमहज्जग्मुरेतंभक्षंभक्षयिलासर्वेहैवमाहाराजाअसुरादित्यइवहसमश्रि
यांप्रतिष्ठितास्तंपतिसर्वाभ्योदिग्भ्योबलिमावहेतआदित्यइवहवैश्रियांप्रतिष्ठितस्त
पतिसर्वाभ्योदिग्भ्योबलिमावहत्युग्रोहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतियएवमेतेभक्षंभक्षयति
क्षत्रियोयज्ञमानोयज्ञमानः॥३४॥ ॥इतिसप्तमंपंचिकायांपंचमोध्यायःसमाप्तः॥ ॥
अथातःपशोरेकादशिनंदाहुर्यआहिताग्निरेकादशः॥हरिश्चंद्रःषट्॥प्रजापतिरष्टौ॥विश्वेत
रोष्टौ॥अथातःपशोःस्तंदाहुर्यदर्शपूर्णमासयोरथातष्टातेषोयश्चमसानोचत्वारि॥

॥छ॥ इतिसप्तमपंचिकासमाप्त ॥छ॥

॥ ६ ॥ इ सप्तमपंचिकाप्रारंभः ॥ ७ ॥

॥श्री गणेशायनमः॥ ॥हरिः ॐ॥ अथातस्तुतशस्त्रयोरेवैकाहिकंप्रातः सव
नमेकाहिकंतृतीयसवनमेतेवैशांते ऋतेप्रतिष्ठितेसवनेयदेकाहिकंशोयेऋत्ये
प्रतिष्ठित्याअच्युत्याउक्तोमाध्यंदिनः पवमानोयउभयसान्नोबृहत्पृष्ठस्योभहिसा
मनीक्रियेतेआत्मारथंतरंयथोतयर्देवसोसुतमंधइतिरायंतरीप्रतिपद्यायंतरोनुच
रःपवमानोक्थंवाएतद्यन्मरुत्वतीयंपवमानेवाअत्ररथंतरंकुर्वंतिबृहत्पृष्ठंसंवीव
धतायैतद्दिरथंतरंस्तुतमाभ्यांप्रतिपदनुचराभ्यामनुशंसत्यथोब्रह्मवैरथंतरंक्षत्रं

बृहद्ब्रह्म खलु वै क्षत्रात्पूर्वं ब्रह्म पुरस्तान्मउग्रं राष्ट्रमव्यथमसदित्यथान्नं वैरथंतरमन्नमेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयत्यथयो वै पृथिवी रथंतरमियं खलु वै प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयति समानइंद्र निहवो विभक्तः सोहामुद्धान्ओं पास्त्यउभयसान्नो रूपमुभे हि सामनी क्रियेते समान्यो धाय्या अविभक्तास्ताभ्रह्मैकाहिकोमरुत्वतीयः प्रागाथः॥१॥ज्जनिष्ठाउग्रः सहसतुरायेतिसूक्तमुग्रवत्सहस्वत्तत्क्षत्रस्यरूपमेदओजिष्ठइत्योजस्वत्तत्क्षत्रस्यरूपंबहुलाभिमानइत्यभिवदभिभूत्येरूपंतदेकादशर्चंभव

यैकादशाक्षरावैत्रिष्टुब्भौवैराजन्यओजोवाइंद्रियंवीर्यंत्रिष्टुबोजः क्षत्रंवीर्यंराजन्यस्तदेनमोजसाक्षत्रेणवीर्येणसमर्द्धयतितद्धौरिवीतंभवत्यतद्वैमरुत्वतीयंसमृद्धंयद्धौरिवीतंतस्योक्तं आत्मपंत्वामिद्धिहवामहइतिबृहत्पृष्ठंभवतिक्षत्रंवैबृहत्क्षत्रमेवतत्क्षत्रंसमर्द्धयत्यथोक्षत्रंवैबृहदात्मायजमानस्यनिष्कृत्यैतद्बृहत्पृष्ठंभवतिक्षत्रंवैबृहत्क्षत्रमेवैनंतत्समर्द्धयत्यथोज्यैष्ठ्यंवैबृहज्ज्यैष्ठ्यमेवैनंतत्समर्द्धयत्यथोज्यैष्ठ्यंवैबृहज्ज्यैष्ठ्यमेवैनंतत्समर्द्धयत्यभित्वाशूरनोनुमइतिरथंतरमनु

रूपं कुर्वंत्ययं वै लोको रथंतरमसौ लोको बृहदस्य वै लोकस्यासौ लोको नुरूपो मुष्य लोकस्य
यै लोको नुरूपस्तद्यद्रथंतरमनुरूपं कुर्वंत्युभाववतल्लोकौ यजमानाय शं भोगि
नौ कुर्वंत्यथो ब्रह्मवै रथंतरं क्षत्रं बृहद्ब्रह्मणि खल्वै क्षत्रं प्रतिष्ठितं क्षत्रे ब्रह्मा थो साम्न
एवं सयोनितायै यद्वावानेतिधाय्यात्स्या उक्तं ब्राह्मणमुभयं शृणवच्चनइतिसाम प्रगा
यउभयसाम्नो रूपमुभे हि सामनी क्रियेते ॥२॥ तमुष्टहियो अभिभूत्योजा इतिस्तुभमि
वदभिभूत्यै रूपमथाश्नुग्रंसहमानमाभिरित्युग्रँवत्सहमानवत्तत्क्षत्रस्य रूपं तत्

चदश्चेभवत्योजो वाइंद्रियंवीर्यंपंचदशओजः क्षत्रंवीर्यंराजन्यस्तदेनमोजसाक्षत्रेण वीर्येणसमर्द्धयतितद्वारद्वाजेभवतिभारद्वाजेवैबृहदार्षयंणस्तोमैषहवावक्षत्रिययज्ञः समृद्धोयोबृहत्स्तुष्टस्तस्माद्यत्रक्वचक्षत्रियायजेतेबृहदेवतत्रस्तुष्टंस्यात्तत्समृद्धं॥३॥ऐकाहिकाहोत्राएतावैशांताःऋक्सामःप्रतिष्ठिताहोत्रायैकाहिकाःशांत्यैऋक्सामेप्रतिष्ठित्याअप्रच्युत्यैताःसर्वरूपाभवंतिसर्वसमृद्धाःसर्वरूपतायैसर्वसमृद्ध्यैसर्वरूपाभिर्होत्राभिःसर्वसमृद्धाभिःसर्वान्कामानवाप्नवामेतितस्माद्य

राम ३

त्र कृचे का हाअसर्वेस्तोमाअसर्वेष्टोएकाहिकाएवैतत्रहोत्रास्युस्तत्समृद्धमुक्थ्यएवा
यंपंचदशस्यादित्याऊरोजोवारंद्विषंवीर्यंपंचदशओजःक्षत्रंवीर्यंराजन्यस्तदेनमोज
सोक्षत्रेणवीर्येणसमर्द्धयतितस्यत्रिंशत्स्तुतशस्त्राणिभवंतित्रिंशदक्षराविराडिरा
ळेनाद्यंविराज्येवैनंतदन्नाद्येप्रतिष्ठापयंतितस्मात्तदुक्थ्यःपंचदशस्यादित्याऊर्जेति
ष्ठोमएवाग्निष्टोमस्यैकुलवैस्तोमानांत्रिरात्रेपंचदशोत्रत्रिवृत्खलुवैक्षत्रात्पूर्वेत्र
त्रपुरस्तान्मउग्रंराष्ट्रमव्यथ्यमसदितिविशःसप्तदशःशौद्रोवर्णएकविंशोविशचैवा

सैमेत च्छ्रौद्रं चवर्णमनुवर्त्मानौ कुर्वेत्यथोतेजो वैस्तोमानांत्रिरद्वीर्यं पंचदशः प्रजातिः सप्तदशः प्रतिष्ठैकविंशस्तदेनंतेजसावीर्येणप्रजात्याप्रतिष्ठयांततः समर्द्धयति तस्मा ज्ज्योतिष्टोमस्यात्तस्य चतुर्विंशतिस्तुतशस्त्राणि भवंति चतुर्विंशत्यर्द्धमासो वैसंवत्सरः संवत्सरेकृत्स्नमन्नाद्येकृत्स्न एवैनंतदन्नाद्येप्रतिष्ठापयतितस्माज्ज्योतिष्टोमएवाग्निष्टोमस्यादग्निष्टोमस्यात्व॥ ७॥ ॥इतिऽअष्टमपंचिकायांप्रथमोध्यायः॥ ॥अथातःपुनरग्निवेकस्यैवस्त्रयेतेहवाअस्यक्षत्रंयोदीक्षतेक्षत्रियःसन्त्स

राम ४

यूपावभृथादुदेत्यानूबंध्यायेष्ट्वोदवस्यत्यथैनमुदवसानीयायांसंस्थितायांपुनरभिषे
चतितस्मैतेपुरस्तादेवसंभारानुपक्लृप्तासंभवत्योदुंबर्यासंहितस्यैप्रादेशमात्राःपादास्यु
ररत्निमात्रापिशीर्षण्यान्रूच्यानिमौजंविवयनेव्याघ्रचर्मास्तरणंमौदुंबरश्चमस
उदुंबरशातवतस्मिन्नेतस्मिंश्चमसेशतयानिनिषुतानिभवंतिदधिमधुसर्पिरातप
वर्ष्याआपःशष्पाणिचतोक्मानिचसुराइवातेद्वेषादक्षिणास्यवर्तनिर्वेदभवति
तत्रैतोत्राचीमासंहींप्रतिष्ठापयतितस्याअंतर्वेदिद्वेषादौभवतोबहिर्वेदिद्वावियंवैश्री

स्तस्यैतत्परिमितंरूपंयदंतर्वेद्यैषभूमापरिमितोयोबहिर्वेदितद्यतस्याअंतर्वेदि
द्वौपादौभवतोबहिर्वेदिद्वौउभयोःकामयोरूपात्त्येयश्चांतर्वेदियश्चबहिर्वेदि॥ ५॥
व्याघ्रचर्मणास्तृणात्युत्तरलोम्नाप्राचीनग्रीवंक्षत्रंवावैतद्रूपंयानांपशूनांय
द्व्याघ्रःक्षत्रंराजन्यःक्षत्रेणैवतत्क्षत्रंसमर्द्धयतितापश्चात्त्राङुपविश्यैजानुद
क्षिणमभिमंत्रयतेउभाभ्यांपाणिभ्यांमौलभ्यग्निष्ट्वागायत्र्यासयुक्छंदसारोहतु
सवितोष्णिहासोमोनुष्टुभाबृहस्पतिर्बृहत्यामित्रावरुणौपंक्त्येंद्रस्त्रिष्टुभाविश्वे

देवाऽगत्यातानहमनुराज्यायसांम्राज्यायभौज्यायस्वाराज्यायवैराज्यायपारमेष्ठ्या
यराज्यायमहाराज्याधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायोराहार्त्यैतामासंदीमारोहद्द
क्षिणेनाग्नेजानुनोपसव्येनृतन्नदितीः ॥ चतुरुत्तरैर्वैदेवाश्छंदोभिःसयुक्त्वैतोभि ब्भू3
यमारोहन्यस्यामेतएतर्हिप्रतिष्ठितोऽग्निर्गायत्र्यासवितोष्णिहासोमोनुष्टुभाबृहस्प
तिर्बृत्यामित्रावरुणौपंक्त्यैद्यस्त्रिष्टुभाविश्वेदेवाऽजगत्यातएतेअभ्य न्नूच्येतेअग्नि
र्गायत्र्यमवत्सयुग्वतिकल्प्यतेहवाअस्मैयोगक्षेमऽउन्नीतानिर्णीहश्रियमश्नुतेश्नुते ८

हँप्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यंयएवमेतामनुदेवतांएतामासेदीमारोहतिक्षत्रियःसन्नँथै
नमभिषेक्ष्यन्नपोशांतिंकाचयतिशिवेनमाचक्षुषापश्यतापः शिवयातन्वोपस्पृश
तत्वचंमे॥ सर्वाअग्नीँरक्षतुदाद्रुवोमयिवर्चोबलमोजोनिधत्तेतिनैतस्याभि
षिंचानस्याशांताआपोवीर्यंनिर्हरंतिति॥ ६॥ अथैनमुदुंबरशाखोमंतर्ह्यायां
भिषिंचतीमाआपःशिवतमाइमाःसर्वस्यभेषजीः॥ इमाराष्ट्रस्यवर्द्धनीरिमाराष्ट्रभृ
तोमृताः॥ याभिरिंद्रमभ्यषिंचत्प्रजापतिःसोमंराजानंवरुणंयममनु॥ ताभिरद्भिर

भिषिंचामित्वा महेराज्ञांत्वमधिराजोभवेह॥ महतेत्वामहीनांसम्राजंचर्षणीनांदेवीज
निच्यजीनजिंवन्वाजनिच्यजीजनद्देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्या
मग्नेस्तेजसासूर्यस्यवर्चसेंद्रस्येंद्रियेणाभिषिंचामि॥ बलायश्रियेयशसेन्नाद्यायभूरिति
यदूचेदिममेवप्रत्यन्नमद्यादित्यथयदूचेद्विपुरुषंभूर्भुवइत्यथयदूचेत्रिपुरुषंवाप्रति
मंवाभूर्भुवःस्वरितितद्वेकआहुःसर्वाप्तियैषायदेतान्व्याहृतयोतिसर्वणाहास्यपूरस्व
ठतंभवतीतितमेतेनाभिषिंचेद्देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांमग्ने

स्तेज सा सूर्यस्य वर्चसेंद्रस्येंद्रियेणा भिषिंचामि॥ बलाय श्रियै यशसे न्नाद्याये ति तदु पुनः प
रि चक्षते यद सर्वेण वा चो भिषिक्तो भवती श्वरो हतु पुरा युषः प्रेतो रिति हस्मा हैसत्य का
मो जार्बल्लो यमेता मिर्व्या हृतिभि र्नो भिषिंचंती तीश्वरो हसर्वमा युरेतोः सर्वमाहो द्विज
येने त्यु हस्मा हो द्दालक आरुणी यमेता मिर्व्या हृतिभि रभिषिंचंती तिमतेनै वाभिषिं
चे द्वस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनो र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्ने स्तेज सा सूर्यस्य वर्चसेंद्र
स्येंद्रियेणा भिषिंचामि॥ बलाय श्रियै यशसे न्नाद्याय भूर्भुवस्त्य रित्यये तानि हवै क्षत्रि

रामऋ ७

पादीजानाद्युत्क्रोतानिभवंतिब्रह्मक्षत्रेऊर्गन्नाद्यंमपामोषधीनांरसोब्रह्मवर्चसमिरा
पुष्टिःप्रजातिःक्षत्रऋषैतदथोअन्नस्यरसओषधीनांक्षत्रंप्रतिघातद्दवामूपुरस्ताद्वा
हुतीर्जुहोतितदस्मिन्ब्रह्मक्षत्रेदधाति॥७॥अथयदौदुंबर्यासंदीमवत्यौदुंबरश्चमस
उदुंबरशाखोर्ग्वाअन्नाद्यमुदुंबरऊर्जमेवास्मिंस्तदन्नाद्येदधात्यथयद्दधिमधुघृतंभ
वत्यापोसओषधीनांरसोपामेवास्मिंस्तदोषधीनांरसंदधात्यथयद्दातपवर्ष्याआपोभ
वंतितेजश्चहवैब्रह्मवर्चसंचातपवर्ष्याआपस्तेजएवास्मिंस्तद्ब्रह्मवर्चसंदधात्यथयक्ष य

आ॰अ॰ ऽऽणि चतोकानि भवंती रायैतत्पुष्ट्यै रूपमेथो प्रजात्या इरामे वास्मिंस्तत्पुष्टिं दधात्ये
थो प्रजातिमेथयत्सुरा भवति क्षत्रमूर्वंतद्थो अन्नस्य रसः क्षत्रमूर्पामे वास्मिंस्तद्दधा
त्ययो अन्नस्य रसं मथयद्वा भवति क्षत्रं वा एतद्दोषधीनां यद्वा क्षत्रं राजन्यो नितत
इव ह्यं क्षत्रियो राष्ट्रे वसन्भवति प्रतिष्ठित इवानितत इवा वै रोधो भूम्यां प्रतिष्ठित
वैतद्यद्वा भवत्योषधीनामे वास्मिंस्तत्क्षत्रं दधात्य प्रतिष्ठ्यै मतानि हवै यान्यस्मा
दीजा भाद्युक्तानि भवंति तान्येवास्मिंस्तद्दधाति तेरवेनं तत्समर्द्धयंत्यथास्मै सु

राम यो॰

राकं सेहस्ता आ दधाति स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया॥ इंद्राय पातवे सुत इत्या
धायशांतिं वाचयति नानाहि वां देवहितेसदस्कृतं मा संसृक्षाथां परमे व्योमनि॥ सुरा
त्वमसि शुष्मिणी सोम एवरा ऽऽसे मैनं हिंसिष्टं स्वो योनिमा विशेतावितिसामपीथस्य चे
षा सुरापीथस्य च व्यावृतिः पीतायं रातिं मन्येतस्मा एनं प्रयच्छेत द्विमित्रस्य रूपं मि
त्रएवैनं ददातितः प्रतिष्ठा पयतितथा हि मित्रे प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति य एवं वेद॥ ८॥ अ
थोदुंबरशाखामभि प्रत्यवरोहेयुर्ग्वा अन्नाद्यमुदुंबरऽऊर्जमेवतदन्नाद्यमभि प्रत्यवरो

ह॰त्युपर्यवासीनोभूमौपादौप्रतिष्ठाप्यप्रत्यवरोहमाहप्रतितिष्ठामिद्यावापृथिव्योःप्रति
तिष्ठामिप्राणापानयोःप्रतितिष्ठाम्यहोरात्रयोःप्रतितिष्ठाम्यन्नपानयोःप्रतिब्रह्मन्न
तिक्षत्रेप्रत्येषुत्रिषुल्लोकेषुतिष्ठामीत्येततःसर्वपाप्मनाप्रतितिष्ठतिसर्वस्मिन्हवाएत
स्मिन्प्रतितिष्ठत्युत्तरोत्तरिणींहश्रियमश्नुतेहप्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यंयएवमेतेनपुनर्
भिषेकेणाभिषिक्तःक्षत्रियःप्रत्यवरोहतीत्येतेनप्रत्यवरोहणंप्रत्यवरुह्योपस्थेकृत्वा
प्राङ्उदासीनोनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणइतिब्रूत्वोब्रह्मणेनमस्कृत्यवाग्दण्ड

त्रि

मिजित्या अभिजित्यै विजित्यै संजित्या इति वाचं विसृजते सयन्नमो ब्रह्मणे नमो ब्रह्मणे
नमो ब्रह्मण इति त्रिरुक्त्वा ब्रह्मणे नमस्करोति ब्रह्मण एवतत्क्षत्रं वशमेति तद्यत्रैवं ब्रह्म
णः क्षत्रं वशमेति तदाहुः समृद्धं तद्वीरवदाहास्मिन्वीरो जायते यद्वरं ददामि जित्या अभि
जित्यै विजित्यै संजित्या इति वाचं विसृजते एतद्वै वाचो जित्यै यद्ददामीत्याह यदेव वाचो जि
त्यै ॥ तन्मे दमनुकर्मसंतिष्ठतां इति विसृज्य वाचमुपोत्थायाहवनीये समिधमभ्याद
धाति समिदसि समेधिषीय तेजसे ब्रह्मवर्चसायान्नाद्यायेन्द्रियाय वीर्याय पास्वाहेतीन्द्रियमेव तद्वीर्यमात्मानमेततः सम

ड्डेयत्याधायमे सेधंत्रीणिपदानिप्राऽउ॰ दऽउ॰भ्युक्रा मतिक्लृसिरसिदिशांमयिदेवे
भ्यः कल्पते॥ कल्पतामेयोगक्षेमोभयंमेस्तित्यपराजितांदिशमुपतिष्ठतेजितस्यैवा
पुनःपराजयायतन्नदितीं३॥ ९॥ देवासुराऽवएषुल्लोकेषुसंयेतिरेतएतस्यांप्राच्यां
दिशियेतिरेतांस्ततोसुराअजयंस्तेदक्षिणस्यांदिशियेतिरेतांस्ततोसुराअजयंस्तेप्र
तीच्यांदिशियेतिरेतांस्ततोसुराअजयंस्तएतस्मिन्नेवांतरदेशेयेतिरेयएषप्राऽउ॰द
ऽउ॰तेहततोजिग्युस्तंयदिक्षत्रियउपधावेत्तेनयोःसमायत्योस्तथामेकुरुयथाहमिमां

सेनांजयानीतिसंदिशतेतिब्रूयादनस्तेतेवीङ्गोहिभयाद्रथस्यरथोपस्थमभिमृश्य
चैनंब्रूयादातिष्ठस्वैतांतेदिशमभिमुखंःसन्नद्धोरथोभिप्रवर्त्ततांसउद्ङ्सदक्षिणांस
प्राङ्सौम्यमित्रमित्यभीवर्त्तेनहविषेत्येवैनमावर्त्तयेद्यैनमन्वीक्षेतांप्रतिरथेनशासे
नसौपर्णेनेतिजयतिहतांसेनांयद्यवाएनमुपधावेत्संग्रामंसंयतिष्यमाणस्तथामेकुरु
यथाहमिमंसंग्रामंसंजयानीत्येतयामेवैनंदिशियातयेज्जयतिहतंसंग्रामंयद्यवाए
नमुपधावेद्ब्राह्मणोऽपरुध्यमानस्तथामेकुरुयथाहमिदंराष्ट्रंपुनरवरुन्धानीत्येतामेवैनं

दिशमुपनिष्क्रमयेत्तथाहराष्ट्रं पुनरवगच्छत्युपस्थायामित्राणां व्यपनुत्तिं ब्रुवन्गृहानभ्येत्य
प्राचइंद्र विश्वौंअमित्रानितिसर्वतोहास्माअनमित्रमभयंभवत्युत्तरोत्तरिणीहश्रिय
मश्नुतेहाजानामैश्वर्यमाधिपत्यंयएवमेतामित्राणां व्यपनुत्तिं ब्रुवन्गृहानभ्येत्येत्य
गृहाभ्रात्रुव्यस्याग्नेरुपविष्टायान्वानध्यायमत्विगंततः कंसनेचतुर्गृहीतास्तिस्र
आज्याहुतीर्जुहोत्यग्नयेस्वाहाग्नयेविष्ट्याअज्यान्याअभयाय॥१०॥पर्यंपुप्रधन्व
राजसातयेपरिवृत्राभूर्ब्रह्मप्राणममृतंप्रपद्यतेयमसौशर्मवर्मीभयेस्वस्तयेसहब्रह्म

यासहपशुभिर्यिसक्षणिर्द्विषस्तरध्यृणायानेर्यसेस्वाहा॥अनुहित्वासुतंसोममदा
मसिमहेसनशुकोब्रह्मजायेममंतंप्रपद्यतेयमसौशर्मवर्माभयंस्वस्तये॥सहेप्रजयासहप
शुभिर्यौराज्येवाजोअभिपवमानप्रगाहसेस्वाहा॥अजीजनोहिपवमानसूर्यंविधारेशस्व
ब्रह्मजायेममंतंप्रपद्यतेयमसौशर्मवर्माभयंस्वस्तये॥सहप्रजयासहपशुभिःक्षमनाश्यो
गोजीरयारंहमाणाःपुरंध्यास्वाहेत्यनातोहवाअरिष्टोजीतःसर्वतोयुक्तस्त्रय्यैविद्यायैस
पेणसर्वादिशोनुसंचरत्येवंविद्वान्लोकेप्रतिष्ठितोयस्मादेतानृत्विगेतततःकंसेनचनार्तिहीयते

स्त्र आज्याहुतीर्देवीः प्रपद्यजुहोत्यथांततः प्रजातिमाशास्तेगवामश्वानांपुरुषाणामिहगा
वःप्रजायध्वमिहाश्वाहईपुरुषाःइहोसहस्रदक्षिणोवीरस्त्रातानिषीदत्विति बहु
रहवैप्रजयापशुभिर्भवतियएवमेतामेततःप्रजातिमाशास्तेगवामश्वानांपुरुषाणामेव
हवावक्षत्रियोविरुरोयमेवंविदोयाजयंत्यथहतेभ्येवकुर्वंतेयथाहवाइदंनिषादावा
सेत्नगावापपुरुतोवावित्तवंतंपुरुषमरण्येगृह्णीतकर्त्तमन्वस्यवित्तमादायद्रवंत्ये
वमेवतऋत्विजोयजमानेकर्त्तमन्वस्यवित्तमादायद्रवंतियमनेवंविदोयाजयंत्येतद्वस्म

राम १२

वैतदिदानाहुजनमेजयःपरिक्षितएवंविदंहिवैमामेवंविदोयाजयेतितस्माद्देजया
म्यभीत्यश्वमेधैरीसेनाजयाम्येभीत्यर्यासेनयानमादित्यानमानुष्यंरूपंवज्रंछंत्येष्यामि
सर्वमायुःसर्वभूमिर्भविष्यामीतिनहवाएनंहिंस्यानमानुष्यंरूपंवैवज्रंछंत्येतिसर्वमायुः
सर्वभूमिर्भवतियमेवंविदोयाजयंतियाजयेति॥११॥ ॥इत्यष्टमंपैङ्क्यंयाद्वितीयो
ध्यायः॥ ॥अथातएतोमहाभिषेकस्तेदेवाअब्रुवन्त्सप्रजापतिकामयेवैदेवाना
मोजिष्ठोबलिष्ठःसहिष्ठःसत्तमःपारयिष्णुतमइममेवाभिषिंचामहाइतितथेतिन

द्वैतरिंद्रमेवतस्माएतामासंदींसमभरन्नचंनामतस्यैबृहच्चरथंतरंचपूर्वौपादावकुर्वन्नैरूपंचवैराजंचापरौशाक्वररैवतेशीर्षण्येनौधसंचकौत्सेयंचानूच्यऋचः प्राचीनीतानान्त्सामानितिरश्चीनवायान्यज्ञेष्यतीकाशान्यशआत्मन्धत्तेश्रियमुपबर्हणेतस्यैसविताचबृहस्पतिश्चपूर्वौपादावधारयतांवायुश्चप्रजापतिश्चापरौमित्रोवरुणोशीर्षण्येअश्विनावनूच्यैसएतामासंदीमारोहदसवस्त्वागायत्रेणछंदसात्रिवृतास्तोमेनरथंतरेणसाम्नारोहेतुतानन्चारोहामिसाम्राज्यायकृष्वात्वैष्टुभेनछंदसापर

राम
१३

चतुर्दशेन स्तोमेन बृहता साम्नारोहंतु तान्न्वारोहामि भौज्यायादित्यास्त्वाजागतेन छंद
सास्तुतदशेन स्तोमेन वैरूपेण साम्नारोहंतु तान्न्वारोहामि स्वाराज्याय विश्वेत्वादेवा आ
नुष्टुभेन छंदसैकविंशेन स्तोमेन वैराजेन साम्नारोहंतु तान्न्वारोहामि वैराज्यायस्त्वा
ध्यौश्चत्वास्यश्वदेवाः पांक्तेन छंदसात्रिणावेन स्तोमेन शाक्वरेण साम्नारोहंतु तान्न्वा
रोहामि राज्याय मरुतश्चत्वांगिरसश्चदेवा अतिछंदसा छंदसा जयास्त्रिंशेन स्तोमेन रै
वतेन साम्नारोहंतु तान्न्वारोहामि पारमेष्ठ्याय महाराज्याया धिपत्यायस्वावश्याया

तिष्ठायारोहा मैत्यतामासंदीमारोहतमेतस्यामासेद्यामासीनंविश्वेदेवाअब्रुवन्नवाअन
भ्युक्रुष्टइंद्रोवीर्यकर्त्तुमहत्यभ्येनंसुत्क्रोशामेतिताधेतंविश्वेदेवाअभ्युत्क्रोशन्निमं
देवाअभ्युक्रोशतंसेनाजंसाम्राज्यंभोजंभोजपितरंस्वाराजंस्वाराज्यंविराजंवैराज्यंरा
जानंराजपितरंपरमेष्ठिनंपारमेष्ठ्यंक्षत्रमजनिक्षत्रियोजनिविश्वस्यभूतस्याधिपतिर
जनिविशामत्ताजनिपुरोमेत्ताजन्यसुराण्णांहंताजनिब्रह्मणोगोप्ताजनिधर्म्मस्यगो
प्ताजनीतितमभ्युक्रुष्टप्रजापतिरभिवश्यन्नेतयर्चाभ्यमंत्रयत॥१२॥निषसादधृत

ऽतो वरुणः पुरस्त्यास्वा ॥ साम्राज्याय भौज्याय स्वाराज्याय वैराज्याय पारमेष्ठ्याय राज्याय माहाराज्याया धिपत्याय यस्वावश्याया तिष्ठाय सुक्रतुरितितमेतस्यामासंधामासीनं प्रजापतिः पुरस्तान्निषद्य प्रत्यङ्मुखौ दुंदर्यार्द्रयाशाखयासपत्नाशयाज्ञातरूपमयेनचषविजे षोतद्वीयाभ्यषिंचदिमाआपः शिवतमाइत्येतेनतच्चेनेदेवस्यत्वेतिचयजुषाभूर्भुवःस्व रित्येताभिश्चव्याहृतिभिः ॥ १३ ॥ अथैनंप्राच्यांदिशिवसवोदेवाः षडिभ्येवपंचविंशेनहो मिरभ्यषिंचन्नेतेनचतच्चेनेतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिः सांम्राज्यायतस्मादेतस्यां

प्राच्यांदिशियेकेचप्राच्यानांराजानःसाम्राज्यायैवतेभिषिच्यंतेसाम्राज्येनाभिषिक्ता
नाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिमन्वयेनंदक्षिणस्यांदिशिरुद्रादेवाःषड्भिश्चैवपं
चविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेनचत्रचेनैतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिर्भौज्यायैतस्माद
तस्यांदक्षिणस्यांदिशियेकेचसत्वतांराजानोभोज्यायैवतेभिषिंचंतेभोज्येनाभिषि
क्तानाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिमन्वयेनंप्रतीच्यांदिश्यादित्यादेवाःषड्भिश्चैवपं
चविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेनचत्रचेनैतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिःस्वाराज्या

यैतस्मादेतस्यां प्रतीच्यां दिशि ये केचनेमे राजानो येषाच्यानो स्वाराज्याय एते भिषिं
चंते स्वाराज्येनानभिषिक्ता नाचक्षत एतामेवदेवानां विहितिमन्वैच्छेनमस्यां ध्रुवायां मध्यमायां चनेतेनचयजुषेताभिश्चर
व्याहृतिभिर्वैराज्यायैवतेभिषिच्यंतेविराज्येनानभिषिक्ता नाचक्षतएतामेवदेवानां
विहितिमन्वैच्छेनमस्यां ध्रुवायां मध्यमायां चनेतेनचयजुषेताभिश्चव्याहृतिभीराज्याय
तस्मादस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि ये केचकुरुपंचाल्यानो राजानः सवशो

वैराज्यायतस्मादेतस्यामुदीच्यां दिशि येकेचपरेण हिमवंतं जनपदाउत्त
रकुरवउत्तरमद्रा इति ४

शीनराणीराज्यायैवतेभिषिञ्चैतैराजेत्येनानभिषिक्तानाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिं
मन्वेयेनमूर्ध्योयदिशिमकृतश्रांगिरसश्चदेवाःषड्भिरेवपंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्ने
तेनचत्वेनैतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिःपरमेष्ठ्यायमाहाराज्यायाधिपत्यायस्वा
वश्यायातिष्ठायैतिसैरमष्ठीप्रजापत्योभवत्सएतेनमहाभिषेकेणाभिषिक्तइंद्रःसर्वाजि
तीरजयत्सर्वाल्लोकानविंदत्सर्वेषांदेवानांश्रैष्ठ्यमतिष्ठांपरमतामगच्छत्सोमाराज्यंभौज्यंस्वा
राज्यंपारमेष्ठ्यंराज्यंमहाराज्यमाधिपत्यंजित्वास्मिंल्लोकेस्वयंभूःस्वराळमृतोऽभूत्

वैराज्यं

राम १६

त्स्वर्गे लोके सर्वान्कामानाप्नोमृतः समभवत्समभवत् ॥१४॥ ॥इत्यष्टमपंचिकायोक्तती
योध्यायः॥ ॥ सयइछेद्वैवित्क्षत्रियमयेसर्वाजितीर्जयेतायेसर्वालोकाञ्जितायेसर्व
योराज्ञोश्रेष्ठ्यमातिष्ठेपरमतोगच्छेत्साम्राज्येभौज्येस्वाराज्येवैराज्येपारमेष्ठ्येराज्येमाहा
राज्यमाधिपत्यमयेसमंतपर्य्यायीत्स्यात्सार्वभौमःसार्वायुषआंतादापराद्धीपृथिव्यैसमुद्र
पर्य्यंतायाएकराळितितमंतेनैडेपमहाभिषेकेणक्षत्रियंशापयित्वाभिषिंचेद्योवराजीम
ज्यायेथायांचप्रेतासितदुभयमंतरेणाष्टापूर्त्तंतेलोकंसकृतमायुःप्रजोरजीयेयदिमेदुह्य

रितिसयइच्छेद्देवेवित्क्षत्रियोहंसर्वाञ्जितीर्जयेयमहंसर्वाल्लोकान्विंदेयमहंसर्वेषांरा
ज्ञांश्रैष्ठ्यमतिष्ठांपरमतांगच्छेयंसाम्राज्यंभौज्यंस्वाराज्यंवैराज्यंपारमेष्ठ्यंराज्यंमहाराज्यं
माधिपत्यमहंसमंतपर्यायीस्यांसार्वभौमःसर्वायुषआंतादापराद्धःपृथिव्यैसमुद्रप
र्यंतायाएकराळितिसनविचिकित्सेत्सब्रूयात्सहश्रद्दधायोंचराज्ञीमजायेहयोंचप्रेता
स्मितदुभयमंतरेणाप्तारंपुत्तमेलोकंसरतमायुःप्रजांरंजीथायदितेदुहयमिति॥१५॥
अथतेतोब्रूयाच्चतुष्टयानिवानस्पत्यानिसंभरतनैव्यग्रोधान्यौदुंबरान्यश्वत्थानि

क्षाक्षाणीतिक्षत्रंवाएतद्वनस्पतीनांयेऽन्यओषधयोऽन्नेऽन्यओषधीःसंभरतिक्षत्रमेवास्मि
न्तद्दधातिभौज्यंवाएतद्वनस्पतीनांयदुंबरोयदौदुंबराणिसंभरतिभौज्यमेवास्मिंस्तद्दधा
तिसौम्राज्यंवाएतद्वनस्पतीनांयदश्वत्थोयदाश्वत्थानिसंभरतिसौम्राज्यमेवास्मिं
स्तद्दधातिस्वाराज्यंचहवाएतद्वैराज्यंचवनस्पतीनांयत्प्लक्षोऽस्माक्षाणिसंभरतिस्वा
राज्यमेवैराज्येवास्मिंस्तद्दधात्यथततोऽन्याश्चतस्रोऽन्यौषधीःसंभरततोयमकृता
निव्रीहीणांमहाव्रीहीणांप्रियंगूनांश्यामाकानामितिक्षत्रंवाएतदोषधीनांयद्व्रीहयोयद्व्री

हीणो तो क्रमसे भरंति स्त्रमेवास्मिंस्तद्दधाति सा स्राज्येवाएतदोषधीनोयन्महाब्रीहयो
यन्महाब्रीहीणो तो क्रमसे भरंति सा स्राज्यमेवास्मिंस्तद्दधाति भोज्येवाएतदोषधीनोय
स्त्रियंरुवोयस्त्रियंरूनो तो क्रमसे भरंति भोज्यमेवास्मिंस्तद्दधाति सैनान्येवाएतदोष
धीनोयद्यवायद्यवानी तो क्रमसे भरंति सैनान्यमेवास्मिंस्तद्दधाति॥१६॥ अथास्या राम
औदुंबरीमासेदी सेभरंति तस्माउर्क्स्राल्पमौदुंबरश्चमसोवा पात्रीवौदुंबरशाखा १८
तानेतान्सेभारा न्सेभरत्यौदुंबर्यो पात्र्यो वा चमसेवा समावपेयुस्तद्वसमोतेषु

दधिम धुसर्पिरा तप वर्ष्मा आपोम्या नीय प्रतिष्ठा प्यैना मासंदीमभिमंत्रयेत बृहच्च
तरथंतरं च पूर्वपादौ भवतां वैरूपं च वैराजं चापरौ शाक्करैवते शीर्षण्ये नौधसं
चकालेयचानूच्ये रूचः प्राचीनाताना: सामानि तिरश्चीनवायाय ज्यैष्ठ्यतीकाशा
यशआस्तरणीश्रीरूपबर्हणं सविता च तेबृहस्पतिश्च पूर्वपादौ धारयतां वायुश्च
पूषा चाप्रतिरौमित्रावरूणौ शीर्षण्ये अश्विनावनूच्ये इत्यथैनमेतामासंदीमारोह
येदसवस्त्रिगायत्रेणछंदसाविरतास्तोमेनरथंतरेणासाम्नारोहतुतानन्वारो
हसामाज्यायरूद्रास्त्रैष्टुभेनछंदसापंचदशेनस्तोमेनबृहतासाम्नारोहंतुतानन्वारोहमौज्या
यादित्यास्त्रैजगतेनछंदसासप्तदशेनस्तोमेनवैरूपेणसाम्नारोहंतुतानन्वारोहस्वाराज्या
यविश्वेदेवास्त्रानुष्टुभेनछंदसैकविंशेनस्तोमेनवैराजेनसाम्नारोहंतुतानन्वारोहवैराज्या

यमरुतश्चक्रीगिरसश्चदेवाअतिछंदसाछंदसाञ्जयन्तिशतस्तोमेनरेवतेनसाम्नारोहंतानन्वारोहामस्यायसाध्याश्चलो
ध्याश्चदेवाःयंकेनछंदसोत्रिणवेनस्तोमेनेशाक्षरेणसाम्नारोहंतानन्वारोहे

इराज्यायमहाराज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायारोहेत्येतामासंदीमारोहयेत्तमे
तंस्यामासंद्यामासीनंराजकर्तारोभ्युर्नवाअनभ्युक्रुष्टःक्षत्रियोवीर्यंकर्तुमर्हत्य
ध्येनमुत्क्रोशामेतितथेतितंराजकर्तारोभ्युत्क्रोशंतीमंजनाअभ्युक्रोशंतंसम्राजेसा
म्राज्यंभोजंभोजपितरंस्वराजेस्वाराज्यंविराजेवैराज्यंपरमेष्ठिनंपरमेष्ठ्यंराजानंराज
पितरंक्षत्रमजनिक्षत्रियोजनिविश्वस्यभूतस्याधिपतिरजनिविशामत्साजन्मित्रा
णांहंताजनिब्रह्मणांगोप्साजनिधर्मस्यगोप्साजनीतितमभ्युक्रुष्टमेवंविदभिषेक्ष्य

राम १९

न्नेतयर्चाभिमंत्रयेत॥१७॥निषसादधृतव्रतोवरुणः पस्त्यास्वा॥साम्राज्यायभौज्या
यस्वाराज्यायवैराज्यायपारमेष्ठ्यायराज्यायमहाराज्याधिपत्यायस्वावश्यायाति
ष्ठायसुक्रतुरितितमेतस्यामासंद्यामासीनमेवंविद्वसुरस्तानिष्ठन्त्यङ्गिरव औदुंबर्याद्रि
याशरव्यासपलाशयाजातरूपमयेनचपवित्रेणांतर्द्यायाभिषिंचतीमाआपःशि
वतमाइत्येतेनतत्चेनदेवस्यत्वेतिचयजुषाभूर्भुवःस्वरित्येताभिश्चव्याहृतिभिः॥१८॥
प्राच्यांत्वादिशिवसवोदेवाःषड्भिश्चैवपंचविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेनतत्चेनैतेनच

यजुषैताभिश्चव्याहृतिभिः साम्राज्यायदक्षिणास्योत्वादिशिरुद्देवाः षड्भिश्चैवपंचविं
शैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेनचत्वचैनेतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिर्भौज्यायप्रतीच्यो
त्वादिश्यादित्यादेवाः षड्भिश्चैवपंचविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेनचत्वचैनेतेनचयजु
षैताभिश्चव्याहृतिभिः स्वाराज्यायोदीच्योत्वादिशिविश्वेदेवाः षड्भिश्चैवपंचविंशैरहो
भिरभिषिंचंत्वेतेनचत्वचैनेतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिर्वैराज्यायोर्ध्वायोत्वादि
शिमरुतश्चांगिरसश्चदेवाः षड्भिश्चैवपंचविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेनचत्वचैनेते

नचयजुर्वैताभिश्चव्याहृतिभिः पारमेष्ठ्यायास्योलाध्रुवायांमध्यमायांप्रतिष्ठायांदिशि
साध्याञ्छात्याञ्छदेवाःषड्भिश्चैवपंचविंशैरहोभिरभिषिंचत्येनंचत्येनैतेनचयजुर्वै
ताभिश्चव्याहृतिभौराज्यायमाहाराज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायेतिसपरमेष्ठी
प्राजापत्योभवतिसएतेनैंद्रेणमहाभिषेकेणाभिषिक्तः क्षत्रियःसर्वाजितीर्जयतिस
र्वान्लोकान्विंदतिसर्वेषांराज्ञांश्रेष्ठ्यमितिहांपरमतोगच्छतिसांराज्यंभौज्यंस्वाराज्यं
वैराज्यंपारमेष्ठ्यंराज्यंमाहाराज्यमाधिपत्यंजित्वास्मिन्लोकेस्वयंभूःस्वराळमृतोमुष्मि

न्त्स्वर्गे लोके सर्वान्कामान्त्वामृतः संभवतियमेतेनैंद्रेण महाभिषेकेण क्षत्रियंशा
पयित्वाभिषिंचति॥१९॥ इंद्रियंवा एतद्यस्मिंल्लोकेयद्दधियद्ब्राह्मभिषिंचतींद्रिय
मेवास्मिंस्तद्दधातिरसोवा एषओषधिवनस्पतिषुयन्मधुयन्मध्वाभिषिंचतिरसमे
वास्मिंस्तद्दधातितेजोवाएतत्पशूनांयद्घृतंयद्घृतेनाभिषिंचतितेजएवास्मिंस्तद्दधा
त्यमृतंवाएतद्यस्मिंल्लोकेयदापोयद्दधिरभिषिंचत्यमृतत्वमेवास्मिंस्तद्दधातिसो
मिषिक्ताभिषेक्ताब्राह्मणायहिरण्यंद्द्यात्सहस्रंद्द्यात्सेचंचतुष्पाद्द्यात्पथ्या

ऊरसंख्यातमेवापरिमितंददाद्परिमितोवैक्षत्रियोपरिमितस्यावरुध्यैत्यथास्मै सुरांकंसंहस्तआदधातिस्वादिष्टयामदिष्टयापवस्वसोमधारया॥इंद्रायपातवेसुतइतिता पिबेद्यदत्रशिष्टंरसिनःसुतस्ययदिंद्रोअपिबच्चीमिः॥इदंतदस्यमनसाशिवेन सोमंराजानमिहभक्षयामि॥अभित्वावृषभासुतेसुतंसृजामिपीतये॥तंपाह्यध्रु हीमदमितियाहवोवसोमपीथःसुरायांजविष्ठःसहेवतेनेंद्रपाहाभिषेकणाभिषे क्तस्यक्षत्रियस्यभक्षितोभवतिनसुरांपीत्वाभिमंत्रयतेपासोमंशंन्नोभवेतित द्य

थेवादः प्रियः पुत्रः पितरं प्रियावाजायापतिं सुखंशिवमुपस्थशय्याविस्रंसएवंहै
वैतेनैंद्वेषमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्यक्षत्रियस्यसुराकासोमोवान्यद्वान्नाद्यंसुखंशि
वमुपस्थशय्याविस्रंसः॥२०॥एतेनहवाऐंद्वेषमहाभिषेकेणातुरःकाक्षेयोजन
मेजयंपरिक्षितमभिषिषेचतस्माद्जनमेजयःपरिक्षितःसमंतंसर्वतःपृथिवीं
जयन्परियायायज्ञेनचमेध्येनेजेतेदेवाभियज्ञगाथागीयते॥आसंदीवतिधान्यादंस
किंपहरितस्रजं॥अश्वंवबंधसारंगेदेवेभ्योजनमेजयइत्येतेनहवाऐंद्वेषमहा

भिषेकेणाच्यवनोभार्गवः शर्यातंमानवमभिषिषेचतंस्माद्दुशार्योतोमानवः समंतंसर्वतः
पृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनजएतेनहवाऐंद्रेणम
हाभिषेकेणसोमश्रुष्मावाजरत्नायनः शतानीकंसात्राजितमभिषेचतंस्माद्दुशतानी
कःसात्राजितःसमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनजएतेनहवाऐंद्रे णा
महाभिषेकेणपर्वतनारदावांबाभ्यमभिषिषिचतुस्तस्माद्बाभ्यः समंतंसर्वतःपृथि
वींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनजएतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणपर्वतनारदौयुधां

औष्टिमौग्रसैन्यमभिषिषिचतुस्तस्माद्युधांश्रौष्टिरौग्रसैन्यः समंतंसर्वतः पृथिवीं
यन्परीयायाश्वेनचमेध्येनेजएतेनहवाएद्वैपामहाभिषेकेणकश्यपोविश्वकर्माणं
भौवनमभिषिषेचतस्माद्विश्वकर्माभौवनः समंतेसर्वतः पृथिवींजयन्परीयायाश्वेन
चमेध्येनेजेभूमिर्हजगावित्युताहरंतिनमामर्त्यःकश्चनहातुमर्हतिविश्वकर्मन्भौव
वनमोदितासिथाऽनिमंक्ष्येहंसत्तित्तस्यमध्यमोधत्तएषकश्यपायाससंगारइत्येते
नहवाएद्वैपामहाभिषेकेणवसिष्ठःसुदासंपैजवनमभिषिषेचतस्माद्सुदासःपैजवनः

समंतंसर्वतः पृथिवीं यजन्यरीयायाश्वेन चमेध्येनेजे एतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणसंवर्त
ओंगिरसोमरुत्तमाविक्षितमभिषिषेचतस्माउमरुत्तआविक्षितः समंतंसर्वतः पृथिवीं ज
यन्यरीयायाश्वेन चमेध्येनेजेतदप्येषश्लोकोभिगीतोमरुतः परिवेष्टारोमरुत्तस्यावस
न्गृहे॥ आविक्षितस्यकामप्रेर्विश्वेदेवाःसभासदइति॥२९॥एतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषे
केणोदमयआत्रेयोगयमभिषिषेचतस्माद्गयः समंतंसर्वतः पृथिवीं जयन्यरीयायाश्वेन
चमेध्येनेजेसहोवाचास्योपांगोदशनागसहस्राणिदशदासीसहस्राणिदशामितेआत्म

णोपमास्मिन्यज्ञेहूयस्वेतितदप्येतेश्लोकाअभिगीताः॥यामिगीभिरुदमयंत्रेय्यमेधा
अयाजयन्॥देवेसहस्त्रेबह्वानामात्रेयोमथ्यतोददते॥अष्टाशीतिःसहस्राणिश्वित्यन्वै
रोचनोहयान्॥एष्टीन्निश्चित्यप्रायच्छद्यजमानेपुरोहिते॥देशादेशात्सोमोव्यानौ
सर्वासामाघदुहित्रणी॥दशादद्दात्सहस्राण्याजेयोनिष्कंद्युः॥दशनागसहस्रा
णिदत्वाजेयोवचत्नुकी॥श्रोताःपारिकुटान्त्रैषद्यानेनागस्यब्राह्मणः॥शतंतुभ्यंशतंतु
भ्यमितिस्मैवप्रतामर्यति॥सहस्रंतुभ्यमित्युक्तोब्राह्मणस्मैप्रतिपद्यतइति॥२२॥एतेन

हवा एंद्रेणा महाभिषेकेणेदीर्घतमामामतेयोभरतंदौष्यंतिमभिषिषेचतस्माद्भरतोदौ
ष्यंतिःसमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेरुचमेध्यैरीजेतदप्येतेश्लोकाअभिगीताः॥
हिरण्येनपरीवृतान्रुरून्क्षुद्रान्मृगान्॥मद्धारेभरतोददाच्छकुंतेबह्वानिसप्तच॥
भरतस्यैषदौष्यंतेरग्निःसाचीगुणेचितः॥यस्मिन्त्सहस्रंब्राह्मणाबह्वोगाविभेजिरे॥अष्टासप्ततिंभरतोदौष्यंतिर्येमुनामनु॥गंगायांवज्रह्मेवभ्रातंचपंचाशतंहयान्॥त्र
यस्त्रिंशच्छकुंतरासाश्वान्चध्रायमेध्यान्॥दौष्यंतिरत्यगाद्राज्ञोमायोमायवत्तरः॥म

कर्मभरतस्यनपूर्वेनापरेजनाः॥दिवंमर्त्यइवहस्ताभ्यांनोदायुःपंचमानवाइत्येतेहवारेंद्रं
महाभिषेकंबृहदुक्थ्यऋषिर्दुर्मुखायपांचालायप्रावाचतस्माद्दुर्मुखः पांचालोराजा
सन्धिंययासमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायेतंहवाएंद्रंमहाभिषेकंवासिष्ठःसात्यह
व्योत्परातयेजानंतपयेप्रावाचतस्मात्परातिर्जानंतपिरराजासन्धिंययासमंतंस
र्वतःपृथिवींजयन्परीयायसहोवाचवासिष्ठःसात्यहव्योजेषीवैसमंतंसर्वतःपृथिवीं
महान्भागमयेतिसहोवाचात्परातिर्जानंतपिर्यदाआत्मणोत्तरकुरूंजयेयंमथत्वमुहे

वपृथिव्यैराज्ञास्याः सेनापतिरेवतेहंस्यामितिसहोवाचवासिष्ठः सात्यहव्योदेवक्षेत्रंवैतन्न
वैतन्मर्त्याजितुमर्हत्यदुक्षौवैमआतस्थुर्दद्दद्दितितोहत्परातिंजानंतपिमातरीर्यनिःभुक्रम
मित्रतपनःप्रुषिणाःशेव्याराजाजघानेतस्मादेवंविदुषेब्राह्मणायेवंचक्रुषेनक्षत्रियो
ऽहत्यैन्नेद्राष्ट्रादवपद्येयंनेद्रामाब्राह्मणाजहदितिजहदिति॥२३॥ ॥इत्यष्टमपंचिका
यांचतुर्थोध्यायः॥ ॥अथातःपुरोधायोएवंनहवाअपुरोहितस्यराज्ञोदेवाअन्नम
दंतितस्माद्राजायक्ष्यमाणोब्राह्मणंपुरोदधीतदेवमेन्नमदंत्यमीच्चाएवस्वर्ग्यान्ना

लोद्धरतेयपुरोहितंतस्यपुरोहितएवाहवनीयोभवतिजायागार्हपत्यःपुत्रोन्वाहार्यपचनः
सयत्पुरोहितायकरोत्याहवनीयएवतज्जुहोत्यथयज्जायायैकरोतिगार्हपत्यएवतज्जु
होत्यथयत्पुत्रायकरोत्यन्वाहार्यपचनएवतज्जुहोतितएनंशोततनवोभिद्रुताअभि
प्रीताःस्वर्गंलोकमभिवहंतिक्षत्रंचबलंचराष्ट्रंचविशंचतएवैनमशोततनवोनभि
द्रुताअनभिप्रीताःस्वर्गंलोकान्नुदंतेक्षत्राच्चबलाच्चराष्ट्राच्चविशश्रग्निर्वैएव
वैश्वानरःपंचमोनिर्यत्पुरोहितस्तस्यवाच्येवैकोमनिर्भवतिपादपोरेकात्वचेकाहृदय

एकोपस्थएकांताभिर्ज्वलंतीभिर्दीप्यमानाभिरूपोदितिराजानेसयदाहकश्यपंवोरात्सी
स्तपान्यस्माआहरेतितेनास्यतोशमयतियास्यवाचिमेनिर्भवत्यथयदस्माउदकमानये
तियाद्यतेनास्यतोशमयतियास्यपाद्योर्मेनिर्भवत्यथयदेनमन्वेकुर्वीतितेनास्यतोशम
यतियास्यत्वचिमेनिर्भवत्यथयदेनंतर्पयेतितेनास्यतोशमयतियास्यहृदयेमेनिर्भवत्य
थयदस्यानाकूद्वोवेश्मसुवसतितेनास्यतोशमयतियास्योपस्थेमेनिर्भवतिसएनंशो
ततनुरभिदुतोभिप्रीतस्वर्गंलोकमभिवहतिक्षत्रंचबलंचराष्ट्रंचविशंचसएवेनमशो

ततनुरनभिहतोनभिप्रीतःस्वर्गंलोकान्नुदतेक्षत्रंचबलंचराष्ट्रंचविशश्च॥२४॥
अग्निर्वाएषवैश्वानरःपंचमोनिर्यत्पुरोहितस्तस्मादेनंपरिगृह्यतिष्ठतिसमुद्रइव
भूमिमयुवमार्यस्यराष्ट्रंभवतिनैनंपुरायुषःप्राणोजहात्यजरसंजीवतिसर्वमायुरेति
नपुनर्म्रियतेयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःक्षत्रेणक्षत्रंजयतिबलेनब
लमश्नुतेयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितस्तस्मैविशःसंजानतेसंमुखाएक
मनसोयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितः॥२५॥ ॥तदेतदृषिणाकौस

राम २७

इद्राजा प्रतिजन्यानि विश्वोभुष्मपानस्यावभिवीर्येणेति सपत्नावै द्विषंतोभ्रातव्या
जन्यानितानेवतद्भुष्मपानावीर्येणाधितिष्ठतिबृहस्पतिंयःसुभृतंबिभर्तीतिबृहस्पतिर्हि
वैदेवानांपुरोहितस्तमन्यन्येमनुष्यराजांपुरोहितंबृहस्पतिंयःसुभृतंबिभर्तीतियद्देवा
पुरोहितंयःसुभृतंबिभर्त्तीत्येवतद्राह्मणेब्रूयादितिवदंतेपूर्वभाजमित्यपचितिमेवास्माएत
द्राह्मणंइक्षेतिसुधितओकसिस्वइतिगृहावाओकःस्वेष्वेवतद्गृहेषुसुहितोवसतितस्मा
इळापिन्वतेविश्वहानीमित्यन्नंवाइळान्नमेवास्माएतद्गृहेस्वेच्छ्यंवतेतस्मैविशः

स्वयमेवानमंतदृतिराष्ट्रा पिवै विशोराष्ट्रा पित्येवैनंतत्स्वयमुपनमंतियस्मिन्नात्मा राज
निर्वएतीतिपुरोहितमेवैतदाहोप्रतीतोजयतिसंधनानीतिराष्ट्रा पिवैधनानितान्यप्रती
तोजयतिप्रतिजन्यान्युतयास्जन्येतिसपत्नावैद्विषंतोभ्रातृव्याजन्यानितानप्रतीतो
जयत्यवस्यवेयोवरिवः कृणोतीतियदाहावसीयसेयोवसीयः करोतीत्येवतदाहब्रह्म
णोराजातमवेतिदेवाइतिपुरोहितमेवैतदभिवदति॥२६॥योहवैस्त्रीन्पुरोहितांस्त्रीन्पु
रोधातोवायुर्वावपुरोहितांतरिक्षंपुरोधातादित्योवावपुरोहितोद्यौःपुरोधातेषहवै

राम
२८

हितांस्त्रीन्पुरोधत्तेदेवब्रह्मराजःपुरोहितःसवेतेपुरोधावाअग्निर्वावपुरोहितःद्यौ वीपुरो

पुरोहितोयएवंवेदाथसतिरोहितोयएवंवेदतस्यराज्ञामित्रेभवतिदिवंतमपबाधतेयस्यै
वंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःक्षत्रेणक्षत्रंजयतिबलेनबलमश्नुतेयस्यैव
विद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितस्तस्मैविशःसंजानतेसमुखाएकमनसोयस्यै
वंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितोभूर्भुवस्वरोममोहमस्मिसत्वंसत्वमस्यमोहद्यौ
रहंपृथिवीत्वंसामाहमृक्तंतावेहसंवहावहै॥पुराव्यस्मान्महाभयात्॥तन्नरसि
तन्वंमेपाहि॥याऽओषधीःसोमराज्ञीर्बह्वीःशतविचक्षणाः॥तासत्वमस्मिन्नास
नेच्छिद्रंशर्मयच्छत॥याओषधीःसोमराज्ञीर्विष्ठिताःपृथिवीमनु॥तासत्वमस्मिन्नास

नेच्छिद्देशमयक्षत॥अस्मिंराष्ट्रेश्रियमावेशयाम्यतोदेवीःप्रतिपश्यान्मापेः॥दक्षिणं
पादमवनेनिजेस्मिन्राष्ट्रेंद्रियंदधामि॥सव्यंपादमवनेनिजेस्मिन्राष्ट्रेंद्रियंवर्धया
मि॥एवमन्यमपरमन्यंपादावनेनिजे॥देवराष्ट्रस्यगुप्त्याऽअभयस्यावरुध्यै॥आपः
पादावनेजनीर्द्विषंतंनिर्दहंतुमे॥२७॥अथातोब्रह्मणःपरिमरोयाहवैब्रह्मणःपरि
मरंवेदपर्यनंद्विषंतोभ्रातृव्यःपरिसपत्नोम्रियतेयंवैब्रह्मणोयंपवतेतमेताःपंचदे
वताःपरिम्रियंतेविद्युद्दृष्टिश्चंद्रमाआदित्योग्निर्विद्युद्वैविद्युत्यंदृष्टिमनुप्रविशति

राम

सोंतद्वैयतेतोननिर्जानेतियदावैम्रियतेथांतद्वीयतेथैनंननिर्जानंति१

सब्रूयाद्द्विषतोमरणेद्विषन्म्रियतांसोंतद्वीयतांतेमानिर्ज्ञासिषुरितिक्षिप्रंहैवैनेन
निर्जानेतिदीक्षैर्वैचक्षुश्चंद्रमसमनुप्रविशतिसोंतद्वीयतेतोननिर्जानेतियदावैम्रियतेथां
तद्वीयतेथैनंननिर्जानेतिसब्रूयाद्दृष्टेमरणेद्विषन्म्रियतांसोंतद्वीयतांतेमानिर्ज्ञासि
षुरितिक्षिप्रंहैवैनेननिर्जानेतिचंद्रमावाऽमावास्यायामादित्यमनुप्रविशतिसोंत
द्वीयतेतेननिर्जानेतियदावैम्रियतेथांतद्वीयतेथैनंननिर्जानेतिसब्रूयाच्चंद्रमसोमर
णेद्विषन्म्रियतांसोंतद्वीयतांतेमानिर्ज्ञासिषुरितिक्षिप्रंहैवैनेननिर्जानेत्यादित्योवा

अस्तंयन्नेमनुप्रविशतिसोतद्ग्रीयतेतंननिर्जानंतियदावैम्रियतेथांतद्ग्रीयतेथैनंननिर्जानं
तिसब्रूयादादित्यस्यमरणादिवन्मेम्रियतांसोतद्ग्रीयतांतंमानिर्ज्ञासिषुरितिक्षिप्रंहवैनं
ननिर्जानंत्यग्निर्वाउद्वान्वायुमनुप्रविशतिसोतद्ग्रीयतेतंननिर्जानंतियदावैम्रिय
तेथांतद्ग्रीयतेथैनंननिर्जानंतिसब्रूयादग्नेर्मरणादिवन्मेम्रियतांसोतद्ग्रीयतांतंमा
निर्ज्ञासिषुरितिक्षिप्रंहवैनंननिर्जानंतितावाएतादेवताअतएवपुनर्जायतेवायो
रग्निर्जायतेत्रापाद्विबलान्मथ्यमानोधिजायतेतंदृष्ट्वाब्रूयादग्निर्जायतांमामेदि

षंजन्यतएवपराङ् प्रजिघ्यत्सित्यतोहैवपराङ् प्रजिघ्यत्यग्नेर्वाऽआदित्योजायतेतंदृ
ष्ट्वाब्रूयादादित्योजायतांमामेद्विषंजन्यतएवपराङ् प्रजिघ्यत्सित्यतोहैवपराङ् प्र
जिघ्यत्यादित्याद्वैचंद्रमाजायतेतंदृष्ट्वाब्रूयाच्चंद्रमाजायतांमामेद्विषंजन्यतएवंप
राङ् प्रजिघ्यत्सित्यतोहैवपराङ् प्रजिघ्यतिचंद्रमसोवैवृष्टिर्जायतांदृष्ट्वाब्रूयात्
वृष्टिर्जायतांमामेद्विषंजन्यतएवंपराङ् प्रजिघ्यत्सित्यतोहैवपराङ् प्रजिघ्यति

१ दृष्टिर्वै विद्धाऽऽयतेतां दृष्ट्वा ब्रह्मा द्विद्धाऽऽयतेमां मे द्विदं जन्यत एवं पराङ् प्रजिघ्यत्सति तो हैव पराङ् प्रजिघ्यति १

सएष ब्रह्मणः परिमस्तमेतं ब्रह्मणः परिमरं[illegible]मैयः कौ २
षारवः सुत्वनै कैरिशायेभा गायणायराज्ञो वाचं तं ह पं चराजानः
परिममुस्तः सुत्वा महज्जगामतस्य ब्रतं नद्विषतः पूर्व उपविशे
द्यदितिष्ठंतं मन्येतातिष्ठतैवनद्विषतः पूर्वस्विशेद्यद्यासीनं मन्ये
तासीतैवनद्विषतः पूर्वः प्रस्वप्याद्यदिजाग्रतं मन्येतजाग्रियादेवा

पिहयद्यस्याश्रमभूर्द्विषन्भवतिक्षिप्रंहैवैनंस्तृणुतेस्तृणुते॥२८॥ ॥
इत्येष्टमपंचिकायांपंचमोध्यायः॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥ ॥संवत१८१९॥॥॥
शके१६८४॥ ॥विजयनामसंवत्सरेज्येष्टवद्य२द्वितीयायांइंदुवासरेपू
समाप्तः॥ ॥अथातःस्नातशस्त्रयोश्चत्वारि॥अथातःपुनरभिषेकस्यसप्त॥
अथातऐंद्रस्त्रयः॥सइछेन्नव॥अथातःपुरोधायाःपंच॥अथातस्नातशस्त्रयो
ष्टेतनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणाष्टौ॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥छ॥ ॥छ॥

इति रसमञ्जरिका समाप्ता ॥

LIBRARY
UNIVERSITY
PENNSYLVANIA